

ОПУСТОШЕНИЯТ Х Р А М

НОВИ
КИТАЙСКИ
РАЗКАЗИ

НАРОДНА
КУЛТУРА

ОПУСТОШЕНИЯТ ХРАМ НОВИ КИТАЙСКИ РАЗКАЗИ

Превод: Крум Ацев

chitanka.info

През последните десет години от тридесетвековната история на художествената словесност в Китай особено изпъкват явления като „литература на раните“, „самоаналитична проза“, „репортажна литература“... Този сборник отразява търсенията и постиженията на китайските писатели днес чрез разказите на деветима измежду най-известните сред тях, които въвеждат читателя в бита и проблемите на „необичайната епоха“ между 1966 и 1976 година, пресъздадена с безпощаден реализъм и документална прецизност, но също и с проникновеност, с характерните за националната традиция психологическа вгълбеност, философска обобщеност, хумор, граничещ с гротеската. Представените тук творци и творби разкриват не само действителния характер на моралните и културните поражения през този период, всекидневната борба за оцеляване — физическо и духовно, — но и днешния стремеж към пълноценно личностно осъществяване в условията на една динамично променяща се реалност.

КРУМ АЦЕВ

НЕПРЕХОДНАТА АКТУАЛНОСТ

По булеварда на „Дългото спокойствие“, пресичащ Пекин от изток на запад, духаше леден вятър, редки велосипедисти с марлени превръзки на устата натискаха в забавен ритъм педалите и се придвижваха лъкатушно през пясъчния облак, довят в последните дни на октомври 1974 г. откъм северната пустиня Гоби. Бях прелетял над нея сутринта — огромен набръчкан от суша жълто-кафяв пергамент — и няколко часа след кацането се опитвах да налучкам основните посоки на големия и още непонятен град — предполагах, че по главната улица към центъра не може да не мине поне едно такси, и се обръщах с надежда при всяко примигване на фарове отзад (по-късно щях да разбера, че таксите в Пекин се поръчват чрез преводач на Външно министерство от трите хотела за чужденци или дипломатическия клуб). От двете страни на булеварда се нижеха еднакви ниски къщи, боядисани в сиво, и с приближаването към центъра те нито се уголемяваха, нито се разнообразяваха. През прозорците, в жълтеникавата светлина на 25-ватови крушки или в бледозеленото сияние на неоновите тръби се виждаха голи стени с по един портрет на вожд, железен креват, маса, стол, мярках се фигури на хора в същите еднакви дочени дрехи и каскети, които изпълваха улиците. На площада пред гарата светеше витрината на отворен магазин — на нея бяха подредени термоси, машинки за подстригване и ябълки. Влезе един човек и посочи да му претеглят една. Няколко преки по-надолу над едноетажните къщи се извисяваше централният хотел „Пекин“ — във фоайето, под гипсови колони с позлатени дракони и облаци, се продаваха същите ябълки, персоналът се разхождаше в измачкани бели куртки и емайлирани канчета с чай в ръка, а по фотьойлите в сиви калъфи седяха неколцина чужденци с чисто нови, изгладени по ръбовете дочени панталони и куртки; на стената зад тях се открояваше надпис на китайски и английски; „Ние имаме приятели навред по света.“ Рейсът на връщане беше претъпкан,

с наполовина отворени прозорци — така те останаха и през зимните месеци. Казвах си, че с течение на времето ще намеря и онези прекрасни квартали с антикварни магазинчета и чайни, които не може да не са запазили поне намек за някакъв друг поглед върху света — и още месеци наред търсех „действителния“ център на днешната столица на Средното царство (може би на втората година разбрах, че той си е там — непосредствено под повърхностната сивота, както всичко истинско в Китай — под нахвърляния върху старинните орнаменти хоросан, който началото на седемдесетте години неумолимо лющеше, зад набързо пристрояваните стени, чиято цел е била да прикрият изкусителни извивки, ниши, балкончета и цветни резби по фасадите).

В ясен априлски следобед един пътеводител от началото на века със заглавие „Градът на стоте хиляди храма“, открит в старата библиотека на Френския културен център, ме отведе пред сив зид с набучени отгоре парчета стъкло и останките от два каменни лъва край яркочервена врата с катинар от популярната марка „Напредък“. След няколко секунди вглеждане през ръждясалата ключалка под него разбрах, че онова, което виждам, е вторачено от другата страна в мен човешко око. После то се отдръпна, за да открие зелена войнишка шапка и щик зад рамото, а баскетболният кош и силуетите на два изчегъртани стари йероглифа — „Жълтият храм“ — върху олющената кафяво-червеникава стена, както и изпраните куртки по магнолиите в двора, показаха точността на адреса, трайния характер на разквартируването. (По-късно в пътеписа на един иначе добросъвестен чуждестранен изследовател на китайската цивилизация, поканен на обиколка през 1975 г., прочетох за „съвестното охраняване на древните китайски паметници по време на Великата културна революция“.)

Три пъти седмично звънецът на вратата известяваше появата на един усмихнат човек с розови бузи и телени очила, дълъг бял шлифер и кожени обувки с широки бомбета — почти точно копие от снимките на вожда в младежките му години, — който в продължение на следващите два часа с видима съпричастност въвеждаше нови йероглифи чрез примери от средновековната поезия или един класически роман за фантастичното пътешествие на вълшебна маймуна и глупав монах из западните краища в търсене на свещените будистки писания.

Към пролетта на 1977-а уроците оредяха, един ден, записвайки новия йероглиф „хуо“ — „нещастие“, — той за момент мълчаливо вдигна поглед и с калиграфска съсредоточеност изписа в ъгъла на листа четири знака: „Сутрин — щастие, вечер — нещастие“, а след това занимание повече не се появи — „поради временно трудоустрояване за периодична идеологическа преподготовка“, както гласеше официалното обяснение. (По-късно срещнах четирите йероглифа в стихотворението на един старокитайски поет, писано в деня преди поредното му отправяне в изгнание; следващите четири бяха: „Щракване с пръсти — животът отминал.“)

Някъде в поредицата подобни образи, белязали началните ми занимания с езика и културата на Китай, се корени и убеждението, че вековната история на тази древна страна има преки проекции и в най-тривиалните подробности на бита на нейните днешни обитатели, а най-актуалните ѝ проблеми, при един по-общ поглед, се вписват органично в плетеницата от събития, нрави и традиции, ваяна в течение на пет-шест хилядолетия. Колкото и необичайна да е срещата в точката на пресичане между древност и актуалност, винаги усещането за жива истинност е, което надделява над привидната абсурдност.

Опитвал съм се неведнъж да тръгна именно от тази точка на непосредствени и необичайни събития, но в очите и на добре информираните се мяркаше сянката на съмнение — дали продължителната изолация не е погъстила боите? Други, очакващи проглеждане към нови духовни хоризонти, при прекрачване в границите на ХХ в., показаха, че за тях разговорът губи същността си. Какво толкова интересно има в един храм, превърнат на казарма? Вероятно всеки е отделил в подсъзнанието си една страна на съкровената хармония и по стара европейска традиция тя се намира на изток — колкото по-нататък, толкова по-сигурно. (Китайските хроники пък споменават, че „страната на премъдрите и съвършено честни хора, назована Цин“ (т.е. Светлата), отлежи на хиляди *ли* по Пътя на коприната, след Самарканд и отвъд Персия — т.е. в земите на тогавашна Византия; пак в тази посока според китайската митология са и Островът на безсмъртните даоистки небожители, и Чистата земя на буда Амитабха.)

В края на миналото десетилетие и особено в началото на сегашното, за редица подобни необичайни събития, както и за още много, неподозирани за чуждестранните наблюдатели, заговориха с пълен глас произведенията на самите китайски писатели.

До имената на оцелелите след двадесетгодишно изгнание стояха и нови — на творци, чийто поглед за света се беше отворил през последното десетилетие на „небивали исторически събития“. Новият политически курс, скъсал с пагубните за страната лозунги от периода на т.нар. „културна революция“, предполагаше и назоваването на житейските събития от него с истинските им имена, както и точна диагноза на някои хронически процеси, които вместо към обещаното „всеобщо единство и процъфтяване“ бяха довели икономиката до катастрофа, а обществото — до състояние, наричано от наблюдателите „разнищване моралната тъкан на нацията“. Вълната от разкази и повести, чийто безпощаден реализъм показва, че тази тъкан не е била толкова хлабава, получи наименованието „литература на раните“. Изтеклите осем-девет години след началото на спонтанен творчески изблик поставиха поредица сложни въпроси — за съотношението между жизнена достоверност и художествена непреходност, между гражданска смелост и талант. Кои критерии щяха да легнат в основата на словесното творчество, обозначено от критиката с термина „Литература на новия период“ — репортажна документалност или творческа фантазия? Ще остане ли например разказът на двадесет и пет годишния студент Лу Синхуа „Рана“ (1979) в бъдещите хисториите с нещо повече от заглавието си, дало име на течението?

Новото десетилетие се развиваше с непривичен темп на реални жизнени придобивки, в неизследвани до момента посоки. Модернизацията на промишлеността и науката, преустройството на селското стопанство върху основата на икономически стимули създаваха нови житейски ситуации — далеч по-привлекателни от гледна точка на материална обезпеченост и духовна разкрепостеност, но свързани и с нерешавани до момента проблеми от морално-психологическо естество.

В прозата получи самостоятелно развитие едно специфично направление, което прие името „репортажна литература“, но беше възприемано като пълноправен художествен жанр. То се насочи към изследване на многообразието от явления в най-различни сфери на

настоящото и на близкото минало — от ежедневието на генетици, електронни инженери и стопани на селски дворове с годишен доход над един милион юана до проблемите на бившите хунвейбини, състоянието на оцелелите манастири, обичаите на високопланински племена, положението на старите и бедните и отношението към пациентите в заведенията за душевноболни. Имената на автори като Лиу Бинйен, Лиу Сину, Гъ Ян или Джан Синени извикват в съзнанието на днешния китайски читател образите на ярки творчески и граждански личности^[1].

Нарасналото внимание към вътрешния психологизъм у автори като Ван Мън, Гу Хуа^[2] и Фън Дзицай подсказа на критиците един нов термин — „себеизповедна литература“ (превеждан и като „литература на самоанализа“). Под него бяха групирани както опитите за въвеждане на изразни средства, типични за съвременната западна литература (Ван Мън, Джан Сиенлян), така и стремежът към синтез на националиста художествена традиция със съвременна проблематика в творчеството на Цин Джаоян, Гао Сяошън, Дзя Пинва, Лин Дзинлан.

Поколението, навлязло в литературата направо от комуните по крайни провинции, където в течение на няколко години бяха изпращани всички „образовани младежи“ от градовете, засили особено втората тенденция, донасяйки заедно със своите горчиви възпоминания и дъха на самобитни култури, на духовни традиции, оцелели в затънтени села и непристъпни долини. Тяхното течение получи наименованието „литература, търсеца корените“^[3].

Особено интригуващи и спорни произведения предложиха някои от най-младите автори, съчетали езиковата и културна архаика на „литературата на корените“ с модернистични похвати като абсурдизма, „нонсенс“-а, черния хумор (Цан Сюе, Ма Юан, Лиу Суола).

С течение на времето твърде условният характер на предлаганите класификации наложи все по-честата употреба на обобщаващия термин „плуралистични търсения“.

Изложените дотук тенденции и явления от последните десет години обикновено се смятат за достатъчни при определяне състоянието на днешната китайска проза. Онова, което подобна схема оставя извън вниманието, са предпоставките, обусловили нейното развитие именно в посока на *автентичното*, на *психологическата* *вгълбеност*, на *социалната гротеска* и на *философския хумор*; както и

какво точно означава в случая „национална специфика“. А зад всяка от изтъкнатите четири характеристики стои поредица от художествени факти, чието развитие е култивирано в хода на тридесетвековен литературен процес.

Напълно възможно е разказът на Ван Мън „Очите на нощта“ например да бъде разглеждан като „китайски вариант на потока на съзнанието“ (което впрочем прави и не особено благоразположената китайска критика веднага след излизането му), или пък „Високоговорители“ на Бао Чуан да бъде определен като „битово-реалистично повествование“. Но и двете определения няма да кажат много за онази специфична яснота и рязкост на изображението в тях — на социални и едновременно психологически явления, — която определя стойността на тези два примера от съвременната китайска проза като нещо повече от директна регистрация на текущи събития или лични изживявания. Преди половин век съвременният класик Лао Шъ нарича това качество, определящо според него жизнеността на прозата, с думата „прозрачност“. Подобно интуитивно определение всъщност синтезира същността на теоретичните разсъждения на един от последователите на традиционната китайска естетика, Ван Гуовей, свързал по своеобразен начин с нишките на мисълта си предишния век и сегашния. Неговото „Светско слово за поезията“ изтъква два основни способа за отражение на поетичната ситуация — „през преграда“ и „без преграда“. Примерите и за двата подхода са взети от стихотворението на поета Дзян Куй (ок. 1155–1221):

*Отива им на тез места поет-вълшебник да ги
обитава.*

*С бял облак и с жълт жерав под ръка
аз в шеговити разговори с тебе скитам.*

„Но стигне ли се до: «С вино прогонваме ний светлата печал, цветя духа ни смел смиряват» — и се появява преграда.“^[4]

Тъй като и в двата примера не липсва онова, което обикновено се нарича „психологически детайл“, изглежда, разликата ще е отвъд това понятие. И дали терминът „психологизъм“ не би бил твърде общ по отношение на литература с подобни традиции? В светлината на тъй

илюстрираната „безпреградна прозрачност“ той като че ли има измерения, не напълно съвпадащи с привичните литературни ориентири. Така, както целта на наречения от критиците „подсъзнателен“ стил в прозата на Ван Мън не е усложнена картина на реалността през филтъра на личностното възприятие, а избистряне на погледа за обкръжението, което е станало част от вътрешния свят на героя, автора и читателя. Примери за размиването на границите между тези три „компонента“ на литературния процес могат да се открият както в старинната китайска поезия, така и в съвременната проза. „Словото...“ на Ван Гуovej съпоставя „безпреградната“ поетика с естетическата категория „отсъствие на аз“, а „преградната“ — с „присъствие на аз“. Като примери в първия случай са дадени стиховете на един прокуден дворцов чиновник от V в., който предпочита живота в уединение пред заплатената нечестност, Тао Циен: „Край източния плет откъсвам хризантема, в далечината Южни планини изплуват“, както и на един поет от XIII в., Юан Хаовън: „Хладнеещ склон сред бледата, мъгла се извисява; в далечината бавно бели птици се снишават.“ Малко повече „аз“ от естественото има според критика в стиховете: „Очи насълзени към цветята обръщам, цветята мълчат./ Като вихрушка алена те с хиляди изчезват в есента.“ (Фън Йенсь, X в.). При големите майстори на словото, обобщава Ван Гуovej, „създадената от въображението ситуация винаги съответствува на реалността, а точно описаната реалност е в съгласие с въображението“^[5].

Генетичната обусловеност на подобно отношение към образното изграждане подсказва и по-внимателно вглеждане в особената сплав от оголена всекидневност, абсурдност и застинал смях, които превръщат една махленска кавга в разказ като „Високоговорители“ например. Дали оценката за него като отражение на реалността „едно към едно“ не би изпуснала от внимание съвременната реализация на един култивиран със столетия творчески принцип — точно както в действителността, по винаги повече от нея.

Като че ли зрителният ъгъл на традиционната естетическа нагласа дава по-точни критерии и при определяне художествената състоятелност или непълноценност на съвременни творби, които инак с пълно право могат да носят названието „психологическа проза“, „самоаналитичен разказ“ или, да кажем, „романтичен реализъм“. А

намирането на верен ориентир е особено належащо в условията на литература, която се твори от най-малко десет хиляди официално регистрирани писатели и се отчита с продукцията от порядъка на милиони страници годишно. Достатъчно ясните проблясъци на жизнена истинност в тях се редуват с импресии за девойка с червен чадър, която внезапен дъжд среща с един добър кафяв чадър от отсрещния тротоар (поне три варианта в централните издания за последните пет години), с история за рибар, уловил в Жълтото море голяма риба, която след дълго двуборство успява да му се изплъзне, или с вътрешния монолог на работник, увиснал в монтажна клетка на четиридесет метра височина край заводски комин, който излага конфликтите в своя цех.

„Прозрачността“ като едно от специфичните измерения на психологизма открива по-широки перспективи и пред едно друго характерно развитие на новата китайска проза — стремежа към достоверност, автентичност, документалност. Преднамерената „репортажност“, върху която е построил например историята за опустошаването на храмовете в Лотосовата планина Дън Йоумей, съвсем не е за сметка на детайлната образност, на вглеждането в индивидуални реакции и парадоксални превращения на националната психология — тоест всичко онова, което е зад фактите, създава фактите. Такава многоизмерна вярност — и към фактологията, определяла ежедневието на милиони хора, и към психологическите мотиви зад нея, определя мястото на подобни произведения при търсене на верния днешен отговор на въпросите: „Какво всъщност стана тогава с Китай и какво остана от него?“ Чрез документална недвусмисленост, но и чрез многопосочен размисъл, разказът предлага избистряне не към еднозначен отговор, а към обемно отражение на една колкото непонятна, толкова и близка реалност, при което монаси, началник-отдели и низвергнати идоли сякаш неусетно могат да добият превъплъщение в читатели, географски отдалечени от подобна действителност.

Склонността към внимателно вглеждане в конкретния детайл е също една от органичните съставки на националната духовна традиция независимо от разпространените представи за източна отдалеченост и мистицизъм. Достатъчен е един поглед към старинните китайски трактати за живописата, според които ако искаш да нарисуваш вярно

стрък бамбук, първо трябва да зародиш в себе си неговия кълн — с всички бъдещи листа, прешлени и разклонения, а след това да го оставиш да избуи от гърдите ти, очертавайки моментално контура на този жив вътрешен образ върху свитъка. (Но и по отношение на детайлността има тънки разлики — защото не са малко онези, които, рисувайки днес бамбук — „трупат лист след лист и сглобяват прешлен след прешлен“ — предупреждава авторът.)

Всъщност именно такава склонност към детайла — не кой да е, а точният — лежи в основата на онова особено качество на традиционната китайска стилистика да пресъздава цялостния образ чрез концентриране върху „силовите точки“ на една жизнена ситуация, което напоследък често се нарича „сугестивност“. „По дим, съзрян зад планината, да си усетил вече огъня, по единия ъгъл — да доловиш останалите три...“ — така започва един сборник с чанбудистки притчи и парадокси от XIII в., добавяйки, че за последователите на тази школа подобно умение е „привично като да изпиеш чаша чай“^[6]. В тяхното обучение често се използват и сборници с примери от класическата поезия, между които неслучайно присъствува стихът: „Хиляда пустоти не струват колкото една реалност.“

А ако пряката ангажираност със събитията на деня изглежда несъвместима с традиционните понятия за китайска изтънченост и бягство от светските дела, то биографиите на най-проникновените художници и поети в китайската история биха могли да покажат, че техните „отшелнически колиби“ са строени най-често в местата на изгнание, където са ги отвели сложни конфликти с представителите на двореца — така както е описано и в автобиографията на съвременния автор Лу Вънфу, който всъщност разказва за този период от своя живот, използвайки дословно фразите на свои предшественици по съдба.

Днешното развитие на така наречената „репортажна литература“ отново потвърждава градената със столетия позиция, че художествената обобщеност е несъстоятелна без достоверност на жизнената ситуация и убедителност на човешкото поведение, че документалност всъщност няма нищо общо с тезисност — особено когато става дума за събития, определили стотици милиони човешки съдби, всяка от които сама по себе си притежава силата на разказ или повест.

Впрочем същият разказ на Дън Йоумей показва достатъчно ясно условността на границата между конкретност и гротеска, между реално и абсурдно в действителност, където преходът от будистки монах към „революционен бунтар“, от партиен секретар към „черен реакционер“ е привично ежедневие, а истината има толкова лица, колкото и участници в събитията. Ако обичайният начин за възприемане на подобни „шеги на битието“ у нас клони към класифициране на разказите от този тип към жанра на фейлетона (впрочем първите преводни публикации на „Високоговорители“ са свързани с издания като „Апропо“ и „Смях и болка“), то в руслото на китайската словесна традиция те имат по-друга стойност. Между най-популярните жанрове на средновековната китайска проза така наречените „разкази за чудеса“, „истории за необичайното“^[7]. При цялата си необузdana фантастичност те често се отличават и с още два съществени елемента: злободневен намек и хумор. Своеобразният подход към реалното чрез фантастичното се оказва особено продуктивен при разкриване на действителността от десетгодишния период в най-новата китайска история, който Фън Дзицай нарича „необичайна епоха“. Именно в традициите на този жанр Цин Джаоян съгъства историите на своя герой Дзя Даци (тоест Дзя Щурака) до предела на сливане между истина и измислица, комично и трагично, а Гао Сяошън придава на напълно типичния съвременен селянин Ли Шунда черти на чудациите от средновековни легенди и притчи.

При смесицата от достоверност и гротеска, която съставя от началото до края атмосферата на разказа „Манго“ например, хуморът не изпъква като нарочен литературен похват, като умишлен „изобразителен способ“, а е част от прозата на всекидневното, дестилиран до начин на възприятие, до едно постоянно изражение на духа, което английският идиом нарича „с език в бузата“, а Ван Мън определя като „основен елемент на жизненото оцеляване“. Тази особеност, характерна и за прозата на съвременни класици на китайската литература като Лу Сюн, Лао Шъ и Мао Дун, може да е убягнала от вниманието на читатели, запознали се с техните произведения главно в препревод от други езици, но се открива при пръв поглед и в най-академичната интерпретация на автора от IV в. пр.н.е. Джуандзъ, чиито притчи могат да се четат и като философия, и като хумор. Тяхната същина е в неразчленеността на две начала —

която сочи и Херман Хесе в „Степният вълк“: „Вечността е миг, траещ точно колкото една шега.“

Всички проследени специфики сякаш оправдават ако не терминологичната, то поне сугестивната употреба на определение като „китайски реализъм“. Но същевременно прозата, представена в настоящия сборник, е напълно съпричастна и на редица познати проблеми, свързани с отразяването наменящата се съвременност, като съотношение между положителни и отрицателни герои, взаимнообвързаност на критичното с утвърждаващото начало. И отново като че ли онова, което години наред е било обект на потискана неприязън, сега се оказва особено ярко като художествен образ — самотрениралият се до пълно обезличаване Сю Хандзин от „Камбанката на вратата“; загледианият в светлината на продължаващия напред влак професионален чиновник от разказа на Джан Дзие; новият собственик на унгарски велосипед, който дори в годините на всеобщо бедствие живее с философията на личните изгоди и щети; превърнатите за няколко часа във „високоговорители“ днешни обитатели на един старинен китайски „двор на четворната хармония“. Не пресилва ли желанието за законна присъда картината на всеобщо духовно опустошение? Какво противостои на силите на разрушението? Бившите ръководители на областни служби и отдели, вече повишени в завеждащ-отдели и провинциални съветници (по-младият от които казва: „Ако има още една Велика културна революция и всичко си бъде същото като предишния път... аз ще постъпя по същия начин!“)? Или другият представител на старото поколение ръководни кадри от „Светлината на последния вагон“, който, за разлика от своя спътник, е изживял подема и паденията на последните четиридесет години като лична съдба (но също е пред възрастта, когато може „като дърво изсъхнало да изгори“)? Всички ли остават уверени в неизбежното завръщане на девойката, пътуваща със същия влак за Америка, или в благопожертвователността като типично качество на новата прослойка, представена от прекупвача в раиран костюм? Дали образът на новия председател на акорден кооператив е по-убедителен от този на чиновника-компютър в разказа на Лу Вьнфу? Моралният опонент в „Унгарският велосипед“ е все пак самият автор. Притежава ли склонност към стойностно опониране старият майстор бръснар със своята „вечна признателност“? Дали, при цялата си противоречивост,

отговорът чрез образа на *лао* Тан от същия разказ на Ван Мън не е поверен — и спънка, и част от развитието напред — независимо че то не ще следва класическите формули на преданост и отплата за предаността.

Развивайки традициите на жизнената многоизмерност, психологическата бистрота и мъдрата усмивка на старата литература, новата китайска проза успява да даде нещо повече от „положителни“ и „отрицателни“ обобщения, да се доближи до отражение на съвременното в неговата комплексност, която надхвърля рамките на националното. Тези нейни постижения свидетелствуват, че за две десетилетия „хаос и суматоха“ китайската литература не е загубила посоката на своето развитие, че през последните десет години не е останала на едно място.

„... Не му е било леко да търси истината чрез фактите“ — казва за своя млад колега бившият завеждаш-отдел „Пропаганда“ в „Опустошеният храм“. Този не особено гладък в превод израз всъщност се гради върху един класически идиом, който в най-новия период от историята на Китай придоби характера на кодова фраза: „шъ шъ цю шъ“ — разгърнатият превод на четирите различни по значение йероглифи е „стремеж към истината чрез действителните факти“. За първи път те са употребени в една фраза от „История на династия Хан“ (I в.), чийто смисъл може да се предаде така: „Искаш ли да се поучиш от мъдростта на древното, търси истината чрез реалните неща.“ А от началото на 1989 г. последните два от тези натоварени с дълбок подтекст знаци съставят заглавието на ново списание, дошло да замени бившия теоретичен орган „Хун ци“ („Червено знаме“) — преводът на новото заглавие може да бъде и „Търсене на истината“, и „Деловитост“.

И дали храмът, чието опустошение регистрира Дън Йоумен, не е всъщност онзи, за който говори в коментара към своите произведения Фън Дзицай — на илюзорното божество, пренесено от „материалистите-идолопоклонници“ в канцеларии, заводски управи, в самите човешки домове и души?

Дори и най-печалните руини на един храм, за разлика от легендата за пищния дворец „Ъфан“, издигнат за владетеля-тиранин Цин Шъхуан например, имат преимущество да са истински, реална част от конкретното обкръжение.

А храм на действително осъществената човешка духовност се гради в най-добрия случай от късове непреходна истина.

---

[1] Някои черти на това направление са проследени в обзорните статии от бр. 6 на „Книгосвят“, издание на ДИ „Народна култура“, 1968 г. — Б.а. ↑

[2] Вж. рецензията на неговия роман „Селцето Лотос“ в бр. 5 на „Книгосвят“, 1987 г. — Б.а. ↑

[3] Вж. рецензията за поведста на А. Чън (роден в 1949 г.) „Царят на шаха“ в бр. 1 на „Книгосвят“, 1986 г. — Б.а. ↑

[4] Ван Гуовей, „Жендзиен цъхуа“ — в поредицата „Избрани съчинения на китайската класическа литературна теория и критика“. Пекин. 1982 г., с. 211. — Б.а. ↑

[5] Там, с. 191. — Б.а. ↑

[6] „Би йен дзи“ („Записки от Изумрудената скала“), Киото, (б.г.), т.1, с. 1а. — Б.а. ↑

[7] Вж. Ган Бао, „Издирени и записани чудновати истории“. ДИ „Народна култура“. С., 1986 г.; „Средновековни китайски новели“. ДИ „Народна култура“. С., 1967 г., и Пу Сунлин. „Драconi“. ДИ „Народна култура“, С., 1978 г. — Б.а. ↑

БАО ЧУАН

ВИСОКОГОВОРТЕЛИ

Нашето дворче е затворено между четирите ниски крила на старинния китайски дом, известен по всички малки градове на страната под названието „двор на четворната хармония“. В този дом са настанени пет семейства, които си съжителствуват поне от петнадесет години насам. Ние се нанесохме през петдесет и четвърта — по онова време всяко семейство живееше в съгласие с останалите, стари и млади бяха като роднини помежду си: когато възрастните от някое семейство заминаха в командировка, децата оставаха под грижите на всички; разболееше ли се някой, винаги щеше да се намери кой да набере треви и да му свари лекарство. Когато в едно от домакинствата се запържваше фасул или се вареше супа с топчета от оризово брашно, миризмата пълнеше цялото дворче и всички съседни можеха да се наслаждават на аромата. Даже ние, невръстните и щурави хлапета, се карахме много рядко, а за фасони или сплетни и дума не можеше да става. Какво промени всичко днес, петнадесет години по-късно, не знам — някакво смущение в обмяната на веществата ли, генетична мутация ли някаква? Или пък всичко е от ускорената модернизация на човешката природа? Но така или иначе, отношенията между съседите нямат вече нищо общо с онова, което бяха преди. В резултат на спирането на производството и прекратяването на работата хората от петте семейства по цял ден се мотаят из двора, срещнат ли погледи — отклоняват ги, свели глави, току си хвърлят скришом по някое око, но избягват да заговарят помежду си, ами се разминават като непознати на улицата. Дори и най-неволната въздишка, непреднамерено изкашляне или плюване в двора можеха да бъдат изтълкувани като нечия провокация спрямо някого и подобно искра върху сухи съчки да разпалят опустошителен пожар. Затова дори когато си приказваха у дома, хората снишаваха глас и почти си шепнеха на ухото. Така, до започването на поредната „схватка“, дворът тънеше в мъртвешко безмълвие.

През този ден аз си почивах, облегнат на перилата около входа на главното крило, и гледах към зеещата уста на високоговорителя върху покрива на зданието на Стопанския комитет, което се извисяваше отсреща. Необичайното му мълчание днес събуждаше у мен чувство на безпокойство. Беше май някак твърде безмълвно, твърде тягостно и аз вече почти с надежда очаквах някъде по двора нещо да шумне, да избухне ако ще някоя нова, още невиджана и нечувана „битка“, да смеси различни гласове, да стъписа сърцата и да стресне душите, та да се поразкършат малко и моите изтръпнали нерви...

„Данн!“ — удари нещо по касата на вратата зад гърба ми. Нима току-що пожеланата война вече избухва? Неясно дали от уплаха или от радост, вълнение или мъка — мускулите на цялото ми тяло се свиха.

„Туп, туп-туруп...“ — нещото падна и се търкулна по пода. След шума от вратата излетя презглава малкият Мин, който живееше в съседната стая до нашата, прекоси дворчето, спря се пред отсрещното крило и като протягаше врат и въртеше глава, впери гневно тесните цепнатини на очите си в тяхната врата, а мъничката му уста се закриви в беззвучен брътвеж. Същински мишок. Това не е някаква измислена от мен обида във връзка с мозъчното сътресение, което бях получил в една схватка с група хунвейбини, водени преди три години от брат му, когато аз бях в „работническия патрул“^[1]. Той поначало си прилича на мишок и прякорът му е такъв — Мишока.

— Пораснаха ти крилцата, а? — На вратата, гол до кръста, с почервено лице и треперещ от ярост, изникна бащата на малкия Мин, ковачът Гуо Шун. Размахвайки закалените си от големия чук ръце, по които се търкаляха топузите на внушителни мускули, той се втурна да преследва малкия Мин по двора. — Тичай, тичай в дежурната — точи ножове и запушвай с гърди амбразури, пука му на баща ти!

— Казвам ти бе — от щаба ме назначиха дежурен! — обясняваше му малкият Мин с тон на старец, който поучава невръстно дете, и вироглаво въртеше пълните си с презрение очи. — Ние браним революционната линия на Председателя Мао! Провеждаме революция! Да имаш нещо против?

Ковачът Гуо Шун първо изсумтя, после пое дълбоко дъх, но в крайна сметка не издържа и протягайки врат, ревна с хрипкав глас:

— Имам! Може повече да не се връщаш вкъщи за храна!

— Я колко била всъщност проста работата! — произнесе бавно и разчленено малкият Мин, в пълна противоположност с бащиния си тон, клатейки възпитано глава. — Ами защо не грабнеш направо една тояга да ме напердашиш, а?

— Революцията ли да ти подкрепям бе?! — Гуо Шун направи пауза и като изпусна дъх, заяви: — Щом е тъй — нито ти си ми повече син, нито аз ще ти бъда баща...

— Много хубаво го каза — ами че то било просто като фасул, а? — прекъсна благовъзпитано баща си малкият Мин и очичките му се свиха до две тънки чертици. — Може би си забравил, че точно след година и девет месеца навършвам осемнадесет?

— Какви ги дрънкаш бе? — Ковачът Гуо Шун си е тъпа железарска буца, къде ти ще схване веднага какво му приказва детето? — Ами че нямаш още осемнадесет, да не е лъжа нещо?

— Ха, ха — изсмя се с ледена сдържаност малкият Мин. — То било чудна работа да си родител! Значи според теб бащиният дълг и отговорност се изчерпват с отглеждането на децата, така ли? Като не си наясно, защо не попрелистиш закона?

— Ааа! Задълженията значи не съм си изпълнявал? — В един миг на ковача всичко му се проясни — той пое дъх с такава мощ, че ноздрите му затрептяха и ревна, бълвайки сякаш десет метра пламък пред себе си: — Щом дъртакът е в грешка — от днес нататък сам си се отглеждай! Да знаеш, че повече нямаш баща! Върви оправи с майка си сметките за каквото сме харчили по теб досега и аз моментално отивам да подам обява във вестника, че се отричам от бащинство! — В момента, когато изговаряше последните думи, той дочу зад гърба си шум от стъпки и като схвана, че иде мама Гуо, се постресна и допълни с понижен наполовина тон: — По двеста юана^[2] на година, за шестнайсет — смятай ги сам!

— Ти си ме бил отглеждал, а? — Като видя майка си на входа, малкият Мин се окопоти още повече. Освен че тя обичаше синчето си, двамата — майка и син — бяха ревностни привърженици на „строевия“ подход. — Значи ти си ме бил отглеждал? И на какво основание ми го заявяваш?

— Ами без храна и без дрехи ли порасна ти бе? Без такси за училището ли се научи да четеш? Без...

Малкият Мин изпъна врат и заглуши думите на баща си с поток от кръшен смях, а след това, кривейки малката си уста, обяви тържествено:

— Искаш ли да ти кажа нещо? Слушай внимателно — ако ще се отчитам пред някого, няма да е пред теб! Всичко това ни е дадено от Председателя Мао! Ако не беше така, ти отдавна да си пукнал от глад пред вратите на някой храм! Я си помисли малко — мога ли да се наричам твой син? Нещо май че ти убягват някои основни положения...

Божичко, малкият Мин съвсем се разпусна! Като не знаех да плача ли, да се смее ли, аз преглътнах със сковано от напрежение гърло.

Учителят Джун Кайвън^[3], който клечеше пред техния вход и смазваше велосипеда си, изглежда, също се стресна от тези думи, защото вдигна глава и със зяпнала уста втренчи поглед в малкия Мин.

— Ах, ти... — Къде може ковачът Гуо Шун да бъде достоен събеседник на сина си? Като разбра, че с думи няма да надделее и му остава само грубата сила, той напрегна топузите на ръцете си и в пристъп на безсилна ярост замахна към малкия Мин.

Уплашена, мама Гуо се вкопчи с две ръце в ковача:

— Ами да... Я да си намерите друго място за разпавии! — Тя хвърли свиреп и злокобен поглед към учителя Джун и като се убеди, че противникът е свел глава в пълен смут и уплаха, посочи с пръст високоговорителя върху покрива на Стопанския комитет и изрече с подчертано провлачена интонация: — Забравихте ли какво се приказва по цял ден за повишаване на бдителността срещу класовия враг, за най-строга секретност, а?

Въпреки крайното ѝ старание да си придаде благодушен вид и да говори тихо, около входа вече се бяха събрали доста мъже, жени и деца от съседните дворове, които сред общо весело хихикане очакваха развихрянето на скандала. Гърлото на мама Гуо е прочуто в целия квартал с мощния потенциал и високата честота на звука си. И през четирите годишни времена нейната зеленчукова сергия е отрупана с най-разнообразни „излишъци от частното стопанство“ и в съответствие със сезона тя извисяваше към небето своите приканящи възгласи — през пролетта: „Бели като лотоси, по десет фъна купчето“; през лятото: „Червени домати, пет дзина^[4] за юан“; наесен: „От

дребното зеле — по двајсет фъна връзката, за гнилото пари не вземам“; през зимата: „Хайде на рапичните кочани — по осем фъна за дзин, купуваш един дзин — един имаш от мен.“ Писнеше ли на кръстовището този глас, хората от четирите улици знаеха, че сергията е открита. Макар и да не беше особено благозвучен, гласът се радваше на топъл прием, тъй като обещавахе известни икономии. Но безспорно нейната популярност се дължеше преди всичко на онзи случай от времето, когато зеленчуковата компания сформира „комитет за обединени действия“ и един ден дикторката на „червената агитбригада“, стиснала микрофон в ръка, поведе ожесточена препирня с мама Гуо, но успя да удържи само половин час, след което окончателно пресипна. Когато властта заеха „строеваците“^[5], на нея в знак на особена почит ѝ беше даден псевдонимът Високоговорител. По време на учредяването на провинциалния революционен комитет миналата година тя зае гордо мястото си на официалната трибуна, закичена с червена пластмасова табелка на делегат.

Като видя, че учителят Джун вече не смее да вдигне поглед изпод напрегнато сведените си клепащи, мама Гуо разбра, че уж неумишлената ѝ реплика е постигнала целта, примлясна доволно и избърса пръснатите по брадичката слюнки, от което около устата ѝ пламнаха червени сипаничави петънца. След това, извивайки тънък кръст, тя прекоси двора с няколко размаха на дългите си, кльощави като на скакалец крака и повлече малкия Мин обратно към тяхната врата.

— Я марш вкъщи! Това са си наши вътрешни разправи, какво сте седнали да надувате главата на близките хора и да правите кеф на старата класа и консервите! — „Старата класа“ означаваше „класовият враг“, а „консервите“ — „консерваторите“.

В дясното крило на къщата живееше счетоводителката от съчуанската памучна фабрика Ван Лей. Тя бе излязла на прага да пере и думата „консерви“ моментално жегна честта ѝ на „боец от производствената армия“. А и трябва да се добави, че през последните години тя доста си беше изпатилa от клеветническият език на мама Гуо и се намираще в състояние на пълна бойна готовност. Сега тя хвърли демонстративно дрехата в легена и извиси пресипнал глас уж в посока на тяхната си стая:

— По дяволите! Я дай тука още един леген! Налапат се като прасета и после се чудят по цял ден какво да правят, могат да те побъркат с техните разправи! — Тя нарочно наблегна върху последната дума, хвърляйки предизвикателен поглед към мама Гуо.

Мама Гуо изгледа Ван Лей с леко присвити устни, усмихна се презрително и като се обърна, зашлеви един шамар на застаналия до вратата Мин:

— Ха, ха, майка ти може да не е баш хубавица, ама я се гледай ти какъв красавец излезе — кой знае каква мома ще докараш един ден...

Хората, скупчени да гледат кавгата на входа, избухнаха в смях. Посраменият Мин изду устни, изрева и с две ръце блъсна майка си така силно, че тя залитна.

— Майка ти държи правилната линия — на малко ли големци сме се нагледали по трибуните! — Мама Гуо обиколи двора с многозначителен поглед, плесна още веднъж малкия Мин по врата и добави, вече с по-сериозен вид: — И те предупреждавам, да знаеш — повече с такива дяволии да не съм те видяла да се занимаваш! Я го виж чичо ти — цял кош пари пръсна и пак го изигра оная пуста дяволица!

— Нагли сплетни! — Лицето на Ван Лей пламна от вълнение и езикът ѝ се заплете. Преди дванадесет години мама Гуо беше запознала брат си с Ван Лей, двамата се бяха срещнали няколко пъти, но работата не стана и много скоро всеки от тях се задоми поотделно. Малко след това започна кампанията срещу десния уклон и изпратените за разследване служители настояваха тя да изясни интимните си връзки с брата на мама Гуо, да го разобличи публично. Кое то си е право, тогава Ван Лей не пророни нито една невярна дума, но, така или иначе, случаят беше използван за удар срещу брата от фамилията Гуо и оттогава между нея и мама Гуо възникна вражда, която се точеше вече дванадесета година. Днес Ван Лей не издържа, скочи и като сочеше с пръст към небето и тупаше с крак по земята, започна да сипе проклетия:

— Небе и земя са ми свидетели — това вече не се търпи, нито страх от небето имат, нито пък капка човещина, по-добре да изляза да се хвърля под някоя кола! Клеветници долни такива!

— Ти на мен тия гадории не ми ги реди, мойта съвест си е чиста! — извиси тон мама Гуо. — Много си вре вампирската муцуна по чужди огнища, добър край няма да види я! Мръсница!

— Мръсница си ти! Дърта мошеничка — не те е срам скапани домати по един юан да продаваш! — не отстъпваше Ван Лей.

Тълпата около входа се развесели. Някакъв дългуч, издокаран във военна униформа и пристегнат до скъсване в кръста с кожен колан, замаха с ръка:

— Давай, огън! Светни й един! — което изтръгна от тълпата залп смях.

— Аз продавам скапани домати, а ти си продаваш... Ама жалко, че брат ми не си пада по евтина стока... — Последните думи мама Гуо изрече почти на бегом, ориентирайки се с бърз ход към вратата на своя дом.

— Чудовище в човешки образ си ти — такива непристойни думи да говориш! — Ван Лей се беше посмутила от общия смях, хвърли притеснен поглед към тълпата и като че ли не знаеше какво повече да каже. А и би ли могъл нейният скромн глас да заглуши високоговорителя? Затова тя се задоволи само сконфузено да отбие атаката, седна обратно на прага и като вдигна мокрите дрехи, продължи невъзмутимо да пере, като все пак мърмореше тихо под нос: — Кучка проклета! Адско изчадие!

Щом дочу гласа на високоговорителя, жената на учителя Джун изскочи от задния двор и запретвайки ръкави за схватка, се настани с каменно лице край входа на тяхната стая. Независимо от отчаяните гримаси и настъпвания, с които учителят Джун се опитваше да я смири, тя зае класическата си бойна поза с чаша вряла вода в ръката, което означаваше, че е готова за включване в боя. Като резултат от всекидневните разпавии с изнервените пациенти в регистратурата на поликлиниката, към които се добавяха и нескончаемите дискусии между отделните групировки сред персонала, нейният език отдавна беше придобил такава гъвкавост и висш тренинг, че вече се движеше автоматично. Нея да я сплаши една съседска разпавия? Тяхното семейство беше привърженик на линията „826“^[6]. По време на „февруарското потушаване на реакцията“^[7] Ван Лей беше издевателствувала над нея, а след въздигането на „бунтарите“^[8] те неведнъж се бяха счепквали до кръв. Затова днес старата Джун сметна, че думите на Ван Лей: „Кучка проклета, дяволско изчадие“, са прикрита нападка срещу нея, подскочи като ужилена и не можа да се удържи да не се намеси в конфликта:

— Какво да се правим на умрели кучета? Или ще говорим направо, или да отиваме да ядем сусамени кравайчета при сладкаря на ъгъла!

Отвори ли уста старата Джун — готви се вече за ръкопашна схватка. Без даже да докосна перилата, аз бързешком прехвърлих стъпалата и се сврях в стаята, оставяйки само малка пролука, през която да надничам.

При споменаване на сусамените кравайчета по сипаничавото лице на мама Гуо премина тръпка и веждите ѝ моментално щръкнаха нагоре^[9]. Тъй като преди малко беше скастрила учителя Джун, тя реши, че старата Джун идва сега на помощ на мъжа си, затова изостави побягналата от полесражението Ван Лей и подвижна, гледайки многозначително към Гуо Шун:

— Простаци! Стърчат тука като електрически стълбове и какво правят? Само бдят кой ще пръдне и моментално тичат да разобличават, да пръскат черни материали, заслуги си приписват и награди търсят! — Това беше ответен удар по жената на учителя Джун. В началния етап на кампанията семейство Джун беше излязло с едно дадзъбао^[10] за ковачите, които „чукат частно“ и така изкарват по две заплати. — Хм! Човек се пребива от работа за единия хляб, а те дебнат колко свецици тамян си запалил на гроба на дедите си!

— Ха, ха, добре, че още има хора късогледни и наивни, та да вярват, че ние сме ѝ били яли на нея кокошките, дето ги коли на гроба на дедите си! Ама каквото човек сам си го направи... — Щом чу, че мама Гуо се намесва, старата Джун, която до момента също атакуваше Ван Лей, чевръсто извъртя дулото и започна систематичен и безпощаден обстрел по нея. Ставаше дума за оня случай от шестдесет и четвърта година, когато мама Гуо беше решила да изобличи старата Джун, че вземала рушвети при записване за амбулатории прегледи и си купувала после кокошки за храна, но тъй като при разследването това не се потвърди, тя всъщност навреди повече на себе си и после дълго не знаеше къде да се дене.

— Който гроб другиму копае, сам пада в него! — Тук мама Гуо вече показва класата си на професионалист и без изобщо да следи репликите на противника, започна да къльне наред, уверена, че колкото повече удари нанесеш, толкова повече точки печелиш: — Копелдашки

агенти! Нещастни лакеи, дето никога няма да си промените мръснишката природа!

Ръката на учителя Джун трепна, от вдигнатата масльонка се отрони капка и тупна на земята. Вдигайки бавно измъчените си изцъклени очи, той направи знак на жена си да мълчи.

Той се страхуваше, страхуваше се от всеки допир с миналото, страхуваше се от дългата верига спомени, които миналото влечеше след себе си. Но веднъж и тези плахи нерви не бяха издържали — случката станала през четиридесет и седма година, когато след завършване на гимназията той прекарал близо година без работа и накрая не без усилия намерил място като полицай регулировчик. Още на третия месец след назначаването му, когато една частна кола блъснала просяк на улицата, той решил лично да въздаде справедливост, но вместо това получил няколко шамара от собственика на колата, а на другия ден изхвъркнал от работа... Могъл ли е тогава да предположи, че онези три унижителни месеца ще оставят мръсно петно върху кристалночистата история на целия му живот? Още от кампанията за изкореняване на контрареволуцията, през акцията срещу десните уклонисти и „четирите чистки“^[11], та чак до сегашните „небивали исторически събития“ той вечно пишеше своите безкрайни признания и минаваше през нескончаеми проверки. И до днес още беше готов всеки момент да пристигнат за обиск, да му окачат черна табела, да го разкарват по улиците като чучело със слама в устата. Вдигайки сега изпънато до крайно отчаяние лице, той започна с пресекващ глас да обяснява:

— Управлението на пътната полиция се занимаваше с регистрация на превозните средства, към аген... агентурата няма... нямаше никакво отношение...

Въпреки всички подобни обяснения именно заради това „никакво отношение“ и двамата му синове не издържаха изпитите за горния курс на гимназията и на държавна работа не ги приемаха. Мъка изкриви лицето му, краката му омекнаха, в главата му забуча и той започна да се олюлява...

Побесняла, старата Джун захвърли чашата си и тя се пръсна в зида със звука на глух изстрел. След това измъкна трикракото столче изпод себе си, изскочи спрехаво на двора и като се настани до учителя

Джун, започна да го дърпа и да му нарежда със сърцераздирателен глас:

— Мъжо, стига си смазвал тоя велосипед! Имам още десет юана в джоба — тичай в чайната при дворецовите стени да си поръчаш чаша чай, па и да накараш някоя от ония хубавици да ти изпее една мелодийка. Ако ти е кеф, може и да ѝ дадеш един юан, та да я поопипаш!

— Ей... — Учителят Джун вдигна глава към жена си, тупна отчаяно с крак по земята и като отпрати протяжен вопъл към небето, се отпусна, без да може да промълви и дума повече.

Майката на мама Гуо беше починала още в детството ѝ, по-късно бащата ослепял от някакво погрешно изпито лекарство и години наред те двамата бяха изкарвали прехраната си с песни по чайните. Това беше най-мрачният период в целия ѝ живот. Та толкова лесно ли се става човек? Кой няма един-два печални момента в живота си? Малко почтеност и човещина се искат да не закачаш подобни рани. В гнева си днес старата Джун я беше настъпила по най-болното ѝ място и очите на мама Гуо се зачервиха, лицето ѝ пребледня. Подпряла ръце на хълбоците, тя викна:

— Няма какво да ходиш до чайната, тук в двора ела — не юан, ами и десет фъна стигат! Леля ти Гуо само за една репичка или за една зелка е готова... Я ела насам! — С всяка дума гневът ѝ се усилваше и накрая, разперила ръце във въздуха, тя се понесе като вихрушка към вратата на семейство Джун: — А ако не дойдеш, да знаеш, че си страхлива скарида! Леля ти ей сега сама ще те докопа!

Всред тълпата зяпачи се разнесе неловък смях, дочуха се сподавени въздишки и възгласи: „Леле боже!“, „Тц, тц, тц...“, „Срамни приказки...“ Дългучът придърпа военната си куртка и подвикна:

— Я да вървим, че, току-виж, ни опръскали с кръв!

Учителят Джун хукна уплашен към стаята, тупайки ситно с крака. За щастие ковачът Гуо Шун прихвана мама Гуо отзад през кръста и я спря:

— Назад! Назад...

Това беше наистина паметен скандал, започнал от едно съвсем незначително подхвърляне и довел всички до пълно загубване на приличие и човешко достойнство, до унизяване на противника с безсърдечни и непристойни думи, за което всички в крайна сметка

заплатиха с цената на мъката. Като финал мама Гуо напъна цялото си тяло и като изду високоговорителя до пределна мощност, ревна:

— Агенти! Мръсници!

От този свиреп вик гърлото ѝ се сви, гласът ѝ секна. В двора внезапно настана пълна тишина. Дори бившият началник-отдел Джу, който точно прекрачваше прага на главния вход, замръзна на място. По обезсиленото му от умора лице пропърха усмивка и той плахо смени тона на сухата си кашлица от: „Кхм, кхм“, на: „Кхъ, кхъ.“

— Смееш се, а? — хвърли поглед към него мама Гуо, а след това рязко смени целта: — Смейте се на глупавите си кратуни! Трижди проклети капиталистически ренегати такива!

Най-обидното прозвище през последните месеци беше „капиталистически ренегати“^[12]. Греховете на бившия началник-отдел Джу, естествено, бяха чудовищни и неописуеми — достатъчно е да се спомене, че сега той ежедневно метеше клозетите във фабриката. Затова, макар и да схвана ясно, че ругатнята се отнася до него, той можа да отвърне само с незлобливо и безразлично примигване, след което набързо се мушна в стаята си. Подир малко оттам се разнесе хаотичното пиукане на прилежно настройван радиоприемник. Вече няколко дни наред той се занимаваше с монтиране на нов високоговорител в своя апарат — и до днес, щом си спомня тази негова внезапна страст към радиотехниката, революционните песни и образцовите пиеси, ме побиват тръпки. В този момент от неговия приемник с току-що монтиран двадесетсантиметров високоговорител екна пламенният и патетичен боен зов на говорителката Фан Хайджън:

— Събирането на разпиляното от чувалите зърно — това е една политическа битка... Да нанесем безпощаден удар на капитализма, ревизионизма и реакцията, решително и последователно да прочистим до дъно всички хамбари!

Всепомитащият размах на този глас накара да замлъкнат всички големи и малки високоговорители из двора. Аз бях обзет от паническо просветление, хладна искра прониза гърдите ми и почувствувах как всеки миг мога да изпадна в несвяст. Загледан във всички тези почервенели, позеленели и преbledнели лица, насълзени, гневни и злобни очи, болезнено свъсени, безизходно отчаяни и сърцераздирателни изражения, аз усетих как нещо отвътре ме прерязва, притворих с треперещи ръце вратата и се облегнах безсилно

на нея. От задния вход в стаята влезе моята глуха майка — най-щастливият и ведър човек, извисен далеч над всякакви светски неволи благодарение на двете си абсолютно нечуващи уши. Но сега и тя беше свела глава и сякаш внимателно се ослушваше. После ме доближи на пръсти, повдигна се и като прилепи устни към ухото ми, попита шепнешком:

— Кой вдигна пак кавга, а?

Кой вдигна кавгата? Сърцето ми се сви рязко. Кой, наистина? Този въпрос се впиваше в съзнанието ми... Внезапно високоговорителят върху покрива на Стопанския комитет изпраща заплашително и от гърлото му се разнесе такъв пронизителен вой, че всичко наоколо сякаш се смръзна, а въздухът затрептя... Моите хлабави нерви, разбити от онзи мозъчен удар, не издържаха масираната атака, главата ми запулсира, а ушите запищяха. Още две минути, знаех — и болката ще ме разцепи! Проснах се върху кревата с плътно стиснати очи, запуших с две ръце ушите си и завих като последния окаяник:

— Боже, ще свърши ли някога всичко това?!

---

[1] Групи, организирани от работниците за самозащита от хунвейбински нападения. — Б.пр. ↑

[2] Юан — китайска парична единица, съдържаща сто фъна. — Б.пр. ↑

[3] Според традиционната китайска система на първо място в имената стои фамилията; всяка от сричките отразява отделен йероглиф със собствено значение и има самостоятелно ударение (както при възприетото у нас разделено изписване на корейските и вьетнамските имена). — Б.пр. ↑

[4] Дзин — 0,5 кг. — Б.пр. ↑

[5] Към пролетта на 1967 г. върху фабриките, учрежденията и селскостопанското производство в Китай се установява военен контрол. — Б.пр. ↑

[6] „Група 826“ е подигравателно название на „несъзнателните елементи“, които спазват стриктно работните часове — пристигане в 8, два часа обедна почивка, напускане в 6 вечерта, — като бойкотират масовите мероприятия. — Б.пр. ↑

[7] Акция срещу т.нар. „февруарско контратечение“, както беше наречен първият опит за протест срещу „културната революция“ през 1967 г. — Б.пр. ↑

[8] „Бунтарско течение“ (*дзаофан пай*) се самонаричат отрядите, създадени през 1966–1967 г. сред най-изостаналите слоеве на работниците и служещите по образец на „червеногвардейците“ (хунвейбини), но с цел да бъдат неутрализирани чрез междуособици политическите позиции на последните. — Б.пр. ↑

[9] На китайски „сипаничав“ е буквално „сусамен“, белезите от едра шарка се наричат „сусамени зрънца“. — Б.пр. ↑

[10] „Дадзъбао“ (букв. „вестник с големи йероглифи“) води произхода си от първите плакати, писани по време на политически кампании върху стари вестници с по-големи знаци, открояващи се върху печатния текст. — Б.пр. ↑

[11] Т.нар. „движение за социалистическо възпитание“, което според официалното определение включва в себе си политическа, идеологическа и организационна чистка. — Б.пр. ↑

[12] Буквално „група на поелите по капиталистически път“ — така в началото на седемдесетте години биват наречени привържениците на прагматичната линия за възстановяване на икономиката, появила се като реакция срещу „културната революция“. — Б.пр. ↑

ЛИ ДЖУН МАНГО

„В безделие — чай, в мъка — вино, в бъркотия — цигара.“ През есента на 1968 година количеството цигари, които старият Пан Чаоън изпушваше за един ден, вече надминаваше два пакета.

Сутринта той стана в 5 часа, наметна дрехата си и първо се хвана за цигарата. Въртящите се кълбенца дим, като че надпреварвайки се, излитаха през прозореца, следвайки посоката на неговия поглед, и се разтваряха в коприната на нежната утринна мараня. Той гледаше безизразно през прозореца и сам не знаеше за какво мисли. От време на време някое откъснало се листо се завърташе във въздуха, описваше няколко кръга и плавно падаше на земята, пораждайки у него смътна тъга по родните места. „Листата все се стремят да падат до дънера на своето дърво“, май ще е по-добре да се завърне у дома на село, ала там го няма в списъка за зърнените дажби, откъде ще купува месечните 42 *дзина*? Нищо чудно, че носейки се надолу, листата се въртят в кръг — не им се иска да напускат дървото, сякаш в потвърждение на обхваналите го в момента съмнения и колебания.

Третата цигара допуши съвсем до края. Старият Пан имаше навика да пуши цигарите една след друга и можеше, без изобщо да гледа, да припали от огънчето следващата си цигара. Никотин не никотин — все му беше тая. Но всъщност не го правеше от икономия, понякога изгасяваше цигарата, преди да я е изпушил и наполовина. Това отговаряше на един от ритмите на сегашния му живот.

Той взе една бамбукова метла и тръгна да мете улицата. Пан Чаоън съвсем не бе от „черната банда“, не беше и от „поелите по капиталистически път“ — той беше просто един стар работник от механичния цех на завода. Метенето на шосето пред общежитието му бе навик още откак се бе преселил тук, преди повече от десет години. Голямата метла смяташе нападалите листа и боклуци, отдолу се показваше бялото като мрамор циментово шосе и това го караше да изпитва някаква радост и някакво задоволство. „В бедна къща подът

често се мете, беден човек често се сресва.“ От толкова години метенето на двора сутрин се бе превърнало за него в един вид необходимост. Само че от тази пролет той изпадна в известно затруднение. Отрядът на „бунтарите“ в завода издаде „строга заповед“: дворовете пред къщите и сградата на общежитието да се метат от директора на завода и двамата му помощници — и тримата „поели по капиталистически път“. Старият Пан не обърна внимание на „строгата заповед“ и както преди, хванал голямата метла, се вмъкваше между тях да мете. Заместник-директорът на завода Фан, един дебеланко, примигвайки срещу Пан Чаоън, тихо му каза:

— Майстор Пан, занаят не мети, че пак ние ще отнесем боя!

— Да не мета вместо вас! — студено отвърна той.

Само че тази работа предизвика гнева на жена му — леля Пан, която го чукна по челото и рече:

— Дръвник такъв! И сто брадви не могат те разсече! Онези са от „черната банда“, та ги наказват, а ти какво се набутваш?

— Не ме е грижа „черна банда“ ли са, или не! Остави ме да си мета собствения двор, да не е грях!

— На какво те учат всеки ден в завода? Чия страна заемаш ти в тази „битка“? Разграничаваш ли се от класовия враг? Нали казват: „Няма по-вкусно нещо от пелмените, няма по-приятно нещо от излежаването“ — не можеш ли сутрин да полежиш повечко...

— Аз сутрин не мога да се излежавам!

— Писано ти е като кокошката — все нещо да ровиш! Казано е: „Да се борим срещу всичко, което враговете подкрепят“ — щом те ходят да метат, не може и ти да вършиш същото. Произходът ни е от бедни селяни; тези, които те знаят, биха си казали, че природата ти е такава — като петел да се будиш рано всяка сутрин; ами ако е някой непознат и не знае, нима няма да те вземе за „негодник, поел по капиталистически път“? Я се виж, приличаш ли на тях? Те са оядени, тлъсти и загладени, а ти си хърбав като изгорял фишек.

— Не разбирам какви ги дрънкаш! — каза старият Пан Чаоън и се отправи към задната стая да си изпуши цигарата.

Това, дето казваше, че не разбирал, не беше изцяло плод на раздражението му. Всички в двора познаваха цветистия език на леля Пан, видеше ли например, че на някое дете якето му е умаляло, тя веднага казваше:

— Я как му седи като на закачалка!

Като срещнеше някой с накривена шапка, казваше:

— Какво си нахлупил на главата си тази чиния!

Жалко само дето на млади години не бе имала възможност да учи, инак наистина би могла да излезе насреща и на Лао Шъ, и на Джао Шули^[1].

Обикновено хората, надарени с красноречие, лесно се поддават на влиянията на езиковия поток. По времето на „великата културна революция“ отведнъж изплуваха толкова модни думи, че леля Пан не можа да им излезе насреща и ги загълта като цели фурми, без да ги дъвче. Нахвърля в един кюп — и цикличните знаци, и древните императори, и церемониалните благопожелания за дълголетие, щастие и сполука, докато я докара дотам, собственият ѝ старец да не разбира за какво му говори.

Макар и да си имаше този малък недостатък, леля Пан по душа беше от добра по-добра. Тя бе сърдечна, мека, трудолюбива и пестелива, живееше в съгласие със съседите си — заемеше ли равно, връщаше с връх — всички подобни добродетели тя ги имаше. Само дето тази културна революция нахлу така стремително, а тя нямаше способността да възприема новите явления със скоростта на хунвейбините. На махленските събрания, посветени на „спомените от тежкото минало“, нейните изказвания успяваха да уловят словесно разцъфтяването на стоте цветя, но до изкореняването на старото в името на новото не успяваха да достигнат.

Задрямвайки привечер, леля Пан потъна в размисли. Помисли си, че нейният старец е инат — запъне ли се, и осем вола не могат го мръдна. Науми ли си нещо, и мазоли да ти излязат на езика, не мисли, че ще го разубедиш, па ако ще да си красноречив като преродил се Сун Цин или слязъл отново на земята Джан И^[2].

Леля Пан се прозя...

Неочаквано влезе нейният внук Гън с чанта на гърба, устните му свити — същинска поничка. Той с мрачна физиономия ѝ каза:

— Бабо, активистите искат да ми свалят хунвейбинската лента от ръкава.

— Откъде на къде?

— Те казват, че и моят дядо е „черен бандит“.

— Какви са тези извъртаници! Нашето семейство произлиза от бедни селяни, а баба ти е...

— Тогава защо и той ходи да мете шосето?

— Леле!... — Леля Пан се ядоса страшно, ветрилото ѝ изтрополи, падайки на пода, и тя разбра, че това е само сън.

Леля Пан имаше много живо и образно мислене, сънят пробуди вдъхновението ѝ. Тя тихомълком свали червената хунвейбинска лента от ръкава на Гън и я навлече върху ръкава на стария Пан Чаоън; страх я беше да не се изхлузи, та я прикачи с няколко бода.

Тези нейни усилия действително пожънаха успех.

На следващото утро Пан Чаоън наметна дрехата си, изпуши две цигари, излезе с метлата — и направо вся паника сред редовете на „узурпиралите властта капиталисти“! Те мълчаливо се спогледаха, не знаеха каква ще да е тая работа, дето Пан Чаоън е излязъл да мете с хунвейбинска лента на ръкава. Умът на заместник-директора Фан бе по-бърз и той прошепна на другите двама:

— Видяхте ли? Ще трябва по-старателно да метем вече — перушинка да не остава. Сигурно революционните маси са изпратили стария Пан да ни контролира.

Него ден те метяха с особено усърдие. Накъдето отидеше старият Пан, натам се хвърляха и те — четирите метли току се спречкваха, като че беше бойна сценка от пекинска опера. По четирите посоки се вдигаше пушилка, кръжаха сухите листа.

— Ей, какво ще кажете, ако си поделим улицата на участъци? И всеки да мете своето, а не да се мятаме като сега насам-натам, сякаш гасим пожар — все сме хора по на няколко десетака...

Заместник-директорът, дебелакът Фан, веднага додаде:

— Майстор Пан, ти занапред не мети, ние тримата ще си поделим улицата на три участъка, а ти само отблизо ни контролирай, и толкоз. Какво пък — просто революционните маси ни карат да се превъзпитаваме чрез труд, всичко това може да се разбере!

— Директоре, вие сте твърде подозрителен, аз изобщо не съм дошъл да ви контролирам как метете.

— Да де, искам да кажа — да ни ръководиш — набързо се поправи Фан.

Като видя, че си говорят за съвсем различни неща, като кон и магаре, Пан Чаоън метна метлата на рамо и просто се прибра вкъщи. А

тримата „узурпирали властта капиталисти“ се събраха на кратко съвещание и решиха все пак да си поделят шосето на три участъка — всеки да отговаря за един, та домъкнаха и два камъка за разделителни знаци.

Същата тази вечер заместник-директорът Фан получи известие от „главния обединен комитет“ на завода. Тъй като произходът му бил добър, отношението към масите също, а и проявявал активност в труда, го приобщават към тесния състав на новото ръководство. Той така се разчувствува, че рида половината нощ, носът му целият почервения от плач. И понеже се готвеше да се яви в завода, зачуди се коя дреха е най-подходящо да облече, най-подир облече работния костюм на по-големия си син. Коремът му беше голям, та дрехата изглеждаше възтесничка и той цяла нощ премества копчетата. На другия ден стана още в ранни зори, отпървом намери един нов „Цитатник“, сложи го в джоба си, подпря голямата метла, с която метеше улицата, до стената на входната врата и бутайки едно старо колело, излезе от къщи. В същото време и Пан Чаоън излизаше да мете, видя как се е докарал заместник-директорът Фан и се стъписа. А Фан се озъби насреща му — не можеше да се каже точно усмихва ли се или изразява съжаление, но имаше донякъде израз на огорчение от раздялата, с една дума, изражението му бе доста сложно. „Старото дърво тъкмо затъква дупката в стената“ — това правило важи в най-разнообразни ситуации. След като приобщиха Фан, именно старият Пан пое онзи участък от шосето, който той метеше. Впоследствие тази работа бе донесена в завода и ръководството на масовите организации страшно се разгневи. Сметна се, че този стар негодник, Пан Чаоън, съвсем е изкуфял, умишлено смесва двата вида противоречия^[3]. Заместник-директорът Фан и той си каза думата, според него това бе дребна работа, която не заслужава внимание. А що се касае до избирането на работнически агитотряд от завода, орган, който да оказва поддръжка на левите, той смята, че макар Пан Чаоън да е стар работник и произходът и трудовата му дейност да са добри, не би трябвало да го избират, тъй като работническата класа трябва да ръководи всичко, а колкото до ръководителски способности, там той има известни недостатъци.

Това, че старият Пан Чаоън не участвуваше в работническия агитотряд, даде повод за разни приказки из завода. Едни смятаха, че

доста е страдал в миналото и ненавистта му към стария строй е голяма, трябва да вземе участие в събранията, на които се обсъждат „спомените от тежкото минало“, за да поучава тези от предприятията, дето са причислени към „презряната девета прослойка“^[4]; други смятаха, че щом той и един цитат не е в състояние да наизусти — това не е работа по силите му. А старият Пан изобщо не реагира, оставайки безучастен към приказките, за които като че нищо не знаеше. Както и досега ставаше в 5 часа, пушеше, метеше, в 8 часа отиваше в завода, носейки кутията с храна. Въпреки че в тази част на завода, където беше механичният цех, производството бе спряно, той все пак всекидневно ходеше там да наобиколи, мълчаливо да изпуши две цигари, застанал срещу струговете, а после помиташе пода.

Неговият ученик, младият Сю, го попита веднъж:

— Майсторе, на теб защо не ти дават да участвуват в агитотряда? Според мен ти трябва да си в строя и произходът ти е подходящ, и поведението ти също.

— И за какво? — рече с въздишка Пан Чаоън.

— Хм, нямало за какво — каза Сю, — а старият Вей се върна вчера оттам с паста за зъби и каза, че било екстра! Ония ми ти кадрови работници, дето преди се возеха в леки коли и получаваха по двеста юана заплата, всякакви там университетски професори и тям подобни презрени авторитети — цялата паплач, — каквото им кажеш, това правели. Кажеш ли им: „Наляво!“, не смеят и да помислят за надясно, подвижнеш ли им — така се плашат, та чак треперят, а тропнеш ли с крак — тичат в клозета. Да, няма що. Ето това е власт!

Старият Пан, загледан вцепенено в небето, не изрече и дума.

Младият Сю поде пак:

— Макар че идеш ли, ще имаш и трудности. Вей ходи два дена — масите им били затрупани с разни саморазобличения, клетви и тържествени обещания, а някои от йероглифите и той не ги знае. Виж, питаше ме какво значи този йероглиф — каза той и протегна ръка, за да види майстор Пан написания там знак „изкупление“.

... Пан Чаоън пак не отговори, той си мислеше за изявите на властта, които му описваше Сю.

Младият Сю се изкашля, изплю се и продължи:

— Майсторе, ако има втори работнически агитотряд, да влезем двамата в него. По време на митингите аз поемам извикването на

цитатите, а ти ще разказваш за мъките, които си преживял.

— Няма да се справя.

— Страх те е, че като се качиш на трибуната, и ще загубиш дар-слово, а?

— Не е там работата, това са все неща, дето сам съм ги преживял — как да не мога да ги кажа. Само това, дето преди разказването искат да се захлупиш на масата и да ридаш... аз поначало не мога да плача.

Като чу тези думи, Сю се запревива от смях:

— Ой-ой! И през ум не ми е минавало, че така ще извъртиш нещата. На това му викат „настройване на чувствата“ бе!

Докато майстор и ученик си приказваха така оживено, внезапно от заводската радиоуредба зазвуча твърдият и звънък глас на говорителката:

— Извънредно съобщение! Извънредно съобщение! Върховна инструкция: „За себе си — нищо, за народа — всичко“, „Древното — в служба на съвременността, чуждестранното — в служба на Китай“. Всички другари революционни служещи и работници от завода да се съберат в девет часа край заводската врата, пред голямото табло за критика, за посрещането на безценния дар от Пекин — плод манго, изпратен на работническата класа в нашия град от великия вожд Председателя Мао. Да се обърне внимание на следното: Първо. Всички да носят безценната червена книжка, на гърдите — значка с лика на вожда.

Второ. Да бъдат прилично облечени, забранено е да се носят мрежи и раници.

Трето. Да се повиши бдителността, да се вземат строги мерки срещу евентуални диверсии от страна на класовия враг, обектите на диктатурата от всички отдели и цехове още сега да бъдат отведени в малката столова...

Още незагълхнали думите на говорителката, и до зданието на заводските канцеларии вече гръмнаха гонгове и барабани. Пан Чаоън имаше опит с „незабавното изпълнение на предадените върховни инструкции“ — най-важното е да си вземе нещо за ядене, излязат ли по улиците, има да се блъскат цял ден. Погледна часовника си — до времето на сбора оставаше още половин час и той се затича към една закусвалня срещу фабриката, като смяташе там да си купи две сусамени питки за из път.

В закусвалнята продавачът тъкмо подканваше посетителите с метлата:

— Хей! Яжте по-бързо, затваряме за сутрешен разбор на цитатите!

Пан протегна парите и се примоли:

— Искам две сусамени питки!

— Не може, затваряме за сутрешен разбор на цитатите.

— Аз имам спешна работа!

— Каква спешна работа, ела заедно да проведем сутрешен разбор! — каза продавачът, но докато той изваждаше „Цитатника“, старият Пан бързо се извърна, направи се, че не го е чул, и се измъкна. Зад гърба си чуваше потраквайето на съдовете в закусвалнята, неколцина от хранещите се, издули бузи, като че свирят на духов инструмент, също изскочиха с широки крачки навън. Старият Пан изпъшка под носа си: „До какви начини само прибягват, за да разгонват хората!“, ала не изрече на глас тези думи.

След като напразно обикаля, без да си купи сусамени питки, той си помисли: „Как ли ще се изкара без обяд!“, и направо пое към къщи да си вземе две хлебчета. През целия път подтичваше и когато стигна, леля Ма Фънсиен от източния двор тъкмо викаше жена му. Тя бе преминала шейсетте, двете участваха в махленската агитка, състояща се изключително от бабички. Леля Ма Фънсиен беше облякла блуза национален модел и панталони от гладко черно кадифе. На главата си носеше голямо червено цвете, а кръстът ѝ бе пристегнат от алена атлазена лента. Тя викаше:

— Лельо Пан, побързай! Днес всички от нашата трета рота трябва да сме обути в армейски обувки! — Тя нарочно викаше силно, за да накара от всеки прозорец да се подадат човешки глави, знаеше, че в този момент има доста очи, които гледат към нея.

Това, от което се боеше най-много Пан Чаоън в този момент, бе срещата с Ма Фънсиен, и той ребром, с наведена глава, се шмугна покрай нея. Не посмя да погледне към напудреното ѝ лице, видя само един крак, обут в армейска обувка със защитен цвят, да си потропва в такт — оказа се, че тя всъщност си тананика под нос една песен по текст от „Цитатника“: „Тъй твърдо ние сме решени...“

Когато Пан Чаоън влезе в стаята, леля Пан, превила гръб, тъкмо ровеше из обувките в една картонена кутия. По стъпките и тежкото

дишане тя усети, че старецът се е върнал, и гърбом го запитва:

— Защо се връщаш? От завода няма ли да посрещате мангото?

— Ще взема две хлебчета. — Изричайки това, Пан Чаоън изобщо не погледна жена си, отиде направо в кухнята, взе две хлебчета, а тъй като в съобщението се казваше, че не дават да се носят чанти, оставаше му само да ги увие в чиста кърпа и да пъхне вързопчето под кожения колан на кръста си.

— На всички неща тук като че ли крака са им пораснали, което ти потрябва спешно, като напук не можеш го намери! — мърмореше като пощуряла леля Пан.

— Какво търсиш?

— Ами армейските обувки на малкия Гън! Днес ги обувах, а сега като че в дън земя потънаха, никъде ги няма.

— Та ти можеш ли да обуеш обувките на Гън? Направо на чучело ще заприличаш!...

Още преди да се е доизказал, леля Пан се метна към него като стрела и едва не запуши устата му с ръка, сочейки към вратата, зад която беше Ма Фънсиен. После заудря с пръст по челото му като по барабан, с което искаше да каже: ако чуе тази Ма Фънсиен, какво ще правим?

Едва сега Пан Чаоън съзря, че цялото лице на жена му беше покрито със слой пудра, беше си навъртяла и два кръга руж, големи колкото капачка от бурканче за лекарство. Тъй като мимиката ѝ бе доста енергична, гримът от веждите ѝ се сипеше на прах надолу.

— Това пък за какъв дявол е! — викна старецът, разгневен до погнуса, и клатейки глава, отиде в задната стая, изнесе оттам чифт армейски обувки и ги сложи пред жена си. Всъщност той бе изпрал вчера обувките на Гън и ги бе сложил на перваза на задния прозорец да съхнат.

Като излезе през външната врата, Пан Чаоън дочу тъничък гласец:

— Майстор Пан! — Обърна се и видя, че беше Джун Сиу, жената на „поелия по капиталистически път“ директор на завода У.

Тя плахо му подаде една торбичка и каза:

— Майстор Пан, вие ще ходите да демонстрирате, а мъжът ми вероятно няма да се върне за обяд, моля те, занеси му тези две хлебчета!

Пан Чаоън веднага съобрази и рече:

— Извади ги и ми ги дай, с торбичката няма да стане. — Точно в този момент той усети, че леля Ма Фънсиен е вперила бдителните си, що се отнася до класовия враг, очи.

Пан Чаоън взе хлебчетата и тъкмо се канеше да тръгне, когато на входа се появи и жена му. Ма Фънсиен ѝ каза засмяно.

— Ау, я как се е нагласила бабата на Гън, стара кокетка такава!

— Та нали отиваме да посрещаме мангото, дето Председателят Мао... — Но едва изрекла дотук, и Ма Фънсиен сви устни и засочи с пръст към Джун Сиу. Леля Пан бързо затвори уста и смигна, че е разбрала.

Старият Пан пое с едри крачки към завода, но все пак дочу зад гърба си гласовете на Ма Фънсиен и жена си:

— ... към всичко трябва да се отнасяме с повишена бдителност. Класовият враг като не може да хапне от мангото, разбира се, ще крои планове да напакости.

— Сестрице Ма, аз туй манго не съм го и виждала, като как изглежда все пак? — попита леля Пан.

— Всички казват, че било много вкусно, по-вкусно от всякакъв друг плод! Ако не беше вкусно, нима щяха чужденците да го донесат като дар!...

Старият Пан стигна до заводската врата и видя вече всички наизлезли с малки знаменца в ръцете. Той бързо зави към столовата — искаше да предаде двете хлебчета на директора на завода У. Като стигна до вратата на столовата, дочу отвътре как началникът на охраната Сун поучава „вредните елементи и друга сган“. Той бе наскоро „разкрепостил съзнанието си“ кадър и се отнасяше към поверената му работа с изключителна сериозност и чувство за отговорност. Той говореше на черната банда:

— Ей, юнаци такива! Застанете хубавичко, всеки право с лице към стената. Съобщавам ви, че днес революционните маси излизат на улицата с важна мисия. Никакви бръщолевеници и магарии от ваша страна!

Точно на тази фраза влезе Пан Чаоън.

— На У му изпращат от къщи тези хлебчета — каза той на началника на охраната.

— Оставете ги тука! — отвърна началникът на охраната Сун и после промърмори още нещо, което старият Пан не можа да долови.

Гръмнаха фойерверки, редиците, тръгнаха да посрещат мангото, вече бяха строени до заводската врата. Старият Пан бързо се мушна в строя, а един от водачите на „бунтарите“ в цеха му подвикна:

— Знаменце, вземи си знаменце! — и посочи към цветната леха.

Старият Пан се хвърли към лехата, сграбчи едно книжно знамение и пак се върна в строя.

Към този момент гърмът на гонговете и барабаните по улиците се бе извисил вече до небето, дружно гърмяха фойерверки. Една след друга, като непрестанен поток, редиците на посрещаните се стичаха от булеварди и улички към гарата. Приблизително на петстотин метра оттам движението на редиците спря, площадът пред гарата се бе превърнал вече в море от десетки хиляди глави, събрани една до друга, в гора от вдигнати червени знамена.

Гледайки множеството редици от работници, учащи се и ръководни кадри, старият Пан бе обзет от някаква радостна възбуда, но и от едно необяснимо чувство; оживлението преминаваше в надигаща се тъга. Той си мислеше, в края на краищата колко ли скъпоценно ще е това манго, нима и то не е на дърво расло и зряло? Да не би от небесата да е паднало? „Небесата“ той неочаквано асоциира с Пекин, ами вярно, това манго нали е изпратено от Пекин!... Припомни си нещо, което беше му разказвал баща му — една година народът се събрал да посреща императора, който идвал от Пекин, наредени били масичките с благовония, натрупани дарове и храни, хората от двете страни стояли на колене цели три дена и три ноци. После се чуло, че императорът съпроводил вдовстващата императрица на разходка до храмовия комплекс Лунмън и след това направо тръгнал за Сиан, като подминал пътя, покрай който, оказва се, няколко стотици хора от простолюдието се давели в горчиви сълзи. Най-подир, след като и губернаторът, и окръжният началник, и още няколко десетки чиновници коленичили и си чукали челата оземи до кръв, императорът и вдовстващата императрица милостиво разрешили един евнух да мине по същия този път, окачил на бамбуков прът една жълта одежда, носена някога от императора, и така било изказано „безграничното монаршеско благоволение“ към простолюдието. Казвали, че там, откъдето минела тази жълта одежда, хората, неистово ридаейки,

крещели: „Десет хиляди години!“ Един овчар от селото на стария Пан не бил свел глава и крадешком хвърлил поглед към жълтата одежда и в резултат палката на охраната пробила дупка в главата му...

В този момент от инсталираните по булеварда високоговорители изведнъж загърмя тържествен, изпълнен с почит глас:

— Другари, моля внимание! Другари, моля внимание! Церемонията по посрещането на мангото започва!...

Фойерверките затрещяха, гонговете и барабаните загърмяха, после миг тържествена тишина — и военният оркестър засвири песента „Изтокът аленее“^[5].

Тъй като Пан се намираще далече от гарата, той не видя как беше свалено мангото от влака. Само чу по високоговорителите, че първо държа реч ръководителят на градския революционен комитет, после — представител на обединения работнически агитотряд, ала неговото изказване не беше пламенно и възвишено като това на ръководителя на градския революционен комитет, той само прочете няколко цитата и после разчувствуван се задави в плач, а накрая изведнъж викна гръмогласно:

— Десет хиляди години, десет хиляди по десет хиляди години!

За известно време пред входа на гарата настъпи вълнение, няколко десетки знамена се построиха в полукръг, раздвижиха се строените от двете страни редици — мангото беше пристигнало! Старият Пан не беше висок на ръст, намери парче тухла и стъпи на него.

Най-отпред бе оркестърът с медните тръби, който свиреше песен по текст от „Цитатника“, отзад следваха няколко десетки високи мъже от градския комитет на масовите организации и носеха червени знамена. Зад тях се появиха ръководителите на града, в центъра вървеше ръководителят на градския революционен комитет. Той ту кимаше усмихнато на хората от двете страни на улицата, ту гледаше напред трогнато, с поглед, излъчващ вяръност, ту събираше вежди и ставаше недостъпен и студен като лед. Кой знае защо, като гледаше така усложнената му мимика, Пан Чаоън почувствува вътре в себе си неудобство заради него...

През тълпата премина мощен тласък, избутаха го от тухлата, добре, че наоколо имаше маса хора, та поне не падна. Оказа се, че колата с мангото се приближава. Един голям камион с десет колела се

движеше бавно-бавно, пълен с въоръжени млади войници. В предната му част бе поставена маса, от двете ѝ страни стояха двама работници с червени копринени ленти през гърди и големи червени цветя в ръцете. Те, съпровождайки мангото, идваха от Пекин, на румените им лица скромно сияеше щастлива усмивка, като че го бяха вече опитали.

Изглежда, поради това, че стоя твърде дълго захласнат по работниците от Пекин, той пропусна да види мангото и попита тихо:

— Кое е мангото? Мангото къде е?

— Ами на масата, в онази малка стъклена кутийка.

В това време колата с мангото вече го подмина, той няколко пъти се повдига на пръсти, но така и не видя нищо, оставаше му само, следвайки човешкия поток, да върви след колата с мангото с надежда, че ще може да зърне с едно око как изглежда то.

Шествието продължи от десет часа сутринта до два и половина следобед и едва към този час колата с мангото стигна до местоназначението си — централния площад пред сградата на градския комитет. Там бяха издигнали голям навес, от двете му страни се вееха десетки разноцветни знамена. От вратата на площада до самия „Павилион за благоговение пред мангото“ от двете страни на пътя бяха строени множество войници с щикове на автоматите. Неочаквано старият Пан усети пронизващия поглед на две ледени очи; той се поогледа — оказа се, че един висок, слаб войник с автомат в ръка е вперил в него искрящите си зеници. Студена тръпка мина по гърба му, той нарочно извърна лице и после пак незабелязано обърна глава и погледна — онзи войник все така настойчиво гледаше към него, впил очи в колана му. Пан Чаоън изведнъж се досети — под колана си бе мушнал двете хлебчета и те го издуваха като чифт ръчни гранати!

За да разсее подозренията на този невръстен воин, той бързо вдигна куртката си, за да измъкне двете хлебчета, разгъна кърпата, извади ги и ги размаха пред очите му. Отхапа и една голяма хапка, за да покаже, че това е за ядене и в никакъв случай не е някаква тайна бомба, с която иска да унищожи мангото.

Тъкмо бе отхапал втора хапка, и тълпата внезапно зашумя и се втурна на запад — бяха отворили и западната врата, за да могат повече хора да видят мангото. За миг Пан Чаоън бе затиснат от тълпата, краката му се откъснаха от земята и той бе носен почти до навеса,

където стоеше мангото. В блъсканицата двете хлебчета изчезнаха от ръцете му, знаменцето се скъса, но той все пак видя мангото.

Бе положено върху маса в самия център на „Павилиона за благоговение пред мангото“, над него висеше портретът на вожда, а от двете му страни висяха многократни пожелания за вечна младост. В стъклена кутийка с форма на куб дремеше едно жълтеникаво манго:

„Май е нещо като незрял малък пъпеш“ — си помисли Пан Чаоън, гледайки мангото, но не посмя да го каже. Някои от присъстващите отдаваха почит към мангото, кланяйки се с цитатник в ръка, други стояха с треперещи колене, навлажнени от сълзи очи, сякаш всеки момент щяха да коленичат. Имаше и един дългун, който непрекъснато изпъваше шия и шумно поемаше дъх през носа си.

Пан Чаоън ни можеше да плаче, ни да вдишва така. Той не знаеше защо този човек диша така, но видът му наистина будеше отвращение. Не посмя дълго да се задържа под навеса и побърза да се измъкне навън.

„Може да се каже, че видях мангото!“ — въздъхна облекчено старият Пан, като се измъкна изпод навеса. Чак тогава усети, че на едното му стъпало студене, наведе се и погледна — бе изгубил обувката си в блъсканицата. Но точно къде, и той самият не знаеше.

Накуцвайки с единия крак, Пан Чаоън напусна централния площад. Като излезе на булеварда, забеляза, че много хора гледат в него, като че ли той самият се бе превърнал в манго. Изведнъж се раздражни, смъкна и втората си обувка, па се тръсна на тротоара, под едно тунгово дърво, и запали цигара.

— Майстор Пан! — стресна го гласът на неговия ученик Сю, той държеше сладолед и ядейки го, възбудено дотича към него. — Ти какво седиш тука?

— Мисля малко да почина.

— Видя ли мангото?

— Видях го. Общо взето, го видях.

Сю се поогледа наоколо и тихо прошепна на ухото му:

— Майсторе, то не е истинско!

— ?... — Пан Чаоън го погледна стреснато и не посмя да каже нищо.

Младият Сю пак зашепна:

— Направено е от восък, още в Пекин го подменили с направено от восък. Като бях до него, и го подуших — никакъв аромат не усетих.

— Кой ти каза тая работа?

— Вей, той е член на комитета по посрещане на мангото!

Долу Пан Чаоън не издаваше звук. Не знаеше от глад ли, от жажда ли, но усети, че пред очите му се спуща черна пелена.

— Майсторе, да си ходим, да се връщаме вкъщи — говореше Сю.

— В блъсканицата си изгубих едната обувка.

— Ето на! Думам ти, а ти седиш тука и не мърдаш. Хайде, аз ще ти помогна да я потърсиш. Пред милиционерската будка на Трети булевард има огромен куп обувки, все изгубени днес. — Изричайки това, Сю го вдигна да стане и те отидоха до милиционерската будка на Трети булевард — там действително беше струпан огромен куп обувки.

При вида на внушителната купчина на Пан Чаоън направо му стана тъжно, двамата дълго ровиха, но едва успяха да преровят единия край на купа. На Сю изведнъж нещо му хрумна, той измъкна една черна обувка, остави я пред него и каза:

— Направо обувай една и да си тръгваме!

Пан Чаоън се поколеба известно време и тъкмо се канеше да я обуе, изведнъж един човек го дръпна и каза:

— Ей! Това твоя обувка ли е?

Лицето на Пан Чаоън отведнъж поруменя.

Младият Сю дойде и се изпречи пред човека:

— Ти какво искаш?

— Искам си обувката! — Той посочи към краката си и ядосано додаде: — Не сте ли се научили, че на всяка цена трябва: „Да се борим с егоизма и да критикуваме ревизионизма?“

— И вие трябва добре да изучите какво се нарича: „За себе си нищо, за народа — всичко!“

Той щеше да се препира още, ала Пан Чаоън го дръпна. Сю искаше да продължат да търсят обувката, но старият Пан рече:

— Казвам ти, че никакви обувки няма да обувам, бос ще се прибера.

Като стигна до къщи, мушна се вътре и нито яде, нито си изми краката, нито потърси обувки, а сведе глава и запуши цигара...

Точно в този момент в двора се разнесе гласът на леля Пан. Тя поздравяваше зам.-директора Фан:

— И ти ли едва сега се връщаш, директоре Фан?

— Е, да, и вие ли също сега се връщате? Днес вашата трупа наистина се отличи! Толкова хора ви ръкопляскаха!

— Вие видяхте ли мангото? — го попита още леля Пан.

— Видях го. Ръководството на градския революционен комитет специално ни извика да го видим.

— И ние специално го посетихме — каза леля Пан. — Аз бях само на две чъ^[6] разстояние от него — как мирише наистина, вие не можете да си представите колко е хубав ароматът му! Има нещо от аромата на банана, малко дъх на райска ябълка и нещо от аромата на водна круша.

Зам.-директорът Фап припряно подхвана след нея:

— И аз долових аромата му — мирише малко и на мандарина, вие си помислете само, ако не беше толкова ароматно, нима той, почтеният...

Зам.-директорът още не беше довършил мисълта си, когато от къщата току изскочи старият Пан Чаоън и — „пляс“ — зашлеви една плесница на леля Пан, след което я дръпна вътре.

— Да пукнеш дано! — изкрещя леля Пан. — Ти си се побъркал! За какво ме биеш? Цял ден съм търчала, устата ми пресъхна, езикът ми гори, в блъсканицата си изгубих и едната обувка...

Не се знае какво ѝ прошепна Пан Чаоън, но тя отведнъж замлъкна.

През нощта старият Пан Чаоън не можа да заспи, наметнал дрехата си, той пушеше и размишляваше. Краят на цигарата му присвяткваше с огънче не по-голямо от светулка, но все пак — едно истинско огънче...

---

[1] Лао Шъ и Джао Шули — китайски писатели, особено популярни през 40-те и 50-те години със своите сатирични произведения, отразяващи живия народен език. — Б.р. ↑

[2] Сун Цин и Джан И — двама прочути царски съветници от периода на „Воюващите царства“ (V-III в. пр.н.е.). — Б.р. ↑

[3] Според теорията на Мао Дзедун при социализма продължават да действуват два вида противоречия — междукласови

(антагонистични) и противоречия вътре в народа (неантагонистични).

— Б.р. ↑

[4] Така наричат интелигенцията по време на „културната революция“. — Б.пр. ↑

[5] Песен, свирена през шестдесетте години като национален химн: „Изтокът аленее, слънце изгрява, в Китай се роди Мао Дзедун.“

— Б.р. ↑

[6] Чъ — 33 см. — Б.пр. ↑

ЦИН ДЖАОЯН
ИСТОРИИТЕ НА ДЗЯ ДАЦИ

1

Пазачът на санаториума, старият Дзя Даци^[1], беше наистина впечатляваща личност. Още в деня, когато прекрачих прага на санаториума и той дръпна от ръката ми чантата, за да ми помогне, неговата едра глава, лъскавото му теме, буйните вежди и изпъкналите му очи, възкъсите му крака, подобни на бухалки, а и това чудато накуцване ме довеждаха нееднократно почти до смях. След като се настаних в болничната стая, аз му изказах благодарността си. Той врътна глава и отговори, с поглед в стената:

— Какво ти — служим на народа.

Що ще рече това: „Какво ти“, не ми беше удобно да го попитам, но той, извъръщайки лице, започна сам да разяснява:

— Я помисли малко — какво ти „благодаря“ заслужава човечец като мен? Пък и чак толкова ли е за похвала да помогнеш на един новопостъпващ пациент да си внесе някоя и друга вещ?

Подадох му цигара и дружески предложих да седне малко да си отпочине. Той не отказа. И стаята бързо се изпълни с дъх на дим и ракия. Явно току-що беше пийнал и нищо чудно, дето едрата му глава аленееше така.

— Я помисли — подхвана той, кръстосвайки късите си, набити крака, — към колко вида спадат хората, които идват да се възстановяват тук? Мислиш, че не им слагам аз по един номер на всеки? Номер първи — дошъл, след като се е съсипал вече от работа. На такъв — моите уважения. Номер втори — за десет-двадесет години го разнебитили от превъзпитаване. На такъв — съчувствувам. Номер трети — стари и болни. Също съчувствувам. Номер четвърти — имал трудности в работата и намерил предлог да дойде да безделничи. Тоя също, поскърцам със зъби, но пак мога да го извиня. Номер пети — влязъл през задната врата, с връзки, дошъл тука да охолства и блаженства. Е, на този номер човек, виж — хммм... И все пак независимо кой номер съм ти сложил аз, независимо колко голяма табелка на важен кадър си си окачил ти, щом трябва за нещо да се

отговаря, аз отговарям. Не ме гледай, че съм нищо и никакъв пазач — две щипки здрав разум могат да оправят цял казан проклетия. Да кажем, какво, не лягаш ли по режима, не гасиш ли лампата навреме...

Той прекъсна за момент, изпусна няколко пъти дъх, напоен с тютюн и ракия, след което рече:

— Ха, ха, като ме гледаш мен с тая кратуна, един номер по-голяма от главите на другите, какво си мислиш, че има вътре? Половината ми живот в работа мина и в крайна сметка се оказа, че вътре било пълно най-вече с онуй, дето аз го смятах за най-важното и най-изумителното, за нещо свръхизключително. Насреща ми не хиляда, ами десет хиляди души да са събрали глави, щом съм поискал така да бъде, така ще е. Като, да кажем, на някое общо събрание — само като си отворя устата, като размахам ръка, и цялото множество стихва — ето за това точно ти говоря!... Ооох! А днес, виж, вече ми е ясно кое всъщност е най-важното — да служиш на хората истински, честно, докрай! Ха-ха-ха...

И той излезе от стаята, подсмиввайки се на себе си.

Постепенно в мен се зароди любопитство към този странен човек. Той ставаше още на развиделяване и помиташе чисто всяко ъгълче на двора от нападалите листа и сухите клонки. Сърдечно изпращаше и посрещаше всеки напускащ или постъпващ в санаториума. С особено внимание се грижеше за цветята, тревата и дърветата в парка. По здрач, докато почиващите в санаториума кадри, изтегнати по плетените столове в двора, бърбеха на вечерния хлад, той обикновено сядаше встрани на каменните перила и ги слушаше, а приближеше ли часът, започваше да приканва всеки да си ляга навреме. Не се ли вслушаше някой в заповедта, той изричаше с повишен тон, но без да се сърди: „Другари, санаториум, санаториум, ама и в лечението има ред! Инак значи държавата просто на вятъра хвърля толкова пари.“ След като изчакаше всички да се разотидат по стаите, той внасяше един по един няколкото дузини плетени столове в големия салон на долния етаж и ги подреждаше изрядно един до друг. Поначално не употребяваше длъжностните звания на почиващите, а ги заместваше с „другарю“ или обобщаваше с едно „ало“. Ако по обед или вечерта беше пийнал малко повече, езикът му се развързваше. Особено вечер по хлад, случваше се да пренесе плетен стол, да седне сред хората и без ни най-малко смущение да започне да ниже пред тези

високопоставени кадри най-невероятни истории. Най-често ставаше дума за „лумтящите искри“ на неговите собствени преживелици, които той описваше отново и отново.

— За да ви накарам да си поразмърдате малко мозъците, да почнете да схващате туй-онуй, аз нищичко от тия мои срамотии и резили няма да потуля. От какво да ме е страх? Ха!

Полека-лека аз запаметих до най-малките подробности всички тези негови истории.

---

[1] Йероглифите „да“ и „ци“, от които е съставено собственото име, означават съответно „голям“ и „чудат“. — Б.пр. ↑

2

... — Какво си мислите? Откак започнахме да се учим „да крачим по пътя като жена с големи крака“^[1], краката на няколкото стотици милиона души от нашата страна като че наистина пораснаха, ама главите пък май взеха полека-лека да се смаляват, та после направо без крак земя да докосне — хоп — в она ми ти главоломен Голям скок. Та що стомана се ля, що „спътници“^[2] хвърчаха, що искри лумтяха, та си изпогорихме цялата кожа...

Всеки път след встъпление в подобен дух Дзя Даци преминаваше направо към себе си:

— Я му погледнете на стария Дзя кратуната — бива ли я на големина? Поначало то туй вътре беше хем малко, хем — не струваше, ама от този момент нататък взе все повече да намалява, още повече да се смъглява или, казано с две думи — пълна щуротия!...

По онова време — ухаа-хоп — изградили навсякъде комуни, а той, Дзя Даци — на една голяма комуна партиен секретар: „Властта ти в ръцете, главата ти — на градус, пускаш спътници, та и какви ли не още чудесии...“ Той извършил три големи чудесии:

Първа: Намерил една малка планинска котловина, изсекли бамбуковите гори по околните хълмове и издигнали в котловината огромна „пещ за местно производство на стомана“. После хвърлили в „пещта“ железните тенджери и съдове, събрани от селяните в цялата комуна чрез акция за вторични суровини, „Пали!“ — И пукотът на бамбуковите стъбла разтърсил небесата, искри се вихрели на осем джана^[3] височина. Дзя стоял отгоре на хълма, начело на строеното множество, и докато наблюдавал това чутовно зрелище, как небе се цепи и земя се тресе, викал, смеел се и скачал, та без малко да се изтъркули надолу по хълма и сам да се претопи на „стомана“.

Впоследствие творческият опит на „местното стоманолеярство“ бил подет масово в цялата околия и ето как Дзя Даци започнал да става именит. А всички големи и малки хълмове из околията оплешивели. На хората от селата не им оставало нищо друго, освен да основат

колективни столови, тъй като били оцелели само по два-три железни казана в село.

Втора: Избрал широка равна местност, навързали десет вола в общ впряг, закачили отзад дълъг бамбуков прът с десет железни плуга на него, а зад опашките на воловете застанали десет млади момчета с десет камшика. Щом Дзя надул свирката и отсякъл с ръка: „Почвай!“, десетте момчета ревнали ведно: „Ха!“, десет камшика се извили едновременно, десетте вола — хоп — сепнали се наведнъж, изметнали се встрани, заплели си хълбоците във въжетата и лемежите им изпонасекли краката.

Това се наричало „колективен местен трактор“, съкратено „местрак“ — местна традиция и чужда технология ведно! След този случай Дзя Даци добил още по-широка известност.

Трета: Не е ли казано: да се противопоставяш на Големия скок, значи да се противопоставяш на Трите червени знамена^[4], значи да вършиш тежко престъпление? Добре, аз, Дзя Даци, веднага вдигам високо червения байрак! Ушива се едно червено знаме пет на три *джана*, наставят се три пръта за дръжка с дължина осем *джана*, върхът на пръта се връзва с въжета, дебели колкото ракиена чаша, десетина яки младежи се разделят на две групи — едната на покрива на комуната, другата — на едно високо дърво, старият Дзя надува свирката, отсича с ръка: „Давай!“, десетина яки момчета напъват едновременно: „Ооп! Ооп! Тряс-прас!“ Дръжката се прекършва, червеното знаме се раздира, покривът се срутва, хората се пребиват.

Името Дзя Даци, което всеки схващал като Дзя Големия чудак, се трансформирало в почетния прякор Лъжливия голям байрак^[5].

— Абе, Дзя, тези истории, дето ги разправяш, истински ли са? — не се съдържаше някой от слушателите.

— Ха-ха! — засмиваше се горчиво Дзя. — Не ви се вярва, а? Някои работи са така — вярно, пък изглежда невярно, невярно, пък ти се струва вярно. Ами я да ви питам аз вас, важните началства — като пишеше тогава по вестниците за 130 000 *дзина* ориз от му^[6], някой от вас посмя ли ей толкоз да се усъмни, нещо да възрази? Кой от вас не е организирал през ония години местно стоманолеене по всевъзможни и най-разнообразни способности? А излятата стомана? Колко *дзина* беше? Имаше ли нещо по-лесно от това да предлагаш смели замисли, или да се хвърляш безстрашно в действие при оная пълна бъркотия?

Действал, па сбъркал — много важно; действаш ли, все едно, че всичко си е наред — жъни популярност и облаги, а като не действаш — я да те разкритикуваме тука, опашкар такъв, я да те видим, десен уклонист проклет! Че то изтрайва ли се всичко това? Ха-ха-ха-ха!... — И той се размиваше така, че дълго после не можеше да си поеме дъх.

— А по-нататък?

— По-нататък, хм, и да ви кажа, няма да повярвате: взе, че ме хареса една жена с големи крака — кланя ми се, че съм имал силен дух, бесен за три дявола съм бил, та един ден, хоп, с един голям скок се намъкна посред нощ в моята стая... Че като лумнаха едни искри: „Преустройство, укрепване, обогатяване, активизиране“ — по курса на ей тия осем йероглифа направо ме „преустроиша“: две години въвн от партията и под обследване, па хайде в една голяма бригада като склададжия — та ме складираха там за сума ти години!

През тези години производството, общо взето, напредна, а и на мен, стария Дзя, мозъкът ми се поизбистри. Но ето ти, че с Великата културна революция дойдоха нови времена и за лумтящите искри. Не превъзпитаваш ли другите, другите теб ще превъзпитават. Нима ще седиш тук и кротко ще понасяш превъзпитанието? Я по дяволите — *дзаофан!* На бунт! Громи! Завземай властта! И ето ти обрат — пак докопах мандаринския печат — пак станах секретар на комуна! И какво сега — квит? Ами! Погледнеш другите и направо се пукаш от яд. Защо хората, дете заедно бунтарствахме, можаха да отидат в околията и да заемат там постове? Защо само аз, старият Дзя, да тъпча из една мъничка комуна? Не е ли казано, че тепърва предстои да се провежда втора културна революция? Добре, добре — ще почакаме, ще видим!...

---

[1] Перифраза на думите на Мао Дзедун, че Китай „не може повече да щापукат като жена с бинтовани крачета“, а трябва да поеме с гигантски крачки напред. — Б.пр. ↑

[2] През петдесетте години изразът „пускане на спътник“ се употребява за постигане на небивали добиви и производствени рекорди. — Б.пр. ↑

[3] Джан — 3,3 м. — Б.пр. ↑

[4] Генералната линия, Големият скок, народните комуни. — Б.пр. ↑

[5] В прякора фамилният йероглиф „дзя“ и вторият от собственото име — „ци“ („чудат“) — са заменени със съвпадащи по произношение знаци, които означават „фалшив“ и „знаме“. — Б.пр. ↑

[6] Му — 666 м². — Б.пр. ↑

3

Някъде в средата на лятото на 1971 година от телефона на канцеларията на комуната посред нощ внезапно се разнесеъл звън, като че ли лумнал сноп искри. Всички налични кадри били заминали по места да свеждат чрез личен пример почина „Гръм да удари — никакво мърдане!“, а нарядът по помещение се носел само от двама души — радиопропагандиста Ли и стария Дзя: младият Ли спял в радиостаята и дежурел на радиоуредбата, а старият Дзя спял в канцеларията и дежурел на телефона. Такава била системата: независимо по кое време отгоре внезапно спуснат „най-новото, най-висше указание“, трябва „без протакане до заранта“, незабавно, да се алармират за тази „огромна радостна вест“ мъже и жени, старо и младо по дворове и семейства из всички села и паланки на комуната, и начаса да се създаде прекрасна „устремна“ обстановка с гонгове и барабани чак до небето.

Макар Дзя да спял, нервите му били тъй опънати, че щом звъннал телефонът, той моментално скочил от кревата.

— ... Огромна радостна вест! Огромна радостна вест! От огромна радостна по-огромна радостна вест! — прогърмял в слушалката гласът на завеждащ-канцеларията на областния партиен комитет Йоу.

— Божичко, викаш, та ще ми спукаш тъпанчетата, я казвай по-бързо какво има!

— Не бързай, слушай внимателно, вземи писалка й записвай, разбра ли? Добре, ето какво: току-що ми дават по междуградска завеждащ-секретариата на областния комитет Джао, божичко, направо ми изкара акъла! Моментално скачам, тичам и чукам на вратата на секретаря Джан, събуждам го и му докладвам. Секретарят Джан веднага издаде спешна инструкция...

— Абе не може ли, боже мой, да го кажеш малко по-накратко?

— Не бързай, не бързай, слушай какво ти казвам — свръхсекретно, свръхсекретно известие от провинциалния комитет:

нашият велик помощник-главнокомандуващ, нашият заместник-председател Лин, в определен ден след един месец пътува по важна работа до един определен пункт и колата му ще мине по шосето през вашата комуна; предвижда се да я посети, да я посети, да посети вашата комуна; всичките широки маси, гръм да удари — никакво мърдане!

Боже мили!

Дзя Даци целият се разтреперал, коленете му омекнали, по едрата му глава избила пот, очите му се замъглили и той се тръснал на кревата. Не било страх, не било мъка, ами душата му възрадвано се измъквала на бял свят.

Истина ли е всичко?

Как да не е истина? Ами нашето „Гръм да удари — никакво мърдане“ излезе и въз вестника, разчу се по света, нима може да не е стигнало и до неговите уши, да не го е чули той, уважаемият стар човек?

А така! Май тоя път вече съм аз! Бързичко дойде денят и ти глава да вдигнеш, стари Дзя!

Обиколил заседателната зала веднъж и още веднъж, изпушил една цигара и после още една, усмихнал се глуповато веднъж и после още веднъж към портрета на вожда върху стената. Я гледай, гледай — на тази снимка погледът на заместник-председателя Лин колко напомня на мен, стария Дзя!... Пот обливала тялото му, едрата му глава бръмчала, оформял се един завършен, тържествен, грандиозен план за посрещане. Мама му стара, при това залагане май празно няма! Телефонът звънял до първи петли, радиоуредбата ревнала още преди зазоряване. Под небесния свод на цялата комуна ехтял сякаш гласът на самия владетел небесен:

— Извънредно съобщение! Извънредно съобщение!... Връщайте се! Връщайте се всички моментално!

По съмнало бойците и пълководците от цялата комуна, естествено, капнали до безсъзнание, се завърнали. Веднага след закуска било открито извънредно разширено съвещание на партийния комитет.

— Другари! Трябва да ви кажа, че днес, днешното „днес“, не е като нито едно от досегашните „днес“. Днес не е вчерашното утре и не е утрешното вчера, днес е един особено велик, особено паметен,

особено славен ден! Затова, казвам ти, другарю Син, приготвяш една по-хубава голяма тетрадка, да е с червена кожена подвързия, и от днес започваш да записваш ден по ден, с най-малки подробности, всички събития, свързани с преданото ежедневие на моя живот... на живота на нашия партиен комитет. А преди всичко днешния ден да го запишеш с големи букви! Да го запишеш с червено мастило! И да напишеш: „Аз, секретарят Дзя, свиках извънредно разширено заседание във връзка с една свръхпочетна, свръхважна, свръхсекретна задача, с едно строго поверително поръчение, което засега не може все още да бъде оповестено!...“

Това било неотразимото встъпително слово на Дзя Даци.

Няколко десетки души прозаседавали един цял предобед и продискутирали всички възможни въпроси, включително до най-дребните „разни“. Най-дълго обсъждали въпроса за „дълговечността“. Казано накратко, било решено при входа на селището, където е управата на комуната, край шосето, да се издигне приветствен мемориал, който за в бъдеще да остане като монумент с дълговечен характер, а върху постаментата да се гравира: „Издигна се за почит на този и този ден, през този и този месец от тази и тази година, от секретаря на партийния комитет на еди-коя си комуна Еди-кой си, заместник-секретар Еди-кой си, члена на партийния комитет Еди-кой си, председателя на революционния комитет Еди-кой си...“ Освен това трябвало да се издигне и една приемна зала за гости, която да остане като бъдеща мемориална зала с дълговечен характер. Какъв материал би могъл да осигури „дълговечността“ на строежа? Да се спре току-що започнатата работа по изграждането на язовир и да се прекарат големите каменни блокове, положени на дигата. Също така да се разруши един стар храм, отстоящ на около тридесет ли^[1], по параграфа „разбиване на четирите старини“^[2] и да се използват отломките. А освен това да се поискат отгоре малко арматурно желязо, цимент, стоманени лостове... Проектът е огромен, извънсрочен, „да се ванем с всички сили и да извоюваме завършването му до един месец, това е крайният срок, определен от областния комитет и от околийския комитет“.

Че като се отпочнала работа! Цялата община, цялото протежение на шосето, пламнали като в стихийен пожар!

Нощем докарвали лампи и продължавали на смени!

Очите на Дзя Даци се зачервили от будуване, краката му отекли от тичане, гърлото му прегракнало от викане. Но той притежавал преди всичко неизтощима „сила на духа“. „Колко пъти може да му излезе на човек такъв късмет в живота? Нима ще се получи нещо без себеотрицателен напън? «Братя-братлета-другари! Предан или непредан — по действията се гледа! Дай газ!»“ Разбира се, при цялото това напрежение той не оставял да се забрави и „Гръм да удари — никакво мърдане“. Сутрин от рано, вечер до късно — то си е ясно от само себе си. По обед, колкото по-непоносимо пали слънцето, толкова по-необходимо е да се издържи под слънцето още час. Който посмее да каже, че е уморен, който посмее да се отпусне, който посмее да му прилошее — марш веднага за самопорицание пред големия плакат с лика на заместник-председателя Лин! Я помисли малко — такъв грамаден ударен проект може ли да се завърши навреме без по-ячък напън?

Имало един старец, прехвърлил седемдесетте, който, изглежда, наистина бил капнал от умора, та обърнал количката с тухли на шосето, но точно в този момент го забелязало зоркото око на Дзя Даци и моментално екнал искрометният му глас:

— Ей, старчок, смъртта ли си търсиш, а?

Старият човек се изправил с труд от земята и навел глава, стоял, без да смее да каже и дума.

— Как ти е името?

Старецът пак мълчал.

— На глух и на шантав ли ми се правиш бе? Теб питам — аз, Дзя Даци, секретарят Дзя — те питам: как се казваш?

— Джан Идао!^[3] — казал изведнъж високо старецът.

— Какво? Джан Идао? Това име нещо хич не ми харесва, явно ще да е я на скитник, я на хайдук! Признавай веднага — от какъв произход си?

Старецът вдигнал глава и вперил поглед в него, без да каже нито дума.

— Ах, твоята мамка, и ще ми се кокориш още! Надъхан целият с класова омраза, а? — И докато думите излизали от устата му — фрас! — забил му един юмрук.

Старецът се олюлял, с голямо усилие се задържал да не падне и яростно викнал:

— Ей ти, едроглави Дзя! Какво се правиш на толкова голяма лукова глава! Наистина ли не ме познаваш мен, Джан Идао? Колко пъти през онези години съм остъргвал остатъците от месото по тезгяха на пазара в Сунджуан, да ги заделям за теб...

Дзя Даци се опомнил. По онова време той бил скитник, попрезрян от прасе или куче, често ходел на пазара в Сунджуан да събира пръснати зърна, огнили листа от зеленчуци, угарки от цигари; понякога и пооткрадвал на дребно, попребърквал някой и друг джоб, а и на тезгяха с месото ходел да обира остатъците — колко ругатни бил отнесъл от продавачите там! Само този, знаменитият Джан Идао, дете можел месо без кантар да продава — само с един удар на ножа отсичал точно колкото трябва, *дзин* или *лян*^[4] — та само той наистина често се смилявал над него... Но днес кое време е? Със сантименталности от времето на старото общество мислиш да разхлабваш струната на класовата борба в сърцето ми? Няма да стане!

— Е, добре, спомних си те аз теб, Джан Идао! Едно време ми подвикваше като на бездомно куче: „Дяволе едроглав, ела насам, дръж!“ Но и аз, Дзя Даци, не съм непризнателен неблагоприятник, и от държавен закон разбирам, и от човешки чувства. Върви след мен!

Старецът натоварил обратно тухлите на количката и бутайки я пред себе си, последвал Дзя до строежа на мемориала. Пред агиттаблото, встрани от работната площадка, провинението му било обявено на всеослушание пред присъстващото множество, а предвид старото благодеение наказанието му било намалено наполовина и той проседял на колене само половин час, разкайвайки се за престъплението си пред заместник-председателя Лин.

— Скъпоценната ти червена книжка^[5]? — попитал го Дзя Даци.

Старецът си бил забравил скъпоценната червена книжка.

— Знаеш ли цитати наизуст?

— Моята тиква наистина, гръм да удари, не мърда, нищо не може да запомни — казал старецът и изпълнал врат.

„Дан!“ — повалил Дзя стария човек с един ритник...

Но при едно друго произшествие, докато налагал наказание на друг човек, Дзя Даци самият получил в отговор възмездие, каквото никога не бил очаквал.

На зазоряване хората от нощната смяна предавали смяната на хората от дневната смяна. И се случило точно така, че една група

млади и закачливи девойки се срещнали с група младежи и започнали да вдигат врява, да подхвърлят закачки. Една прелестна игрива девойка така се кършела и залитала от смях, че едва се удържала на крака, подпряла се най-накрая на агиттаблото край строителната площадка и сребърните звънчета на смеха ѝ огласили равнината. Не щеш ли, точно тогава минавал Дзя Даци и като забелязал тази сцена, изскочил свирепо пред девойката:

— Ти какво се занасяш? Да работиш ли си дошла тука, или да флиртуваш и да се киприш? Погледни само как си се накичила — това дрехи за работа ли са? Дошла тука умишлено да мъти с моди главите на хората!... Как ти е името?

— Имам си име, имам си и презиме — Ван Сиудзюан — изпъчила предизвикателно гърди девойката и вдигнала високо глава, без ни най-малко да се смути.

— Ха! Я гледай каква била оперена! От кое село си?

— Имам си род, имам си дом — от производствената бригада в Гуоджуан съм!

— Социален произход?

— От прав корен ален кълн — бедна селянка, партиен член!

— Аха! — подсмихнал се ледено Дзя. — Ама днес май те хванах натясно. Днес бая си се потрудила да се нарешеш, да се измиеш, да се издокараш. Плитките с помада си намазала, лицето си напудрила...

— Позволете да попитам, уважаеми секретарю, вие пък откъде знаете?

— И без разследване се вижда, че косата ти блести, бузите ти се белеят...

— По рождение слънце не ме хваща — нещо противозаконно да има?

Дзя метнал поглед към хората наоколо — по-страхливите се били разотишли отдавна, но групичка младежи и останалите девойки не мръдвали от местата си, със зловни усмивчици по лицата. Той си казал: ако не успея да те туря на място, девойче, що за ръководител съм аз, Дзя Даци? И подскочил свирепо три педи над земята:

— Това, че си се облегнала върху портрета на вожда и се занасяш с най-висша непочтителност, е активно антиреволюционно деяние! Народни опълченци^[6], вържете я и я карайте!

Около работната площадка ден и нощ патрулирали бойци от опълчението, за да охраняват новата насока на класовата борба. Но кой знае защо, сега не откликнали с плам на призива, ами напротив, пристъпвали вяло и колебливо. Неочаквано девойката вдигнала железната мотика, която била в ръцете ѝ, и викнала:

— Кой ще посмее да дойде? Я опитайте!

Никой не посмял да дойде, всички замръзнали на местата си.

А девойката внезапно метнала плитка и хукнала да бяга. Дзя подвикинал към опълченците и ги повел да я преследват. В крайна сметка я застигнали на шосето. Дзя собственоръчно я омотал с едно въже през врата, ръцете вързани зад гърба. Докато девойката се мятала, блузката ѝ на ситни цветчета се разкъсала и горната част на тялото ѝ се открила наполовина. Докато я влачил по улиците, тя хем плачела, хем буйствувала, а Дзя през целия път я ругаел. После я върнал вързана в комуната и я затворил в една празна стая. Междувременно из цялото село гръмнало: страшният секретар на комуната така и така, разкарвал една млада девица по улиците за срам и позор пред всички.

Но най-неочаквано същата вечер девойката счупила прозореца и избягала.

Два дни по-късно, по здрач, в комуната пристигнал, целият запотен от въртене педалите на велосипеда, единственият син на Дзя Даци, Дзя Сяоджу, който работел като счетоводител в околийската банка. Със свъсени вежди и позеленяло лице той замъкнал Дзя Даци до клозета недалеч от работната площадка и с тон, преливащ от ненавист, така както съвсем не е прието син да се обръща към баща, му рекъл:

— Ти не си ми баща! Това, което си направил, е нечовешко!

— Ти, момченце, днес какво? Да не си се побъркал? Или си просиш боя от мен? — И старият Дзя стиснал юмруци.

— Ти знаеш ли каква ми е на мен Ван Сиудзюан?

— Ти, момченце, в какъв смисъл ми задаваш този въпрос?... А, схванах. Залюбил си значи ти, момченце, нейните хубости, завъртяла ти е главата с щуротиите си, та ти хрумнало да се порадваш на красотите ѝ!

— Това, дето го говориш, човешки приказки ли са? Не те е срам!

Дзя Даци първо се смразил, а после като че избълвал три лакти пламък и стоварил на сина си такъв юмрук, че едва не го повалил на земята.

— Ти, момченце, като си намерил невеста, без да обадиш нито дума на баща си и на майка си, да знаеш, че повече не си ми син!

Но синът съвсем не омекнал, ами също свил юмруци, пристъпил крачка напред и със свъсени вежди и впит в бащата поглед процедил няколко думи през стиснатите си зъби:

— Аз ли съм виновен, че крия? Ами ти не мислиш ли само за това как да кацнеш на по-висок клон и не ме ли подсторваш именно затова на всяка цена да се харесам с дъщерята на заместник-секретаря Ци от околията? Казвам ти, а си посмял още веднъж само с пръст да ме бутнеш, а съм те вкарал в нужника да го излочиш!

Гневът на сина отрезвил бащата. Той знаел — това момченце обикновено е кротко и благовъзпитано, но заинати ли се, няма да се поцеремони и пред шестима роднини.

Двамата, баща и син, подобно на двойка бойни петли със зачервени очи, с погледи, впити един в друг, с треперещи юмруци, стояли така в продължение на пет минути. След това Дзя Сяоджу изругал мръснишки още веднъж, обърнал се, яхнал велосипеда си и отлетял в посока към Гуоджуан.

Макар клозетът да отстоял на известно разстояние от обекта и баща и син да снишавали доколкото могли гласовете си, все пак след това на строежа започнала да се разпространява тайно една песничка, за която Дзя Даци, разбира се, узнал много по-късно:

*На̀ ти чудо невидяно, на̀ ти дивна шуротия —
на сина си булката с въже през село кара,
цветна блузка се разпра наполовина,
нежна кожа, бяла плът лъчите жарят.*

*Но дочу синът, от ярост пламна,
ето го долита с колелото,
на баща си зъби се, ругае:
ти по-зъл си бил и от животно!*

Три дни по-късно от околийската банка позвънили в комуната и се поинтересували за местопребиваването на Дзя Сяоджу. Момъкът не бил подавал молба за отпуск, а вече трети ден никакъв го нямало. При все че строежът бил в разгара си, Дзя не могъл да не изпрати хора по четирите посоки да търсят това „бездарно говедо“. Най-накрая го намерили в едно дере на двадесет *ли* от Гуоджуан; вече ни човек, ни дявол, хем плачел, хем се смеел, побъркал се бил.

След като изпратил сина си в околийската болница, Дзя Даци се почувствувал изтощен духом и отслабнал тялом. И половината му „духовна сила“ не била останала.

Същия ден по пладне той се бил изтегнал на кревата да изпуши една цигара след обяда и да си поотпочине. Внезапно на входа се мярнала човешка сянка и в стаята влязла едра жена с разпилени коси. Ай, ай-я! — те ти гръм от ясно небе! Нали беше заръчал на всички кадри по комуната ни думичка вкъщи да не обелват, как тъй скоро е стигнала до нея вестта? Гледай я ти — петдесет *ли* път била цяла сутрин, а като да не чувствува и най-малка умора, с две крачки се добира до кревата и току виква с ръце на хълбоците:

— Как можеш да се излежаваш тука? Ставай!

Сърцето на Дзя Даци се свило и той най-прилежно се надигнал. Но по бузите му вече изплющели два плесника, а след малко мощен удар го свалил на земята.

— От днес живот за мен няма! Живот за мен няма! Сега ще те пречукам!...

Цял живот окото на Дзя Даци не било трепвало пред никого, но точно тази люта, яка и мощна жена, дето по-малко и от него си поплювала, му била взела страха. Поради това именно той и от сина си се побоявал, знаейки, че в природата на жената е да закриля потомството си. Ами сега какво ще правим? Силният мъж знае и да беснее, знае и да кротува. Вдигнал се той от земята и почнал кротичко да заеква:

— Майчице на Джу, кажи ми сега — искаш ли ти да бъда аз на тази комуна секретар, или не?

— Майчицата ти на теб аз!... — ревнала жената и го зачесала като с картеница. — Какво ми влиза на мен в работата началник ли си, не си ли началник? С твоите шефски постове ли мислиш да ме плашиш? Като си толкова важен, изкарай ме и мен вързана на улицата!

Направо ми разкъсай дрехата, гола ме разкарвай по улиците, за срам на хората, да видят — ето я на Дзя Даци булката. Не ме е страх! Тялото ми от горе до долу си е чисто, не съм като теб, дете не знам колко безчовечни срамотии си извършил досега. Ще изляза на улицата да викна пред всички!...

— Ой, ой, ой, мила моя — снишил набързо глас Дзя Даци и рипнал да залости предната порта и вратата на задния вход, след което с бързи стъпки се върнал обратно и занареждал с плачевен израз: — Как не разбираш, миличка — за тези три години нова тухлена къща с пет големи стаи вдигнахме, толчав двор оградихме, за храна, за дрехи, за покъщнина от бога не можем се оплака. А ти както си се развикала, дочуят ли само хората тук или въвн, дете само острят уши и въртят очи, как ще го опазя аз тоя мой пост колкото синапено зрънце? Детето се разболяло — ама спешната болка спешно се и оправя. Нали все пак имаме безплатно обществено здравеопазване, бива ли тъй да се косиш! Направил съм ти в суматохата някоя и друга синина — да не би небето да се е продънило? А колкото до булката на синчето, из града и по селата красиви моми — колкото щеш — пълни ли са ти ръцете със злато, що ще се притесняваш можеш ли да си купиш божури? Ти онази щуравата мома по фамилия Ван даже още не си я видяла. Намазана, напудрена, издокарана като кокона, занася се на обекта с разни младежи, та вдига шум до небесата, смехът от осем *ли* се чува. Отивам аз да я нагледам, отварям уста две думи да река, а тя ми се перчи като бабаит някакъв и с десет ми отговаря, а още и вежди бърчи, очи блещи и току надига мотиката да ме цапардоса. Знаеш ли ти какво строим ние на този обект? Ако ти кажа, обзалагам се, че ще подскочиш. Слава и почест е туй за нас, ей! Доверие от страна на висшата инстанция! Но — и отговорност до небето! Я виж на какво са ми станали очите! Може ли в тази искрометна ударна работа да оставяме някакво щураво девойче да се занася с момчетата? Бива ли да подмина и да не я постегна малко? А пък и от гледна точка на домакинството, я помисли, ще се справиш ли ти с такава невеста, ако ти дойде един ден в къщата? Ти ли ще бъдеш тогава господарка на тоя дом или тя? Ако не се изпокарате и изпопребиете, ако не обърнете всичко наопаки и не съборите къщата, пак добре!...

Тези думи в крайна сметка оказали ефект. Жената приседнала и известно време ни дума не обелила. Но щом Дзя Даци понечил да ѝ

налее гореща вода за чай, отвътре пак ѝ накипяло, тя фраснала внезапно купичката за чай в пода и ревноала:

— Но така или иначе, аз срама заедно с теб го бера! Днес по всичките села се носи как тоя Дзя влачил гола-голеничка из улиците невяста, дето и прага не му е прекрачвала! Това ли е за теб постягане на едно девойче! Ще остане ли в село някой, който да не ме сочи с пръст зад гърба! Ами ако детето не го бяха намерили толкова бързо, щеше ли да оживее, а? И твоето проклето: „Гръм да удари — никакво мърдане!“ Ти тука си вкарваш момите в пътя, а аз на село сърбам горчивата каша, броя дните, превивам гръб и ти бера срама. Откога само не си се прибирал вкъщи? Помниш ли още домът кой ти беше? От какъв зор си вдигна дюшека да го носиш тука в тая канцелария? Да не би заради оня ми ти радиопропагандист Ли, а... Казвай! Днес ако всичко не си признаеш, ако не си разчистим сметките, да знаеш, че на пух и прах ще те направя!...

И едва изрекла това, тя току грабнала един колец, подпрян в ъгъла на стаята, и придобила убийствено изражение. Леле боже! Вратите всички залостени, пътят отрязан, накъде да бягаш? Загиваш си невинен, и това е! Как да я обуздаеш, с какво да я вразумиш? Дзя Даци поопипал скъпоценната червена книжка в пазвата си — кой ли цитат да вземе да ѝ прочете? „Всичко, което врагът напада, ние трябва да го браним“? Ами кой ни е враг? И кой ни е приятел? Олеле!...

Краката му направо се разтреперали и той се свлякъл на колене:

— Мила моя, чуй ме да ти кажа само...

---

[1] Ли — 0,5 км. — Б.пр. ↑

[2] Стара идеология, стара култура, стари нрави и стари обичаи. — Б.пр. ↑

[3] Буквално: Джан Един нож. — Б.пр. ↑

[4] Лян — 50 г. — Б.пр. ↑

[5] Популярното название на джобния сборник с цитати от Мао Дзедун. — Б.пр. ↑

[6] Въръжена охрана под фактическата команда на местните „революционни комитети“ по време на „културната революция“. — Б.пр. ↑

4

„Ей, Дзя Даци, дяволски май в тоя живот не ти провървя!...“

И все пак нещата, общо взето, не били толкова зле — под ударния натиск на ръководните кадри от цялата комуна мемориалът бил завършен предсрочно: четири *джана* дълъг и три висок, постаментът — широк осем *чъ*^[1], дебелина на плочата — пет *чъ*; страничните колони — във форма на четириъгълни стълбове, а на върха на всеки — по три развети червени знамена от дялан камък; корпусът на монумента — обкован отпред и отзад със заварени един за друг стоманени листове с дебелина два *фъна*^[2]. Богато и свежо, великолепно и внушително, тържествено и величаво — да си спокоен, че не хиляда, ами десет хиляди години няма да мръдне.

От провинциалния център поканили тримата най-прочути художници, те вдигнали скеле, окачили силни лампи и започнали денонощна работа.

И ето ти чудо! Образът на великия наследник взел постепенно да се очертава! Само за седем дни и седем ноци се усмихнал той като жив пред хората, със скъпоценната червена книжка в ръка.

— Оживя, оживя! — понесло се навред сред простолюдието.

За още два дни били изписани и йероглифите на двата паралелни надписа върху страничните колони и лозунгът върху задната страна: „Желаем вечно здраве на...“

Тогава щастливата вест била съобщена в областния комитет и в околийския комитет лично от Дзя Даци, по телефона и чрез телеграма. И тогава от областния комитет и от околийския комитет пристигнала една дълга върволица коли, дошли ръководителите на оглед — каква загриженост, каква чест! Колко затрогващо!

След многолюдното посрещане с гонгове и барабани до небето, с приветствени викове от човешкия шпалир членовете на партийния комитет на комуната в пълен състав, начело с Дзя, съпроводици тези ръководители при тяхното посещение на обекта. Гледали отдалеч, гледали отблизо, обръщали глави наляво и надясно. По лицето на Дзя

се изписвали в пълен синхрон онези изражения, които се появявали върху лицата на ръководителите. Секретарят на областния комитет например имал навика, когато съсредоточва вниманието си върху нещо, да трепка леко с месестите издатини на двете си бузи. Трепнела ли лявата половина на лицето му, трепвали и мускулите от лявата страна на лицето на Дзя; трепвала ли дясната половина, трепвала дясната половина от лицето на Дзя; щом той отворел уста в израз на одобрение, неволно се отваряла и устата на Дзя, а от нея капвала слюнка. Казано с думите на самия Дзя: „Абе хора, дявол като да ми се беше намърдал в сърцето — все едно, че с кабел някакъв бяха го включили това сърце директно към сърцата на шефовете.“

Претъркано с кореспонденти, непрекъснато щракат апарати.

Хем напрегнато, хем радостно!

Но скоро дошъл ред и на нещо не толкова радостно.

Управителят на околийския дом на културата, един слабичък човечец със съвсем провинциален вид, най-незабележителната личност в групата на посетителите според преценката на Дзя, изведнъж извикал тихичко: „Ай-я“, и тупнал леко с крак; после, прикривайки нервно с ръка едната си буза, хвърлил пълен с объркване поглед към хората наоколо, след което се престорил, като че нищо няма, и се оттеглил настрана. Но тези негови действия вече били привлекли вниманието на завеждащ-отдела „Пропаганда“ в околийския комитет, който по-скоро от любопитство отишъл и разменил с него няколко думи на ухо; след това се приближил към едната страна на мемориала, вперил поглед във величествения портрет и го проучил внимателно. Лицето му веднага придобило стоманеносив оттенък, той също тупнал леко с крак и безмълвно се отделил настрана, което предизвикало верижна реакция: от завеждащ-канцеларията на околийския комитет през секретаря на околийския комитет и завеждащ-секретариата на областния комитет до завеждащ-отдела „Пропаганда“ в областния комитет, включително кореспондентите и шофьорите — всички повторили в същата последователност едни и същи жестове. Най-накрая дошъл ред на секретаря на областния комитет.

— Ха! — викнал високо той и извил заплашително глава в посока на Дзя Даци. Изразът му бил страховит, погледът — обещен и пронизващ.

Сърцето на Дзя прескочило веднъж, а след това препуснало лудешком.

— Това е сериозна политическа грешка! Как сте я допуснали?

Всъщност гледано отпред, величественият портрет не показвал какъвто и да е дефект — точно както казвало простолюдието: „Оживя, оживя!“ Но погледнеш ли отстрани — страхотия! Точно от средата на плешивината, през носа, през вдлъбнатината над горната устна, през брадичката, шията и горното копче на яката минавала една ясна, права като конец следа, която разполовявала лицето и носа и при това съвсем ясно личало как върху едната половина цветовете са по-тъмни, а върху другата — по-светли — лице наполовина в светлина, наполовина в сянка!

— Намерете художниците! — ревнол яростно Дзя — та как да не проглуши той небето, как да не избълва три лакти огън?

Тримата художници се били скупчили ведно и слушали отзивите, слушали препоръките — единствено погледът на Дзя днес изобщо не бил паднал на тях, така че сега се явили моментално, без да ги подканват.

— Трябва да заявя най-отговорно: проблемът не е в картината — казал единият от художниците, вече на години и видял свят, поради което и с повечко кураж.

— А какъв е проблемът? — От вежливост секретарят на областния комитет отпуснал с известно усилие мускулите на лицето си.

— Проблемът е в стоманените листове. При заваряването е останала следа; а освен това листовите са твърде дебели и там, където се припокриват, възниква известна неравност спрямо общата плоскост...

— Може ли да се прикрие с по-дебел пласт боя?

— Не става. Ние опитаме. Като се уплътни от тази страна, от онази страна пък... Ако се гледа отпред, не се забелязва, но ако погледнеш отстрани, въздействието на светлинните лъчи... А освен това ако боята се нанася прекалено дебело, като се изпече на слънцето, ще се напука, ще се олющи.

— Ами сега! Какво да правим?

— Единствената възможност е да се затисне отгоре с един лист стъкло. Но къде има такова голямо стъкло? И ако има, как да се

докара? Но да предположим, че успеем да поставим стъклото, тогава то ще хвърля отблясъци от слънце в очите, а това ще се отрази върху ефекта на изображението...

На секретаря на областния комитет не му оставало друго, освен да се хване за главата. Дзя и той се хванал за главата след него. Според собствените му думи горе-долу от въпросния момент започнало и неговото оплешивяване.

За щастие в този миг от селото дотърчал запъхтян деловодителят на комуната Син: банкетната маса в заседателната зала вече е сложена.

Банкетът бил богат. Хубавото вино и хубавите ястия могат да накарат човек да забрави всички грижи. След като ушите се зачервили от виното, било достигнато следното решение: да се отпорят стоманените листове, да се направи наново!

Така стоманените листове били заменени с вар и цимент, художниците пак се трудили без отдих няколко дни.

„Дълговечност“ ли?

Най-добре би било да се излее една величава бронзова статуя — така гласял съветът, който художниците дали, тръгвайки си след изпълнение на поръчението.

---

[1] Чъ — 33 см. — Б.пр. ↑

[2] Фън — 3,3 мм. — Б.пр. ↑

Приемната във вид на мъничък дворецов павилион също била завършена. Масите и столовете, канапетата и креслата, умивалниците, тоалетните с водно промиване, саксиите с цветя, цялото необходимо обзавеждане и украса също били готови. Имало и редки лакомства, чайни сервиси и сервиси за ядене... „Ай, ай — аз, старият Дзя, и в главния град на провинцията съм ходил, и Даджай^[1] съм разглеждал, и може да се каже, чужд свят съм видял, та за всичко съм се погрижил сега.“ Само погледни: управата на комуната — свежобоядисана, тук-там саксии с цветя, трева посадена. Из селото всяко семейство си варосало отвън входната порта в ослепително снежнобяло и написало върху страничните колони по два лозунга с червени йероглифи, фирмите на магазините — всички подменени, главната улица и малките пресечки — пометени чисто чисто, към хигиената във всеки двор и всеки дом — най-строга взискателност. А което е по-важно — всеки, без оглед мъж ли е, жена, старец или невръстно дете — да научи наизуст минимум десет цитата, да знае да пее минимум пет песни по текст на цитати, всички да могат да казват: „Желаем вечно здраве на...!“ В официалната стая на всеки дом, върху нишата за поклонение пред фамилните предци и семейните божества, да бъдат поставени по два комплекта от съчиненията на Председателя Мао... Казано с една дума, събрано в три срички, обобщено накратко, всичко беше „предано“, може да се каже, до мозъка на костите. Само това „днес“, дете веднъж на цял живот се случва да дойде, това „днес“, най-славното, най-страхотното „днес“, по-скоро, неговата мамка, да идва! Че то вече направо ще се пръснем от зор, докато го чакаме, мама му стара!

А колкото до онази величествена статуя с дълговечен характер — трябва да се издигне! Още повече, че не е толкова трудна работа! В землището на околията има три стари храма, във всеки храм — поне по четири-пет големи и малки бронзови буди, нали? Ако вземат и се оползотворят като вторични суровини тези нещица, останали от

времето на „четирите старини“, ако се поставят в служба на народа, нима би могъл околийският комитет да не одобри? А ако не стигнат, мобилизираме народа да предаде по някой друг меден съд — и готово! Стане ли работата, като чуе почтеният зам.-председател Лин хората да говорят, че от цялата страна само нашата комуна се е запретила да му вдигне бронзова статуя — ти разбираш ли какво става, разбираш ли какво става... А!

Състоянието на духа на Дзя Даци достигнало пределната точка на развихряне. Колкото до това, че синът му се бил побъркал, че жена му се поболяла, че народът го ненавиждал — майната им!

Но онова пощуряващо човека от копнежи „днес“ все още не идвало, ами взело, че дошло спешно телефонно известие от завеждащия Йоу от околийския комитет:

— Идвай незабавно в центъра, трябва да поговорим на четири очи за нещо извънредно важно!

„Явно уважаемият стар човек е пристигнал! — скокнало към гърлото сърцето на Дзя. — Явно ме викат да докладвам на четири очи за състоянието на приготвянията. Добре!“

За щастие младият деловодител Син бил водил „Работния дневник“ най-изрядно, ден по ден. За щастие има още малко далновидност старият Дзя, отрано си е подготвил работата, та за доклада стига само да го попрелисти — и готово. Ха, за в бъдеще това ще му е на стария Дзя най-славното досие. Че ще мине ли по-нататък без интервюта за кореспонденти? Та не си ли е това съвсем готов материал? Отпечатвам го в стотина екземпляра, раздавам ви го, па вие гледайте в него и размахвайте перата! Както ви харесва, така ги размахвайте — материал хем богат, хем вълнуващ, хем типичен, образцов!

Полупланинска местност, шейсет ли шосе — ту се качва, ту се спуска — нагоре по баира пъхтиш и буташ колелото, надолу по склона — трепериш и летиш; обядвал и потеглил, а като стигнал в околийския град, завеждащият Йоу още не бил свършил работа. За учудване този обикновено сърдечен човек, от ония, дето „всички сме на една линия“, този път взел, че забравил да предложи чай, забравил да подаде цигара, не заговорил за претовареността си, а само измъчено рекъл: „Дойде ли?“, и посочил два пъти към стола: „Седни.“ По-късно

приближил малко собственото си кресло и заговорил със снишен глас, сякаш не му достигал въздух или точно сега пък бил пипнал бронхит:

— Тази работа е много сериозна! Не можех да ти кажа през деня по телефона, защото ме беше страх да не дочуе някой. Но и не можеше да се отлага, трябваше да ти съобщя незабавно, та затова се наложи да те разкарвам дотук. Но виждам, че ти си изморен, първо си поеми дъх, избърши си потта, да не вземеш да настинеш...

Колкото по-спешно и напечено — толкова по-сърс заобикалки — ето този навик бил причината да му викат Йоу — Завеждащия олиото и мекиците. Но старият Дзя хич не се поддаде, ами сграбчил яко събеседника си над лакътя:

— Я бързо казвай, по дяволите!

— Недей, не напирай. Ще ти кажа, ти само не се паникьосвай!

— Не съм раждан в година на мишката, казвай бързо!

— Лин... Лин... изгърмя!

— Кой изгърмя? — рипнал от стола Дзя Даци.

— Лин Бяо, Лин Плешивия!

— Ти как смееш да наричаш така почтения човек?

— Почтен човек ли! Замислил покушение срещу великия вожд Председателя Мао, не успял, уплашил се, решил да измени на родината и да се продаде на врага, качил се на самолет с цел да прекоси границата, но — божа работа, чудо небесно — самолетът се повредил и заедно с жената и сина — всичките на пух и прах!

— Кой го разправя това? Явен клеветнически слух!

— Слух ли? — Деловодителят Йоу се усмихнал горчиво. — Има документ от центъра, сутринта дойде. Всъщност според правилника на ваше ниво още не може да се разгласява. Правя го по собствено усмотрение, в името на дружбата ни от времето, когато заедно бунтарствувахме. А освен това нашият секретар Джан ми намекна: относно мемориала във вашата комуна... Бързо! Ела в архивата!

С потрепващи от напрежение ръце завеждащият Йоу отворил вратата на архивата, затиснал я отвътре, заключил, светнал лампата, след това с треперещи ръце отворил сейфа, с треперещи пръсти извадил един документ.

В едрата глава на Дзя бръмчало, сякаш вътре се мятала пчела. Културното му равнище било ограничено, но знаците и думите от документа автоматично скачали към очите, ударили го през сърцето.

Още преди да стигне края, сърцето му изведнъж потънало, заглъхнало, заболяло го, юмруците му се стоварили върху масата, тялото му се свлякло вдървено на стола.

— Изпуши една цигара да си поуспокоиш нервите — казал доброжелателният деловодител Йоу, протягайки тънката си и суха ръка, която още треперела. — Да се поуспокоиш, че имам още неща за приказване, много важни — доста неапетитни неща.

— Сервирай тука цялото меню — седем чинии и осем паници, горчиво, люто, кисело — всичко ще изям! — изхриптял Дзя Даци, поемайки си с труд въздух — и него го бил хванал бронхитът.

— Ето какво сега — станало е голямо объркване: къде ти ще идва Лин Плешивия на посещение във вашата комуна, глупости! Става дума за нашия заместник-завеждащ провинциалния революционен комитет, Лин. Нали преди културната революция той беше заместник-председател на провинцията? Завеждащ-секретариата на провинциалния комитет Джоу му е подчинен от не знам колко години, бил свикнал да го нарича заместник-председателя Лин и от време на време още се изтървава. Онзи път, като се обадил да съобщи на завеждащ-секретариата в областния комитет Джао, пак се изтървал и казал „нашият заместник-председател Лин“. А освен това завеждащ-секретариата Джао, какъвто си е заваян, не уточнил, ами веднага вдига и ме вика по междуградска; а аз, да ме вземат и мен дяволите, посред нощ — пък на теб... Абе, Дзя, трябва да знаеш, че ние, тия, дето вършим секретарската работа, по цял ден само даваме път на всевъзможни и най-разнородни началнически маршрути — ето, в провинциалния ревком само завеждащите са десетина — та хич не е за чудене, дето завеждащ-секретариата Джоу се объркал...

— Проклети да сте всичките дано! И аз проклет да съм, заедно с вас! — стоварил Дзя още един юмрук върху масата.

— Чакай, че има още за проклетисване най-накрая! Не знам точно кой проклет дълъг език съобщил на зам.-завеждащия Лин за това, дето вие сте се захванали с „приемния обект“. Той като чул, и веднага скочил, хубаво накастрил завеждащ-секретариата Джоу! А защо трябвало да вдига такава голяма врява? Самият той не казал, но после други се догадали: само като помислиш — какъвто вятър се вихри точно в момента из ЦК, както точно разчистват преданите хора на Лин Плешивия, само да стигне до ушите на ЦК за оня ваш дяволски

павилион, че като започне една бъркотия, като кажат, че зам.-завеждащият Лин ви е наредил да го направите, и току-виж, че зам.-завеждащия Лин го натоварят в кораба на предателите. И тогава вече става страшно! Ние, които сме на една линия със зам.-завеждащия Лин, гръмваме наведнъж!... Така че зам.-завеждащият Лин реши до един-два дни да прати хора да разследват случая...

— Е, тогава какво да правим? — скочил пак буйно Дзя.

— Ами какво може да се направи? Да се събори! Деня и нощя, колкото се може по-бързо, да се събори!

— Току-що приключихме работа, всички хора са полумъртви от изтощение. А освен това колко средства хвърлихме!

— Каквото и да ми говориш, трябва да се събори! Ако щеш умори хората, но трябва да се събори! И от злато да е излят, пак трябва да се събори. И онази твоя приемна във вид на не знам какъв си миниатюрен дворецов павилион, и онези не знам какви си водни клозети местно производство, категорично, из основи, до голо, целокупно, по дяволите, да се съборят! Казвам ти откровено: това е директива на нашия областен секретар Джан!

Ей, Дзя Даци, този път май наистина цялата ти душа се пръсна и само на искри стана, а!

Вече се стъмнило, късно и за вечеря, късно и за посещение при сина в областната болница. Възседнал велосипеда, с една ръка крепял кормилото, а другата поднасял към устата си и гризвал от двете бухти, които му дал деловодителят Йоу. Върти яко двата къси крака! Бързо — колкото по-бързо, толкова по-добре!

Припомнил си собствените теглила през изтеклия месец и нещо, теглилата на колегите, полудяването на сина, скандала с жената, омразата на хората и всичко, всичко останало — за какво била всъщност цялата работа? Горчилка заляла сърцето му, сълзите се смесвали и стичали заедно с капките пот. „Имала значи малко прозорливост старата, дето отрано казваше: «Дребен на ръст, гола глава, веждите увиснали надолу, лицето му като костилка от фурма — не ще да е на щастлив хал.»“ Да му се не види и проклетата орисия!

В мрачината сивата повърхност на шосето се мержелеела все по-смътно... Изведнъж пред колелото изникнала една човешка сянка и се метнала рязко към него с неистовия вик: „Ауу!...“ Той се стъписал,

извил рязко кормилото, усетил само как излита стремглаво в страни към пустотата, изкрещял и изгубил понятие какво става нататък...

---

[1] Комуната, изкуствено превърната в показен образец за китайското селско стопанство в началото на седемдесетте години. — Б.пр. ↑

6

Неясно след колко време дошъл отново в съзнание. Усещал само, че го боли цялото тяло, не можел ни да мръдне, ни да шавне. Отворил очи, а пред тях всичко било сива мъгла, после отстрани смътно изплували очертанятията на стената от зидани камъни, която укрепвала шосето. Значи се е изтъркалял в дерето под склона, връз който се катерел пътят. Как не се е пребил? Просто чудо! Сигурно ще да е на съмване, инак откъде тази мъгла? Погледнал към небето и видял бледнеещи звезди, извития сърп на луната. Ох, този крак май ще е счупен, боли жестоко!

— О, аз нищожният страдалец! — изхлипал той неусетно за самия себе си.

— Кой? Кой е там долу? — долетял откъм автомобилния път хрипков старчески глас.

— Ти... кой си? Ела... спасявай! — изстенал немощно той.

След малко върху високата стена на склона се очертал човешки силует.

— Я, като че ли е нашият важен секретар, господарят Дзя? — Гласът бил на стария Джан Идао; след малко се дочуло и хихикане: — Ха, ха, я гледай — дядо господ наистина не бил сляп. Добре, ти първо полеж тук, че аз трябва по съмнало да съм събрал вече фъшкиите. Един пълен кош го предавам в бригадата срещу пет трудоточки — не е шега работа!

Край, свърши се, кой ме караше да се отнасям така едно време с хората?...

— Тате Джан, стори една добрина бе!...

— Аха! Случвало се значи и ти „тате“ да казваш?

И последвал шум от отдалечаващи се стъпки, смесен с едва доловимото хриптене на старчески глас:

— Ти като си бил нищожен страдалец, големият страдалец пък кой ли ще е, а?

Стъпките отзвучавали все по-далеч:

— Я да ти кажа аз. Вчера привечер твоят смахнат син, докато я нямало жена ти да го наглежда, избягал от областната болница. Жена ти ревнала и хукнала към комуната теб да търси, като не те намерила, отишла и в Гуоджуан, и там нищо не открила, та цяла нощ била път обратно до вас на село, там дано някого намери... Грехота! Здраво, право, хубаво дете — и се затри...

„Ами да, толкова добро момче, аз съм виновен! Аз съм виновен!...“

Стъпките се били отдалечили съвсем, но от далечината все още долитал хрипкавият старчески глас:

— Ти почакай. Аз, Джан Идао, не съм такъв човек — да видя, че някой умира, и да не помогна. Ще ида да викна някой да дойде. Но няма да е зле и ти веднъж малко да се помъчиш... Я, кой лежи тука на пътя? Та това е твоят смахнат син!... Секретарю Дзя, господарю Дзя, тука ти е смахнатият син, успокой се!... Я гледай, целият в пръст, и кръв отстрани на главата! Ама защо трябва да ме гледаш така несвястно с тези очи като на умряла риба? Ей, кажи нещо, ей! Леле, леле, щеше да ме умориш от страх; я да заминавам аз по-бързо!...

Стъпките заглъхнали в далечината.

— Сиу Дзюан! Сиу Дзюан! Къде си, къде сиии!... — Хем вик било, хем плач, разтърсващ планината, ехтящ из долините, гласът на сина Дзя Сяоджу.

От орбитите на Дзя Даци бликнали две горещи сълзи. Скърцайки със зъби, той вдигнал от земята до себе си един камък и хванал да се удря с него по главата. Странно, удрял се по главата, а пък го болял жестоко кракът. И току изпаднал в несвяст — небе и земя сякаш се завъртели пред очите му, всичко наоколо се преобръщало...

**ДЪН ЙОУМЕЙ
ОПУСТОШЕНИЯТ ХРАМ**

ВСТЪПЛЕНИЕ

Лотосовата планина е нещо като патриаршеска обител на една от чан-будистките школи^[1]. Още от времената на династията Дзин^[2], в течение на различни епохи, по предния и задния ѝ склон са били строени и достроявани общо девет скални храма и осемнадесет манастира с три хиляди статуи на светци, а освен тях — каменни релефи, стенописи и рисувани тавани — гледка действително внушителна и великолепна. През последните години на династията Цин^[3] дошъл висш японски духовник на поклонение при патриарха и поднесъл в дар пълното будистко писание — прочут в страната и зад граница книжовен паметник. С един замах Великата културна революция изпрати бодхисатвите^[4] в нирвана и предаде сутрите^[5] на изпепеление. Останаха само три монашески килии и страничното крило от един храм на билото на планината. След подема на туристическото дело намери се човек именно в този храм на билото да отвори павилионче за чай, а при случай да дава и легла за пренощуване на туристи. Името му бе Инкун^[6], някогашен монах. През културната революция слязъл от планината и няколко години изкарал като член на селската комуна, а сега се беше върнал да продава в храма чай. Основната част от приходите той предаваше в бригадата и наесен се включваше в бригадния списък за зърнени дажби. От тази гледна точка още си беше като комунар. А по зида на страничното крило на храма бе разлепил няколко ивици червена хартия с надписи „Амитуофо“, „Буда на Вечното дълголетие“, „Бодхисатва Дочуваща мирския зов“, „Бодхисатва Велики вседържител“^[7], под табелките беше поставил кадилници за благовония и касички за пожертвувания. Щом дойде хора да палят благовония, все се случваше и някой да хвърли в касичката пара (тъй като днес тибетски или алоеве благовония не могат да се купят, те бяха заменени с ухаещи на роза пръчици, които се палят за санитарни цели или за прогонване на комари, а парите си бяха напълно годни монети на Народната банка). Тези пари не отиваха в бригадата, а биваха ползувани изцяло от Инкун. Оттук погледнато, той

като да си беше и монах. Изобщо — хем мирянин, хем монах, а и малко тралала. Но слабоумието на този духовник не причиняваше притеснения никому и в бригадата много-много не му придиряха.

В благото утро на един щастлив ден от втория летен месец^[8] на 1980 година откъм подножието на планината се зададе джип марка „Пекин“. От него слязоха двама мъже и две жени и пожелаха да пренощуват в храма. Инкун кимна неколккратно с глава, скръсти ръце пред гърди и въведе гостите в монашеската обител. Тези четирима души бяха: У Дачън, завеждал до Великата културна революция градското управление „Пропаганда“, понастоящем съветник в центъра на провинцията, Шао Лянин, до Великата културна революция подчинен на завеждащия У, понастоящем началник на градския отдел за паметниците на културата, У Байлин, дъщеря на У Дачън, студентка във Факултета по журналистика на един известен университет, а така също и жената шофьор от таксиметрови превози, с неизвестна фамилия.

Инкун, беловлас, но с младенчески лик и чисти сетива, съвсем не бе оглушал и ослепял за суетата и илюзиите на мирския прахоляк. Като наблюдаваше скритите погледи, разменяни между младежа и девойката, той стигна до заключение, че житейските съдби на Шао Лянин и У Байлин ще да се преплитат. Но подобни неща не засягат един монах. Той поднесе чай, а после поведе всекиго към съответната квартира. Двамата мъже бяха настанени в северния край, двете дами — в южния, а той самият съобщи, че се оттегля, след което пое към килията си. Макар това да бе чанска обител, Инкун не принадлежеше към школата Чан, той към никаква школа изобщо не принадлежеше — това, което знаеше, бе да сади зеленчук, да събира съчки, да премиа, да пали благовония, да долива светилника, да бие клепалото. Посред нощ трябваше да припали благовония, та легна по-рано. Да седи във вгълбение, също не умееше.

---

[1] Чан — учение, разпило се през VI в. върху основата на будистки идеи, проникнали от Индия, и китайската светогледна традиция, наименованието му в Китай отразява санскритската дума „дхяна“ (съсредоточаване, вгълбение), а японското четене на същия йероглиф е „дзен“. — Б.пр. ↑

[2] 265–420 г. — Б.пр. ↑

[3] 1644–1911 г. — Б.пр. ↑

[4] Бодхисатва — мъдрец, постигнал висшата будистка истина. — Б.пр. ↑

[5] Сутра — свещен будистки текст. — Б.пр. ↑

[6] Монашеско име със значение „отпечатана пустота“. — Б.пр. ↑

[7] Амитуофо — китайско произношение на Амитабха (санскр.) — възплъщение на светлината в будисткия пантеон; Буда на вечното дълголетие — едно от наименованията на същото божество в китайските преводи на будисткия канон; Бодхисатва Дочуваща мирския зов — китайската богиня на милосърдието (Гуанин); Бодхисатва Велики вседържител — китайското наименование-превод на Махастхама — божество от свитата на Амитабха. — Б.пр. ↑

[8] Май по традиционния китайски календар. — Б.пр. ↑

СТУДЕНТКАТА

Главно действащо лице сред четиримата беше студентката. За лятната ваканция У Байлин имаше задание да напише репортаж. Тя се бе спряла на заглавието „Записки за опустошаването на Лотосовата планина“. Честите въздишки на баща ѝ по повод разбиването на културните паметници в Лотосовата планина бяха породили у нея желанието да изложи пред света този печален случай. Случаят бе прост. При акция за разбиване на „четирите старини от група хунвейбини, заблудени от демагогията на «четворката»“^[1], една световноизвестна забележителност на будистката култура е превърната в пустеещи хълмове и диви чукари! Идейната насока на темата е ясна, ходът на събитията — известен, остава само да се подплати с детайли, да се добави емоционално присъствие — и материалът е готов.

А имаше и този момент, че докато учеше в партийната школа на провинциалния център, Шао Лянин често се отбиваше у тях да навести старото си началство. И У Дачън, и съпругата му бяха с много добри впечатления от този мъж, а Байлин сама виждаше, че Шао Лянин е умен, привлекателен, порядъчен и честен. Макар да беше поне десет години по-възрастен от нея, тя все пак бе взела решение да развива чувствата си към него. Така че и за работата, и за любовта пътуването до Лотосовата планина беше еднакво полезно.

Когато научи, че тя ще идва, Шао Лянин, естествено, откликна с пълна мобилизация на силите — не само си взе два дни отпуск, за да може лично да ги разведе, но и нае на собствени разноски такси. В това също си личеше порядъчността му — след като и У Дачън щеше да бъде с тях, всъщност можеше началникът на отдела за културните паметници да придружава своя бивш шеф като един вид служебно задължение, а при обиколката да ползува и служебна кола.

По-подходящ съпроводител от Шао Лянин едва ли би се намерил някъде в света. До културната революция той е бил служител в управление „Пропаганда“ и е завеждал Лотосовата планина. Когато хунвейбините дошли да разбиват „четирите старини“, той се вдигнал

заедно с У Дачън да ги възпре, разполагал е и с материали от първа ръка. И най-важното — в искрения си стремеж съвестно да изпълни всички желания на У Байлин той наистина бе готов да отговаря без каквото и да е отегчение на безбройните ѝ въпроси.

Така че, макар отпред примерно да се виждаше само нещо като порутен зид, той успяваше чрез своето словесно умение да възкреси гледката в цялото ѝ предишно великолепие, макар разбиването на „четирите старини“ да е вече само печален исторически епизод, той умееше да направи осезаеми подема и падението на онези години. Заслушана в него, У Байлин ту се разплакваше, ту засияваше в усмивка, ту се гневеше, ту униваше, като че ли сама преживяваше деветбаловата буря на онази епоха.

Но нямаше ли всъщност и някои неблагоприятни обстоятелства? Имаше.

Първо — следейки реакциите на дъщеря си, У Дачън усещаше как те надигат в него спомени за миналото, а това на свой ред пък бе причина двамата млади хора да се чувствуват малко неловко. Второ — тази жена шофьор на таксито правеше доста неприятно впечатление. Жена, а пък видът и маниерите ѝ — като на мъж, даже гласът ѝ такъв! Приказваш ѝ, а тя изобщо не обръща внимание; докато Шао Лянин с трепет и вълнение обяснява обстоятелствата около разрушаването и всички, включително преживелият тези събития У Дачън, слушат в захлас, тя си стои там настрана, върти глава и зяпа наляво и надясно с усмивка, застинала в крайчеца на устните, с израз на пълно безучастие. А и външният ѝ вид не предразполага особено — ръкавите навити над лактите, гърдите изпъчени напред; върви с вирната нагоре глава — същинска хунвейбинка някаква!

---

[1] „Четворката“ (възприето у нас чрез други езици и като „банда на четиримата“) — наименование, дадено на четирима високопоставени ръководители, приближени на Мао Дзедун, включително и неговата съпруга Дзян Цин, които през 1966 г. организират така наречената „Група по културната революция“. — Б.пр. ↑

ШОФЬОРКАТА

Вечерта, когато двете жени се настаниха в общата стая, противоречията между тях се изостриха.

След огледа на обекта и изслушаната беседа У Байлин беше в състояние на силна емоционална възбуда и не можеше да заспи — въздишаше, нахвърляше по някой ред в черновата и пак се обръщаше на другата страна в леглото.

Шофьорката се надигна и приседна в своя креват:

— Ти като не спиш, от това въртене и мен сън не ме лови. Утре можеш и да дремнеш в колата, а аз какво да правя? А съм задрямала, а сте отишли всичките долу в дерето за храна на вълците!

— Толкова печална изглежда тази история с разрушаването на Лотосовата планина! Нима може човек да заспи? Нима не те заболява сърцето?

— То е понеже малко си видяла. Като обиколиш още няколко места, като огледаш хубаво навсякъде, ще ти премине. А сега — олелия за дреболия!

— Доста си хладнокръвна. Още преди забелязах, че когато хората обясняват, ти и дума не щеш да чуеш. Съвсем като хунвейбините от онези години!

— Защо като? Аз съм! При разгромяването на Четирите старини в Лотосовата планина и аз бях в строя, всичко ми е много по-ясно, отколкото на твоя началник-отдел Шао — какво да му слушам приказките!

— Нищо чудно! Позициите ви се различават, нали?

— Точно така! Той изля цялата кофа с помия върху нас хунвейбините, а това трудно може да се понесе спокойно!

— Аз като малка съм виждала хунвейбини — и без да ги заливат с помия, миризмата е достатъчно силна!

— Друг да говореше така, можеше и да не му обръщам внимание, но ти трябва да се позамислиш. Журналистика учиш, нали? Дописник ще ставаш. Но преди да станеш дописник, научи се първо да

усещаш къде става дума за субективност и безапелационност, за едностранчиво доверяване на едностранчиви мнения — тук има някои малки тайни! Бих те посъветвала първо да изслушваш и двете страни, пък после да преценяваш, а също да чуеш и обяснението на други.

— Тогава да те чуя теб какво имаш да казваш!

Това предизвика следния монолог от страна на шофьорката:

— Точно така, като чуша, че ние, хунвейбините, сме в подножието на планината, татко ти и Шао Лянин наистина пристигнаха веднага с една кола. Баща ти застана на главните врати към планината, запъна ръце в страничните колони и викна: „Стойте всички! Това е отечествено богатство, никой няма право да го руши. Първо мен ще трябва да убиете и да минете през трупа ми!“ Пред тази изява на героичен дух ние едва не се стъписахме. Но помисли си — ние, над сто души, сме решени да пробием, та той ли самичкият ще може да ни спре? Ние идваме с лозунга: „Щом не се боиш да се раниш, и императора от коня ще свалиш!“ — та тези ли няколко негови думи ще ни сплашат? Това, че от десет часа вече седяхме в подножието на планината и не влизахме в храмовете, съвсем не беше, както казва Шао Лянин, понеже завеждащ-управлението У ни бил възпрял да нахлуем. Имахме си друга причина. Истината е, че точно тогава за нагоре в планината тръгваше военен камион, натоварен със свинско месо и зеленчуци. Бойците, които го съпровождаха, поискаха да се отдръпнем и да дадем път, казваха, че в планината имало военно съоръжение, трябвало да преминат и да доставят продоволствията. Това ни накара да се позамислим. Май Великата китайска стена не биваше да се щурмува, не биваше да се рушат съоръжения на националната отбрана, несъзнателно да се уврежда отбранителната мощ на страната. И така, излязохме с предложение Шао Лянин да отиде в градския комитет и да иска указания от секретаря. Мислехме си — ако войската има възражения, би трябвало първо да ги изложи пред градския комитет. Когато от тръгването на Шао Лянин изтекоха четири-пет часа, нашите хунвейбини започнаха да препират, искаха да щурмуваме. Ние отново разяснихме внимателно положението пред всички и постигнахме съгласие да се изпратят трима представители, заедно с баща ти, за указания в градския комитет. Като стигнахме пред сградата на комитета, баща ти каза представителите да почакаят в приемната, той щял първо да влезе да намери секретаря, та като влезе, два часа

никакъв не се яви. Ние усетихме, че сме излъгани, и сами тръгнахме да търсим секретаря, но портиерът ни каза, че секретаря го нямало и не ни пусна! Поискахме да излезе баща ти, а портиерът каза, че не е виждал завеждащ-управлението У да се връща, къде да го търси? Точно в този момент на входа пристигнаха петдесетина хунвейбини от Пекин. Нашите представители им разкриха неоснователното поведение на градския комитет спрямо нас, а те казаха: „Сами си го търсите! Какво утвърждаване може да се иска за революцията? Ние от северното командване още в началото ритнахме партийния комитет и развихрихме революцията. Да не би да не трябва да се разгроми Лотосовата планина, тази крепост на Четирите старини? Давайте, ние ще ви ръководим, ако има нещо, ние отговаряме!“ И така, тримата представители се върнаха при Лотосовата планина заедно с петдесетината пекински хунвейбини. Щом стигнаха в подножието, представителите изложиха плана за проникване в оградената планина, всички вече скърцаха със зъби и тропаха с крака от яд, пекинските хунвейбини също се мобилизираха, пламъкът в сърцата на всички лумна бурно, духът се приповдигна и посред нощ в единадесет часа щурмувахме Лотосовата планина.

И като почнахме — чупихме до следобеда на следващия ден. Някой съобщи, че в близките дни председателят Мао пак щял да прави преглед на хунвейбините на площад Тиен ан мън и всички като чуха, решиха моментално да отиваме в Пекин да видим Председателя Мао, а бодхисатвите ги заряхме.

В продължение на шестнадесет часа из планината се щураха има-няма двеста души. Нанесоха ли щети? Разбира се, нанесоха. Голямо старание ли вложиха? Естествено — не малко. Но не забравяй, че освен фанатичния си екстремизъм тези двеста и нещо души не бяха донесли други оръдия за разрушение. Горещи в планината се намериха няколко коли, посъбрахме камъни — и това беше. Но в тази планина имаше девет пещери и осемнадесет храма с общо над две хиляди големи и малки статуи. Всичките ковани от желязо, лети от бронз, ваяни от глина! По седем-осем *джана* високи, по десетина тона тежки! Голямото будистко писание, което донесъл японецът, казват, било над две хиляди свитъка, повече от седем хиляди книги — няколко пълни стаи. А освен това, когато навлизахме в планината, вече ден, как нищо не бяхме хапвали, там бодърствахме цялата нощ и още половин ден, та

всички бяхме вече почти на края на силите си. Инак едва ли щяхме да приемем питките, мекиците и баничките с месо, които градският комитет ни изпрати с една кола! Така че хем дъвчехме, хем предупреждавахме, че това, дето ядем храната на градския комитет, съвсем не означава, че можем да бъдем купени! Я помисли, можехме ли ние за шестнадесет часа да разрушим културни ценности, трупани по тази Лотосова планина в продължение на няколко хиляди години? Казвам ти честно — за разбиване, разбивахме, но резултатът беше нищо и никакъв. Катурнахме няколко по-малки бодхисатви, изчоплихме очите на Четиримата елмазени мирови стражи, изрисувахме свирепа гримаса върху лика на Буда — и това е. Ако говорим за това как оставихме планината, то всичко можеше да се възстанови много по-лесно, отколкото при сегашните разрушения. Днес е разрушено почти всичко. В онази нощ ние не бяхме разрушили и една пета. Но вече повече от десет години, стане ли дума за Лотосовата планина, всичко веднага се стоварва върху хунвейбините. Колко възмездия понесохме ние за грешките си, вероятно ти е известно — без образование и без професия, отчаяние, блуждаене, самопрезрение за всичко, което сме извършили. Но Небето ни е свидетел — ние вършихме тези неща, защото бяхме невръстни, невежи, лековерни, заблудени! А онези другите? Те разбираха абсолютно всичко, но плюеха на съвестта си и действаха! В замяна обираха всичките облаги! Власт, постове — някои и до днес си ги държат, а привилегиите им остават в сила и за в бъдеще. Но точно те, без да им мигне окото, ругаят хунвейбините! Е, това справедливо ли е? Ти учиш журналистика, за дописник се готвиш. Вземи тогава и поразучи малко по-добросъвестно случая. Дали ще имаш после смелост да пишеш, е друга тема, първо се запитай имаш ли смелост да гледаш — да гледаш действителността в лицето!

МОНАХЪТ

Като изля всичко, насъбрало се в гърдите ѝ, шофьорката се обърна на другата страна и моментално захърка. У Байлин още повече се разсъни. И пред статията, и пред любовта, изглежда, изникваше преграда. Тъй като се страхуваше да не разбуди пак шофьорката и да не си навлече по-нататъшни неприятности, тя приседна тихичко на кревата, намери с крака обувките си и се изниза през вратата.

Навън лунна светлина заливаше земята, струеше, бистра прохлада, по ъглите на извити стрехи — камбанки, полюшвани от вятъра, дъх на древност и прискърбие, които осезаемо настройваха човек към откъсване от мирската суета и към печална съзерцателност. След като поседя малко, дочу някакво движение откъм страничното крило, напрегна очи — няколко искрици приприпламваха и помръкнаха, като че някой палеше благовонни пръчици. Тя пристъпи натам да види какво има. Още отвън вратата дочу как някой — „шушу-мушу, мрън-врън“ — реди молитва, монахът Инкун, види се, припалваше нощни благовония.

Монахът свърши с поклоните и докато се изправяше, забеляза женски силует пред вратата. Спомни си, че на път за насам бе срещнал и началника на отдела Шао да се разхожда под лунната светлина. Двамината сигурно са имали уговорка да побеседват за любовта и да обсъдят чувствата си. Напусналият светския живот е преди всичко милозлив, с приведена глава и бързи стъпки той пое обратния път, да си останат хората спокойно насаме.

Но гласът на У Байлин го спря. Тъй като беше във формени кадрови дрехи, а небръснатата му скоро глава наподобяваше нова кратунка за вода, той не предизвика у нея усещане за необичайност и тя съвсем свойски му подвикна: „Дядо!“

— Чест е за мен...

— Ти и нощем ли палиш благовония?

— Ами по навик.

— За десет години в комуната не отвикна ли?

- Отвикнах. Но като се върнах в храма, пак привикнах.
- Ти наистина ли вярваш в бодхисатвите?
- Трудно е да се каже със сигурност, май не съвсем.
- А тогава защо се молиш?
- Думи имам вътре, не ги ли изприкажа, ще ме задушат.
- Какви думи?
- Старите грехове си приповтарям.

У Байлин не знаеше какви грехове може да има един монах, щеше ѝ се да чуе, но се страхуваше, че на монаха може да не му се говори, и затова се опитваше да го предразположи. Всъщност хитрините ѝ бяха напразни — Инкун не се боеше да говори, боеше се, че няма кой да го слуша. Няколко пъти беше хващал секретаря на партийната група в бригадата да му приказва, но всеки път се получаваше така, че секретарят хукваше навън още преди той да е свършил, та накрая пак привикна да си казва всичко пред буда Амитабха.

След първите му десетина фрази У Байлин вече се разкайваше. Но ѝ беше неудобно да го прекъсне, след като сама накара човека да заговори. Само си казваше — в главата ми е такава бъркотия, а трябва хем да го слушам, хем да му разсуквам мислите, та нещо поне да схвана — наистина неприятно! Ако монахът не е учил логика, то поне би трябвало да е чел Лotosовата сутра. Нали сутрите също имат някаква последователност, начало и край?

В душата на Инкун всичко, разбира се, си беше с начало и край. Но той се страхуваше, че захване ли да разказва от началото до края, хората няма да го изтърпят и затова започваше с „най-съществените“ моменти, поради което край и начало се оплитаха и се получаваше пълна неразбория.

Най-съществен беше случаят с катурването на бодхисатвите. Един следобед Манджушри^[1], Самантабхра^[2], Бодхидхарма^[3], Осемнадесетте архата^[4] в трите пещери на западния склон, всичките съборени на земята, стъпкани с крака, раздробени на по три, на по пет парчета. Голям грях, велик грях, сам също катурнал един светия!

Кой го карал да катурва? „Бунтарската дружина на революционните монаси“. Предводител на дружината бил неговият духовен сродник Чънхай^[5], който след Освобождението заел кадрова длъжност в Обединението на будистите от Лotosовата планина. Кадър,

ала пак монах. Пристига той начело на шестнадесет революционни монаси с въжета и лостове и търси Инкун. Замъква го до входа на пещерите и почва припряно да му говори:

— Братко, навсякъде всички са в революция. Мюсюлманските хунвейбини разбиха джамиите, влачат моллите по улиците. Трима бронзови буди на предния склон окончателно ги разпарчальосаха, на Четиримата елмазени стражи им изчоплиха очите и си ги подмятат с прашки, още една стъпка — и май идва ред на монасите.

— Амитуофо! Няма спасение, настъпи краят и на този свят!

— Решихме да се разбунтуваме и ние. Бунтари с бунтари все ще се погодят, нали така?

— Завеждащ-отделът „Паркове“ нали каза, че да охраняваме добре планината, гората и храмовете — това именно значи да вършим революционно дело? Как тъй трябвало и да се бунтуваме?

— Това са стари приказки, сега не важат. Сега революцията набляга на бунтарството!

— И как се прави това бунтарство?

— Ами катурваш бодхисатвите на земята, стъпкваш ги с крак, и това е!

— Вие защо не отидете да си рушите своите храмове по предния склон, а пещерите тука да не ми ги пипате?

— Кадрите от градския комитет докараха каменари, железари, дърводелци, зидари и заеха всичките шест пещери и осемнадесетте храма по предния склон. Бронзовите буди видяхме как с железни чукове ги чукат, железните буди с окисженови горелки ги горят, зидарите раздробяват глинените статуи, каменарите изсичат релефите от камъните, книгите на Голямото будистко писание първо ги разкъсват, после ги пращат в хартиената фабрика за претопяване на тоалетна хартия. Място за нас да бунтарстваме там вече няма. Нашият Буда е милостив, не им даде да открият тези три пещери на задния склон и на нас една възможност ни остави: искаме спокойно да побунтарстваме, че дойдат ли те, за нас нищо не остава.

Точно изричал това и — „думм“ — от гърлото на пещерата със Самантабхадра излетяла пушилка. Докато значи тук си приказваме, там пък шестнадесетимата проповедници на вселенския закон вече действали. Самантабхадра лежал строполен на земята ведно със своя лъв.

По време на разговора, макар вътрешно да изтръпвал, Инкун не вярвал все пак в непосредствената реалност на всичко това. Чак когато видял как първият пада, усетил, че действието наистина се развива под носа му. В този момент устата му се вдървила, коленете му се подкосили, аха за малко да клекне на земята. И пак — „думм“ — Манджушри също се стоварил заедно с белия си слон. Чънхай застанал пред своя събрат, приповдигнал го и рекъл:

— Тъй или инак, щяха да се събарят, ами ти побързай да протегнеш ръка, разкай се и подай молба до Обединения бунтарски щаб, аз ще докладвам положително за теб и направо можеш да се смяташ за бунтар!

Тези думи върнали Инкун към действителността, той разперил ръце и закрещял:

— Не чупете! Не чупете! Оставете патриарха Бодхидхарма, не може без ни един светия да останат пещерите!

В отговор се дочул смехът на монасите, които междуременно мятали въжето през врата на Бодхидхарма. Обзет от неведом, бесен порив или пък от вълшебна сила някаква, Инкун скочил, хванал въжето и завикал с пресипнало гърло:

— В тази пещера аз принасям почести от тридесет години, ако ще се събаря, то не е ваша орис, сам ще го бутна! Всички обреди съм изпълнявал най-прилежно, щом ще се бутна, мен трябва да оставите, не смейте вий да вдигате ръка!

Треперещ от гняв, той се покатерил върху свещения пиедестал и се извърнал към лицето на Бодхидхарма. Бодхидхарма десет години прекарал във вгълбение с лице към стената, по навик с гръб посреща човешкия свят. Тукашната скулптура също пресъздавала тази привична за него поза, така че за тридесет години принасяне на почести Инкун всъщност не бил и зървал светия му лик. Едва днес, извъртайки се откъм задната страна, той открил, че този патриарх има точно същото лице на неудачник като неговото — жълто и изпито, залято от горчилка. Като го доближил, чул как той започнал хрипкаво да произнася: „Нима самият ти трябва да вдигнеш наистина ръка срещу мен? Тридесет години другарувахме деня и нощя, всеки чист и предан пред другия. Ти ми палеше благовония, омиташе праха, срещу това в храма ти подаваха храна, благодетели те даряваха с милостиня. Днес други хора са метнали въже през врата ми, другите — то си е друга

работа, но ти как имаш сърце да посегнеш на мен? Ох, Инкун, Инкун...”

Сърцето на Инкун затуптяло още по-лудо, краката му съвсем се затресли. Пред очите му притъмняло, той политнал с цяло тяло напред, чул се глух удар и двамата се строполили заедно в прахта.

Монасите, като гледали отдолу как Инкун блещи очи и не се решава да мръдне, сметнали, че той няма да се осмели да посегне, и били решили да му викнат да слиза. Но щом отворили уста, видели го да се сгромолясва ведно с Бодхидхарма. Хукнали да го спасяват, но той вече бил в безсъзнание. Занесли го в отшелническата колиба, пък се върнали да съберат изпотрошените крайници и парчета от телата на няколко бодхисатви, след което ги нахвърляли вкупом в подножието. Като привършили работата, усетили известни душевни терзания. По предложение на Чънхай запалили три благовонни пръчици към небето и прочели веднъж Великоскръбното заклинание. Поначало Великоскръбното заклинание се чете за упокой на блуждаещата човешка душа и макар че не подхожда съвсем за изпращане на старите буди в небитието, все пак доказва, че компромисите между хора, демони и богове са възможни, че Горен и Долу, трите свята на Небето, Земята и Човека не са разделени с тъй резки граници.

Инкун се свестил посред нощ. Революционните монаси, удовлетворени от сторените благодеяния, вече се били оттеглили в мир и радост. Из трите пещери царяла пустота. Инкун ги оглеждал една подир друга и се чувствал горе-долу както някой самотник, ненадейно запрятен с ракета на луната. За другите тези будистки изваяния може и да били просто дървени кукли и глинени истукани, но за очите на неговото сърце те имали плът и кръв, душа, нрав и чувства. За пръв път от тридесет години се почувствувал самотен. Защото никой вече не го чакал да премете, да принесе поклоните си, нямало кой да изслуша търпеливо жалбите, разкаянията и молитвите му. Но най-мъчителното било, че от този ден нататък всеки свободен миг пред очите му започвал да изплува горчивият лик на Бодхидхарма, отново и отново да го пита: „Нима самият ти трябва да вдигнеш наистина ръка срещу мен?“ Тонът бил не на укорителен въпрос, а на скръбна молба. С този глас в главата той прекарал остатъка от нощта пред входа на пещерата — стенел и проклинал. (Хора, които са го чули, казвали, че били досущ демонски заклинания.) Хем виел, хем нареждал как не трябвало да

мами той Учителя, да затрива патриарха, грешен помисъл да позволява в сърцето му да се надигне, с гняв за добродетелта да се отплаща. Като изредил всичко, олекнало му малко на сърцето. След това повече не виел, само изреждал един по един корените на злото в себе си.

Но участието в бунтарството все пак донесло на Инкун и някаква полза. Чънхай докладвал пред Обединения щаб на една от двете големи бунтарски групировки в града и „Бунтарската дружина на революционните монаси“ била призната от тази групировка за организация на революционните народни маси. Тъй като по-късно тази групировка заела правилна позиция и с подкрепата на въоръжените сили завзела властта, то когато останалото монашество било подложено на разгром, Чънхай и всичките други от неговата дружина избягнали репресиите. Останалите монаси, след съответното разгромяване, били изхвърлени със заповед да се връщат към светския живот и всеки сам да му търси колая, докато членовете на бунтарската дружина били настанени до един на работа. Инкун усещал, че получава тази работа в замяна на собственото си недостойно поведение, и тъй като се боял, че приеме ли я, в бъдеще Бодхидхарма ще се вкопчи в него още по-неспасяемо, не посмял да я приеме. Поради което го препратили на обща работа в една комуна. Поначало Инкун бил от монасите, за които трудът е основен закон^[6] и хич не се страхувал да се поизпоти. Но му било трудно да свикне с живота в комуната. Защото младежите го подигравали, че е невеж и изостанал, а старите го порицавали, задето сам сторил грях, та погубил светините по задния склон. Те казвали, че ако не беше монахът сам да ги погуби, то кадрите и работниците можело да не ги открият непременно и щели да си останат тези няколко пещери, нямало Лотосовата планина да е същинска пустош днес. Някои старци даже идвали и му казвали крадешком: „Една пещера барем да бе останала, нямаше да ни е тъй пусто в душата!“ Приказките, разбира се, са си приказки, а като дошло да се събарят храмовите сгради, като почнали да се влачат тухли и керемиди по домовете за направа на свинарници, те не влачели по-малко от другите. Това лесно може да се забележи по изобилието от гледжосани плочки и шлифовани мраморни блокове в градежа на свинарници и курници по всички села на околността. Докато живял там, Инкун се чувствувал така самотен, както и горе в планината, ала му липсвала нейната спокойна свобода. Щом поотпуснали стопанската

политика, той поискал да се върне в храма и там да се оправя сам. Предстояло възстановяване на Обединението на будистите от Лотосовата планина, но монасите отдавна се били разнесли като безгрижни облаци, гонени от волния вятър, който ги знае де изчезнали повечето от тях. Само шестнадесетимата от бунтарската дружина били останали в града, а измежду тях Чънхай бил най с политически ум, и организаторски способности имал, та него, разбира се, и сложили за председател на Учредителния комитет. Чънхай мобилизирал този комитет за възстановяване на храма и всячески подкрепил Инкуп да се завърне там.

Щом Инкун се прибрал обратно в храма, с него се върнали горестният лик на Бодхидхарма и скръбният му глас. Запали той една благовонна пръчица, направи разкаяние, и Бодхидхарма се поумирява. Няма как, трябва всяка нощ да става Инкун, да пали пръчици и да прави разкаяния. Денем не го е страх, по светло индийският монах ще да си има друга работа, не му е до това да идва да се разправя с Инкун.

Към този момент от разплитането на мислите челото на У Байлин вече леко пареше.

---

[1] Олицетворение на мъдростта в будисткия пантеон — бодхисатва върху бял слон. — Б.пр. ↑

[2] Бодхисатва на Всеобщото благочестие — мъдрец, често представян, яхнал лъв. — Б.пр. ↑

[3] Първият „патриарх“ на школата Чан, дошъл в Китай от Индия през VI в. Легендата отбеляза неговото десетгодишно вгълбение с лице към стената. — Б.пр. ↑

[4] Учениците на историческия буда Шакиямуни. — Б.пр. ↑

[5] Монашеско име със значение Бистро море. — Б.пр. ↑

[6] В монашеския кодекс на чанската община, създаден през I в., е включено правилото: „Ден без работа — ден без ядене.“ — Б.пр. ↑

НАЧАЛНИК-ОТДЕЛЪТ

След като Инкун си тръгна, У Байлин смяташе вече да се прибира в стаята си да спи, но ето че отвъд вратите на храма се дочу шум от приближаващи стъпки. В момента, когато тръгваше, я спря гласът на Шао Лянин.

— Къде си се запътила посред нощ?

— Не мога да заспя, а ме беше страх, че като ходя по двора, ще събудя другите, та поседях малко на празното място пред вратите на храма. А защо и ти си навън?

— Вече се връщам.

— По-добре остани още малко, да поговорим, ако нямаш нищо против.

— Нощта преваля, а нали утре тръгваме?

— Утре по ранина аз смятам да отида да свърша една работа от другата страна на планината, няма да ви съпровождам надолу. Имам да ти кажа няколко важни неща.

— Казвай тогава.

— През деня не ти обясних цялостното състояние на нещата, имаше някои пропуски.

У Байлин си припомни казаното от шофьорката и нещо подскочи в сърцето ѝ. Хем ѝ се искаше Шао Лянин по-бързо да каже нещо, хем се боеше, че ако нейните думи се окажеха верни, вече трудно щеше да се оправи в цялата история. Шао Лянин се съвзе малко и усмири, доколкото можеше, обладалото го вълнение.

— Акцията на хунвейбините за разбиване на Четирите старини само положи началото на разрушенията. Доста сериозно начало. Но оттам нататък продължиха други!

— Кои други?

— Кадри, работници, техници — всякакви, — а като дойде време да се събарят постройките, дойдоха и селяните.

— Ти също ли участва? — запита, потръпвайки леко, У Байлин.

— Разбира се.

— Но ти си участвал, следвайки общия поток — в онази обстановка...

— Не, аз бях водач, бях инициаторът. Идеята да се разкъсат, а после да се смелят на каша за хартия седемте хиляди книги на будисткото писание, беше моя. Както и тази да се разрежат на парчета бронзовите буди, да се продадат за вторични суровини, а получените общо четиридесет хиляди юана да се предадат на военното командване. Така че, когато после се създаде революционният комитет, влязох в ръководството на Групата по културните въпроси, а оттам пък бях трансформиран в сегашния началник на отдела за паметниците на културата.

— Ти... защо ми разправяш всичко това?

— Вече няколко години никой не ме е разпитвал за тези неща. Отгоре била „четворката“, отдолу — стотици и хиляди, които по равно си поделят отговорността — струва ли си разследването този мой случай при толкова много хора и проблеми? Когато се „даваха обяснения“, дадох веднъж и аз, изслушаха ме без особено внимание. Откак поех отговорната работа, уреждам всичко в строго съответствие с политическата линия, защитих и положих грижи за спешно спасяване на немалко паметници на културата, всички ме смятат за добър кадрови работник, който разбира служебните си задължения и е с освободено съзнание. Но ние двамата с теб трябва да сме на чисто по всичко, от теб не мога да крия и не мога да те мамя.

— Толкова си жесток! Знаеш ли на мен какво ми е, като ми говориш така?

— Именно за това си мислех, докато стоях бутен тази нощ. Но фактите са си факти. Затова по-добре би било да те загубя, отколкото да се правя на благородник. Чух ругатните на шофьорката. С право ругаеше. Не подслушвах нарочно разговора между вас, просто тук е твърде тихо и гласовете ви звучаха доста високо, а аз в момента бях на двора. После се измъкнах.

— И все пак може би не си постъпвал така по собствено желание. Някой те е подстрекавал, демогогски те е заблудил, непременно е било така! Макар да не сме общували с теб позадълбочено, аз вярвам на очите си. Ти не си от онези, които изпитват удоволствие, когато вършат зло.

Шао Лянин извърна глава, постоя известно време в дълбоко мълчание и каза:

— Действах напълно по собствено желание и на лична инициатива!

— Това не е вярно!

— Вярно е.

— Тогава ти всъщност си виждал наистина всичко като „четири старини“, като неща, спъващи революцията, и воден от добри намерения, си извършил грешка?

— Не, аз съм назначен да отговарям за паметниците на културата в качеството си на агитационно-пропагандистки работник и тяхната стойност ми е известна.

У Байлин пламна цялата и с кипнал от гняв глас му отправи въпроса:

— А защо тогава си постъпил така?

— Нашият сектор е от неблагонадеждните, а и семейният ми произход не е добър, ако не се бях проявил, непременно щяха да ме изселят и да ме настанят в някоя селска бригада по граничните области. Живеехме двама с майка ми, тя от години боледува от цироза, наистина не можех да замина на работа на село.

— Заради личните си проблеми можеш да рушиш държавното богатство...

— Ако не се бях заел аз, или ако не се бях заел достатъчно усърдно, друг щеше да се заеме, друг щеше да се покаже усърден и в резултат Лотосовата планина щеше да е същата пустош, само дето и аз щях да съм един несретник с разбит дом.

— От тези твои думи излиза, че и за лоши дела може да има благородни оправдания. При следващия подобен случай ти, разбира се, ще постъпиш пак така!

— Ако не половината, ами само една трета от хората бяха се противопоставили тогава открито на течението, аз щях да се примиря с несретата си и разбития дом и също щях да застана сред тях. Ако има още една Велика културна революция и всичко си бъде същото като предишния път — пак така, един зове и стотици откликват, всички се съревновават по преданост — аз ще постъпя по същия начин!

— Благодаря ти за откровеността. Надявам се, че по-нататък няма да ни се наложи да се срещнем.

— Няма да се виждам повече с теб.

Когато се върна в стаята, У Байлин зарови лице във възглавницата и зарева, като се стараеше, доколкото може, хлипанията й да не излизат навън.

ЗАВЕЖДАЩ-УПРАВЛЕНИЕТО

Инкун поднасяше само чай, храна не продаваше. У Дачън извади хляба и месната консерва, които носеше, и покани шофьорката да закусят заедно. От горе до град Лиенхуа в подножието на Лотосовата планина имаше четири часа път, без възможност за спиране край шосето.

Като забеляза, че липсва Шао Лянин, а и дъщерята, и шофьорката се правят, че не са чули въпроса му, У Дачън разбра, че работата е по-заплетена, отколкото я беше обяснил в бележката Шао Лянин: „Сетих се за нещо спешно, слизам преди изгрев от другата страна на планината.“

Към средата на закуската той не издържа и попита дъщеря си:

— Снощи до късно ли разговаряхте?

— До късно.

— Да не сте се спречкали нещо?

— Поговорихме си добре.

— На каква тема — нещо секретно?

— Мога да ти го кажа съвсем открито.

И тя изложи казаното пред нея от Шао Лянин.

Колкото до шофьорката, по лицето ѝ не трепна нито мускулче. У Дачън гледаше надолу изпод спуснатите клепачи. Едва след като привършиха с яденето, У Дачън вдигна поглед и каза:

— Този човек е твърде снизходителен към другите и строг спрямо себе си. Не му е било леко да търси истината чрез фактите.

— Кой?

— Шао Лянин.

— Защо, не е ли вярно това, което той ми каза?

— Не напълно.

— Кое не е вярно?

— Казал ти е, че по собствено желание отишъл с бунтарите, без да го подтиква някой — това е лъжа.

— Така ли? А кой го е подтиквавал?

— Аз — каза с непроменен глас У Дачън. — Той тогава дотича да ми докладва, че кадрите се обединявали с работниците, за да организират специален ударен отряд за пълно унищожаване на Лотосовата планина — искаше аз да намеря начин да ги възпра. Казах му — не вярвам, че мога да бъда от полза, не ме интересува! Той каза — теб като не те интересува нищо, аз какво да правя? Казах му — отивай и бързо се включвай, нещата вече са решени, и без теб Лотосовата планина ще бъде опустошена, какъв смисъл има да изпускаш този шанс? Разбираш ли? Шанс! Той все пак отказваше да тръгне, а аз продължих: „Житейската реалност е твърде жестока, не трябва да се оставяш на чувствата. Сега е време да се стремим да оцелеем, оцелеем ли, чак тогава може да се променя положението.“

У Байлин погледна баща си, увери се, че думите му не са измислици, и попита:

— Защо му даде такава идея?

— Заради него самия — да не го изпратят да работи на село, да не го превърнат в несретник с разбит дом. Заради работата — заривах едно семе. Бях преценил, че всички ние, старите кадри, ще бъдем свалени от сцената, никого няма да оставят. Бъдещите ръководители в областта на пропагандата и паметниците на културата несъмнено ще излязат от тези бунтари. Познавах добре младежите на мое разположение — Шао Лянин беше по-способен за ръководна работа от онези, които умееха само да крещят лозунги и да организират акции! Ако той не се присъединеше към бунтарите, това значеше просто да подари всички шансове на онези. Затова му заповядах — отиваш. Но без да се водиш по тълпата, без да пригласяш безпринципно. Давай вид, че бунтарстваш, но в мръсотииите им не се забърквай! Той ме послуша. Имаше още по онова време хора, които ме слушаха.

Забравила в гнева си нормите на приличие, У Байлин отсече:

— Като казваш, че още имало кой да те слуша, защо не направи нещо да предотвратиш тази катастрофа? Някъде кадрите са се осмелявали да поемат отговорност, устоявали са и паметниците на културата са били спасени. Нима храмът „Изворът на вярата“ в Ухан и Западната планина край Кунмин не си стоят непокътнати и до днес? Явно, че не е било абсолютно безнадеждно! Ти, завеждащ-управлението, е трябвало да поемеш отговорността, когато Лотосовата планина е била изправена пред разруха!

У Дачън отново отпусна надолу клепачи и каза тихо, но ясно:

— Да, аз имам вина за този случай. Тогава се поддадох на настроението, проявих слабоволие и не поех отговорност. Вече ме разследваха, помолих този път да се оттегля на втора линия като съветник. Сам мислих доста върху случилото се, само че с теб наистина не съм го споделял!

У Байлин не посмя да каже нищо повече. Дори й беше малко жал за баща й, докато спрямо Шао Лянин чувствата й бяха крайно бурни, резки и тя едва ги прикриваше.

Загледа с неприязън шофьорката.

Тя продължаваше да стои невъзмутимо, със застинала усмивка в ъгъла на устните.

Като си допи чая, У Дачън отиде в стаята да си прибере багажа.

— Чу ли какво каза баща ми? — поде У Байлин с насмешлив глас, изпълнен с чувство за реванш.

— Това, което аз ти говорих снощи, всъщност не се отнасяше точно до завеждащ-управлението У и началника на отдел Шао. И аз самата дори не ги слагах в най-тежката категория. Все пак ще те попитам нещо — ти смяташ ли, че това, което баща ти каза, е пълната истина?

— Ти се съмняваш, така ли?

— Той не ти каза в кой ден беше проведен разговорът, който поощри Шао Лянин да тръгне с бунтарите. Това беше денят, когато ние слязохме от планината и тръгнахме за пекинския сбор. Сигурно трябва да има някаква причина първия ден той да се къдне пред вратите на храма, че до смърт ще брани Лотосовата планина, а на другия ден да се обърне на сто и осемдесет градуса. Обясняват ли всичко няколкото думи „поддал се на настроението“? На чие настроение се поддал? Защо се поддал на настроението? Първия ден, когато хунвейбините тръгнаха да разбиват Четирите старини, повечето от кадрите в градския комитет и работниците от предприятията ги гледаха с гняв, ругаеха и проклинаха. Как така само след една нощ изведнъж се вдигнаха да организират специализиран отряд за разбиване на Четирите старини, да завършват недовършената работа на хунвейбините? Зад всичко това трябва да стои някаква причина.

— Ти недей го увърта, ами ако имаш нещо за казване, казвай!

— Това, което смятам аз, е, че те са доловили откъде духа вятърът, че този вятър духа откъм авторитетни ведомства и авторитетни личности и че според този вятър разбиването на Четирите старини е революционно действие, а противопоставянето на това действие е противопоставяне на революцията! И след като здравата се стреснали в началото, веднага побързали да изразят отношение, да засвидетелстват предаността си. А баща ти, като усетил каква е работата, не се решил повече да ходи да се пречка, ами взел да убеждава любимите си кадри да се хванат за сламката и да си спасяват живота. Това обяснение не е ли достатъчно логично?

Със същата застинала усмивка в ъгъла на устните, шофьорката хвърли кос поглед към Байлин.

У Байлин чувствуваше как от омраза би могла да пребие тази жена — толкова хаплива, толкова самоуверена, толкова предизвикателна, като че всички доказателства са на нейна страна. Тя просто цялата трепереше от гняв:

— Ти се заяждаш от злоба! С твоите субективни измислици гледаш само колкото може повече да очерниш другите. Аз не ти вярвам!

— Вярваш, знам, че вярваш! Добре, край на шегите. Ще ти дам да прочетеш нещо! Взех го нарочно, понеже чух, че си била журналистка, но после като видях, че освен журналистка си и дъщеря на завеждащ-управлението У, приятелка на началника на отдела Шао, пък и още си дете, сметнах за по-добре да не ти го показвам. Но сега вече реших, че все пак ще трябва да ти го дам да го прочетеш. Ако ти се вярва, приеми го като истина, ако не — сметни го за измама, аз не те насилвам да вярваш!

Шофьорката извади от чантата си едно червено тефтерче-дневник и го разтвори на страницата с прегънат ъгъл. Върху нея бяха нахвърлени три записа на телефонни разговори.

ПЪРВИ ЗАПИС

Време: 15 октомври 1966 година, 9 часът.

Разговарят: У Дачън и ХХ — представител на Групата по културната революция към ЦК.

У: Обръщам се към вас за указания от името на градския комитет в Лиенхуа. Група хора искат да се качват на Лотосовата планина да

рушат паметниците на културата в храмовете, какво да предприемем?

ХХ: Другарката Дзян Цин вече е казала — революционните действия на хунвейбините и бунтарите могат само да бъдат подкрепяни, не може да се нападат.

ВТОРИ ЗАПИС

Време: 15 октомври 1966 година, 10 часът и 30 минути.

Разговарят: У Дачън и началник-отдел 406, Пекин.

У: Другарю началник, в момента тук някои хора събират отряд, искат да тръгнат да чупят паметниците на културата в храмовете по Лотосовата планина. От градския комитет ми възложиха да поискам от вас указания как да бъде уреден въпросът.

Началникът: Мда, това трябва да се проучи, ще ви отговорим по-късно. Защо не поискате мнението на Групата по културната революция на ЦК?

У: Ние се обърнахме за указания към Групата на ЦК, те казват, че революционните действия на хунвейбните и бунтарите могат само да бъдат подкрепяни, не може да се атакуват.

Началникът: Тогава действайте съвестно без всякакво колебание! Точно така, повдигайте духовете, никакво оклюмване! Да се слуша Групата на ЦК!

ТРЕТИ ЗАПИС

Време: 15 октомври 1966 година, 12 часът.

Разговарят: У Дачън и комендантът Хун.

У: Коменданте, началство, У Дачън е на телефона. Градският комитет ми възложи да искам подкрепление от теб — хунвейбините са тръгнали да рушат Лотосовата планина, никой не ще да ги спре, но ако, да кажем, войската подхвърли няколко думи, ще влязат в работа. Там има отбранителни съоръжения — само да си отвориш устата да кажеш, че строго се забранява влизането в планината с цел охрана на отбранителните съоръжения — и Лотосовата планина е спасена!

Комендантът: Значи такива работи. Ами защо не докладвате спешно в ЦК?

У: Току-що говорих, началство, не става. (Излага в общи линии положението.)

Комендантът: Мда, ясно. Въпросът наистина е много сериозен. Но нали ние сме войска, не е удобно да се месим в местните проблеми. Те като разбиват отгоре Четирите старини, това на подземните съоръжения не се отразява — не мога да си изкривя душата. Сега при уреждане на проблемите трябва всячески да се избягва поддаването на чувства, потърсете някакъв друг начин, а? Поговорете внимателно с малките генерали...

В допълнение шофьорката обясни:

— Разговорите са водени, докато тримата наши представители чакаха баща ти в приемната. Коего и обяснява защо като влезе, той повече не се върна.

— Това не може да е истина!

— Вярваш, не вярваш — твоя си работа.

— Как сте се добрали до това?

— По онова време и секретни документи можеха да се изваждат на бял свят.

— И тогава за истина ли беше прието?

— Имаше и такива, които казваха, че не било истина, ами само грим, с който се опитвали да се маскират поелите по капиталистически път. Онези, които говореха така, смятаха пекинския началник и коменданта за тръгнали по капиталистически път.

В този момент се появи У Дачън с чанта в ръка. У Байлин се поколеба за момент, а после подаде тефтерчето на баща си.

— Татко, кажи ми това истина ли е, или фалшификация?

У Дачън попрегледа записките, хвърли един поглед към шофьорката, усмихна се. Усмивката му беше пълна с печал и той добави с потреперващ глас:

— Е, какво — не съм ли препречвал с тяло пътя на хунвейбините? Колкото и да бяха многобройни и свирепи хунвейбините, аз също бях убеден в своята правота, нямаше от какво да се плаша. Но след тези три телефонни разговора загубих равновесие, не можах да намеря опора.

Той извади носна кърпа, избърса слепоочието си, сякаш оросено от пот, избърса и крайчеца на окото, като да беше се процедила сълза.

ЕПИЛОГ

Първата част за старинния облик на Лотосовата планина е приятна за писане. Третата част за сегашното положение също излиза добре. Средната част изобщо не става. Направо трябва да се избере друга тема. „Записките за Лотосовата планина“ пропадат.

Пропадна ли и Шао Лянин?

Шофьорката натиска клаксона и подканя за качване в колата.

Ами да вървим напред, пък хем по пътя ще поразмислим!

ВАН МЪН ОЧИТЕ НА НОЩТА

Уличните лампи светнаха, разбира се, всички наведнъж. А на Чън Гао му се стори, че над главата му се изливат два потока светлина. Реката от светлина не секваше нито в началото, нито в края на улицата. Акациевите дървета хвърляха прости по контур, но плътни сенки. И всеки от хората, които чакаха автобуса, хвърляше върху платното по няколко сенки — гъста, размита, лека или тъмна.

Големи автомобили и малки автомобили. Тролейбуси и велосипеди. Провиквания и звукови сигнали, говор и смях. Едва нощта изявява напълно жизнеността и особеностите на големия град. Отначало плахи, а после все по-силно привличащи окото неоновите лампи и въртящи се разноцветни светлини пред вратите на фризьорските салони. Отново накъдрени коси и разпуснати дълги коси. Обувки с високи токчета, със средни токчета, рокли без ръкави. Мирис на одеколон и на крем за лице. Градът и жените току-що бяха започнали мъничко да се поразкрасяват, а вече имаше хора, които се дразнеха от това. Интересно. Изминаха вече двадесет години, откакто Чън Гао не беше идвал в този голям град. Повече от двадесет години той прекара в едно отдалечено градче на една отдалечена провинция. Там една трета от уличните лампи изобщо не светеха, а до една трета от онези две трети останали здрави лампи през вечерите и нощите не достигаше ток. Не се знаеше дали поради немарливост или пък поради недостиг на електроенергия. Но това не беше голям проблем, защото повечето от хората там живееха според установения от прастари времена в селата ред — излизаха на работа с изгрева на слънцето и си тръгваха от работа след залеза му. Минеше ли шест часът вечерта, всички учреждения, фабрики, магазини и заведения за храна се затваряха. Хората прекарваха вечерите в домовете си, като се занимаваха с децата, пушеха, перяха или си говореха неща, които веднага се забравяха.

Автобусът дойде, син на цвят, от онези, които са скачени, дълъг и голям. Кондукторката говореше през мегафон. Хората се изсипаха от автобуса на плътна тълпа. Чън Гао и други хора нахлуха вътре, притиснати плътно един до друг. Беше тясно, нямаше места за седане, но настроението на хората беше ведро. Кондукторката беше младо момиче с пращящо от руменина лице, отракана и със звънлив глас. В далечното градче на Чън Гао биха се учудили, ако такова момиче не би било избрано за конференция на самодейния колектив. С професионална сръчност кондукторката щракна електрическия ключ и малката лампичка, която се използва при продажбата и проверката на билети, светна. След като продаде няколко билета, тя — „щрак“ — я загаси отново. Отминаваха безчет улични лампи, сенки на дървета, постройки и пешеходци, пак дойде спирка, звънливият глас съобщи названието ѝ — „щрак“ — отново светна малката лампичка и отново хората се заблъскаха и запритискаха.

Качиха се двама младежи в работническо облекло. Те продължаваха оживено да обсъждат: „... Основното звено е демокрацията, демокрацията, демокрацията...“ Вече една седмица, откакто беше дошъл в града, Чън Гао чуваше хората навсякъде да говорят за демокрация. Да се говори за демокрация в големия град, беше нещо така разпространено, както в онова далечно градче да се говори за овнешки бут. Може би това беше така, понеже задоволяването с месо и храна в големия град беше сносно и на хората не им се налагаше да се тревожат за набавянето на овнешки бут. Това наистина бе за завидане. Чън Гао се усмихна леко.

Демокрацията и овнешкият бут обаче не са в противоречие. Ако няма демокрация, поднесенният към устата овнешки бут може да ти бъде отнет от някого. И демокрацията, която не може да помогне на хората от онова далечно градче да получат повече и по-тлъст овнешки бут, ще бъде само излишен брътвеж. Чън Гао беше дошъл в този град, за да участва в една конференция. Темата ѝ беше фиксирана като „Как да създаваме разкази и пиеси“. След разгрома на „бандата на четиримата“ Чън Гао беше публикувал пет-шест разказа един след друг, някои хора го хвалеха, казваха, че той пише вече по-зряло, че в подхода му има по-голяма широта, но повечето хора казваха, че той все още не е възстановил равнището си отпреди двадесет и няколко години. Разбира се, човек, който обръща прекомерно внимание на

овнешките бутове в разказите си, може би поизостава в художественото майсторство, но да разбираш важността и необходимостта на овнешките бутове, все пак е голям напредък и голямо постижение. Когато Чън Гао идваше за тази конференция, влакът се забави на някаква малка гара час и двадесет минути, защото там беше прегазен един човек, който си нямаше хора вкъщи, а пък имаше овнешки бутове и ги продаваше на висока цена; този човек, без да мисли изобщо за живота си, се беше промушил под току-що спрелия влак, спирачките обаче не били задействувани докрай, влакът се плъзна мъничко и горкият човек свърши. Това измъчваше Чън Гао и досега.

Докато преди време на такива конференции той беше винаги от най-младите, сега на събранието се оказа от сравнително по-възрастните, освен това имаше вид на провинциалист, кожата му беше тъмна, загрубяла. По-младите от него другари — с широки рамене, високи, с големи очи — изразяваха в изказванията си много мисли — свежи, смели, остри, живи. Мисли, които сякаш сваляха пелената от очите на хората, които освобождаваха и радваха духа, разбуждаха съзнанието и въодушевяваха. В крайна сметка въпросите на литературата всъщност не бяха поставени за обсъждане. Въпреки че председателстващият с всички сили се опитваше да напомни, че се заобикаля централният въпрос, всички говореха най-много за почвата, на която бе се прилепила и бе стъпила „бандата на четиримата“, говореха срещу феодализма, за демокрацията и законността, за етиката и нравите, за това, че в парковете има все повече младежи, които се събират да танцуват на компании под акомпанимента на електрически китари, за това как служителите от администрацията на парковете по хиляди начини водят борба с въпросното зло, като се започне от това, че на всеки три минути се предават съобщения, че подобни танци са забранени, и се стигне дотам, парковете да се затварят за почистване два часа по-рано. Чън Гао също се изказа на конференцията, в сравнение с изказванията на другите неговото беше с приглушен тон. „Трябва полека-лека да стъпим на краката си, да започнем от самите себе си.“ Той си каза: „Ако се осъществи не половината, не една пета, а една десета от изказванията на тази конференция, ще бъде просто изумително!“ Това заключение въодушевяваше силно Чън Гао, но и го караше да се чувства объркан.

Автобусът пристигна на последната спирка, но все още беше препълнен с пътници. Всички вече се бяха отпуснали и съвсем не обръщаха внимание на подканянията на кондукторката да купуват билети и да показват билетите си за проверка, в гласа на кондукторката имаше сърдити нотки. Както всички провинциалисти, Чън Гао избърза да вдигне ръка с билета за целия маршрут, но кондукторката не го погледна дори с едно око, той вежливо сам протегна билета към ръката ѝ, ала тя даже не го пое.

Той извади малкия си бележник, отвори синьо-сивата пластмасова корица, намери адреса и започна да разпитва. Беше се обърнал към един човек, но се обадиха няколко души и му казаха къде е мястото, което търси, и само тук той почувствува, че хората в големия град са запазили традициите на „добрата вежливост“. Благодарни и напусна последната спирка на автобуса с блестящите очи на лампите, зави няколко пъти насам-натам и навлезе в лабиринта на нов жилищен район.

Можеше да бъде наречен лабиринт не защото беше заплетен, а именно защото беше твърде прост — еднакви шестетажни блокове, които с нищо не се различаваха един от друг. Гъсто препълнени с разни вехтории балкони, гъсто сближени един до друг прозорци, излъчващи синята светлина на неоновите лампи и жълтата светлина на обикновените лампи. Даже донасящите се от прозорците на всеки блок звуци и гласове не се различаваха много. По телевизията точно в момента предаваха международен футболен мач, китайският отбор беше вкарал гол, зрителите — на стадиона и пред екраните на телевизорите — извикаха заедно, хората крещяха фанатично, ръкоплясканията и радостните възгласи се разливаха като морски вълни. И старият известен спортен коментатор Джан Джъ крещеше, забравил всичко, но всъщност в момента всякакви коментари бяха излишни. Освен тези звуци от някои прозорци се чуваха удари на чук по рамка на врата, различни гласове, детски караници и заканващите се гласове на възрастни.

Толкова много звуци, светлини от лампи и различни неща, събрани във всеки един от блоковете, приличащи на кибритени кутийки. На Чън Гао такъв уплътнен живот му се струваше малко непознат, не твърде привичен и даже малко смешен. Сенките на дърветата, високи колкото блоковете, покриваха този начин на живот с

лек слой тайнственост. В далечното градче най-многого, което можеше да се чуе вечер, беше лаят на кучетата, той познаваше лая на тези кучета, познаваше го до такава степен, че сред целия лай можеше да познае куче с какъв цвят на козината лае, кое куче лае, кой е стопанинът му. И още имаше звуци на натоварените камиони, които преминаваха нощем, светлината на техните фарове режеше очите на хората, когато колата минаваше, нищо не можеше да се види. Къщите от двете страни на улицата се тресяха от минаващите автомобили.

Докато вървеше из лабиринта от жилищни блокове, Чън Гао като че ли започна да съжاليا. Съвсем не му трябваше да напуска онази осветена улица, не трябваше да напуска онзи препълнен, шумен и радостен автобус, колко беше хубаво, когато всички пътуваха напред по голямата улица, а сега той върви тук самичък. По-добре щеше да бъде, ако беше останал в хотела, изобщо да не беше излизал никъде, тогава цялата вечер можеше да спори с онези по-млади от него приятели, всеки от тях би могъл да даде своята рецепта, как да се излекуват последиците от дейността на Лин Бяо и „бандата на четиримата“. Те щяха да говорят за Белград, Токио, Хонконг и Сингапур. След вечерята щяха да купят чиния пържени скариди и варен ориз с фъстъци, щяха да си поръчат повече бира, така и времето минава, и разговорът става по-интересен. А сега той се качи на не знам какъв си автобус, който пътува толкова дълго, за да отиде на не знам какъв си адрес, да търси не знам какъв си човек, за да свърши не знам каква си работа. Но всъщност не беше не знам каква си работа, беше нещо съвсем нормално, необходимо, само че не беше за него тази работа, да го карат да я свърши беше по-трудно, отколкото да излезе на сцената и да изпълни ролята на принца в „Лебедово езеро“. А той даже леко накуцваше при ходене, разбира се, ако не се вгледаш, не се забелязва — беше мъничък спомен, останал от периода на „пълното измитане“^[1].

Едно чувство, което предизвикваше спазми в стомаха му, го накара да си спомни как преди повече от двадесет години беше напуснал този голям град. Това беше и мъката на откъсването от хората. Заради публикуваните от него няколко разказа, които тогава бяха сметнати за твърде смели, а сега пък ги смятат за недостатъчно остри, бе принуден дълго време да се люлее между деветдесет и петте процента и петте процента^[2], беше една наистина опасна игра.

Както и му бяха казали хората, немного отдалеченият блок отсреща е този, който му трябва, тук още навсякъде продължава строителството, като че ли още ще се прокарва тръбопровод, не, има не само тръби, има тухли, керемиди, като че ли ще се изграждат две ниски постройките, може би стол, а, разбира се, може да е и обществена тоалетна, но, общо взето, пред него имаше широк изкоп. Той едва ли би могъл да го прескочи, преди „измитането“ би могъл, но сега трябва да потърси мостче, да потърси дъска, за да премине, и той тръгна напред-назад край изкопа, започна да се притеснява, накрая не намери никаква дъска, напразно само се лута, да заобиколи, или да прескочи? Не, няма да се подчинява на старостта, тогава той отстъпи няколко крачки назад — раз, два, три — лошо, единият му крак като че ли заседна в пясъка, но, така или иначе, вече бе скочил, обаче не успя да се прехвърли, а се строполи в изкопа. За щастие на дъното на изкопа нямаше нито твърди, нито остри предмети. Но все пак минаха повече от десет минути, докато се съвземе от болката и уплахата, засмя се, изтърси пръстта от себе си и разнебитен, накуцвайки, се изкачи, ненадейно обаче стъпи в локва с вода, нервно извади крака си от локвата, но обувката и чорапът му вече се бяха измокрили. Усещаше някакво хрущене вътре, както ако в устата си имаш варен ориз с пясък. Вдигна глава и видя на изкривен стълб до блока самотна лампичка, която светеше с оранжева светлина. Лампичката приличаше на мъничък въпросителен знак върху голяма черна дъска или, би могло да се каже и на удивителен знак, също става.

Той се приближи до въпросителния или удивителния знак, от прозорците на блока отново долитаха смесени звуци на викове и свиркане — сигурно на чуждестранния отбор пак бе вкаран гол. Пристъпи към блока, внимателно погледна йероглифите над входа, реши, че това е мястото, което търси. Но не беше сигурен. Постоя пред входа, за да изчака някой минавач, когото да попита отведнъж. И едновременно изпитваше странно чувство на неудобство.

Преди да замине, един отговорен другар от онова далечно място, с когото той добре се познаваше и когото много уважаваше, го посети, предаде му писмо и му възложи да намери в големия град ръководителя на една фирма. „Ние сме стари бойни другари“ — каза познатият на Чън Гао местен ръководен другар. — „Аз вече му писах в писмото, единствената лека кола марка «Шанхай» в нашето

учреждение се развали, и отговорните лица, и шофьорите тичаха, ходиха на няколко места, но се оказа, че в нашата провинция не може да се поправи, липсват няколко възлови детайла. Този мой боен другар отговаря за производството на резервни части за автомобили, той от по-рано вече ми е дал гаранции, каза: «Ремонта на колите аз го поемам», иди и го потърси, след като се свържеш, дай телеграма...“

Именно, съвсем обикновено нещо. Да потърсиш един човек, един приятел, един ръководител, който има и пост, и власт, за да бъде отремонтирана една държавна кола, принадлежаща на учреждението, което ръководи един друг, който има и пост, и власт, и в онзи край може да се каже, че е високонравствен и уважаван от всички. Нямахше основания да откаже поръчението на този стар другар, но разбиращият важността на овчите бутове Чън Гао откри, че се съмнява в необходимостта да занесе писмото и да потърси онзи човек. Разбира се, че да направи нещо за онзи край, когато и така е дошъл тук, е негов неотменим дълг, но след като прие задачата, непрекъснато имаше чувството, че е обул обувки, които не са му по мярка, или че е обул панталони и чак след това е забелязал, че крачолите им не са един цвят.

Другарят от онова далечно градче сякаш бе „проникнал“ в мислите и сърцето му, защото едва беше пристигнал в големия град, и веднага получи телеграма от малкото градче, в която го натискаха да побърза с резултатите. В края на краищата това аз не го правя за себе си. В края на краищата аз не съм се качвал никога на тази кола марка „Шанхай“, пък и след това няма да се качвам. Ободрявайки се, той пресече осветената като река голяма улица, напусна осветената като сцена последна спирка и радушните пътници, лута се насам-натам, падна в изкопа и се изкачи, той — целият в пръст, краката му — целите в кал, и стигна.

От думите на две деца най-после се убеди, че не е сбъркал блока и входа, след това бързо се изкачи по стълбището до четвъртия етаж, намери нужната врата, първо спря малко, за да се поуспокои, да задиша равномерно, а след това почука на вратата — отначало леко, възпитано, а после и достатъчно силно.

Отначало нямаше признаци на движение, но после като че ли иззад вратата се донесе някакъв звук, той долепи ухо до вратата, като че ли звучеше музика, тогава отхвърли дошлата само преди миг и

огорчаваща, и радваща мисъл: „А, не е вкъщи“, и решително почука още веднъж.

Чак след третото почукване се дочуха стъпки, нещо изскърца, чу се звук от вдигане на секретна брава, появи се ивица светлина, вратата се отвори, показа се рошав младеж, гол до кръста, с голи крака, в бели гащи и по чехли, тялото му проблесна в мрака.

— Кого търсите? — попита той с лека досада в гласа.

— Търся другаря ХХХ. — Чън Гао произнесе името, което беше написано на плика.

— Няма го. — Младежът се обърна и искаше да затвори вратата. Чън Гао направи няколко крачки напред, представи се с най-образцовото за този град произношение и с най-учтивите изрази, а след това попита: — Вие не сте ли член на семейството на другаря ХХХ (той сигурно е син на другаря ХХХ и всъщност съвсем не е задължително към младото поколение да се обръща на „Вие“), не бихте ли могли да ме изслушате по каква работа идвам и да предадете на другаря ХХХ?

В тъмнината не можеше да види израза на лицето на младежа, но интуитивно почувствува, че онзи намръщи вежди, подвоуми се: „Влез“, обърна се и тръгна, без да обръща внимание на гостенина, като сестра от стоматологична поликлиника, която съобщава на пациента да влезе, за да му извадят зъба.

Чън Гао го последва. Отекваха стъпките на младежа, отекваха стъпките на Чън Гао — на всеки — с различен звук. Тъмен като пещера коридор. Отляво — врата, отдясно — врата, минаха покрай няколко врати. Оказа се, че зад една врата може да има толкова много врати. Имаше една отворена врата; изискана мека светлина, изискана песен и изискано горещ дъх на вино се бяха смесили.

Пружинен креват, кайсиевожълт юрган, който не беше прибран, а сбран накуп, като захвърлена голяма поничка. Лампион, металическата му стойка издаваше отблъскващ блясък. Вратичката на шкафчето около кревата беше полуотворена, виждаше се сачмената бравичка от вътрешната ѝ страна. Много от добрите приятели на Чън Гао в онова далечно градче го бяха помолили да им купи такива сачмени бравички, но той не беше намерил. Там модата да се правят големи шкафове беше в разцвета си. Премести малко погледа си — плетени столове и канапе, кръгла маса, покривката на масата е същата, както в четвърто

действие на образцовата пиеса „Историята на червения фенер“^[3] в гостната на Дзиу Шан. Портативен магнетофон с четири колонки, вносна стока. Гласът на хонконгска естрадна звезда, мек глас, твърдо изхвърлени думи, езикът — груб, а гърлото — нежно. Когато се вслушаш, не може да не те избие на смях. Ако този запис го занесеш в далечното градче и го пуснеш, хората сигурно ще се изплашат повече от нападение на конна орда. И само напълнената до половина с вода стъклена чаша, поставена върху шкафчето до кревата, накара Чън Гао да почувствува нещо познато, близко; да види тази стъклена чаша тук, беше все едно, както в чужбина да срещнеш човек, когото познаваш от доста време. Даже ако не се познавате много близко или сте имали някакви недоразумения помежду си, в такава ситуация можете да станете добри приятели.

Чън Гао забеляза около вратата разклатена табуретка, придърпа я и седна без покана. Беше изцапан. Започна да излага целта на посещението си, каза две изречения и почака, надяваше се, че младежът ще намали малко звука на магнетофона, почака още, но като видя, че няма изгледи да бъде намален звукът, продължи. Странно, на Чън Гао, който никога не е смятал, че му липсва дар-слово, сякаш някой му беше вързал езика, той говореше, заеквайки, започваше изречението и не го довършваше, някои думи употребяваше не както трябва, например трябваше да каже: „Искам да помоля другаря ХХХ да помогне с връзките си“, а накрая това се превърна в: „Моля ви, проявете повече загриженост“, като че ли беше дошъл да се моли за дотации от този младеж. Трябваше всъщност да каже: „Аз дойдох само за да осъществя връзката“, а накрая излезе: „Аз дойдох да се свържа, да се свържа.“ Даже гласът, с който изговаряше думите, се промени, като че ли не беше собственият му глас, а беше тъп трион, който реже брястова дъска.

След като свърши, той протегна писмото, но младежът, седнал преко на фотьойла, не се помръдна. На два пъти по-възрастния от младежа Чън Гао не му оставаше нищо друго, освен да отиде до него и да му предаде писмото, написано собственоръчно от отговорния другар в онзи далечен район. Тогава той видя отблизо изпълненото с преситеност, тъповато и самодоволно лице на младежа. По цялото лице — пришки и младежки пъпки.

Младежът отвори писмото, небрежно го прегледа, изсмя се крайно презрително, левият му крак започна да потропва в такт на ту нежната, ту груба песен. Не можеше да се каже, че магнетофонът и песента на хонконгската звезда бяха нещо съвсем ново за Чън Гао, той съвсем не беше от тези, у които това предизвикваше досада, нито пък беше против този начин на пеене, но той и не смяташе този начин на пеене за особено изпълнен със смисъл, на лицето му също се появи презрителна усмивка, съвсем непроизволно.

— Този ХХХ (младежът спомена името на онзи ръководител от далечния район) е боен другар на баща ми, така ли? (Стоп, той все още не беше се представил, така че теоретически нямаше начин да се знае кой е баща му.) Аз пък как не съм чувал баща ми да говори за него?

Тези думи накараха Чън Гао да изпита чувство на обида.

— Млад си още, баща ти може би не ти е казал... — Сега вече и Чън Гао отхвърли учтивостта, отговори с едно изречение.

— Но баща ми е казал не един път, че когато го търсят за ремонт на автомобили, всички изведнъж му стават бойни другари.

Лицето на Чън Гао пламна, сърцето му започна да прескача, капки пот се появиха по челото му. „Нима баща ти не познава ХХХ (ръководителя от далечния район)? Той е отишъл през 1936 година в Йенан^[4]. Миналата година в списание «Хунци»^[5] публикува статия. Та неговият брат е командоващ Н-ския военен окръг!“

Чън Гао изрече тези думи като скоропоговорка, като че ли изчиташе табелките на фирми; особено когато спомена за онзи голям деец — командувания Н-ския военен окръг, ей така, изведнъж, пред очите му причерня, пот потече по гърба му.

Реакцията на младежа беше двадесет пъти по-презрителна в сравнение с предишната усмивка, този път той даже се изсмя с глас.

Чън Гао беше готов да потъне в земята и наведе глава.

— Ето какво ще ви кажа. — Младежът стана, зае поза на човек, който ще направи някакво важно съобщение. — Сега, за да се свърши някаква работа, основни са два момента: първо — трябва да имаш нещо, вие какво можете да дадете?

„Ние, какво имаме ние?“ — запита се Чън Гао.

— Ние имаме... овнешки бутове... — без да усети, отговори той.

— Овнешките бутове не стават. — Младежът пак се засмя, а тъй като беше прекалил с презрението, го замени със съжаление. —

Второто е да си ловък в сделката, да можеш да хвърляш прах в очите и да правиш удари... Защо ви трябва баща ми: ако имате какво да продадете, имате човек, който умее да върти сделките, използвате нечие име и нещата се уреждат. — След това добави още една фраза: — Баща ми замина за Бейдайхъ^[6] в командировка... — Той не каза: „На почивка.“

Всичко се завъртя пред очите на Чън Гао, но почти стигнал до изходната врата на жилището, изведнъж спря, неволно се вслуша, от магнетофона беше пусната истинска музика, беше „Бален танц“ от унгарския композитор Лехар. Кръжи падащ от дървото лист, кръжи над лазурното езеро, обградено от три страни с високи планини, тяхното далечно градче се намираше на брега на такова езеро. Див лебед си почива върху водите на езерото.

Тъмно като пещера стълбище. Чън Гао слизаше по него, залитайки като пиян. „Туп, туп, туп, туп“ — не можеше да разбере дали отекват стъпките му, или така силно бие сърцето му. Когато излезе от входа, о, небе, онази мъждукаща лампичка, която приличаше на въпросителен или удивителен знак, изведнъж бе променила цвета си в червен и сега приличаше на дяволско око.

Какво страшно око, то може да превърне птиците в плъхове, конете — в насекоми. Чън Гао се затича, без никакво усилие прескочи изкопа, дикторката по телевизията предаваше с топъл, интимен глас какво ще бъде времето през следващия ден. Той бързо стигна до спирката — последна и начална. Все така много бяха чакащите автобуса хора. Имаше група млади работнички, поели към фабриката за нощна смяна, те, прекъсвайки се една друга, обсъждаха раздаването на премиите в цеха. Имаше двойка — момиче и младеж, даже докато чакаха автобуса, се държаха за ръце, притиснати един до друг. Днешните наследници на Съмин^[7], които следяха внимателно за приличието, биха били шокирани. Чън Гао се качи в автобуса и застана до вратата. Този път кондукторката не беше млада, беше слаба, през дрехите ѝ като че ли можеха да се видят острите ѝ щръкнали ключици. За двадесет години неравен път, двадесет години превъзпитание Чън Гао научи много ценни неща, но и бе изгубил нещо, което не би трябвало да губи. Но както и преди той обичаше светлината на уличните лампи, обичаше хората, които отиваха на нощна смяна, обичаше демокрацията, премиите, овнешките бутове. Звънецът

иззвъня, после „шат“ и още веднъж „шат“ — вратите се затвориха една след друга. Сенките на дърветата и на лампите започнаха да остават след автобуса. „Някой без билет?“ — попита кондукторката и без да изчака Чън Гао да извади дребни пари — „щрак“ — изгаси лампичката за продажба и проверка на билети. Тя смяташе, че всички пътници в автобуса са работници от нощната смяна с месечни карти.

---

[1] Една от кампаниите на чистки, които предшестваха „културната революция“. — Б.пр. ↑

[2] Има се предвид изказването на Мао Дзедун, направено по време на „културната революция“, за това, че в Китай има деветдесет и пет процента революционери и пет процента контра революционери. — Б.пр. ↑

[3] Една от така наречените „образцови революционни опери“, представяни по време на „културната революция“. — Б.пр. ↑

[4] Йенан — град в Централен Китай, център на Освободените райони и място на пребиваване на ЦК на Китайската комунистическа партия от средата на 30-те до втората половина на 40-те години. — Б.пр. ↑

[5] „Хунци“ („Червено знаме“) — теоретичен орган на ЦК на ККП. — Б.пр. ↑

[6] Известен морски курорт в Китай, място за почивка на отговорни дейци. — Б.пр. ↑

[7] Съмин — герой от разказа на класика на съвременната китайска литература Лу Сюн „Сапун“ (1924 г.), типичен образ на закостенял привърженик на „древните традиции“. — Б.пр. ↑

ВАН МЪН

ВЕЧНА ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Скоро ще станат тридесет години, откак работя в бръснарницата към резиденция номер едно на провинциалния комитет — известна първоначално на широката публика под наименованието хотел „Гуанхуа“^[1]. Дойдох в годината на Освобождението, едва седемнадесетгодишен, още начинаещ. А сега съм не само главният майстор в бръснарницата, но и нещо като „почетен ветеран“ — единственият от цялата резиденция, задържал се тук през всичките тридесет години от 1949-а насам.

В обкръжението на големи ослепително блестящи огледала, на светлината от неонов и аргонов лампи, сред уханията на брилянтин, шампоан, одеколон, бадемов балсам, ананасов балсам и „Колдкрем 44776“, сред симфонията и под акомпанимента на щракащи ножици и машинки за подстригване, фучащи сешоари, бръмчащи електрически машинки и шуртящи кранове близо тридесет години отлетяха като миг. Това, че един човешки живот наистина може, макар тъй прост, кратък, обикновен, да бъде и така щастлив, ме кара да изпитвам неудобство, задоволство, както и известна обърканост.

Разбира се, житейските превратности се отразяваха и върху малката бръснарница, особено като се има предвид, че главни нейни клиенти бяха различни високопоставени личности, които идваха тук да се разкрасяват. През последните седем-осем години след Освобождението бе светло като в рая. Всички, които идваха да се подстрижат или обръснат, бяха другари, братя по оръжие, все свои хора. Веднъж младият ми колега Ван беше си взел отпуск, а аз едва смогвах — толкова много клиенти седяха на пейката за ред — тогава един висок, облечен във военна униформа мъж се приближи, посочи празния стол на Ван и се обърна към мен с „майсторе“ (аз бях само на двадесет години и като чух това обръщение, тутакси се изчервих): „Може ли да го заместя? Учил съм занаята.“ Стана един шишко, облечен в сиви униформени дрехи: „Жертвам си тиквата, да видим

какво можеш...“ Оказа се, че високият военен все пак умее да подстригва. Едва после разбрах, че той бил новият командувач на военния окръг, а човекът, който първи беше си „жертвал тиквата“, се оказа заместник-завеждащ отдел в ЦК. Постепенно се запознах с още много ръководни другари, а секретарят Джан ме проагитира да вляза в партията (партиен член съм от 1954 година, както и дългогодишен секретар на партийната група при обслужващия сектор). Веднъж политкомисарят Ли беше видял, че са ми зачервени очите, и преди да се подстриже, излезе да ми купи две шишенца капки за очи „Байдзиню“. Секретарят на провинциалния комитет Джао изтърка с четка умивалника. Началникът на кабинета Лиу пристегна разхлабената дръжка на метлата, докато чакаше реда си. А често пъти дребни служители и прости хорица, дошли в резиденцията за среща с тези ръководни другари, дохождаха даже в бръснарницата. Самият аз лично съм наблюдавал как една енергична девойка с дълга плитка, пионерска ръководителка, която говореше бойко и отсечено като картеница, чисто и ясно като зелен лук в соева извара, обкръжи с група пионери с яркочервени ленти на ръкавите първия секретар на провинциалния партиен комитет, който в момента се бръснеше, и му постави условие на всяка цена да участва в тържеството на техния отряд по случай първоюнския детски празник. В края на краищата първият секретар откликна на молбата им. Как така през онези години всички ние — и аз, и ти, и той — всички бяхме толкова равни, толкова близки? Комунистическата партия и Народоосвободителната армия бяха като живи светии, спуснали се от небето. Аз обикнах новото общество, запалих се по революцията, прекланях се пред портретите на вождовете на комунистическите партии от всички страни, издигани по време на първомайските манифестации, от сърце обикнах Маркс, Мао Дзедун, а също така секретарите на провинциалния и на нашия ведомствен комитет, вярвах във всеки йероглиф и препинателен знак от „Женмин жъбао“, от провинциалния вестник, от местния партиен отчет, от възванието за патриотичния дълг и за основните хигиенни изисквания.

Последваха месеци и години на големи думи, голям шум и големи работи. Ние си честитяхме откриването на фабрики и електростанции, на големи мостове, празнувахме победите на социалистическото преобразование. Градът и нашата резиденция се

разрастваха, раздуваха се като напompани с въздух. А заедно с това днес дочувахме, че еди-коя си високопоставена личност била вълк в овча кожа, утре пък — че върху една четвърт от цялата обработваема площ на страната ще се засаждат цветя. Един ден научавахме, че в една трета от селата по цялата страна властта била още в ръцете на Гуоминдана^[2] и реакционни групировки, а пък друг — че стига да имало здраво въже, би могло с него да се изтеглим предсрочно в комунизма. Едно след друго следваха поразителни изявления, невероятни съждения, велики начинания. Макар и объркани, замаяни, макар да ни се премрежваха очите и да бяхме смутени, ние все пак се въодушевявахме и ентусиазирахме. В резултат на шока заработвахме с удвоено усърдие. След вцепенението идваха ликуване и възторг. Ние чувствувахме силата на прогреса, наблюдавахме победа след победа, бяхме изпълнени с гордост, с бурни емоции и не се запитвахме за платената цена.

По същото време някои от старите началници, чести посетители, престанаха да идват. Чувах хората тихо да обсъждат, че „имало някакви работи“, че „възникнал проблем“. Когато настана това време, хората, които идваха да се подстрижат, бяха все с изопнати лица. На някои очите играеха на всички страни, на други веждите бяха сключени сърдито, а трети въздишаха тежко. Те от ден на ден все повече бързаха и, разбира се, на никой не му беше до мен, бръснаря. Макар да не знаехме що за „работа“ и „проблеми“ бяха възникнали, макар цветът на косата и прическите на тези хора да не даваха никакви ключове към загадката, ние също трябваше да размахваме юмруци по политическите занятия срещу превърналите се в мишени, изчезнали стари началници и да крещим: „Целите пламнахме от гняв, щом научихме за големите злодеяния на...“ И бяхме напълно искрени.

Когато дойде и онази година на „небивали исторически събития“, стана наистина интересно. Странно как тези глави, върху които постоянно упражнявах професията си, се превърнаха в „кучешки“, бяха обречени на „оръдейна атака“, „изпържване в олио“ и „пръсване на парчета“. Впоследствие хотелът беше окупиран от група „леви“, а бръснарницата се превърна в техен „щаб“ с инсталиран високоговорител и лека картечница. Друга група „леви“ пък премина в настъпление и ги удари... Аз, разбира се, не ходех да подстригвам, но

въпреки това всеки месец си получавах заплата. Чувствувах се безчестен, все едно, че бях откраднал нечие портмоне.

В 1974 година се установи „новата червена диктатура“ и „слугите на народа“ от „щаба“ се оттеглиха. Влязох в бръснарницата и видях натрошени стъкла от огледалата и лампите, видях гилзи, дълги щикове, яки тояги. Някой се беше изходил в големия термос за горещи кърпи и сега там се гърчеха два глиста. Всъщност тоалетната беше в съседство. Всичко това не беше толкова страшно. Омърсеното, разрушеното от хора, може пак от хора да се изчисти и оправи. Отгоре беше отпусната значителна сума за ремонт на резиденцията, който продължи цели четири месеца. След ремонта тя започна да се нарича Дом на гостуващите работници и селяни. Отпред беше опъната дълга телена ограда и освен това бяха поставени два поста. По този начин се изключваше всякаква възможност работниците и селяните да влязат вътре. Много от стаите в Дома на гостуващите работници и селяни бяха специално ремонтирани за ръководни провинциални партийни и военни кадри, които не бяха „поели по капиталистически път“, с благоустроени спални, бани, трапезарии, тоалетни, с всякакви удобства, за да могат те с радост в сърцата да ръководят работническо-селските маси в борбата с упадъчното влияние на капитализма и ревизионизма. В същото време храненията по време на конференции вече се провеждаха не по осем, а по десет човека на маса и се сервираха не по четири блюда и супа, а по три блюда и супа. Новите началници, които идваха при мен да се подстригват, не само че не ми носеха капки за очи и не завързваха метлата, но и рядко се усмихваха... Хората ли, нравите и порядките ли се промениха не ми беше ясно, но с течение на времето се чувствувах все по-самотен и потиснат.

През лятото на 1975 година се нанесе една двойка — мъж и жена. Мъжът изглеждаше над петдесетте, с прошарена коса, едра глава, широко лице, дебели устни и с много живи очи. Лицето му като да беше готово за усмивка, но всъщност той не се усмихваше и това му придаваше израз на високомерие, примесено с лека печал. Жената беше ниска, с дълбоки гънки на клепачите, с големи очи, обличаше се много чисто, имаше чевръсти движения и само лицето ѝ беше строго и

застинало, като че изработено по най-съвременни технически методи за безшевова заварка. Багажът им се състоеше от кожени куфари и нещо като бутилки и глинени гърнета. Живееха на най-горния етаж, шестия, в далечния ъгъл, който, понеже никога не виждаше слънчева светлина, се беше превърнал в склад. Те ядяха в столовата, но чакаха, докато се нахрани по-голямата част от гостите, пристигаха, без да бързат, когато вече чистеха, и вземаха каквото беше останало. С никого не разговаряха, ако се изключи един младеж, облечен в работни дрехи, който идваше всяка събота. Никой друг не ги навестяваше. Всяка сутрин, още по разсъмване, старецът ставаше, слизаше долу и обикаляше около голямата копринена акация в задния двор, като правеше няколко традиционни гимнастически упражнения и се разтърпяваше. Всеки ден, след като се навечеряха, двамата излизаха и се разхождаха час и десет минути. По друго време не ги бях виждал да излизат от стаята. Много рядко чувах как старият човек се смее — мощно и доста внушително. Също така, макар че асансьорът много пъти беше свободен и пред отворената му врата стоеше усмихната служителка, облечена в униформа цвят каки, те винаги слизаха и се качваха пеша. Не знам защо, но този факт будеше у мен големи симпатии към тях. Може би защото през последните години хората от така наречената „раздвижила се капиталистическа клика“ се срещаха все по-рядко, докато представителите на неспособните да се движат управници ставаха все повече и повече?

Една свежа утрин дойдох на работа и се запътих към големия заден двор да се поразтърпча. По навик очаквах да видя стария гост отдавна вече да раздвижва кокали, но днес го нямаше. Това малко ме озадачи. Застанах под акацията, повдигнах петата на десния крак, направих полукрачка, поех въздух, леко приклегнах и тъкмо изнасях левия напред, когато чух странен звук. Като че ли някой стенеше. Веднага си представих как този някой са го сграбчили за гърлото и ми се изправи косата. Започнах да го търся. Обиколих, фонтана, минах покрай стената с кипарисите и тогава видях, че пред вратата на котелното помещение лежи човек. Побягнах натам и се оказа, че това е именно онзи старец. По лицето му струеше кръв, особено по устата. Черният въглищен прах се смесваше с червената кръв. Горната му устна се беше подвила нагоре и там имаше каша от плът и кръв. Приблжих се да го повдигна. Беше отпуснат и тежък и не можеше да

стои изправен. Преметнах го през рамото си, занесох го до колите и викнах на задрямалия дежурен шофьор: „Този гост се е ударил, може би е болен, бързо пали колата и го карай в болницата!“

Дежурният шофьор беше един младок на име Бу, син на мой старши помощник, винаги сресан, с лъснати до блясък обувки и идеално изгладени риза и панталони. Той измери с поглед раненото тяло до мен и кривна глава на една страна:

— Това е контрареволуционер! Защо се занимавате с него?

— Контрареволуционер? — стреснах се аз, но в същия момент почувствувах още по-голямо съчувствие към слабото, неподвижно и жалко тяло на този непознат старец върху себе си. В началото на годината, когато авторитетът на революцията бе омърсен от нечистотии и глисти, все още не беше съвсем сигурно; че думичката „контрареволуционер“ означава нещо омразно и презрително.

— Какви ги говориш? Може ли контрареволуционер да живее тук?

— Нима не знаете? Та той е Тан Дзиуюан!

Тан Дзиуюан? Значи ти си бил! През шестдесет и седма година по всички булеварди и улички, по колоните в ресторантите и даже по преградките в обществените тоалетни със сажди, вар или с различни цветове блажна боя бяха изписани революционни лозунги от сорта на: „Решително да смажем“, „Да въдворим диктатурата“, „Злодеят не ще избяга“, „Да го унищожим“, „Гнила кучешка глава“. Всички те се свързваха с името на Тан Дзиуюан. Трите йероглифа, от които се състои това име, се пишеха обърнати в три различни посоки, с което се показваше, че той е вече окончателно проснат на земята и разпънат. А някъде пък всеки от йероглифите беше зачеркнат с червен кръст — все едно, че смъртната присъда е изпълнена с три изстрела. Знаех също, че по време на борбата за бившия хотел „Гуанхуа“ — тази важна опорна военна база — се разгоря яростно съперничество за това кой ще си извоюва правото да бъде „ляв“, при което и двете страни, без да се боят да убиват и да бъдат убивани, издаваха листовки с илюстрации и фотокопирани документи, които изобличаваха и доказваха, че Тан Дзиуюан е черният задкулисен манипулатор и инициатор на противниковата страна.

Най-накрая, през 1970 година, по време на движението „един удар и три борби“^[3], официално беше обявено, че Тан Дзиуюан е

осъден на петнадесет години затвор и е обвинен в нападки срещу „Групата по културната революция на ЦК“. Сега този човек се беше свлякъл в моите обятия, стенеше със затворени очи и кръвта му течеше.

Кръвта, стенанието, това немощно тяло и това бледо като восък лице с плътно затворени очи... спомних си за искрящия му, печален и леко високомерен поглед, скромното му поведение, спомних си за етикета „контрареволуционер“, за петнадесетгодишната му присъда, яркочервените кръстове и разкривеното му на три страни име... не знам защо, но изведнъж се вбесих.

— Сополанко такъв! — наругах аз младия Бу. — Нима можеш да гледаш как някой умира и да не му помогнеш? Ако ще да е контрареволуционер, щом трябва да се кара в болницата, значи трябва! Какво разбираш ти!? Посмей да не го закараш, ако се случи нещо, ти ще отговаряш!

Бу беше глезено чедо, което си позволяваше да отговаря и размахва ръце даже на баща си, но след моята внезапна нападка облещи очи и запелтечи:

— Ами то, това, значи...

— Това значи, че на мен, стария Лю, ми е нужна тази кола! Аз плащам! Аз отговарям за всичко! Какво си ме зяпнал като?... Още ли не си запалил колата?

Така и до днес не ми стана ясно откъде тогава у мен се появи толкова съчувствие към един непознат „контрареволуционер“. Но така или иначе, развитието на събитията обикновено върви обратно на очакванията. През всичките тези години се наблягаше на „ясно разграничаване от класовия враг“, а в резултат всъщност се оказа, че разграничение между приятели и врагове не съществува. Наблягаше се на „борбата“, а в крайна сметка хората проумяха колко ценни са приятелството, добрата воля и човешките взаимоотношения. В резултат на наблягането върху политиката тя опротивя на всички. Вследствие на борбата срещу старите нрави и обичаи те оживяха с нова сила. За добро или за лошо, с всичко останало също беше така.

... Бу запали примитивен джип марка „Гиендзин“ и закара Тан Дзиуюан в болницата. Той беше получил пристъп на Мениеров синдром и загубил съзнание. На разцепената му горна устна бяха

направени два шева. Имаше и леко мозъчно сътресение. Лежа в болницата няколко дни, завърна се и не след дълго оздравя.

Веднъж надвечер възрастните съпрузи, спретнато облечени, дойдоха в бръснарския салон и тържествено ме поканиха на гощавка, за да ми се отблагодарят. Бяха наредили цяла маса с блюда, повечето от консерви. Имаше от скаридите, варени на пара, по над седем юана консервата, комплект опакована храна за пикник в кошница, специално приготвен от главния готвач на хотел „Пекин“ и струващ над двадесет юана. Имаше също „снежен лишей с ледени кристали“, „сребърна риба с бели гъби“, „меден чесън“... Макар и не твърде прясна, трапезата бе все пак разнообразна и богата. Очевидно нямаха други начини и затова изразяваха голямата си благодарност със скъпи консерви. След като отпи глътка ракия, Тан започна да говори. Оказа се, че освен гласовит е и доста сладкодумен.

— Тази година навършвам петдесет и четири. В 1938 година, на седемнадесет години, се записах в Осма армия^[4], а през 1949 година станах командир на батарея. После ме пратиха в Н-ския специален район за секретар на областната партийна организация. Поех поста и изкарах на него седемнадесет-осемнадесет години. Чувствувах се забит като клинец на секретарското място... Хиляда деветстотин шестдесет и седма година влязох в нашия собствен — на компартията — затвор. Като влязох — та изкарах осем години...

— Беше в обща килия с един представител на гуоминданското марионетно правителство. Когато отидох там да му нося храна, съпругата на гуоминдановеца също беше дошла да му донесе храна и какъв поглед само ми хвърли... — вметна с ненавист съпругата на Тан Дзиуюан.

— Ох, ох... — поклатих аз глава, усещайки тръпки по гърба си.

— Яж, яж. Не можах да намеря нищо вкусно, нямам възможност сега... Живот и здраве, един ден ще ти се отблагодаря така, както душата ми иска... — каза Тан.

— Ако не беше майстор Лю, все си беше отишъл! Вярно ли е, че шофьорът не искал да го кара? Тези мерзавци! Ще дойде ден...

— Стига, стига — прекъсна другарката си Тан Дзиуюан и прехвърли разговора на друга тема. — Преди официално да ме затворят, когато бях изолиран за самоизповядване на прегрешенията си, веднъж едвам не се простих с живота! Тъй като бях „важен

вредител“, имах самостоятелна килия. Първоначално я биваше и зиме не ставаше толкова студено, но един млад другар, който ме надзираше, каза: „Не можем да оставим един контрареволуционер да си спи сладко“ — и току блъскаше с приклада на пушката по вратата. В резултат на това в нея се образува голяма цепнатина. През зимата оттам нахлуваше леденостуден вятър и аз се разболях от пневмония, вдигнах четиридесет градуса... стана голям скандал дали да ме пращат в болница, защото трябваше да се съобразяват с твърдото убеждение на онзи младеж, че „не трябва да се пилее труднодостъпният пеницилин заради един контрареволуционер“. За щастие имаше там един, на който главата му разбираше малко от политика...

Той говореше тези ужасни неща, а изражението и тонът му бяха спокойни и от време на време даже се усмихваше. Беше наистина костелив орех. Жена му обаче с всяка негова дума ставаше все по-мрачна и почти скърцаше със зъби от гняв. Най-накрая тя каза:

— *Лао*^[5] Лю, ти също, може да се каже, си стар другар, кажи, каква е тази оправия? Ние извоювахме нашата земя, ние създадохме нашето стопанство, а сега се обръщат на бунт срещу нас! И то кои са тези бунтари? Не са ли чорбаджиите, мръсниците, контрареволуционерите? Та това е чисто класово отмъщение!

Тан Дзиуоан изпи няколко чашки ракия една след друга. Аз го посъветвах да спре, но жена му каза: „Нека пие. Отдавна не си е изказвал мъката, нека да пие, да говори, за да не го задуши.“

Зачервен, със сълзи на очите, той продължи:

— Осемте години в нашия затвор не отидоха напразно. Това беше добра възможност за обобщаване на всичко, по-добра и от неколкогодишна партийна школа. Там аз си припомних всичко, в което съм участвал от революцията насам, особено след като станах областен секретар — какво съм правил и струвал, моите победи и поражения, ден по ден, случка по случка. Бяха се отнесли несправедливо с мен, но дали и аз не бях се отнасял несправедливо? Причинявах ми страдания, но нима когато аз бях на власт, нямаше пак бой с тояги и „лепене на етикети“? Защо са нужни тези крайни жестокости спрямо затворниците? Ако са действително истински контрареволуционери — трябва да се разстрелват, да се изпращат в трудово-възпитателни лагери, но нима са нужни тези незаконни

унижения и издевателства? Този младеж, който ме остави да замръзна — кой го беше възпитал да бъде толкова политически и правно неграмотен и толкова крайно ляв и фанатичен? Не бяхме ли именно ние? — Той удари с длан по масата. Гърлото му хриптеше от гневна възбуда. — Не знам колко пъти си повтарях наум: ако някога бъда отново на работа, първо — трябва непременно да се проявява особено внимание при вземане мерки спрямо който и да е човек, второ — трябва да се подобрят условията в затворите, да се уважава личността на нарушителите, да им се осигуряват подобаващи условия за живот, трето — никога да не се допускат на работа такива ултралеви, и от най-левите още полеви хора!

След осемгодишен затвор той съумяваше да говори толкова откровено с един прост работник и всяка негова дума бе толкова вълнуваща и истинска. Моето сърце, съсухрено и вцепенено от превратностите и невероятните жестокости на обкръжаващия свят, бе сякаш оросено от пролетен дъжд. Втвърдената буца се размекваше, дълбоките бръчки започнаха да се отпускат. Заплаках, не знам защо го направих, въпреки че това, което той говореше, нямаше пряко отношение към мен. Колко години по вестниците, радиото, трибуните, площадите само се преструваха, крещяха пищни фрази колкото им глас държи така, че тъпанчетата ти да се пръснат. Когато гласът на този бивш областен партиен секретар, който говореше с такова разбиране, влизаше в ушите ми и оставаше в сърцето ми, когато разбрах, че добрите хора бяха още живи, че още се говореха човешки думи, че искреността и честността, истинността и разбирането, всички тези отдавна погребани в съзнанието неща продължават да съществуват в мислите на хората, да живеят в тях, как можех да не заплача?

От този случай станахме приятели. За едно самотно и изстинало сърце приятелството беше светлина, огън. Когато посред нощ се въртиш в леглото и си мислиш, че имаш един другар, достоен за уважение и доверие, когато си спомняш, че този силен човек, подигран от съдбата, сега се нуждае от твоята подкрепа и дори закрила, чувствуваш как по сърцето ти се разлива топлина, разбираш, че твоят живот също е придобил по-висока стойност. Не знам откъде този прилив на топли чувства и сила, но аз исках да служа с каквото мога на лао Тан, за да станат неговите дни малко по-приятни. Тъй като имах все пак някакви познати сред обслужващия персонал, то щом се

сдобиех с някои дефицитни стоки — от пресни майски краставици до прежда „Букле“ със златисти нишки, от ракия „У лян йе“ до термос. От живи шарани до прозрачен сапун — първо занасях на *лао* Тан. Понеже синът ми работеше в книжарница на „Синхуа“, успях да му намеря и книгите „Повествование за царствата от източната епоха Джоу“ и „Военни вихри“. За Пролетния празник^[6] поканих Тан у дома. Заедно приготвихме пелмени, пускахме фойерверки, варихме традиционната супа с тестени топчета, ядохме месо във винен сос и черни яйца, консервирани в негасена вар. Когато строях малка барачка, Тан Дзиуюан изпрати сина си (младежа, облечен в работни дрехи) да ми помага. Нашите синове също станаха приятели. Заедно ходеха да плуват, да свирят на китара и скришом си обменяха и четяха „забранени книги“...

— Лю, разбрах, че партийният секретар на провинциалния комитет Джао и семейството му идват да се подстригват при теб. Ако случайно го видиш пак, ще ми пратиш ли вест? Искам да се срещна с него — ми каза Тан една вечер в тяхната стая.

— Да се срещнеш с него? — учудих се аз. На всички беше известно, че Джао се беше обърнал на сто и осемдесет градуса, предал се на силните на деня и спечелил лоша слава.

— Защо ти е да се срещаш с него? Да не би да е някое храмово божество? — недоволно издаде напред устни съпругата му.

— А какво ми остава? Да бездействам и да живея с клеветите за мен? Това не е живот. Та нали той представя кадрите от първия ешелон? — обърна се той към мен. — Казват, че съм бил нападал Групата по културната революция на ЦК. Всъщност аз нямам смелост за такова нещо, а и нямам навик да правя подобни неща. Направо си ме оклеветиха. До ден-днешен не знам какво точно съм бил нападал. Един партиен член просто трябва да служи на партията...

— Хайде стига, чудесно звучи — „да служиш на партията“. — Не ми стана ясно защо жена му така се нервирала и заговори със свити от презрение устни. — Ще тръгнем да се молим сега за някаква си чиновническа шапчица, как ли пък не! Днес от организационния отдел ме викаха да ми предлагат поста заместник-секретар на първичната партийна организация във фабриката за ципове. След разговора отидох в болницата и си извадих медицинско свидетелство за три месеца. Отдавах си целия живот на революцията, а после се оказва, че си

злодей! Осем години те превъзпитават, после възкръсваш от мъртвите... и накрая ти дават някакъв нищожен пост!

Отношенията ни вече бяха доста близки, затова той не обръщаше внимание на резкия тон на жена си, не се притесни особено, а само ми поясни: „Така също не бива, та нали партийният член трябва да издържа на всички изпитания на партията. Между впрочем имам син и голяма дъщеря, отдавна вече омъжена, и сега заради мен внукът и внучката ми не могат да влязат в редовете на хунвейбините... Ако аз не потърся секретаря Джао и стоя тук безучастен, как ще се оправят нещата?“

Неведнъж бях свидетел на подобни спорове. Знаех, че съпругата на Тан казваше „как пък не щяло да се молим“, понеже тя просто смяташе длъжността секретар във фабриката за ципове твърде незначителна. Беше споменавала, че постът, който би трябвало да заема според квалификацията и длъжността си отпреди културната революция, е най-малко заместник-завеждащ провинциалното управление на леката промишленост. А и беше казвала, че докато Тан не бъде възвърнат на поста, тя също не би могла да започне работа. За прости хорица като нас подобни думи може и да звучат малко странно, но все пак като че не бяха без основание. Защото те говореха истината. Ако човек с квалификация на заместник-завеждащ управление бъде назначен на нищожен пост в малка фабрика, то той (или тя) ще се окажат в неестествена, потискаща среда. Това не стар бръснар, но и начинаещ, който току-що се е научил да стриже с машинка, ще го разбере. Преди подобно почитание към постовете обикновено предизвикваше у мен негодувание, но аз бързо разбрах как стоят нещата: множество от хора, които бяха станали могъщи с лъжи и груба сила, които издигаха лозунги, издаваха заповеди и размахваха тояги наляво и надясно — откъде-накъде имаха тези хора право да се разпореждат със съпрузите Тан? В края на краищата Тан имаше голям принос за революцията. А и имаше в главата си три идеи, може да се каже — политическа програма от три точки, само за които и аз бих го подкрепил да заеме ръководен пост. Действително, ако не станеше високопоставен служител, как щеше да осъществи той тази политическа програма от три точки? Как биха могли да се осъществят те двамата, без да имат ръководна власт? Тан Дзиуюан обмисляше и бъдещето на внуците си — това също беше състрадание. Съпрузите

Тан не бяха светци, хранеха се с обикновена храна и имаха нормални човешки чувства и желания, но бяха другари с революционна рутина, ръководен опит, бяха обмисляли и обобщавали резултатите от „великата културна революция“ и аз влагах в тях всички свои надежди за бъдещето на страната, партията и самия себе си, затова изоставих правилото си да не се бъркам в чужди работи и здраво се залових да следя действията на секретаря Джао. Трябваше да намеря възможност Тан да се срещне с него и да опровергае клеветите. Как са се срещнали в края на краищата, какво се говорили — не знам, но не след дълго се разпространи новината, че Тан Дзиуан е назначен за осми заместник-завеждащ снабдително-пласментната кооперация. Съпругата на Тан ядосано отбеляза: „На какво основание един областен партиен секретар е превърнат в бронзова статуя?“ (По онова време се прожектираше един художествен филм, озаглавен „Осмият е бронзова статуя“). Тан се смееше и не отговаряше нищо. Смяташе, че и да бъдеш „бронзова статуя“, все пак е нещо. От края на същата година обаче политическият климат пак започна да се изменя, навсякъде се бореха срещу „издигането на бивши верноподаници“, преследваха някакви „полкове от възвращенци“ така, че чак до ликвидирането на „бандата на четиримата“ Тан не успя и „бронзова статуя“ да стане.

През януари 1976 година заедно със съпрузите Тан бяхме потопени в общата траурна скръб във връзка с кончината на премиера^[7]. Сълзите ни течаха в общ поток, юмруците ни бяха свити като един. От сутрин до вечер двамата съпрузи бяха на Народния площад, за да участвуват в траурните шествия, които хората организираха сами. „Това е панихида, но също и демонстрация!“ — казваше ми развълнуван Тан и очите му блясваха с гневните пламъчета на някогашния командущ батарея. Смътно усещах как той крои планове за голяма битка. Със свити от болка сърца ние обсъждахме заедно големите въпроси на страната.

След седми април 1976 година^[8] той престана да говори и даже сериозно предупреди и мен, когато аз започнах да изразявам твърде явно недоволството си: „При такива големи начинания трябва да се проявява особена сериозност. На мен също отначало не ми беше ясен този завой, но след като проучих документите на ЦК, постепенно ми стана ясен смисълът на «критиката срещу Дън Сяопин» и на «отпора срещу десния уклон към преразглеждане на справедливите присъди».

Не обръщай внимание на мълвите! Пази се да не изпадеш в либерализъм!“

Думите му ме караха да губя надежда, да се обърквам, но като си помислих за неговото положение, усетих, че говореше така, понеже нямаше избор.

През октомври 1976 година „бандата на четиримата“ беше свалена от власт. През февруари 1977-а се извърши реорганизация в ръководството на провинциалния партийен комитет поради връзките на първия секретар Джао с „бандата на четиримата“. През март новото партийно ръководство на провинцията свика многохиляден митинг и със знамена и барабани реабилитира Тан Дзиуюан — отпечата съобщение и излъчи предаване по радиото. В съобщението се казваше: „Другарят Тан Дзиуюан е от първите, започнали активна борба с беззаконията и безредиците на Лин Бяо и «бандата на четиримата», за което е бил измъчван и потискан. Предишният председател, на провинциалния комитет (т.е. Джао) също е пречил и вредил на Тан Дзиуюан.“ В съобщението се казваше още, че Тан Дзиуюан се извисява като благороден вечнозелен бор, който стои здраво на земята и опира чело в небето, бори се неустрашимо със сланите и снега. На следващата седмица след митинга Тан Дзиуюан беше назначен за секретар на градския комитет в град С. от нашата провинция. Знаех, че човекът сигурно си има достатъчно работа и няма какво толкова да го безпокоя, но от радост за него гаврътнах няколко чашки сам вкъщи по случай възстановяването му на работа. Преди да замине да поеме поста, той дойде у дома с жена си и сина си, най-малко десет пъти ми повтори, че ме кани да му отидем на гости с жената в град С., а също така да го потърся веднага щом имам някакъв въпрос за уреждане. Имаше да ми каже още много неща, но неговата нисичка съпруга (тя вече нямаше онова стоманено лице) му напомни, че след пет минути трябва да бъдат на банкет по случай изпращането им при еди-кой си политкомисар, и го помъкна натам. Колата вече тръгваше, а той още не пускаше ръката ми и повтаряше високо: „Обезателно да дойдете в град С.!“ Това отношение ме трогна силно.

Всичко беше чудесно, ако изключим факта, че щом като гостите пристигнаха, синът ми под предлог, че отива до тоалетната, изчезна и се върна чак за лягане. Попитах го за причината, а той процеди през зъби:

— Не смея да скачам толкова нависоко!

— Що за приказки са това? — ядосах се аз. — Та ние сме другари, приятели. Независимо дали е осъден контрареволуционер или секретар на градския комитет, за мен е все едно. Ние не му се подмазваме, защото той е станал пак високопоставен служител — баща ти не е такъв човек, но не може и заради това, че е станал партиен секретар, да се отнасяме към него като към чужд, нарочно да го отбягваме.

Синът ми се усмихна леко. Напоследък често отговаряше на всички мои поучения с тази лека усмивка.

— Какво се смееш? — викнах аз, почувствуваха обида.

Без да ме гледа, той унило отговори:

— Като ви слушам, тате, разбирам, че просто сте твърде наивен! (Боже мой, синът да казва на баща си, че бил твърде наивен!?) Дали например наистина е водил толкова „активна“ борба? И дали е вечозелен благороден бор? А цялата работа с „осмата бронзова статуя“?

Думите на сина ми за момент ме стъписаха, но аз продължих разпалено:

— Как така няма у теб капка класово чувство? „Бандата на четиримата“ тормози старите другари, а сега ти пак усърдно ги черниш... Опасно е да се продължава така!

Синът ми се обърна и си тръгна. С огорчение си помислих, че тези години, които бяха за моето поколение изключително полезни, наситени с вълнения и размисъл, съвсем не са били толкова ползотворни за сина ми...

За новата 1978 година получих писмо от Тан. Освен това получих и колет от град С. — специална халва, ароматизирана с цвят от касия. В писмото отново се изразяваше надежда, че ще намерим възможност да отскочим до град С. Не знаех какво да реша, хората си имаха много работа и времето им беше скъпо, а и аз с нищо не можех да им бъда полезен. Жената ме подканяше да използвам свободните дни по празниците и да се разходим до там — независимо че може и да нямат време да се занимават с нас. Все пак не би трябвало ние първи да показваме хладина.

— Нима наистина смяташ да ходиш? — подхвърли синът ми. — Не забравяй, че човекът е секретар на градския комитет.

„Секретар на градския комитет“ — тези няколко думи ме накараха да се замисля отново, но нима разликите в социалното и служебното положение обезателно трябваше да се превърнат в пропаст между две открити сърца? Не исках да го приема.

Все пак реших да отида. Заръчах на жената да приготви месо във винен сос и черни яйца — двете любими лакомства на Тан. На двадесет и осмия ден от дванадесетия месец по лунния календар, вечерта преди заплануваня за отпътуване ден, младият Бу, шофьорът от резиденцията, дойде с кутия сладкиши и две бутилки ракия „Бай ша йе“, седна на стол и започна фамилиарно да реди: „Ако ви трябва кола — разчитайте на мен...“, „Ако сложите мушама на тази маса, ще бъде чудесно, мда, а аз тъкмо имам една чисто нова, и по големина е подходяща...“, „Вашият велосипед се нуждае от галванизация, ще го занеса...“. Слушах неговите съмнителни предложения и не знаех защо е това — в ежедневието ние нямахме каквито и да било контакти. След хиляда и едно увъртания накрая изплю камъчето:

— Майстор Лю, свалям ви шапка! Ако оставим настрана годините и опита ви, прозорливостта ви наистина беше силна! По времето, когато на Тан му беше най-тежко, вие наистина се проявихте достойно! Разбрахте, че ще спечелите полезен приятел! Ние с вас сме бедни труженици — не можете да не ме разбирате и да не ми съчувствате. На двадесет и осем години съм, няколко пъти си намирам невеста, но все не мога да се ожена. Най-после си намерих една, от вас няма да крия — пет цяло и пет по шестобалната система! Тя работи във фабриката за вълнен текстил край град С., не иска нито гардероб, нито телевизор, иска само едно — да я преместят от предградието в града и от тъкачния цех в предачния. Мислих, мислих, и видях, че само вас мога да помоля. Чух, че утре заминавате за град С. ... — Като каза това, той ми напъха в ръцете кутията със сладки и ракиите.

— Аз, какво мога да направя аз? — попитах слисано.

— Вие сам ще видите на място. Познавате се с Тан, а той сега е секретар на градския комитет. Вие не значите малко за него...

Ушите ми пламнаха.

— Ти, ти, ти — какво говориш бе?

Той искаше да добави още нещо, но синът ми дойде, хвана кутията със сладки и бутилките и ги изнесе навън. После отвори широко вратата и каза:

— Потърси си някой друг, баща ми няма да ходи в град С. ... — като едновременно с това го избутваше навън.

— По дяволите, не давате на човек да ви обясни... ще дойде време и аз да ви потрябвам — продължаваше да спори Бу.

Синът ми затвори вратата, мълчаливо се обърна и ме погледна изпитателно. Въздъхнах тежко и казах на жена ми и него: „Върнете билетите...“

През юни същата година тук, в провинциалната столица, беше свикана Конференция на работниците от фронта на финансите и търговията за изучаване опита на нефтодобивниците от Дацин и селяните от Даджай и аз бях избран да представям там работниците от сферата на услугите. Оказа се, че сме настанени съвсем близо до делегацията от град С. Когато се опитах внимателно да ги подпитам какво мнение имат за Тан Дзиуюан, хората казаха: „Секретарят Тан (макар по вестниците и в документите вече многократно да се наблягаше партийните членове да се обръщат помежду си с «другарю», на мнозина им беше трудно да не употребяват ранга) работи много добре. Откак е на тази длъжност, в града настъпи ред и чистота, транспортът тече по железен график, озеленяването... а освен това разчисти съществуващите фракции — изобщо действа с широк размах.“ Разказаха ми няколко истории за това как здраво държал той нещата там, колко строг и взискателен бил, включително как излязъл веднъж предрешен на проверка по време на новогодишните празници и засякъл един корумпиран управител на продоволствен магазин, който снабдявал приятелите си от задната врата. Интригата беше много заплетена, все едно, че разказваха за подвизите на някой доблестен дворецов сановник от старото общество, а аз изпадах ту в отчаяние, ту в радост, все едно, че сам бях свидетел на добрините и злините в ежедневието на С-кия градски комитет.

— Ами след като секретарят Тан зае поста си, подобриха ли се условията на затворниците при вас? — попитах ги аз, но никой не ми отговори. Започнаха да въртят очи и да ме гледат странно. Чак тогава разбрах, че това беше неудобен въпрос. Който го задава или който отговаря на него, все едно, че има добро отношение към престъпниците или пък е в съмнителна връзка с някой такъв. Усмихнах се горчиво.

— А няма ли някакви лоши впечатления от секретаря Тан? — запитах аз.

— Лоши впечатления? — рекоха делегатите от град С. — Има, главно от жена му — много е люта. Който се осмели да ѝ каже нещо, било то с по-нисш, с по-висш ранг от нейния, веднага го срязва. Като отиде на фризьор — ругае фризьорката, като купи нещо — ругае продавачката. Влезе ли в магазина — всички се смразяваме.

— Това са преувеличени слухове. Всъщност жената си е пряма и само трябва да се съобразяваш с характера ѝ. Не бива да ѝ противоречиш. Иначе тя съвсем не се отнася лошо с хората — изразиха по-различно мнение неколцина други.

— Секретарят Тан живее в голяма къща на няколко етажа. Синът му още няма годеница, а вече искал самостоятелен апартамент петдесет квадратни метра. Говори се, че дъщеря му щяла да се мести от градчето У. в градчето С. и сега жената на Тан искала къща за нея и мъжа ѝ... — Хората казваха това тихо, но не защото се страхуваха, че някой ги подслушва. Просто беше станало условен рефлекс, когато се говори за началството, винаги да се понижава глас.

След като чух тези неща, цяла нощ се въртях в кревата и не можах да мигна. Какво е станало? Какво беше станало и с двамата? Толкова бяха изстрадали и хората им съчувствуваха... Може би тя смяташе, че има право да си отмъщава за злините, сторени им от „бандата на четиримата“? Но как така ще си отмъщава! Не, тя няма право, те нямат право на това! Хората ги следят внимателно... и ако те се откъснат от масите... о, божичко!

Искаше ми се веднага да замина за град С., да се втурна към Тан и жена му и очи в очи да им разкажа това, което бях чул за тях. Бяха се превърнали в „сановници“, а сигурно малцина им говореха истината. Не можех да си намеря място. Добре, че официалната част на конференцията беше завършила. Жертвувах последните два дни посещения, снимки, опера, ресторант, помолих да ме пуснат и заминах за град С.

Пътувах четири часа с нощния влак. Като пристигнах в град С. и слязох на гарата, закусвайки, случайно се натъкнах на колега, с когото навремето заедно учихме майсторлъка. От толкова години не се бяхме виждали. Като чу, че отивам при *лао* Тан, той учудено ме попита:

— Отиваш при секретаря Тан? Имаш да му докладваш нещо? Нали едно време никога не се занимаваше с неприятности?

— Не, ние се познаваме, той ме покани да му погостувам.

— Да му погостуваш? — Колегата облещи очи, повъртя ги известно време и после изведнъж като че прозря. — Направо да не повярваш — ти, честният и прям човек, си се научил да завързваш връзки, при това с високопоставени лица! Добре, добре го даваш! — Той вирна палец нагоре за „браво“, а после ми нашепна на ухото: — Утре провинциалният комитет открива работна конференция в град С. И сега най-добрите стоки в целия град, най-добрите готвачи, артисти — всички са изпратени да обслужват конференцията. За да се осигури снабдяването на гостите, бяха затворени всички лавки за сладолед по улиците. Колега, трябва да се опиташ да влезеш в техния Дом за високи гости. Като си накупуваш оттам благини, не ни забравяй... Носиш ли си достатъчно пари? Аз живея на...

Думите на моя познат наляха още масло в огъня. Без да се погрижа къде ще спя, без минута почивка, поех към градския комитет с бушуващ в гърдите огън. В приемната ми казаха, че другарят Тан Дзиуюан е в резиденцията. Аз моментално препуснах към резиденция номер едно, наричана по-простичко от хората „Дом за високи гости“. На двеста метра от резиденцията видях усилен наряд на пътната милиция и патрулиращи войници. На петдесет метра от главния вход на резиденцията вече почнаха проверките. „Къде отиваш?“ — питаха ме милиционери и войници, без изобщо да използват думата „другарю“. На десет метра от вратата ми поискаха документи. За щастие носех със себе си пропуска за конференцията по „двойното учение“, та едва така ме пуснаха да стигна до входа.

Стигнах до входа и портиерът ме насочи към служба „Пропуски“. Вратата ѝ обаче беше здраво заключена, а прозорчето ѝ цялото закрито с вестници. Не само че не можех да вляза, но не можех и да надникна. Как ли бе организирано пускането в тази служба? Оказа се, че в дебелината стена зад ъгъла имаше издълбана малка квадратна дупка, през която се очакваше този, който иска да влезе, да удостовери кой е и за какво е дошъл, след което биваше проверен и чакаше разрешение.

Дупката бе издълбана определено твърде високо — като за баскетболист висок два метра. Не можеше да се каже, че е голяма, а

освен това една трета от нея беше закрыта с шперплат. Изправих се на пръсти, проточих врат и викнах:

— Другарю!

Макар да ме болеше вече вратът от протягане, едва успях да забележа кръглите форми на един дебелак, по-точно издутия му месест гръб. Стана ми ясно, че служителят от служба „Пропуски“ стои с гръб към гишето.

— Другарю! Другарю! Другарю! — провикнах се още няколко пъти аз с проточен врат. Дебелият служител с месестия гръб обърна леко глава, погледна ме веднъж изпод вежди и пак се извърна.

— Другарю! — изкрещях силно аз.

— Не можеш ли да кажеш какво има? — Изстреляните отвътре думи ме удариха като куршум по носа и лицето, по сърцето.

Как така „не можеш ли да кажеш?“ Да не съм глухоням? Да не съм чужденец? Почервнях целият.

— Аз търся лао Тан! Търся Тан Дзиуюан!

Виковете стреснаха портиера, а войникът на пост се приближи и ме предупреди: „Без крясъци!“

Това име и фактът, че го назовах без титла, явно произведоха впечатление. Служителят от „Пропуски“ се извъртя, приближи се до прозорчето и ме огледа от главата до петите и обратно. Разтреперах се от гняв. Предпочитах кръвясалия, пълен с ненавист поглед на някой омразен враг пред измерващия поглед на този другар. След това той започна да ме разпитва, но като разбра причината за посещението ми, студено промълви:

— По време на конференции посещенията са забранени.

— Знам, че конференцията се открива утре. Бях в градския комитет и там ми разрешиха да дойда сега.

— Посещенията са забранени.

Гласът му стихна и той пак ми обърна масивния си гръб. Точно тогава женски глас го повика да отвори вратата и той скочи веднага. Каква магическа промяна претърпяха неговата плът и кожа, профил и черти, стойка и изражение само от нотките на този глас! Сякаш капки вода от върбовата клонка на бодхисатвата Гуанин бяха съживили дървено трупче, сякаш любовта на принца бе превърнала краставата жаба във Василиса Прекрасна! Сладко, любвеобилно, възпитано,

културно, внимателно, акуратно и чевръсто припна той да отключи вратата.

— Довечера за филма ще дойдат няколко приятели на сина ми. Пусни ги да влязат... — Това беше гласът на жената на Тан Дзиуюан.

— Разбира се, разбира се! Аз познавам сяо^[9] Тан: щом като дойде...

— Може да не дойдат заедно...

— Не се тревожете, не се тревожете, само да споменат името на сяо Тан...

Бях поразен от това колко много разбиране, мекота и такт може да има в тона на един такъв дебелак.

— Обаче мен не ме пуска да вляза! — викнах аз. След като чух гласа на съпругата на Тан, като че ли ми се повдигна самочувствието и придобих повече кураж.

— Я, майстор Лю, кой вятър те довя насам? — позна ме тя и топло ме приветствува. После с леко движение на ръката нареди нещо. Служителят, усмихнат до уши, моментално ми издаде пропуск. Тази ухилена физиономия беше още по-ужасна и от оная, с която ме измерваше от глава до пети. Побързах да се обърна и с бърза крачка влязох през голямата врата.

Изказах на съпругата на Тан своето недоволство от служителя на пропуската и от прекомерната строгост на охраната:

— Изобщо не бих казал, че във вашия Дом за високи гости се проявява висока почит.

Тя се изсмя и подхвърли:

— Хайде стига, да не би във вашия Дом на гостуващите работници и селяни да се влиза по-лесно? Няма друг начин. Сега хората, които идват по някакъв въпрос, са твърде много и ако не си по-строг с тях, няма да свършиш никаква работа.

Тя се приближи към мен с топлота и непосредственост и каза:

— Ние често се сецваме за теб. Мислехме, че ще дойдеш за Пролетния празник. Толкова пъти говорих на Тан какъв прекрасен, изпитан другар е лао Лю. Сега, когато той стана секретар на градския комитет, хората се изпопребиха да идват — бивши колеги, бивши подчинени, съученици, роднини, които с години не бяха се мяркали — всички се изредиха. Интересно къде се бяха дянали преди? Дойде ли

някой да ми каже две думи за утеха, когато носех храна на Тан? — Изражението ѝ пак стана гневно.

— Вече всичко се оправи — казах аз.

— Вярно е, вярно е! — Гневният ѝ тон стана пак ласкав. — Прекарай няколко приятни дни в град С., няма защо да бързаш да се прибиращ, аз ще те придружавам, ще ти правя компания в забавите. Сега вече и аз се отпуснах, никакво претоварване повече! Ако искаш да си купиш нещо или търсиш лекарства за някой болен, или пък имаш някакви други желания от този род — веднага ще ти помогна. Ако е нещо по-голямо — обърни се към Тан... Ти ни влезе в положението, сега и ние ще те разберем... — Още не беше свършила да говори, когато някой я повика. — Тан е в двор номер три, потърси го — викаше тя, отдалечавайки се, и ми сочеше с ръка. — Тази нощ остани тук, има и вътрешна кинопрожекция. — Тя вече беше на разстояние, но още продължаваше да се обръща и да вика.

Тръгнах в указаната от нея посока и минах покрай павилион, където вниманието ми беше приковано от една търговска обява. В нея бяха отбелязани: кожени подплати (по изкупни цени), вълнени преди (намалена цена), телевизори (с пробна цена), кожени обувки (по цени на едро)... все дефицитни стоки. Намръщих вежди. Сърцето ми също се сви на топка. До павилиона имаше бюфет за сладолед и понеже пред прозорчето на пропуска бях стоял на пръсти, протягал врат и викал, се бях изпотил целият. Много исках да изям някой сладолед на пръчка и затова слязох. Тогава видях, че даже сладоледите тук са специално производство. На пазара фруктовите сладоледи на пръчка бяха три фъна, млечните бяха пет фъна, а тук те бяха „екстра качество“ и струваха шест фъна. По качество обаче те бяха по-добри и от сладоледените пасти на пазара по десет фъна. Половината от живота си бях работил в голямата резиденция на провинциалния център, но не бях виждал такъв „рог на изобилието“. Ядох сладоледа и чувствавах как студът преминава от устата ми към корема, от тялото към сърцето.

„Трябва да потърся Тан и да си поговоря с него. Нужна ли е цялата тази украса за една конференция? Колкото и да е строга охраната, новината за всичко това ще пропълзи навън. Всъщност всички вече знаят. А трябва и да го попитам как е изпълнил онази своя «политическа програма от три точки».“ С тези мисли излязох от бюфета и свърнах към двор номер три. В този момент в него влязоха

няколко леки коли — една „Хунци“, една „Тойота“, а също и един „Бенц“. От пръв поглед беше ясно, че в тях не се возят обикновени началници. А Тан, с интерес и задоволство, съвместно и умело изпълняваше ролята на временен регулировчик. Той насочваше шофьорите на лимузините към сенчестите, проветриви, спокойни, защитени от дъжд и също така близки до изхода места. Беше облечен в териленов костюм, чисто нов, с разкопчана яка на куртката, от която се подаваше бялата като сняг колосана якичка на ризата. След като нагласи колите, той се ръкува поотделно с всеки един от шофьорите, при това без капчица високомерие. Погрижи се обслужващият персонал да ги заведе да си починат. След като изпрати шофьорите, се обърна и погледът му се насочи към мен.

Тъкмо бях вдигнал ръка и се готвех да му викна, когато един служител с очила се доближи до него с папка материали и му ги връчи.

Тан преглеждаше материалите и едновременно говореше на друг служител с очила и прошарена коса:

— Да провериш ваните в двор номер едно. Много са мързеливи наистина тези служители от резиденцията. Вчера ходих да проверявам и като прекарах ръка по ваните — цялата почерня. А също и душовете. Някои са запушени и не пръскат равномерно. Още вчера им се скарах...

Все повече хора идваха при него, а той с неизменно внимание и загриженост ги напътствуваше:

— Иди виж малката зала...

— Провери в кухнята — обезателно трябва да има отлежал шансийски оцет...

— Провери в павилиончето...

— Провери в амбулаторията...

— Да, бюлетинът трябва да започне да излиза от днес, две-три издания на ден. Няма какво да пишете? За днес ще напишете, че за широките народни маси от град С. провеждането на третата работна конференция в техния град е израз на висока чест, въодушевяващ стимул... и на това ли аз да ви уча?

— Кажи му да дойде непременно. Тази конференция заема централно място в работата на град С. Предай му, че аз съм казал.

— Тези работи ще обсъдим по-късно, няма какво да се бърза, и аз осем години киснах в затвора на „бандата на четиримата“.

— Не може, не може, нямам време! Да се обърнат към отдел „Образование“.

Една тълпа си отиваше, друга го обграждаше отново, всички искаха той да ги изслуша, да им каже какво да пишат, за да се гордеят те после с това, че са могли да разговарят лично със секретаря Тан.

Мина половин час, един час и най-сетне хората около него постепенно започнаха да намаляват и той, капнал, се обърна да си върви.

— *Лао* Тан! — викнах аз.

Той ме погледна изпод клепачи, натежали от умора, но не ме позна. Изведнъж очите му светнаха!

— Я гледай, та това е *лао* Сю. Пристигна, а? — Той се приближи и немощно стисна ръката ми.

— Какво — забрадили сте фамилията ми? — казах с болка аз и го погледнах укоризнено.

— О, да, да, разбира се, фамилията ти беше Ли, не — ти си Лю, майстор Лю! Гледай ти, май наистина съм остарял! — Той наведе недоволно глава. Видях дълбоки бръчки по челото му. Косата му беше побеляла още повече.

— Как сте със здравето? Вашите пристъпи...

— Вече оздравях, здрав съм, само дето съм зает, страшно зает, едва смогвам...

— *Лао* Тан, хайде да се поразходиш малко с нас. — През портала на двора влязоха четирима-петима възрастни другари с важен вид. Този най-отпред беше облечен в сива униформа, разкопчана на гърдите, и обут в чисто нови обувки от черен плат с дебели подметки. Говорът му беше улегнал, с южняшки акцент.

Разбрах, че това са ръководителите на провинциалния комитет. *Лао* Тан им кимна, бързо ми стисна ръката и каза:

— Стой тук, ще говорим по-късно — и се обърна да тръгне.

Направих крачка напред, като че се страхувах да не го изгубя:

— Искам само да ти кажа нещо, *лао* Тан — извиках аз с потрепващ глас.

Тан извърна глава и ме погледна с топлота и загриженост.

— Във вашето павилионче тук...

Без да ме изчака, той махна на един млад другар:

— Издай му два пропуска за покупки, настани го...

Той се отдалечи, а на мен изведнъж ми призля...

После и аз си тръгнах, като отблъснах протегнатата за помощ ръка на младежа.

Върнах се в провинциалната столица и разказах на близките си приятели за посещението при *лао* Тан. Много от тях ме упрекваха:

— Ама и ти пък си един! Той е толкова възрастен, а и толкова зает. Просто трябва да поизчакаш малко да се поосвободи и да отидеш пак да си поговорите.

Синът ми обаче (проклетникът) бе лаконичен:

— Така ти се пада!

За Пролетния празник през 1979 година Съпрузите Тан пак ни изпратиха по човек писмо и захаросани плодове в найлонова торбичка. Разбира се, на плика всичко беше правилно: „До майстор Лю“. В писмото пак имаше покана да ги посетим в град С., а също така пишеше колко много съжаляват за това, че са били толкова заети по време на конференцията и не са имали възможност да си поговорим по-нашироко. Личеше, че писмото е написано лично от *лао* Тан — така откровено, сърдечно, като равен с равен, че ме накара да се разчувствувам. Когато си спомня за злополучното си посещение, започвам да се упреквам. Защо трябваше да бъда толкова припрян и да обръщам внимание само на външната страна на нещата? Да си зает — нима е недостатък? Няма нищо лошо да се грижиш за шофьорите на началниците. Жена му беше сприхава — та тя винаги си е била такава. Каквото и да се говори, но всъщност онова, което имам против тях, се отнася за неща като цената на сладоледа — но нали и аз бях изял един. Освен това наскоро излезе постановление на ЦК за създаване на комисии по контрола на дисциплината на всички нива. Може би в резиденцията на град С. вече нямаше да се продават сладоледи по шест фъна! Помислих си, че нито едно общество не може без „сановници“ и че ако вземем да ги унищожим изцяло, то всичко ще потъне в изпражнения и глисти. Но кои тогава трябва да бъдат „сановниците“? Аз съм против хора като Джао и против громящите всичко „щабове“ и „слуги на народа“. Аз самият никога няма да стана, а и изобщо нямам намерение да ставам „сановник“. Аз съм за *лао* Тан. Значи тогава просто трябва да проявявам разбиране. „Политическата програма от три точки“ просто има нужда от време да бъде приведена в изпълнение. Не мога като „щабове“ да атакувам „сановниците“, не

мога да ги използвам, както правят това сяо Бу и моят колега, не мога като делегатите от град С. да „не им противореча“, но не мога и като сина ми да страня от тях и даже да ги мразя! Рани от кръв и планини от кости — това беше високата цена, която платихме, за да свалим гуоминдановските „сановници“, а после и „сановниците“ на „бандата на четиримата“. Сега, когато и нашите стари другари станаха „сановници“, ако никой не се сближи с тях, ако не отиде при тях да каже това, което е на сърцето му, какво ще стане с тази наша страна и любимата ни партия? Та като стигнах в размишленията си дотук, усетих по бузите ми да капят сълзи. След два дни заминавам пак за град С., ще се срещна с *лао* Тан и жена му. Ще им занеса месо във винен сос и черни яйца, държани в негасена вар точно колкото трябва.

---

[1] „Сияние“ (кит.). — Б.пр. ↑

[2] Гуоминдан — буржоазнодемократична партия, основана в 1912 г., главна сила на реакцията в страната след преврата на Чан Кайшъ през 1927 г. — Б.пр. ↑

[3] „Удар против контрареволуцията“ и „борба против корупцията, спекулациите и разточителството“. — Б.пр. ↑

[4] Главната военна сила на Комунистическата партия в националноосвободителната война срещу японската агресия (1937–1945 г.); изиграва голяма роля в образуването на КНР. — Б.пр. ↑

[5] *Лао* (букв. „стар“) — обръщение, изразяващо уважение, обикновено към по-възрастен или към човек с по-високо служебно положение. — Б.пр. ↑

[6] Начало на новата година по лунния календар (в периода между средата на януари и средата на февруари). — Б.пр. ↑

[7] Т.е. — бившият председател на Държавния съвет на КНР Джоу Енлай. — Б.пр. ↑

[8] На тази дата демонстрациите биват разпръснати със сила и обявени за „контрареволуционна дейност“, зад която стои „поелият по капиталистически път“ Дън Сяопин — ръководител, репресиран многократно и възстановен няколко месеца преди събитията на отговорна работа със съдействието на Джоу Енлай. — Б.р. ↑

[9] *Сяо* (бук. „малък“) — обръщение към по-млад. — Б.пр. ↑

ФЪН ДЗИЦАЙ
УНГАРСКИЯТ ВЕЛОСИПЕД

I

Мън Дафа отдавна мечтаеше за някакво такова неочаквано богатство, от което неговият живот, монотонен и изпълнен с лишения, изведнъж да блесне като крушка, в която е пуснат токът, богатство, от което неговата тъмна и скромна стаичка в миг да се изпълни с всичко, за което човек може да мечтае: да харчи, без да се притеснява, всеки ден да има достатъчно храна, да не трябва повече да бърчи чело, когато се тъпче по загубени ресторантчета с хем безвкусна, хем пресолена юфка, подправена със соев сос и сусамено олио; да си ушие няколко изискани костюма, да си купи нови кожени обувки и хубав часовник; тогава даже тъпканите с пари „братлета“, на които всички завиждат, ще започнат да го гледат със завист. Но къде да намери такова небивало богатство? Останал от малък без баща и майка и отгледан криво-ляво от леля си, която се беше поминала предната година от ревматизъм, той нямаше ни наследство, ни близки, от които да капне нещо, ни някой, който щедро да си развърже кесията за него. Щастливият случай като че се бе скрил през девет земи в десетата — и да го викаш, пак няма да дойде. Само една нощ преди четири години бе намерил на улицата преполовена кутия цигари. Цигарите обаче бяха добра марка. Тъкмо запали и се канеше да си дръпне, но се усъмни, че в тях може да има отрова. В края на краищата ги захвърли по-надалече...

И така, чак докато веднъж след онази прословута Велика суматоха съответните органи не обявиха разпродажба на партида „безстопанствени“ велосипеди, та той успя да се свърже с човек, който му уреди унгарски велосипед марка „Диамант“ само за четиридесет юана. Това беше за него най-великото, най-щастливо и славно събитие в живота. Чувствуваше се почти като Наполеон след голямата победа с малочислена войска при Аустерлиц. Но великите личности си имат своите велики радости, а малките хора се радват на малките си удачи.

При покупката велосипедът беше потънал в прах, с олющен лак и целият в ръждиви петна. Добре, че нямаше нищо смачкано и основните части си бяха оригиналните. Но дребни повреди — колкото

искаш: една трета от спиците бяха изпочупени и макар гумичките на предната и задна спиращка да бяха налице, липсваха поне десетина болта, нямаше я и капачката на звънеца. Навярно дълго време не беше каран, защото когато го избутваха, скърцаше и потракваше. Той дотътри колелото до завода и с помощта на един добър монтьор го почисти и смаза, допълни всички липсващи части — и неочаквано то придоби съвършено нов вид. Първоначално беше цялото в мръсотия и ръжда, но след измиването и смазването никелът блесна, черният лак засия и върху него ясно се открие емблемата „Диамант“ — с една дума, стана почти като ново. А ако го сложиш на по-сенчесто място, не може да се различи от току-що купено. Няколко специалисти по велосипеди от завода го поогледаха и заявиха, че сега цената му би била най-малко осемдесет юана. Тази оценка изпълваше сърцето му с наслада. Всяка вечер преди лягане той светваше лампата, любуваше се известно време на велосипеда и чак след това си лягаше, заспивайки необикновено сладко.

За съжаление всичко на този свят е преходно — добро или лошо, голямо или малко. И новата играчка, попаднала в нечии ръце като безценно съкровище, постепенно престава да се харесва и се превръща в нещо обичайно. Така и Мън Дафа започна да гледа на велосипеда просто като на вещ, за която е спестил някой и друг юан. А щастливото бъдеще, за което денонощно бленуваше, си оставаше все тъй през девет земи и изобщо не благоволяваше да се появи на хоризонта. Макар и да го беше взел евтино, велосипедът си оставаше една стара машина, а улицата беше препълнена с хора, каращи нови колела — какво толкова представляваше неговото! Освен това той ежедневно ходеше с него до работата и обратно, тъй че след време велосипедът се превърна в най-обикновено превозно средство, а съвсем не кой знае какво събитие в живота.

II

На отиване и на връщане от работа той винаги пътуваше по булевард Освобождение. Този булевард, прав като изтеглена с четка черта, преди половин век минавал през територията на четири чуждестранни концесии — френската, английската, американската и немската — и носел името Централна улица. Днес това беше главната магистрала, свързваща градския център с двете индустриални зони — край Глинената градска стена и Чънтанджуан. Всеки ден преди началото и след края на работното време тук се образуваше безкрайна, буйна и бързотечна река от велосипеди и други подобни средства за придвижване. Всякакъв вид звънци и клаксони, пронизващи ушите, припрени и подканващи хората — такъв беше шумът на тази голяма река. Ако се случеше внезапно някой велосипед да се обърне и да препречи пътя на другите малки и големи превозни средства зад него, то движението веднага се блокираше за не по-малко от половин час и срещу имената на безброй хора в списъците за явяване на работа, се вписваше закъснение. Но даже такъв един път не представляваше никаква трудност за велосипедист от класата на Мън Дафа. Той умееше да използва всяка пролука, въртеше кормилото, извиваше тяло, ловко лавираше ту насам, ту натам като змиорка и даже успяваше да се посъстезава с някой запален млад велосипедист, случил се в същата посока. Надеждният, послушен и бърз унгарски велосипед се превръщаше във верен другар, който му помагаше всеки път да изпревари другите, да стигне пръв до отклонението към Глинената стена и да хвърли горд поглед назад към задъхващите се далеч назад сразени пълководци.

Само дето такива състезания често будеха недоволните възклицания на други велосипедисти, а и бяха доста опасни: ако закачиш някой друг велосипедист в движение, то всички наоколо веднага падат. Най-опасно беше на кръстовището с пътя покрай околоръстната дига — от този напречен криволичещ път постоянно се вливаха велосипедисти и зимно време потокът от мъже и жени —

много от тях без шапки и шалове, с коси, свободно развени от северния вятър — напомняше табун препускащи диви коне. Веднага щом те се влееха в общия поток, пространството между велосипедистите се уплътняваше до такава степен, че дръжките на кормилата се закачаха една за друга. Всички бяха нащрек. И само такива като Мън Дафа — ловки и бързи, или пък юноши, пълни с енергия и лекомислие, смятаха, че именно тук е арената за борба.

В онзи ден, когато за пореден път стигна до кръстовището с пътя покрай дигата, оттам изскочи велосипедист, който първоначално се движеше зад него, но скоро с едно завъртане на педалите го догони и се изравни рамо до рамо. Той почувствува, че онзи непрестанно гледа към него, и помисли, че е познат, но като се обърна настрани и го погледна, разбра, че го вижда за пръв път. Беше млад човек, облечен в обикновена широка работна униформа от груб памучен плат, с бледо чисто кръгло лице и макар че студеният вятър духаше насреща, изобщо не беше се зачервил. Тънките му вежди и хлътналите му очи изглеждаха напълно черни. Веднага щом погледите на Мън Дафа и непознатия се срещнаха, на лицето на онзи грейна топла, доброжелателна, вежлива усмивка и той поде разговор:

— Днес духа силен вятър, не се кара леко.

— И още как! — отвърна Мън Дафа, колкото да каже нещо.

Онзи не каза друго, мълчаливо въртеше педалите, но след малко пак заговори:

— А, твоят велосипед май е унгарски — „Диамант“?

— А? А, да.

— Такъв велосипед не се бои нито от вятър, нито от нагорнище — надеждна машина!

— Ами да!

— Ти май от доста години го караш?

— А? Ами да.

След тези безсмислени лаконични отговори Мън Дафа почувствува, че събеседникът му не намира думи да продължи разговора. Не че по природа Дафа беше неразговорчив — просто духаше силен вятър и само като си отвореше устата, студеният въздух нахлуваше право в корема, затова той реши да не приказва повече. Онзи също замълча и така — докато стигнаха до разклонението за Глинената стена. Мън Дафа зави на изток, а непознатият продължи

направо — даже не си казаха довиждане. Срегнаха се и се разделиха като обикновени непознати спътници.

На другия ден, на път за работа, тъкмо при кръстовището с пътя откъм дигата, Мън Дафа отново срещна вчерашния човек. Понеже веднъж вече се бяха виждали, а и понеже онзи първи приветливо и някак спонтанно му се усмихна, той неволно също кимна с глава. Мън Дафа нямаше желание да пътува заедно с него, искаше да избегне чувството на неудобство, което изпитва човек, когато пътува дълго време с някой непознат. Но странно — когато нарочно караше по-бавно, онзи също не бързаше, забързаше ли — онзи също прибавяше ход. Той се ядоса, че не може да изфучи напред с велосипеда като изстреляно с ластик детско самолетче. Но точно в този момент спътникът му се обърна към него:

— Ти в трети стоманолеярнен завод ли работиш?

— Аха! — потвърди Дафа, като се чудеше откъде можеше той да знае това.

Но човекът веднага поясни:

— Отзад на номера ти пише „трети стоманолеярнен“, и затова предположих, че сигурно там работиш. Аз работя малко по-напред — в завода за медицинско оборудване „Червеногвардеец“.

Те не си казаха нищо повече и мълчаливо се разделиха на отклонението за Глинената стена.

Оттогава Мън Дафа често срещаше бледото лице с хлътнали навътре очи на симпатичния младеж. Постепенно свикна с него и не се стараеше да се освободи от компанията на случайно срещнатия придружител. Още повече, човекът спокойно, естествено и непринудено пътуваше с колелото си до него, подхвърляйки от време на време по някоя фраза, а от това дългият път по булеварда минаваше незабелязано. Така те всеки път научаваха по нещо ново един за друг. Той научи, че младежът е техник на неговите години, но имаше четвърти разряд и затова получаваше десетина юана повече. По време на разговорите и той започна да разказва разни подробности от своя живот.

— Как се казваш? — попита го той веднъж.

— Лан Далян — „лан“ като „синьо“.

— Я виж ти — ти си Лан Далян, а пък аз Мън Дафа — малките ни имена започват с един и същи йероглиф — „да“ — „голям“. И

дватамата не сме женени и сме на по двадесет и шест години.

— Така ни е било писано — да се сприятелим тук, на големия булевард.

Те се засмяха и не придадоха особено значение на тези думи.

Мина половин месец. Един ден, на връщане от работа, Мън Дафа видя пред себе си бавно и безгрижно движещ се велосипедист. От пръв поглед разбра, че този гръб му е познат. Догони го и се вгледа внимателно. Я гледай, каква среща — Лан Далян! Вече се свечеряваше и в къщите около булеварда един след друг, сякаш звезди по небето, светваха прозорците. Изведнъж Лан Далян предложи:

— Какво ще кажеш да отскочим до някое ресторантче отсреща? Бих хапнал нещо.

— А, не, аз...

— Ти нали си сам? Сигурно неведнъж ти се е случвало да вечеряш някъде навън след работа — и аз съм така понякога. Ако нямаш никакви ангажименти сега, дай да отскочим да си похапнем! — каза Лан Далян и думите му звучаха съвсем искрено.

— Не, не... — промърмори Мън Дафа. Лицето му изразяваше смущение на човек, който без видима причина е удостоен с награда и затова се чувствава като на тръни. В корема му обаче лакомото щурче вече подхващаше радостна песен.

В края на краищата Лан Далян успя да замъкне Мън Дафа в едно ресторантче. Той се отпрати към тезгяха да види менюто и да поръча нещо, а Мън Дафа престана да се преструва, че иска той да направи това, намери свободна маса и седна да чака Лан Далян. Онзи не жалеше парите — какви ли не ястия не нареди на масата с щедра ръка: червени, жълти, солени, кисели, сладки, месни, постни... рибни — всичко имаше! А също греяна ракия и студена бира! Сред звъна на чашите, докато вкусните парченца пиле се топяха върху езика, а лютата горчица приятно гъделичкаше носа, през меката пелена на опиянението Мън Дафа гледаше своя нов приятел и чувствуваше, че сред неговите „братлета“, с които беше другарувал, нямаше друг толкова благороден и приятен момък, при това с толкова дълбоки, безкрайно черни и едновременно излъчващи светлина, блестящи и топли очи. Сърцето му се радваше, защото сега имаше такъв чудесен другар, който не жали пари за него. „Ще бъдем приятели за цял живот!“ — мислеше си Мън Дафа и току хващаше Лай Далян за

ръката, сякаш беше смъртно уплашен да не би събеседникът му изведнъж да скочи и да избяга. Устата му беше изпълнена с алкохолни изпарения, а езикът, навит на руло, ломотеше нещо неясно:

— Отсега нататък ще се срещаме за по-дълго! Ще видиш какъв приятел е братлето ти Мън Дафа! Ако ти потрябва нещо от братлето Мън — само кажи!

Лан Далян се смееше все така лъчезарно. Двамата ядяха, пиеха и си говореха. Лан Далян попита:

— Дафа, харесва ли ти всеки ден да ходиш на работа с това старо унгарско колело?

— Харесва ми. Макар и да не е ново, не изпитваш никаква умора, като въртиш педалите. Не гледай, че е старо, веднъж като го минеш с парцал, ще светне. Аз... мен само дето ме мързи да го чистя.

— Ти май не една година го караш... — каза Лан Далян небрежно, като не беше ясно пита ли, или просто обяснява.

— Не. Право да ти кажа, купих го едва миналата година, по индивидуален купон. Казаха, че било безстопанствено — от склада за конфискувано имущество. Само за четиридесет юана. — Мън Дафа захапа една рибена глава със сладък сос, докато устните му се изкривяваха в доволна усмивка. — Какво ще кажеш, евтино, а?

Лан Далян го изгледа внимателно и попита:

— Ти разглобявал ли си го, след като го купи?

— Още не. Промих осите, смазах го, допълних някои липсващи части и карам, без много да му мисля.

Лан Далян се засмя и повече не спомена за велосипеда, смени темата. Двамата продължиха да ядат и пият. За страничните наблюдатели изглеждаха като близки приятели.

Дойде неделя. Времето беше наистина чудесно. Около десет часа сутринта слънцето вече печеше тъй силно, че бе нагряло и повърхността на масата — направо си се чувствуваше, че е настъпила пролетта. Мън Дафа тъкмо переше работните си дрехи. Вече от три месеца не бяха виждали вода и първоначалният им цвят не можеше да се различи. Тъкмо когато се беше разтъркал най-усърдно, на вратата на стаята му неочаквано изникна Лан Далян. Днес той не беше в работна униформа, а в тъмносив жакет с традиционна кройка, с разкопчана яка, и тъмносини панталони, безупречно изгладени. Тънък жълтокафяв шал свободно обгръщаше раменете му. В дрехите му нямаше нищо

особено, а платът беше съвсем обикновен, но, кой знае защо, на него те стояха толкова естествено, че даже лицето му се беше изменило и като че изглеждаше още по-благородно.

— Гледай ти! Ами ти как ме намери, откъде разбра къде живея?

— Ама че си, нали ти ми каза! Днес и аз не съм на смяна и понеже нямам работа, дойдох да те видя.

— Тц-тц! Браво бе! — рече Мън Дафа и се зачуди дали ще трябва на свой ред днес да го почерпи с нещо вкусно за обяд. Стана да му подаде чашка вода, но Лан Далян сложи ръце на раменете му и го успокои:

— Пери си дрехите, не ми обръщай внимание, аз ще поседна за малко.

Като каза това, той се огледа и седна на една пейка в ъгъла на стаята, до която беше паркиран унгарският велосипед. Лан Далян разхлаби шала си и сякаш случайно сложи ръце на кормилото. Както си говореше с Мън Дафа, уж съвсем небрежно прекара велосипеда напред-назад, въртна колелата, опипа гайката, която държеше седлото, и прекара пръсти по рамката.

Той изчака Мън Дафа да си изпере дрехите и да ги простре навън, след това да изхвърли и мръсната вода и го посрещна с цигара в уста. Почерпи и него. Мън Дафа я взе и погледна марката — „Феникс“ — луксозни цигари с филтър. Обикновено той можеше да си позволи само евтините, люти и силни цигари „Бой“, а сега, захапал еластичния филтър, поемаше ароматния дим, изпитвайки неописуемо удоволствие. Това удоволствие скоро прерасна в благодарност към неговия приятел.

Лан Далян си дръпна от цигарата и тихо каза:

— Дафа, имам една молба към теб, не знам дали е редно да те питам.

— Каква молба? Какво говориш! Само недей да мислиш за братлето си като за чужд човек, казвай какво има!

— Как да ти кажа... — Лан Далян си дръпна от цигарата, пусна дим, изчака малко, все едно, че му беше трудно да отвори уста, и най-накрая каза: — Не ми харесва да карам велосипеди наше производство и винаги съм си мечтал за някой вносен, а най-вече за унгарски, марка „Диамант“. От година-две търся такъв велосипед и все не мога да си намеря...

При тези думи Мън Дафа се наежи — дали пък събеседникът му не иска да се възползува от ниската цена, на която беше купил велосипеда. Той тъкмо се канеше да прекрати разговора, когато изведнъж Лан Далян, все едно, че беше прочел мислите му, бързо добави:

— Изслушай ме. Хареса ли ми нещо — не желя парите. Ние сме приятели и аз нямам намерение да се възползувам от това, за да го купя по-евтино. Ако се съгласиш да ми го продадеш, аз не мога да ти го платя по цената, за която си го купил. Ще ти дам сто и двадесет юана — така и ти ще можеш да си купиш нелош нов велосипед.

— Какво? Сто и двадесет? — стъписа се Мън Дафа. Той не подозираше, че по света все още има хора, които с такава лекота си пръскат парите. От раз — сто и двадесет юана — три пъти повече, отколкото беше платил. Няма що — богатите хора са щедри, оправят се леко в сделките и умеят да се държат с достойнство! Със сто и двадесет юана в ръката — от тях най-много за сто ще може да си купи на старо от пазара някой добре поддържан велосипед марка „Червено знаме“ или „Летящ гълъб“, нека да е по-тежък, но пак ще спести двадесет-тридесет юана. Често ли се случва на човек да му паднат толкова пари? Той беше много радостен, но се правеше, че му е неудобно, че не може току-така да приеме предложението.

— Не му мисли толкова! — Лан Далян беше прям. — Взимаш си служебното удостоверение или домовата книга, отиваме в някой официален магазин и оформяме препродажбата. Парите са в мен, Мън Дафа се поопъва още малко, но в края на краищата подкара велосипеда след другаря си.

С оценяването на велосипедите в магазина се занимаваше един шишко, който се задъхваше от тлъстина. Въпреки че беше като трупче, той все пак се наведе да прегледа осите, след което пъхтя сума ти време. Но проникателният поглед и невъзмутимото му лице го издаваха, че добре разбираше от работата си. След не повече от шест-седем погледа към велосипеда той съобщи, че струва не повече от осемдесет юана. А освен това постоянно хвърляше многозначителни погледи към купувача — Лан Далян, — за да му даде да разбере, че партньорът му го мами — иска да измъкне от него твърде много пари за такъв старомоден, попрехвърлил годините вносен велосипед. Мън Дафа веднага започна да нервничи:

— Ние така сме се условили — сто и двадесет юана — каза той.
— Вие само трябва да оформите покупко-продажбата.

Шишкото погледна сурово:

— Младеж — каза той, — покупко-продажбата си е ваша работа, но ако я оформям аз, то цената ще е справедлива. Сто и двадесет юана? Че нали като добавиш още двадесет-тридесет отгоре, ще можеш да си купиш чисто нов велосипед. Като те гледам — десет-двадесет години да имам повече от теб — ама и ти не си малък! Трябва да разбираш, че така не може. Каж ми честно, ти колко пари би дал за такъв старец с изпопадали зъби?

Мън Дафа целият пламна след тези поучения. Беше го яд и гореше от желание да спори. Лан Далян обаче го дръпна за куртката и му смигна да не се репчи повече, а после се обърна вежливо към дебелия:

— Моля ви, гледайте си спокойно работата. Ние пак ще обсъдим цената и ще ви потърсим по-късно. Много ви благодаря!

Без да каже нищо, дебелият обърна туловището си като бирена бъчва и се отдалечи.

Лан Далян се обърна към Мън Дафа:

— Не ставай глупав! Защо е нужно да спориш с него? Пословицата гласи: „Хубавата стока си чака познавача.“ Той не е познавач, какво ще спориш с него. Аз мисля така — оформяме покупко-продажбата за осемдесет, а останалите пари ще ти дам на ръка. Какво ще кажеш? Ако си съгласен, давай тук колелото, домовата книга и служебното удостоверение — аз ще оформя всичко, без теб. По-добре да не се появяваш пак там, че ще вземеш да спориш и ще развалиш работата.

Мън Дафа хвърли поглед към Лан Далян и убедил се в искреността му, каза:

— Добре! — Той се страхуваше да не изпусне тази златна възможност, затова се съгласи да го пусне сам.

Лан Далян отиде да се разбере с шишкото. Онзи бързо оформи сделката и не след дълго му връчи квитанцията и парите. Междувременно беше станало време за обяд и Лан Далян пак покани Мън Дафа в близкия ресторант с кухня от провинциите Дзянсу и Фудзиен.

Заведението беше от класа, а ястията — много по-изискани от миналия път. В тази обстановка и с това настроение всичко беше като на тържество. На масата Лан Далян извади портфейла и даде на Мън Дафа четири банкноти по десет юана. Мън Дафа известно време се преструваше, че няма да ги приеме, но най-накрая все пак ги взе. После и двамата излязоха от ресторанта. Мън Дафа, с джоб, издут от парите, с корем, пълен с месо и вино, и със сърце, преизпълнено от щастие, стисна признателно ръката на Лан Далян за довиждане. Лан Далян скочи на преминалия в негова собственост унгарски велосипед, обърна за сетен път своя озарен от лъчезарната усмивка лик, след което буквално отлетя нанякъде. Той се чувствуваше толкова сигурен и караше толкова бързо, сякаш това винаги е бил неговият велосипед.

Същия следобед Мън Дафа се сдоби от пазара за стари колелета с нов велосипед „Червено знаме“, по-тежък — осемдесет процента запазен — чийто черен лак лъщеше много по-силно от този на унгарския. Купи го само за деветдесет юана и му останаха тридесет на ръка. Тази вечер лампата му свети до късно. Той седеше на кревата, пушеше, гледаше новото си колело и броеше падналите от небето банкноти, докато най-накрая клепачите му не започнаха да се слепват. Чак тогава загаси и си легна. В този момент беше убеден, че щастиято му най-накрая беше достигнало апогея си. Ала това щастие беше внесъл в живота му щедрият Лан Далян. Той схващаше, че в момент на порив човек най-лесно може да се окаже изигран, и едва когато всички изгоди и щети улегнат постепенно в сърцето му, може правилно да прецени — какво печели и какво губи. Следователно — трябва да се възползува от ентузиазма и благородните чувства, обзели Лан Далян в началото на новата им дружба, и преди още да се е опомнил, здравата да го изиграе още няколко пъти. Мън Дафа се зарече на другия ден, като се срещне с Далян, обезателно да се поинтересува за адреса му и сам да почука на вратата му.

Кой знае защо обаче, след този ден той нито веднъж повече не срещна Лан Далян на пътя. Ден, два, седмица, две седмици, месец, два месеца — Лан Далян никакъв го нямаше... Нима и той бе изчезнал внезапно като късмета му — когато най-не го чакаш, току се появи, а после пък най-ненадейно изчезне. Като птичка, прелитнала пред погледа ти — колкото и да са ти остри очите, колкото и да са ти бързи ръцете — най-много някое перце да отскубнеш...

Когато от тридесетте спечелени юана бяха останали вече броени пари, Мън Дафа се събуди внезапно една нощ и повече не можа да заспи — в главата му се въртеше странната история с покупката на велосипеда, с продажбата му, случайната среща с Лан Далян и внезапното му изчезване. Той се опитваше да стигне до сърцевината на цялата история, но все повече долавяше в нея някакъв странен вкус. Докато се питаше и си отговаряше, внезапно го осени една твърде неприятна идея. Обзет от страх, той не се осмели да продължи размишленията си, а само неволно възкликна:

— Както излиза, май повече няма да го видя!

Тайната той скри в сърцето си и не разказа за нея никому. Но тя беше като червейче — извиваше се на всички страни, глождеше до болка и ставаше все по-непоносима. Най-накрая не издържа и я сподели с един колега от неговия цех, заслужаващ доверие и сравнително схватлив. Колегата му изслуша историята с безпристрастието на страничен наблюдател, след което внезапно го тупна здравата по рамото:

— Честито! Минали са те, Дафа!

— Как?! — попита той, макар дълбоко в себе си да беше разбрал вече всичко.

Когато нечие съмнение бива потвърдено от страничен човек, то се превръща в твърдо убеждение.

— В рамката на унгарското колело сто на сто е имало скрито нещо. Защо иначе оня мазник с фамилия Лан се е потулил? Както разбирам — не е глупак, за да плати такава висока цена за твоето старо колело. Къде ти беше здравият разум? Как не си се досетил?

— Аз... ех! Стига за това! Кажу по-добре какво може да е скрил в тая рамка? — попита пребледнял Дафа.

— Ами какво да ти кажа — бижута някакви сигурно, злато или пък спестовна книжка, диаманти, банкноти — всичко може да е имало. Усецам, че тоя мръсник само ще да е бил някой богаташ. При обиска на къщата му в началото на Великата културна революция е скрил нещо в рамката на колелото. След това обаче и то било конфискувано или пък се е запияло някъде. Той го търсил навсякъде и случайно забелязал, че го караш ти. Лепнал се е за теб, а после като е видял каква си цияция, набутал ти голяма сума пари и офейкал. Само така е било, няма грешка. Туйто! Патицата ти е изхвъркнала направо

измежду зъбите! Но ти не унивай — размърдай си мозъка! Кой знае, може пък и да забогатееш!

Край! Може би единственият случай да забогатее в живота токущо му се беше изплъзнал от ръцете. „Глупак!“ Той вдигна празната си, останала без нищо длан и звучно се плесна по врата.

III

В разгара на своите душевни терзания Мън Дафа ненадейно се сети за една история. Имало едно време рибар, който по цял ден седял на брега на реката, хвърлял въдицата и си мечтаел как някой ден ще дойде голяма златолюспеста риба с червена опашка и ще клъвне примамката му. Ала минали двадесет години, а старецът чакал ли, чакал, на брега на реката. Плувката така и не помръдвала — била като изсъхнало, мъртво клонче. Дните отминавали, кукичката ръждясвала, а на примамката не обръщала внимание не само рибата, но даже и гладните раци я подминавали. Но ето че един прекрасен ден рибата доплувала — невъобразима, с огромни размери, преливаща с всички цветове на дъгата! С едно движение наляпала тя и стръвта, и кукичката. Рибарят обаче спял и нищо не почувствувал, а когато се събудил, рибата вече преспокойно се отдалечавала. Той успял да забележи само последния мах на грамадната ѝ като весло опашка и дълбокия водовъртеж, в който изчезнала. Хвърлил въдицата отново, но не хванал нищо повече. Само лек дъх на риба витаел над голата кукичка... Мън Дафа се чувствуваше точно като онзи рибар.

Той съжаляваше, окайваше се и тънеше в терзания! Най-напред отиде в завода за медицинско оборудване от южната страна на Глинената стена и попита за Лан Далян, но се оказа, че там няма такъв човек. Разбира се, можеше да отиде в оказионния магазин, да намери онзи шишко, който оформи препродажбата, и по квитанцията да открие следите му, но как да обясни причината на разследванията си? Оставаше му само да продължава издирването тихомълком.

На отиване и на връщане от работа, сред тълпите около кината след прожекция, из ресторанти, магазини и сергии — навсякъде сред хорските сборища търсеше той онзи човек, онова колело, онези скрити в него скъпоценности. В почивните дни от сутрин до вечер се разхождаше навън, обикаляше всички малки и големи паркове на града, блъскаше се из най-оживените места в центъра, оглеждаше се наляво и надясно, докато не го заболяваха очите от умора. А късите му

крака заякнаха като железни пръти. За първи път се вглеждаше така внимателно, с такъв интерес във външността на всеки човек и започна да усеща колко богати и разнообразни могат да бъдат всъщност човешките лица — стотици и хиляди различни чешити. И тъй, година след година той продължаваше да търси със същата упоритост. По-настойчиво, отколкото някога самият Пърсивал е търсил своя съд, търсеше той Лай Далян, с чувството, че не може да живее, ако не го намери.

След четири години случайно забеляза сред оставените до Нармага велосипеди един унгарски, марка „Диамант“, твърде приличащ на бившия негов. От радост сърцето му едва не изхвъркна от гърдите. Доближи се, разгледа го внимателно. За момент даже не смееше да повярва, че това е именно неговият велосипед. Бяха минали вече четири години, а старата вещ трудно се разпознава, да не говорим, че с течение на времето един износен велосипед доста изменя първоначалния си вид. Трябваше да изчака малко и да види Лан Далян ли е собственикът на колелото. Затова застана на тротоара срещу паркинга и впери поглед във велосипеда. Цели два часа минаха в очакване, но така и никой не дойде да си го прибере. Денят беше наистина горещ, а и сянка отникъде не падаше. Мън Дафа започна да се чувства като изоставен прът за знаме, щръкнал самотно под палещото слънце. Така го напече, че и потта му сякаш се изпари, виеше му се свят, устата — пресъхнала, ако продължаваше така, сигурно скоро щеше да избухне в пламъци. Затова отскочи набързо до най-близкото заведение за студени напитки и си купи един сладолед на клечка. Докато се върна със сладолед в ръка на мястото си обаче, някой вече беше взел велосипеда.

Така беше изпуснат и последният шанс за възвръщане на загубеното. Този път ударът не беше от леките. Най-големият му враг беше постепенната загуба на надежда, бавното умиране на всички негови стремежи и очаквания. Вече си мислеше, че дори и да намери Лан Далян, не ще може да направи каквото и да било, ако онзи не си признае, че е бил скрил нещо в рамката на колелото. При тази мисъл целият му плам стремително гаснеше.

Времето е като водата, способно е полека-лека и най-гъстото да размие, и най-желаното да превърне в нещо обикновено. И все пак винаги когато караше колело и срещнеше някой, чийто силует поне

малко му напомняше Лан Далян, Мън Дафа извърщаше кормилото, догонваше го и внимателно го оглеждаше — дали пък няма да се окаже онзи, когото търси? Но всеки път се припознаваше и това само правеше още по-непоносимо бремето на неговото самосъжаление и отчаяние.

IV

И ето го вече Мън Дафа на тридесет и пет, все още ерген, но я кара къде по-добре — достигнал е втори разряд и с премиалните месечният му доход надхвърля седемдесет юана. При което и марката цигари, които пуши, и качеството на храната в чинията му вече са над средното ниво. Но, както се изразява самият той, отвори му се „апетит за пари“, тъй че, естествено, не бе успял да натрупа кой знае какви спестявания, за да си мисли за нещо като женитба и деца. Що се отнася до унгарския велосипед, за него мислеше съвсем рядко, тъй като това беше нещо, при което умуването нямаше да помогне.

Веднъж, както се разхождаше по улицата, някой го тупна леко по рамото. Огледа се — нещо в човека му се стори познато и той неволно трепна. А онзи се усмихна и каза:

— Не ме ли позна? Ами Лан Далян!

— А, Лан Далян, да, да точно така! — Само като съзря особената му, открита и топла усмивка, той веднага разбра кой е.

Доста се беше изменил за десетте години — понапълнял, както се полага на човек в средна възраст, бледото и слабо лице се беше закръглило и покрило с руменина, кожата блестеше, а контурите на овала се бяха позагладили, но дълбоките му очи все още излъчваха вгълбеност и спокойствие. Дрехите му както и преди бяха чисти, спретнати, но съвсем не изискани. Дафа възкликна: „Ай-я“, и не можа да се сдържи здраво да стисне протегнатите ръце на събеседника. Човекът, в безуспешно търсене на когото за десет години и железни подметки можеше да изгърка, изведнъж бе застанал пред него, покритата с пепел надежда наново се разпалваше. Ръцете му придобиха нова сила. Те като че стискаха онова безценно съкровище, смъртно уплашени, че то пак ще им се изплъзне.

— Ти... ти... ти...

Той не можа да изрече нищо повече. Далян пак се усмихна.

— Ти май през цялото това време си ме търсил? — каза той и после добави с увереност: — Да, търсил си ме навсякъде и не си ме

намерил!

— Аз, аз наистина те търсих, но в завода за медицинско оборудване „Червеногвардеец“ се оказа, че няма човек с твоето име.

Далян се засмя, а това, което изрече, още повече обърка Дафа.

— Да. Ти не можеше да ме намериш. Аз не се казвам Лан Далян и не работя в завода за медицинско оборудване „Червеногвардеец“. Колкото до това къде живея, то е съвсем наблизо. Ако нямаш сега някаква работа — заповядай на гости. Имам да ти кажа някои неща.

Мън Дафа тръгна след него като насън. Минаха две пресечки, завиха в третата, влязоха през двукрила желязна порта с орнаменти и се озоваха в малко, спретнато дворче, посипано с жълт пясък. По краищата му бяха посадени няколко храста с блестящи зелени листа, а по средата минаваше пътечка, настлана с каменни плочи, извеждаща към изящна къщичка в японски стил със стръмен червен покрив.

Далян въведе Дафа в една стая. Макар и с нисък таван, тя беше просторна. Прозорец с арка гледаше към дворчето, а през него нахлуваха обилно слънчеви лъчи и изпълваха помещението със светлина. Первазът беше целият отрупан с различни цветя и треви, чийто аромат действуваше опияняващо. Дългите стебла на орхидеите се спускаха надолу от високо окачена саксия и някои от тях почти докосваха пода. Напряко пред прозореца беше поставено голямо старинно писалище за двама души един срещу друг, на което лежаха купища книги, списания, ръкописи, писма, както и шишенца за туш, бурканче с лепило, четки и съдче за четки... По четирите стени имаше големи шкафове, претъпкани с грижливо подредени книги. Имаше и няколко стола за гости, но ги нямаше общоприетите мебели като канапе, масичка за чай и лампион, които обикновено хората обичат да слагат вкъщи. За Дафа всичко в тази стая беше ново. Сред атмосферата на уединение и духовност, създавана от безкрайните редици книги, той изпитваше някакво необяснимо вцепенение, разбираше, че той и собственикът на дома са коренно противоположни хора, две съвсем различни създания.

Онзи го покани да седне, почерпи го с чашка ароматен чай и хубава цигара, след което се отпусна върху голям кръгъл фотьойл от срещуположната страна на писалището и го попита:

— Ти нали подозираше, че откъгнах велосипеда с измама?

Прямотата на въпроса завари Дафа неподготвен.

— Аз?

— Не подозираше ли, че в него е било скрито нещо?

Този въпрос беше още по-прямо от предишния и Дафа не намери думи да отговори, а само размаха ръка:

— Аз? Не! Не! Нищо подобно!

— Не е вярно, съмнявал си се. Ти със сигурност си помислил, че колелото е било мое, а в началото на Великата културна революция, когато са ми конфискували имуществото, аз съм скрил в него някакви скъпоценности, но после конфискували и него, че навсякъде съм го търсил и като съм те видял да го караш, нищо друго не ми е оставало, освен да ти го откъсна. Така ли е?

Когато този тъй наречен „Лан Далян“ стигна дотук, от устата му се откъсна лек смях, но после той пак стана сериозен и произнесе отчетливо:

— Бил си напълно прав. По време на културната революция на мен действително ми конфискуваха имуществото и аз наистина скрих нещо във велосипеда...

— Наистина ли! — Веждите на Дафа се бяха вдигнали високо.

— Наистина. Но после ми конфискуваха и него и аз реших, че всичко е свършено, и кой да предположи, че за щастие ще се срещнем с теб. Преди да се видим за първи път на пътя, аз вече те следях от половин месец. Но дори след като се запознахме, аз не смеех да бъда сигурен, че това е именно моето колело. И чак после, когато ти дойдох на гости, успях внимателно да го разгледам и със сигурност да се убедя в това. Веднага щом го купих от теб, същия ден измъкнах седалката и видях, че всичко е на мястото си — нищо не липсваше...

— Ох...

Онзи пак се развесели и обясни:

— Днес тези скрити скъпоценности са общо достояние. Аз тъкмо се канех някой ден да намина към теб, но ето че се срещнахме ненадейно. Аз — тук той направи пауза, а после добави с радост в гласа, — аз реших да отделя част от тях и да ти ги подаря.

Това беше като гръм от ясно небе за Дафа и той, несъзнателно напрегнал краката си, едвам не скочи от стола. „Как? Нима на този свят наистина е възможно да загубиш спечеленото и после пак да го получиш обратно? Не става ли така само в романите? И нима този човек е толкова великодушен, че да отдели част от своята собственост

за мен — почти непознатия, случаен приятел?“ Беше крайно смутен, а и не му се вярваше, но безумната радост, която не можеше да задържи в сърцето си, се отрази на лицето му.

— Ама ти защо, моля ти се... — неволно заговори той с тон на човек, когото ще даряват.

— Не, аз държа да ти ги подаря. Но първо искам да ти се извиня, че когато купих от теб колелото, те излъгах. За тридесет години живот ти си първият човек, когото съм излъгал. Но беше наложително, имаше определена причина и ти скоро ще я разбереш.

— Моля ти се, няма нищо. — Дафа беше станал и по всичко личеше, че чака да си получи наградата.

По лицето на човека заигра лека усмивка и в нея имаше някакъв труднопостижим смисъл. Той се изправи, извади от шкафа нещо правоъгълно и чисто ново и го постави на масата. Дафа реши, че ще са някакви бижута, защото предметът му напомни за пъстрите кутийки, общити с копринени и ламени нишки, където обикновено се съхраняват такива скъпоценности. Но като се вгледа по-добре, откри, че всъщност бяха няколко нови дебели, книги.

— Какво е това? — Той не разбираше защо слагат пред него тези книги.

— Първо ги разгледай — предложи му онзи. Гласът и усмивката му оставаха все тъй топли.

Той повъртя в ръцете си тези ни най-малко неприличащи на скъпоценности книги и реши, че в тях се крие някаква тайна. Скоро обаче се убеди, че те не се отличават с нищо особено и че просто са няколко току-що отпечатани книги. Започна да ги прелиства и от тях замириса на свежа хартия и печатарско мастило. Едната се наричаше „Буен огън“, другата — „Слънцето ще изгрее на разсъмване“, а третата — „Сълзите на силния“. Имаше и един сборник стихове — „Паметна бележка за бъдното“. Под всички заглавия стоеше името на един и същи автор — Лан Тиен.

— Лан Тиен е моето истинско име.

И човекът, който най-после разкри истинското си име, му разказа цялата истина от началото до края.

— Това са нещата, които някога бях скрил в рамката на унгарския велосипед.

— Какво? — учуди се Дафа. — Не е възможно! Ти нали каза, че били скъпоценности?

— А нима не са скъпоценности? — Насочил към него пламтящия си поглед, Лан Тиен започна бавно да приповдига завесата над тази история. — Искаш ли да научиш съдбата на тези книги? Ще ти я разкажа. В годината, когато се започна Великата културна революция, аз, както и ти, бях на двадесет и три години. До този момент още почти нищо не ми беше ясно, а внезапно налетелият ураган промени всичко наоколо — от цялото общество до най-малкия дом и всяко човешко сърце. Бурните житейски промени отново подлагаха на изпитание всички. Със суровата мярка на отминалите военни години отново се претегляха мислите, стремежите, вярата и нравствеността на всеки от нас. Тогава станах свидетел на това как някои страдаха и желяеха единствено страданията по-скоро да свършат, как други сваляха своето бреме върху чужди плещи, как трети се отказваха от убежденията си; но имаше и такива, които си оставаха изпълнени с надеждата за светло бъдеще. Имаше хора, които мислеха само за своите изгоди и щети, загрижени единствено какво губят и какво печелят, но имаше и такива, които живееха с болките на страната, със страданията на народа и те закаляваха сърцата им. Моят дом беше разбит, но вярата ми не беше съкрушена. Понятието „народ“ отдавна вече се беше превърнало в куха фраза, но ако наистина умееш да вникнеш в сърцето на всеки отделен човек, да разбереш неговите мисли, стремежи и мечти, тогава за теб тези безброй сърца ще се съберат в едно и ще видиш, че народът — това не е нещо безформено, а реална, осезаема сила, на която не може да се противостои. За да не се разиграе подобна трагедия и с нашите потомци, за да не се случват в историята повече такива болезнено остри обрати, трябва ние, нашето поколение, да се извисим над личните радости и тревоги, над любовта и ненавистта и да гледаме реалния живот право в очите, от високата точка на нашето време, да извлечем от миналото уроци, които ще са от полза за бъдещето. Ето защо през онези една-две години аз правдиво записвах всичко, което чувах и виждах, всичко, което чувствах. Знаех, че ако някой случайно разбере за това, ще пострадам не само аз, но и моите родители, близки. Затова измислих един добър начин — записките си криех в тръбата под седалката на велосипеда. Кой можеше да допусне, че хората от учреждението на баща ми, изпратени

да изнесат описаното при конфискацията имущество от нашата къща, по грешка ще отнесат и велосипеда ми. Обърнах всичко, за да разбера къде е изчезнал, тъй като истинските мисли и чувства, всички подробности, които бях записал, бе твърде трудно да се припомнят след време. Голяма част от суровия материал, влязъл в тези книги, е именно от записките, които бях скрил тогава в колелото...

— Ама, ама... как може така? — Развръзката на цялата история не се хареса на Мън Дафа, а и той за нищо на света не би могъл да разбере действията на този човек — трудно му беше да повярва във всичко това.

— Не ти ли се вярва? Добре, сега ще ти дам да видиш...

Изричайки това, Лан Тиен се обърна и извади от шкафа голям книжен свитък, а когато го разгъна, се оказа, че той се състои от дълги и тънки, плътно навити ивици пожълтяла хартия, при това по тези от външната страна още личаха ръждиви следи от допира с вътрешността на тръбата. Дафа облещи очи.

— Разбира се, за тези десет години аз съвсем не съм написал само това. Но и то свърши работа. Виж... — Лан Тиен посочи с ръка към масата, зениците му блеснаха, а гласът му се извиси и леко затрептя от възмущение: — Виж този куп писма. Пращат ми ги развълнувани читатели от всички краища на страната. Някои от тях наистина могат да те разплачат. Не е ли това най-високото свидетелство за цената на моя труд? Разбира се, за някои подобно нещо може да няма стойност, но за мен тези писма са по-ценни от всички съкровища. Те свидетелстват, че през десетте години, пълни с мъка и обиди за всички, аз не съм пропилял безцелно младините си, не съм си губил времето, не съм изменил убежденията си под натиска на живота, не съм изгубил интереса си към него, не съм живял само с днешния ден, не съм се поддавал на усещането за безнадеждност, на душевния упадък. Но колко трудно ми беше да работя тогава... Да живееш в тайна, да не смееш да мечтаеш и за капка слава и да си готов да прекараш тези безкрайно дълги дни в безпросветна нощ, да се радваш на това, че си надеждно скрит и че никой нищо не знае, да съзнаваш, че цял живот трябва да мълчиш като ням... ето защо купих твоя велосипед и ние с теб повече не се срещнахме. През цялото това време съм вярвал, че мълком върша нещо полезно за моята страна и за народа. Човек само тогава може да се чувства щастлив, когато вярва, че

животът му има смисъл. Така погледнато, истинското богатство на този свят е духовната пълнота. Съгласен ли си?

Даф слушаше, без да разбира напълно смисъла на тези думи.

Внезапната, съвсем невероятна развръзка го плашеше, объркваше и обезнадеждаваше. Пламенните и въодушевени слова на Лан Тиен го караха да усеща, че тях двамата ги дели дълбока пропаст. Бяха връстници, появили се по едно и също време на този свят, но поели по два съвършено различни пътя. И двамата са се стремели към едно и също нещо — богатство. За него самия то беше злато и сребро, ядене и пиене, небивали съкровища, а през онези ужасни години човекът се крил и рискувайки живота си, се стремял към нещо друго. Към някакво безкрайно обилно, обширно по смисъл, принадлежащо на цялото общество богатство... Двамата бяха прекарвали цели десет години в мъчителни търсения и днес — в ръцете на единия богатството бе разцъфнало и дало плодове, а на другия ръцете така и си останаха празни.

Когато за пръв път от деня, в който се беше родил, проумя тази житейска истина, Дафа почувствува, че повече не може да седи до този човек.

**ГАО СЯОШЪН
ЛИ ШУНДА СТРОИ КЪЩА**

1

Старите селяни казват — яж три години рядка каша и ще си купиш крава. Лесно е да се каже, но да се направи, никак не е просто. Само си представи, щом три години ще се свиваш даже за храната, едва ли ще мине без крайно ограничение и на останалите разходи. Май че, общо взето, празни приказки са това. Ако поначало няма какво да се яде, за какви икономии може да става дума?

Положението в семейството на Ли Шунда открай време бе именно такава, тъй че преди Освобождението той не бе и сънувал да си купува къща. Но след аграрната реформа току го хвана мерак — да си построи къща от три стаи по почина: „Яж три години рядка каша и ще си купиш крава.“

Обаче за да си построиш три стаи, колко ли пъти по три години трябва да ядеш рядка каша? Той не разбираше, че всичко бе много по-различно, отколкото преди Освобождението. Позаживя с повечко икономисване и успя да натрупа нещичко, ето защо имаше предостатъчно вяра.

По онова време Ли Шунда бе двайсет и осем годишен, с черна къса коса, червендалесто лице, среден на ръст, широкоплещест. Бе внушителен като желязна пагода. От четиричленното му семейство (той, жена му, по-малката му сестра и сина му) трима обработваха отпуснатата им земя — шест му и осем *фъна*^[1]. Той чувствуваше, че силата, която го изпълва, е по-голяма от небесната — хванеше ли мотиката, сигурно лесно щеше да прокопае земното кълбо. Как тогава можеше да го смути строителството на тристайна къща! Погледът му — спокоен, без признаци на особена находчивост, широкият му като риба нос, разположен правилно над дебелиите му устни, показваха упорита решимост. Дори бик не можеше да я поклати.

Какъв ти бик, и влак нямаше да успее да я засегне. Бащата и майката на Ли Шунда, както и едногодишният му брат, умряха, без да са имали къща. Те открай време бяха лодкари, ловяха риба покрай бреговете на южното течение на река Чандзян. Скитаха навсякъде, и

сами не знаеха откъде произхождат. Когато стигна до ръцете на бащата на Ли Шунда, лодката бе вече много овехтяла. Там, където бяха забити гвоздеите, се бяха образували дупки от ръждата. Тръстиковият навес се бе пробил. Лодката вече не издържаше вятъра и вълните, не можеха да се ловят с нея риба и скариди. Семейството смени професията си, някои започнаха да събират отпадъци, други — да разменят захар срещу вехтории, трети събираха речни охлюви. Така изкарваха за всекидневната оризова каша. През зимата на 1942 година, когато Ли Шунда бе вече на деветнайсет години, спряха с лодката в село Чъндзя. Този ден небето бе покрито с черни облаци, духаше силен вятър. Ли Шунда слезе на брега с четиринайсетгодишната си сестричка Шунджън, единият щеше да събира вехтории, а другият — отпадъци. Изминаха повече от десет *ли*. Привечер, когато тръгнаха назад, вятърът стихна и облаци изсивяха, заваля силен сняг и те скоро изгубиха пътя. За щастие се натъкнаха на един порутен храм и прекараха там нощта. Щом се съмна, веднага се върнаха в Чъндзя. Лодката бе потънала от тежестта на снега, а родителите и братчето бяха умрели от студ пред една селска порта. Още преди снегът да потопа лодката, те се качили на брега, чукали по вратите и викали за помощ. Обиколили повече от десет порти. Но какво да се прави, като навсякъде бушували бедствията на войната, върлували безброй разбойници. Викали отвън за спасение, а хората мислели, че бандити са нападнали селото, и никой не смеел да отвори, затова тримата живи замръзнали върху заснежената земя. Небето няма очи, земята няма съвест, бедствията на бедняците нито могат да се предвидят, нито да се изразят с думи... да нямаш къща, а...

Ли Шунда и сестра му поплакаха край телата на родителите си, а и бедняците от Чъндзя не бяха безсърдечни. Изтеглиха на брега потъналата лодка, разрязаха я на две и от едната половина направиха ковчези, за да погребат мъртвците. Другата обърнаха с дъното нагоре и издигнаха близо до гробовете колиба. Така Ли Шунда се сдоби с дом и семейство.

Щом свърши антияпонската война, започна гражданската. Гуоминданът се зае с мобилизация на мъже за армията, но никой не искаше да отиде. Кварталният началник получи наряда за мобилизиране. Като видя, че Ли Шунда е чуждоселец без никакви роднини, го принуди да се продаде като войник срещу три *дана*^[2] ориз.

Той огледа колибата без врата, побоя се, че някой може да оскърби сестра му, като заминеше, и затова с получените пари изгради тръстикова колиба, четири на четири крачки. Едва тогава изтри сълзите си и пое „седемте *дзина* и половина“^[3].

Как се съгласи да продаде живота си на Гуоминдана! Три месеца по-късно, щом стигна предната линия, дезертира и се върна. На другата година кварталният началник пак му плати да замине. Три пъти се продава той. С парите от втория път плати земята, върху която бе построил колибата. А парите от третия път даде за земята, където бяха погребани родителите му. Ех, и още три пъти да се бе продал, всичките пари пак щяха да отидат у други.

Щом вече имаше тръстикова колиба, четири на четири крачки, можеше да помисли за съпруга. Докато бе на военна служба, сестра му бе приютила една бездомна девойка просякиня, за да не живее сама. По-късно тя му стана жена. След година им се роди пълничко бебе, което с нищо не бе по-лошо от чуждите деца.

Аграрната реформа преразпредели земята, но не преразпредели къщите. В Чъндзя имаше само един едър земевладелец, но той си бе построил дом в града и нямаше как да го пренесат в селото за разпределяне. Ли Шунда бе измислил собствен начин на действие. Направи си груба сметка — той и сестра му имаха общо две стаи (като се омъжи, тя сигурно ще остави своята за сина му), от тях по половин стая използваха за всекидневна и кухня. За свинете, овцете и дървата също трябваше помещение, изглежда, за едно семейство бяха необходими най-малко три стаи.

Такава бе целта, която Ли Шунда си постави след Освобождението.

---

[1] Традиционната китайска мярка за площ му, равна на 666 м., съдържа 10 *фъна*. — Б.р. ↑

[2] *Дан* — мярка за вместимост, отговаряща на около 100 л. — Б.пр. ↑

[3] Т.е. пушката (един *дзин* е равен на 0,5 кг). — Б.пр. ↑

2

Когато един освободен бедняк си постави за цел чрез неуморна борба да си построи тристайна къща, може би изглежда, че кръгзорът му е твърде ограничен, че стремежите му са прекалено нищожни. Но Ли Шунда смяташе, че само като се опира на комунистическата партия и на народното правителство, ще успее да изяви своите велики стремежи и силната си воля, ще може да осъществи на дело тези велики стремежи. Затова с цялото си сърце и ум искаше да върви докрай по пътя, който следва партията. Поведението му от самото начало до настоящия момент бе доказателство за това. Според него социализмът се състоеше в „двуетажни къщи, електрически лампи и телефони“. Главното все пак бе строителството на къщи. Но той смяташе, че двуетажната къща не е толкова удобна, колкото едноетажната с две стаи. Предпочиташе да няма горен етаж, а само долен. Самият той мислеше да си построи едноетажен дом, но не знаеше дали такава къща съответствува на социализма. Що се отнася до електрическото осветление, него го одобряваше. Телефон не бе му нужен, нямаше нито роднини, нито приятели, на кого да се обажда? Децата ще го строят и ще трябва да харчи пари за поправка, няма ли този предмет само да разорява семейството му? Той разгласяваше открито тези свои мисли и изобщо никой не смяташе, че в тях има нещо нередно.

Селяните в Чъндзя не само не подценяваха целта на борбата му, но даже я мислеха за прекалено висока. Някои споменаваха стара местна поговорка:

— „Десет му земя и тристайна къща трудно се намират по света“, у нас е лесно да приказваш за три стаи, ама е трудно да ги направиш!

— Искаш ли да ги построиш, половин живот ще се мъчиш! — казваха други. А трети смятаха така:

— След Освобождението стана малко по-лесно, ама пак ще ти се съберат поне десет години.

Думите бяха верни. По това време село Бънниу беше своеобразна граница за видовете жилища от двете страни на железопътната линия Шанхай-Нанкин. На запад осем десети бяха кирпичени къщурки и тръстикови колиби, а на изток девет десети бяха тухлени сгради, покрити с керемиди. Село Чъндзя бе на сто ли на изток от Бънниу и в цялото село никой нямаше тръстикова колиба освен Ли Шунда. Макар да бе беден, в такова обкръжение той бе свикнал да гледа хубави къщи. Ах, този честен човек обичаше хубавото, нищо, че бе бедняк, затова намисли да си построи тристайна къща, но колко по-лесно е да се каже, отколкото да се изпълни!

При толкова много мнения Ли Шунда винаги казваше със смях:

— В крайна сметка няма да ми е по-трудно, отколкото на Югун^[1] да премести планината!

Говореше ли, дебелите му устни тежко се движеха под големия му нос, затова кратките думи, които изричаше, изглеждаха много сериозни.

Оттогава семейството на Ли Шунда започна титанична борба. Заработиха с най-прости сечива, без да щадят сили, за да осигурят всяко зърно. С най-примитивни методи за водене на стопанството натрупваха всяка паричка. Ежедневната им зарплата бе твърда нищожна, но те ясно разбираха, че всички големи неща се събират от натрупването на безброй малки. Изразяваха поразително примирение със съдбата си и неунищожимо желание за труд. Понякога изкараното от семейството за деня не покриваше дори обичайните ежедневни разходи за живот. Тогава решаваха да погладуват. Всеки изяждаше половин паничка каша по-малко, за да се икономиса нещо от шестте панички. Стигаше се дотам, че когато валеше силен дъжд или сняг и оставаха съвсем „безработни“, лежаха на леглата, без да стават. Вместо три пъти на ден ядяха два пъти, за да внесат спестеното в дневната печалба. В кашата от ориз с диви треви слагаха няколко зърна соя и не наливаха масло, защото маслото поначало се правеше от соя. Като готвеха охлюви, слагаха един черпак оризова отвара, а не вино, защото виното и без това се прави от ориз... Цяла година гледаха кокошки, без да ядат яйцата. По време на празника Чистота и светлина през пролетта купуваха един *дзин* месо, за да поменат родителите си, и им оставаше чак до празника Начало на лятото, на петия ден от петия лунен месен, когато започваше да се сади разсадът.

Останеше ли му свободно време, Ли Шунда се заемаше със занаята на прадедите си, натоварил на кобилица кошници със захар, обикаляше селото и я разменяше срещу парцали, вестници, вехт памук, скъсани обувки и други вехтории. Сортираше ги и ги подреждаше, а после продаваше всичко в изкупвателния пункт. Понякога си докарваше добра печалба. Сред вехториите често попадаха панталони и галоши, които можеха да се носят, като се закърпят. Закърпваха ги, поносваха ги и когато от тях вече нищо не ставаше, ги връщаха във вехториите, така също се икономисваха немалко разходи. За захарта, с която търгуваше, той купуваше малтоза и вкъщи сам я преработваше, така му излизаше евтино. Но собственият му син Сяокан чак до седмата си година не знаеше каква е захарта, сладка ли е, солена ли е. Като стана на осем години, младежи от селото го накараха да опита вкъщи едно парче. Майка му го хвана като крадец и го наби. Той заквича от болка като свиня, когато я колят. Накара го да се закълне, че ще стане по-добър. Освен това непрекъснато му повтаряше, че като пораснел, щял да разори семейството им, казваше, че щял да пропилее онова, с което родителите му искали да построят тристайна къща, и още, че ако не си намерел в бъдеще жена, да не корял родителите си!

Но най-забележителното нещо в семейството бе външността на сестрата на Ли Шунда, Шунджън. През 1951 година, когато започна аграрната реформа, тя вече бе на двайсет и три години. Тогава правителството още не бе призовало към късни бракове и според обичая тъкмо бе на възраст за омъжване. Тя не само понасяше бедността кротко и скромно, но и бе израснала чудно хубава. Погледнеш ли я внимателно, сякаш бе образ и подобие на брат си, само носът ѝ бе малко по-малък, а устните ѝ — малко по-тънки. Точно в тези две „по-малко“ се виждаше, че тя е нещо повече от брат си, висока, с лице, продълговато като гъше яйце. Това я правеше прекрасна. По това време неколцина младежи от близкото село дойдоха да я искат за жена и не бяха само двама-трима. Но без да се интересува от качествата и външния им вид, Шунджън казваше само, че е още млада, и връщаха всички. Брат ѝ я бе отгледал и тя бе решила да се отплати за добрината му. Знаеше, че ако той се лиши от помощта ѝ, много трудно ще постигне целта, за която се бори. Ако тя се омъжеше, брат ѝ не само щеше да се лиши от работна ръка, на която

можеше със сигурност да разчита, но трябваше и да ѝ даде едно му и седем *фъна* ниви, които ѝ се падаха. Станеше ли така, икономическите и трудови възможности на брат ѝ щяха силно да отслабнат и кой знае кога щеше да се справи със строителството на тристайната къща. Затова тя се примири, че най-прекрасното време от живота си, за което казваха, че е пролет в пролетта, ще отдаде на работата на брат си.

Към края на 1957 година Ли Шунда вече бе купил всички материали, необходими за изграждане на тухлена тристайна къща. Едва тогава Ли Шунджън тайно замечта, вече двацет и девет годишна, да се омъжи за един трийсетгодишен момък от съседното село. Младоженецът се грижеше сам за двама старци и саката сестричка. Семейството им бе толкова бедно, че вкъщи имаха само четири голи стени, носеха дрипи и той бе останал чак досега ерген. Затова като приеха Ли Шунджън, както преди продължиха да живеят бедно. А тя вече бе свикнала с бедността и не се плашеше от нея.

---

[1] Персонаж от древнокитайската книга „Лиездзъ“, образец на трудолюбие и упоритост. — Б.пр. ↑

3

Мина сватбата на сестрата, настъпи 1958 година. Какво липсваше на Ли Шунда по това време? Липсваха му пари за надници на дърводелци и зидари и за малко храна за майсторите. Трябваше му още година и въпросът щеше да се реши. А и създаването на народните комуни бе изгодно за Ли Шунда. Земята стана обща, можеше по собствено желание да избере най-подходящия участък за строеж. Не бе ли това най-разумното?

Но Ли Шунда в крайна сметка бе не революционер, а само сподвижник на революцията. Като чу думите на председателя Мао, че който върви след комунистическата партия, може да действа решително, започна изцяло да ги изпълнява практически — който и член на партията да кажеше нещо, за него то бе заповед. Една нощ Ли Шунда се събуди и чу да говорят, че в Поднебесната вече било осъществено Великото единство, вече нямало да има твое и мое. Бяха изминали осем години от Освобождението, народът имаше нещичко в ръцете си. Като Ли Шунда например — нали се бе снабдил със строителни материали за тристайна къща. Тогава защо да не се събере собствеността на всички и да се ускори нашето строителство? Нашето строителство е изцяло в името на всички, всички са длъжни да го подкрепят с пълни сили. Никакви лични сметки не са необходими, в бъдеще животът на всички ще стане еднакво прекрасен. Какво струва нищожното ти жалко имущество? Само ако го включиш в общото дело, ще можеш да работиш славно. Няма какво много да му мислиш, когато всичко се използва общо, от всички, никой няма да бъде излъган.

Тази теория без съмнение изхождаше от чувството за всеобща справедливост. Ли Шунда гледаше и мислеше, напрегнал всички сетива, и му бе леко. Макар че му взеха тухлите за строеж на доменна пещ, дървения материал — за направа на ръчни колички, а с керемидите му покриха обществените свинарници, той само сподавено изхлипа от болка. Но като си помисли за бъдещото щастие,

почувствува небивало удовлетворение. Натрупаният опит беше променил началните му възгледи, вече смяташе, че двуетажната сграда превъзхожда едноетажната. Държиш ли зърнени храни на горния етаж, те не могат да плесенясат, а живееш ли на горен етаж, влагата няма да те безпокои. Изглежда, ако си имаш своя част в многоетажна къща, не ще ти се наложи да се мъчиш по своя вина и като охлюв да мъкнеш къщичката си на гръб. Затова мислите му сякаш напълно се освободиха — каквото и да искаше колективът, всичко приемаше с радост. Ако се нуждаеха от счупеното му легло, би го дал, без изобщо да му се свиди — та нито той, нито жена му бяха отраснали в легло. Жена му, бившата просякиня, бе много по-предвидлива от него. Но когато този тайфун от дванайсет бала изтръгна всички и ги принуди да не бъдат господари на себе си, какво можеше да направи тя като жена? Да си предвидлив, е все едно да трупаш повече скръб. В края на краищата тя все пак скри една желязна тенджера, не я даде за претопяване, затова след като се разтуриха колективните столови, не ѝ се наложи да се записва на ред за купуване на тенджера.

Когато вече нямаше капитал за продължаване на играта, се върнаха отново към строителството на социализма. Сами оплескаха всичко — какво повече има за обсъждане! Все пак преди да бъде разчистено „бойното поле“, Ли Шунда често ходеше там и като гледаше разрушената пещ и захвърлените по пустинната земя колички, сълзите му потичаха и той хлипаше срещу вятъра. Спомняше си шестте години кръв и пот, спомняше си как бяха гладували, за да спестят от храната, спомняше си как бяха взимали от ръцете на детето парченцата захар, спомняше си напразно пропиляната младост на сестра си...

4

Компенсационната политика на правителството несъмнено допадна на хората. Но строителните материали на Ли Шунда бяха прарасани не от държавата, а от колектива. Този колектив, естествено, също трябваше да проведе компенсационна политика. Но и той бе обеднял, нямаше материали, които да върне, трудно му бе да изплати и пари, затова ръководните кадри хвърлиха силите си само в идеологическата работа, издигаха политическото съзнание на хора като Ли Шунда, искаха да проявят жертвоготовност и осъществяваха компенсационната политика, общо взето, по възможно най-ниската цена.

Загубите на Ли Шунда не бяха никак малки, но политическото му съзнание действително се издигна. По-рано никой никога не бе идвал при него да го възпитава така добросъвестно и внимателно. Секретарят на районния комитет, другарят Лиу Цин, прекрасен човек и високоавторитетен ръководител, специално го навестяваше и беседваше задушевно с него. Обясняваше му, че никой не е присвоил материалите му, нито пък врагове са злоупотребили с тях. Това, от което изхождали партията и правителството, било много хубаво, то било искрено насочено към ускоряването на строителството на социализма, за да можели всички да достигнат по-рано щастливия живот. Средствата, вложени от държавата и колективите, за постигане на голямата цел, били неизмеримо по-големи от това, което бе дал Ли Шунда, затова и загубите им не можели да се оценят. Сега партията и правителството нямали отношение към личните загуби, но все пак били решили да компенсират загубеното от отделните хора. Кой можел да направи подобно нещо освен комунистическата партия? Никой в историята не бил постъпвал така. Едва комунистическата партия могла да се отнесе толкова внимателно към китайските селяни. Надявал се, че той щял да се ориентира в затрудненията на партията, че интересите на държавата и колектива щели да станат най-важни за него. Трябвало да подели с тях загубите. През изминалите няколко години партията и

правителството също били извлекли урок от опита си, развитието щяло да се ускори. Било нужно само да се подобри икономиката на държавата и колективите, и положението на отделния човек скоро щяло да стане по-добро. Той искал да си построи къща с три стаи, но нали виждал, че сега има големи трудности, а в бъдеще щяло да стане по-лесно. Не трябвало да губи надежда. Най-накрая другарят Лиу Цин му помогна да се свърже с потребителната кооперация, колкото и да бе трудно положението, тя щеше да го снабдява с достатъчно малтоза, за да може да обменя вехтории и да изкара малко повече пари.

Чувствата на Ли Шунда се възпламеняваха лесно. След като получи напътствие и конкретна помощ от другаря Лиу Цин, той овладя сълзите, които напиреха в очите му, и без повече приказки изхлипа в знак на пълно съгласие.

Двадесетте хиляди керемиди, които му бе взела производствената бригада, сега продължаваха да покриват седемте помещения на свинарника, всяко с площ пет на пет крачки. Вече можеха да се върнат на собственика им, но сваляха ли ги, нямаше да могат да купят скоро нови, трябваше да отглеждат свинете под открито небе. Пък и керемидите бяха чупливи, при свалянето загубите нямаше да са малки, най-добре ще е да ги оставят. След дълги разисквания двете страни се спогодиха, взеха под внимание трудностите и решиха да не ги свалят. Производствената бригада освободи две от помещенията на свинарника и временно ги отстъпи за жилище на Ли Шунда. Когато успееше в бъдеще да си построи нова къща, бригадата, щеше да му върне керемидите, а той — да напусне свинарника. Свинарникът бе по-здрав от колибата на Ли Шунда, двете стаи имаха общо десет крачки, бяха достатъчно широки. Таванът достигаше височина един *джая* и един *чъ*, само дето в задната част бе по-нисък от човешки ръст, но стопанинът нямаше нужда да пъчи гърди и да важничи с внушителен вид из къщата, тъй че не му пречеше чак толкова. Пък и Ли Шунда от малък бе свикнал да се промушва под навеса на лодката и, естествено, не възропта.

Така бе решен въпросът с компенсациите. Ли Шунда прие чистосърдечно обясненията на ръководните кадри, но си извлече особен урок от събитието. Помнеше добре инфлацията в старото общество, тогава бе несигурно да се държат пари, затова щом имаше излишни, веднага купуваше нещо, за да ги вложи. Сега, с новия си

опит, разбра, че в съвременното общество е много несигурна работа да се съхраняват предмети, а парите можеха да се запазят най-добре под възглавницата. Честно казано, именно в това становище „левите“, които имаха особено остър нюх, започнаха да надушват нещо „антипартийно“.

От 1962 до 1965 година, благодарение на Селскостопанската програма от шейсет точки и на малтозата, осигурена от Лиу Цин, Ли Шунда пак успя да натрупа пари, още малко му трябваша, за да изгради къщата с три стаи. Но той не купи нищо, а реши: нищо да не взима, покупката трябваше да стане наведнъж, за да вдигне къщата веднага. Така щеше да избегне изненадите, които можеха да настъпят и да му донесат предишните загуби.

Както много други селяни, Ли Шунда бе хитрец на дребно. Затова точно когато му се струваше, че е взел всички мерки да не го сполети предишната беда, всъщност се оказа, че пак е объркал конците. Честно казано, да подкрепяш такива хора да вървят напред, е трудна работа.

По онова време всичко вече бе в изобилие и той свободно можеше да се снабди с необходимото, но като че ли напук не купуваше, а след няколко години положението с материалите се изостри, хора, които нямаха удостоверения от трите инстанции: производствената бригада, обединената бригада и народната комуна, не можеха да купят нищо. А той бе намислил да се снабди с всичко наведнъж, нима пак се оказа глупак? Но и да го обвиняваш, бе несправедливо, кой може да каже, че е мъдрец на този свят?

Ли Шунда чувствуваше, че при обичайна обстановка може да бъде от групата на сподвижниците на партийните решения — щеше да се справя с работата, да бъде съвсем искрен, без да се насилва. Но като започна Великата културна революция, вече не можеше да изпълнява нищо. Искаше му се да следва някого, но не знаеше кого, от всички страни крещяха: „Само аз съм прав!“ В края на краищата кой беше прав, кой — крив, кой — добър, кой — лош, кой — червен и кой — черен? Главата му забуча, съвсем се обърка, стоеше без работа и никого не следваше. „Всеки има представа кой е прав и кой — крив“, тези думи се смятаха за верни, но който не е преминал през културната революция, е много наивен. Не можеш да гледаш само какво пеят на сцената, а трябва да погледнеш и какво вършат под нея. „Всички могат да различат доброто от злото“, това бе по-правдиво. Виждаше, че суматохата сега бе по-голяма, отколкото през 1958 година. Тогава трошаха само предмети, а този път вредяха и на хората, можеше да се случи и животът ти да е в опасност. Вече нямаше как да постигне целта си, да построи къща, кой знае какво щеше да се случи утре! Това го отвращаваше. Но пък, от друга страна, бе доволен, че живее в свинарника в центъра на селото, ако се бе задържал в самотната колиба на брега, досега сигурно щяха да са му откраднали парите под възглавницата.

Но Ли Шунда бе наивник, в просветени времена културните хора не се нуждаеха от такива варварски средства. Веднъж посред бял ден при него вкъщи дойде един от началниците на бунтарската групировка с пистолет на кръста и с цитатника на Мао Дзедун под мишница. Придружаваше го ръководителят на производствената бригада. Порано той бе отговорник по културната революция в тухларницата на народната комуна. Обясни на Ли Шунда как като узнал, че той искал да си построи къща, а не си бил купил тухли, специално дошъл при него да му помогне в решаването на трудностите. Наруга Лиу Цин, който бил тръгнал по капиталистически път и не го било грижа за

интересите на бедняците и низшите средняци. Сега дошъл неговият ред да му стане спасител, само трябвало Ли Шунда да му даде двеста и седемнайсет юана и той се задължавал да му купи десет хиляди тухли. Следващия месец щял да му ги достави. Тези думи звучаха твърде приятно, затова будеха съмнение. Но все пак Ли Шунда си помисли, че са от една и съща обединена бригада. Макар да не бяха приятели, често се виждаха и никога преди не бе чувал този човек да е извършил нещо лошо. Сега правеха революция и сигурно му се искаше да направи нещо хубаво. Щом току-що е заел поста си, едва ли ще лъже. Пък и ръководителят на производствената бригада бе с него, освен това имаше и пистолет, и цитатник. Наистина: като ти казва дружба — значи дружба, като ти казва вярност — значи вярност, като ти говори за власт — значи има власт. Ли Шунда бе бягал три пъти от военна служба, но още не бе преживял такова положение — да го притискат хем с добро, хем с лошо. Изплаши се, омекна и с треперещи ръце преброи двеста и седемнайсет юана.

Следващият месец дойде. Изглежда, стоката вече можеше да се достави. Но за нещастие Ли Шунда се сблъска със зла съдба. Като отиде, ръководството на народната комуна поиска от него да обясни няколко неща: първо, откъде е родом? Какъв социален произход имат прадедите му? Второ, три пъти е бил на военна служба при реакционерите, веднага да предаде пушката си. Трето, да обясни реакционните си думи и действия (например казаното по-рано, че „едноетажната сграда е по-удобна от двуетажната“ и че „счупеният телефон не може да се поправи“, което било злобна нападка срещу социализма).

Не си струва да се говори за последвалите събития, тези неща са познати на всички. А и той самият като излезе, нямаше какво да каже. Две съществени неща все пак имаше. Първо, когато не можеше повече да сдържа вика си за помощ, на спасение му се притече отговорникът по културната революция в тухларницата. За отплата след това между тях се постигна лична договореност Ли Шунда да не повдига повече въпроса за двеста и седемнайсетте юана. Второ, постройката, в която го бяха затворили, бе много стабилно изградена. Там за пръв път в живота си започна да изучава начините на строеж. Изгради си съвсем ясна представа за къщата, която щеше да построи в бъдеще.

Когато дочака да го пуснат, се върна, куцайки, вкъщи, опрян на рамото на сина си (вече деветнайсетгодишен). Жена му и сестра му го разпитаха разплакани какви мъки е изтърпял и защо. С пресипнал глас той промълви две необясними и кратки фрази:

— Те са зли! Къщата ми!

Повече от година след това Ли Шунда не можеше да работи. Имаше болки в кръста. При смяна на сезона и облачно време всички кокали го боляха. Но имаше нещо странно, макар по-рано да не бе преживявал подобно нещо, все пак от малък бедствуваше и страдаше, как бе станал сега толкова деликатен? Да не се бе превърнал в „ревизионист“? Постресна се — струваше му се, че и в крава, и в кон да се превърне, пак бива, но да се преобрази в ревизионист — това никога не трябваше да става. Какво е това „ревизионист“? Това е черен котел, в който не можеш да готвиш, а го носиш като украшение на гърба си, нещо като семейна „реликва“, която се предава от поколение на поколение. Тази година синът му навърши деветнайсет години, ако на гърба му метнат такъв котел, къде ще си намери жена? А и къщата още не е построена, няма никакви условия.

Като стигаше в мислите си дотук, Ли Шунда изведнъж ставаше суеверен. От малък бе слушал доста стари истории, в някои от тях се разказваше как хората можели да се превръщат в много неща. Разказвачите нареждаха: „Изминала нощта и той се превърнал в...“ А преди преображението винаги имало и съответни предчувствия, например болки във всички кости, температура и какво ли не. Затова щом Ли Шунда се почувствуваше зле, започваше да се бои от нощта, страх го бе да заспи. Лежеше с отворени очи, не знаеше дали в съня си няма да се превърне в черен котел. Бдителността му наистина бе висока, затова и досега не бе успял да се преобрази.

През нощите, когато не смееше да заспи, Ли Шунда, за да забрави болките, си спомняше за нещо забавно, което можеше да го зарадва. Той нямаше радио, понечеше ли да зачете книга, не познаваше някои йероглифи, пък и не му се харчеха излишни пари за газ. Затова единственият начин бе да си спомня историите, които бе слушал от малък, текстовете на пиеси, които бе гледал някога, и селските песни, които се предаваха на децата от поколение на поколение. Когато здравето му се подобри, той тръгна натоварен с кобилицата да заменя захар срещу вехтории и често си припяваше песничка, с която

закачаше децата. Казваше, че тя била точно онова, което си бе спомнял през онези нощи. От нея можеше да се разбере какво си е мислил в края на краищата тогава. Той пееше така:

*Чудесия, чудесия, съща чудесия,
дядо стар във люлка спи;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
масата грамадна скрита е в чувал;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
мишката прегризва котешки корем;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
лъв голям се мъчи от бълха;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
куче кара пор кокошките да пази;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
гълта жабата от лебеди месо;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
кораб се обръща във канал;
чудесия, чудесия, съща чудесия,
ниският се качва по висок.
Ай, я, я, кора от диня върху келявя глава,
мида, пълна само със пикня,
топка, цялата издута от пръдня.
Злият дух в халат е пълен с кал.
Чудесия, чудесия, съща чудесия,
смок в корем на бодхисатва кара зимен сън,
вдъхва аромата на тамяна с важен вид.*

За всички бе ясно, че това е просто една детска песен, натъпкана с „чудесии“, вече с изпадали зъби. Само че разните хора тъпчат по джобовете си различни неща, всеки слага онова, което именно на него му се е видяло особено странно. Но ако се наложеше да се направи внимателно разследване, Ли Шунда никога не би признал, че е сложил нещо свое. Не бе писател, не можеше да пише черни йероглифи върху бяла хартия и не се страхуваше, че ще излезе, че е сложил някому нож в ръката. Макар да бе глуповат, все пак бе преминал през някаква

закалка, разбираше съвременниците си — бунтуващите се властници и властващите бунтовници. Когато искаха да ти намерят слабо място, изобщо не ставаше дума за това направил ли си нещо, ами за това, че те искат да постигнат една или друга своя цел, като например неговите двеста и седемнайсет юана.

Един ден бе отишъл в съседното село да разменя захар и пееше песента си. Неочаквано срещна стария районен секретар Лиу Цип, зачислен сега в групата на вървящите по капиталистически път и изпратен там на трудово превъзпитание. Почувствува едновременно скръб и радост, дълго не можа да се раздели с него. Накрая Лиу Цин поиска от него пак да му изпее песента за чудесиите. Ли Шунда без никакво колебание запя, тъжният му, сериозен и гневен глас накара въздуха да потрепери и двамата пророниха сълзи.

6

Като поболедува година, Ли Шунда започна да изпитва разочарование. Често си мислеше ще може ли да преживее още няколко години? Защо му трябва пак да се трепе със строителство! Когато Югун пожелал да премести планината, разчитал, че следващите поколения ще завършат делото му. Защо непременно трябва да гради със собствени ръце? Отгоре на всичко е събрал пари, потил се е от работа, не може да се каже, че всичко е пропаднало. Но той бе обикновен човек, не можеше да няма такива обикновени мисли. Синът му вече минаваше двадесетте, къщата още не бе готова и не можеше да си намери жена. Коя би пожелала да дойде в свинарник, превърнат в къща? Ще трябва като баща си да се ожени за просякиня, но вече не съществуваше такава възможност. Ако нищо не стане и не се намери снаха, откъде ще се вземат внуци? А като ги няма внуците, откъде ще се вземат правнуци? Когато в бъдеще построят комунизма и настъпи щастливият живот, нима там само потомците на Ли Шунда няма да ги има? Виждаше, че къщата не може да бъде построена и че трябва да цени всяка секунда. Дори да направеше така, синът му пак щеше да се ожени след определената от правителството късна възраст за женитба.

Като мина периодът на колебанията, той възвърна сигурността си и веднага започна да действа. Нарамн изпочупената кошница и загрижен се заклати от пазар на пазар, обиколи почти всички улици и улички в околийския център, но никъде не видя да продават строителни материали. Разпита има ли такива магазини и едва тогава разбра, че за да купиш и една тухла, трябва да имаш удостоверения и от трите местни инстанции, иначе не си струваше и да се приказва. Разбра, че няма смисъл да тича напразно, трябваше да подаде молба до местната производствена бригада, обединената бригада и народната комуна. За щастие, докато бе обикалял насам-натам с кошницата и не бе намерил строителни материали, от събраните вехтории, които продаде, получи повече от десет юана, така че трудът му не пропадна.

След това, естествено, потърси ръководните работници в производствената и в обединената бригада да му издадат удостоверение. Като го слушаха, хората се смееха:

— Каква ще ти е ползата от удостоверението? Понякога материалите за лично ползване са малко, а друг път съвсем ги няма. И да ти издадем удостоверение, няма да можеш да си купиш.

На Ли Шунда не му се вярваше, мислеше, че му създават изкуствени пречки. Но не смееше и да им възрази, боеше се да не ги раздражни. Търпеливо зачака, без да мърда, сякаш правеше седяща стачка. Никой не му обърна внимание, но като дойде време за вечеря, откриха, че още не си е заминал.

— Тръгвай, затваряме — му казаха.

Едва тогава си отиде, ала на другия ден пак дойде и седна. Три дни прави така и ръководителите не издържаха:

— Не разбираш от добро, голям инат си. Щом мислиш, че ще ти е от полза, да ти издадем удостоверение!

И наистина му издадоха. Въодушевен, отиде в потребителната кооперация. Когато магазинерът видя удостоверението, се засмя също като ръководителите на обединената бригада:

— Няма начин. Липсват материали, за да ти дадем.

— Кога ще има?

— Не зная, ако имаш свободно време, наминавай да питаш.

Оттогава Ли Шунда започна да идва като ученик на училище, питаше шест пъти в седмицата. Измина половин година, а още не бе купил нито една тухла. Магазинерът бе добър човек и тайно съжаляваше Ли Шунда заради глупостта му, но бе трогнат от неговия дух. Най-накрая един ден му каза:

— Можеш да си спестиш свободното време, не идвай повече. През последните години станаха много революции и много навредиха, даже пръстта бе изгребана. Трудно е да се получи каквото и да било, не можем да задоволим дори ръководителите, кой знае кога ще дойде твоят ред. Ако на теб се падне нещо, то ще е останало след много избиране, а цената му ще е същата като на хубавата стока, няма да имаш сметка. По-добре измисли друг начин!

Съветът съвсем разочарова Ли Шунда, но той изпита и признателност. Затова неволно започна да го моли да му обясни:

— Какъв друг начин да измисля?

— Имаш ли приятели ръководители? — въздъхна магазинерът.

— Нямам — каза тежко и мъчително Ли Шунда. — Имам само зет селянин, нямам други роднини.

— Тогава нямаш друг път — със съжаление каза магазинерът. — Сега „кръглата глава“ не може да се мери с „кимащата глава“^[1]. Нямаш ли близки и приятели, на които да разчиташ, не ти остава нищо друго, освен да купиш на черна борса.

Ли Шунда прие всичко за чиста монета и започна да търси начин да си купи материала на черна борса. Откъде можеше да знае, че магазинерът няма никакъв опит в тази област и не разбира колко е сложна търговията на черната борса. На пазарна цена десет хиляди тухли струваха двеста и седемнайсет юана, а на черно се продаваха за около четиристотин. При това първо трябваше да платиш и едва след година и половина можеха да ти доставят стоката. Често можеше да попаднеш и на мошеници. Ли Шунда вече бе лъган веднъж и парите не излизаха лесно от ръцете му. Извървя хиляда *ли*, изприказва десет хиляди приказки, но за три години не успя да купи нищо. Добре, че магазинерът му помогна — купи за него един тон вар на държавна цена. Отначало тя бе предназначена за бубарника, но през последните години дъждове смениха силната суша и много масиви с черници бяха превърнати в оризища. С останалите оредели черници можеха да се отгледат много малко буби. Тъкмо затова не трябваше толкова много вар. Дадох я на магазина и тя стоеше ненужна при него, та Ли Шунда най-после удари къоравото. След този случай реши да купи на магазина хубави цигари, за да му се отблагодари, но не можа да намери. Неочаквано срещна предишния отговорник по културната революция от тухларницата (вече бе станал секретар на революционен комитет в работилницата). Спомни си, че той пуши хубави цигари. Все пак му дължеше нещо и сега ако го помолеше да купи от него цигари, сигурно щеше да се съгласи. Ли Шунда бе стеснителен, но трябваше да го направи. Секретарят бе приветлив, взе половинюановата банкнота и извади от джоба си още неотпечатан пакет „Да Циенмън“. Но преди да му го даде, първо го отвори, без да иска разрешение, и извади една цигара:

— Имам само този пакет. Ако не беше за теб...

Ли Шунда отиде при магазина да му подари деветнайсетте цигари, но той твърдо отказа да ги вземе. Но само за да не го обиди, си

извади една. Останалите осемнайсет върна на Ли Шунда да си ги носи вкъщи.

По обратния път Ли Шунда мислеше за днешната си нередна постъпка, нещо, което досега никога не бе извършвал. Бе предложил на своя благодетел и на своя враг по една цигара. Като дойде време за вечеря, той се ядоса, наруга сина си, че бил некадърник, че вече бил на двадесет и пет години, а не можел сам да се оправя, че оставял стария си баща да търпи позор вън от дома.

---

[1] „Кръгла глава“ — печатът, „кимаща глава“ — личните връзки.
— Б.а. ↑

В бури и премеждия отлетяха сума ти години, къщата на Ли Шунда си оставаше непостроена, но пък проектът за строежа доби широка известност. Има ли усърдие и искреност, камък и метал се пука — трогна се не само магазинерът, ами и самият господ-бог. Този бог не бе друг, а неговата бъдеща снаха на име Синлай. Девојката Синлай живееше в съседното село и отдавна поддържаше връзка със сина му, който не можеше сам да се оправя. Не я интересуваше има ли къща, или не, щом го бе харесала, и после можеше да се построи. Но баща ѝ пречеше, не даваше дума да се издума дъщеря му да се задоми в свинарник. Той сочеше на девојката себе си за пример. Макар да бе бедствувал, бе измислил как да си построи къща с две стаи. Едва тогава взе снаха за големия си син. Ругаеше Ли Шунда, че бил страхливец и глупак, с нищо не можел да се справи. Но той бе забравил, че бог обича да си прави шеги, да удря плесница на човек, който се хвали. Мина година и в народната комуна разгромиха групата на „добралите се до властта капиталистически ренегати“. Новите ръководители решиха да преустроят местността край селото. Стори им се, че една рекичка се извива като прегърбен старец, бе съвсем неудобно. Така че впрегнаха няколко хиляди работници, изразходваха няколко десетки хиляди трудовни, за да изправят реката. Сигурно разумните същества от Марс, като видеха делото им, щяха да се възхитят от величието на земните хора. Двустайният дом на семейство Синлай се намирал точно на мястото на новото корита (а и, разбира се, ставаше дума не само за тези две стаи), така че не оставаше нищо друго, освен да ги бутнат и да ги преселят. Народната комуна компенриса загубите, като плати по сто и петдесет юана за стая. А като разрушиха всичко и започнаха да строят, им отпуснаха още триста юана заем. Но с тези пари едва успяха да изградят стая и половина. Бащата на Синлай отслабна, почти цялата му коса побеля. И се наложи старият да отстъпи пред младия, да послуша дъщеря си. Синлай му даде съвет да се поучи от чичо Ли Шунда, който бил умен, не

действувал сляпо, държал парите си под възглавницата и те не намалели с нито един юан. Ако искал да си построи къща, трябвало да се съобразява с положението! Той не каза нищо, а се предаде и остави девойката сама да решава въпроса за брака си.

Ли Шунда не само се сдоби със снаха, но и разбра, че тази снаха всецяло е подкрепила в теоретично отношение неговата линия. Това много го зарадва. Затова вечерта след сватбата, като изпи няколко чаши вино, духът му бе внезапно осенен и той каза на свата си няколко вдъхновени изречения:

— Сега картата „земя“ би картата „небе“ и всичко се обърка. Твоята къща бе построена прибързано. Всеки ден стават земетресения, хората предпочитат да живеят в обори. За какво им е къща? Хвърлих на вятъра десет хиляди тухли, няма вече за какво да се тревожа като теб.

Искаше му се да говори още, но за щастие жена му бе бдителна. Започна да го поучава, за да спаси положението пред новите роднини.

— Пийна малко вино и никой не може да те спре. Приказваш без задръжки, забрави кога те боляха кокалите! — След думите ѝ положението се обърна и всички се зарадваха.

Оттогава Ли Шунда без много приказки тръгна да купува това-онова. Нарамил кобилищата със захар, един ден отиваше на изток, друг — на запад. Събираше вехтории за държавата и изкарваше скромните си разходи за живот. Но чудно, все още имаше много хора, които строяха къщи. Той гледаше със завист, често се осведомяваше кой е построил този или онзи дом, откъде са купили материали. Получаваше какви ли не отговори, ако се разкажеше подробно за всяка къща, можеше да се получи отделна книга. Но в крайна сметка всичко се свеждаше до следното:

— На висшите чиновници им носят пред входната врата, низшите се вреждат от задната врата, а простолюдието измолва от ближните си.

Измъчените хора започнаха да завиждат на Ли Шунда. Говореха, че се изхитрял някак да не се оцапа в цялата тази помия, да бъде един вид талант, който успява да се справи с особеностите на времето. Един познат му каза, без да крие яда си:

— При мен няма нито тухла, нито керемиди, която да не е купена на черна борса. За да си направя къща от две стаи, платих колкото за

четири. Онзи ден дойде да ме поздрави за вдигането на покрива секретарят на обединената бригада, оня, дето се издигна като „бунтар“. Остана на гощавката и даже ми каза, че ако не била културната революция, нямало да си построя къщата. Мамка му таковам аз на него, къщата ми да не е като неговия чиновнически ранг — да не би с юмручен бой да съм я вдигнал?

До този момент познанията на Ли Шунда в строителството бяха достигнали върха и той бе решил, че вече просто няма какво да научи повече. Кой е очаквал, че светът е толкова необятен, че промените му са така безкрайни. Случаите, за които си струва да се пише, са помътни от течението на река Чандзян. Но не може да не им обърнеш внимание. Дребните не си струва да се описват, но тези, които заслужават интереса ни, ще е жалко да не се споменат. Например една обединена бригада беше се заела да разруши всички къщи на населението, да събере всичко на едно място и да изгради редица от двуетажни къщи, които щяха да се наричат Ново село. Материалите от съборените къщи щяха да станат обща собственост и който искаше да живее в нов дом, трябваше наново да го купи. Като чу, Ли Шунда силно се развълнува, помисли си, че се осъществява идеята му за „къщи с горен и долен етаж“. Не се стърпя и нарамил кошниците със захар, отиде да погледа за своя сметка.

Ли Шунда често бе минавал покрай това място, но сега го видя съвсем променено. По всички улици рушаха къщите, а материалите караха на едно голямо поле край шосето. Там тъкмо строяха първия ред двуетажни сгради. Хората, които разрушаваха, спореха оживено, стигаха до бурни препирни. Откакто Пангу^[1] е разделил небето и земята, едва ли се бе случвало нещо подобно. Имаше хора, които плачеха, сигурно от вълнение. Някои от керемидите, които сваляха, още бяха покрити с пепел от пещта. Изглежда, че след като бяха сложени, дъжд още не бе ги валял, а вече ги освобождаваха от длъжност. Като видя всичко това, Ли Шунда почувствува, че неговите двадесет и няколко години неуспешни напъни да съгради къща са всъщност най-доброто, което бе извършил през живота си. И все пак, като си помисли за кървавата пот на онези, които преди бяха скроили, а сега рушаха, не можа да не почувствува как го засмъдяват очите. Въздъхна съкрушен и тръгна по пътя с наведена глава. Изведнъж чу някой да го вика:

— Хей, човече със захарта!

Ли Шунда вдигна глава и видя старец с момиченце. Той стоеше край шосето и също наблюдаваше строителството. Със сигурност му бе познат по лице, по не можеше да се сети кой е. Старецът се засмя:

— Как, не ме ли позна?

Ли Шунда изведнъж си спомни и бързо каза:

— Значи си ти, стари секретарю! Още ли си на трудово превъзпитание? — Изведнъж изпита болка. Не помпеше колко години не бе виждал секретаря. Бе толкова остарял, че не можа да го познае. Личеше, че настроението му не е добро.

Секретарят се усмихна:

— За работата — още работя, но дали съм се превъзпитал — не съм. А ти пак ли си дошъл да събираш материал за песента на чудесиите?

— Ай, ай, секретарю, шегуваш се с мен — рече сконфузено Ли Шунда, — ама тук като че се провежда строителство по модела „къщи с горен и долен етаж“, гради се Ново село. Чак днес ми стана ясно, че тъкмо по тия къщи новото село ще се различава от старото. Изобщо не ставало дума за колективизация или неколективизация.

— Като си решил да казваш нещо, не може ли да го кажеш? — въздъхна секретарят.

Ли Шунда се усмихна:

— Разбира се, на теб не пречи да го кажа. Но не бива, който знае законите, да ги нарушава. Едно време говорех, че едноетажните къщи са по-удобни от многоетажните, и ме разкритикуваха, че съм приказвал реакционни неща. А сега като гледам това тук, си мисля, че май е имало за какво да ме критикуват. Хубави къщи, има и нови сред тях, защо трябва да се събарят и пак да се гради? Щом имат толкова сили, не е ли по-добре да ги хвърлят в засаждането? За тези работи ние, живите, не смеем да говорим, но ако ги зърнат умрелите от оня свят, ще има да блещят очи.

Секретарят изслуша „реакционните“ думи и не само не ги опроверга, а даже кимна и отговори строго:

— Правилно питаш: „Защо трябва?“ Ще ти кажа, някои искат да използват това като стълба, по която да стигнат небето. И ти схващаш, че колективизацията е основа на новото село, но на хората им се иска да върнат старото. Народната комуна като форма на организация също

е полезна. Трябва да отвориш по-широко очи. Погледни само — бедняци и низши средняци повече от двайсет години се трепали, за да си направят къщи, а като им викнаха да ги разрушават, трябваше да ги съборят. Кой го е грижа народът утре ще живее ли, или ще мре. Но няма народната комуна не си е както и досега народна комуна!

Ли Шунда слушаше и макар да разбираше нещичко, не успя да схване всичко и само мълчеше със зяпнала уста и ококорени очи. Гледаше стареца с уважените.

Като изрече гневните си думи, старецът млъкна, наведе се към момиченцето и му каза, сочейки Шунда:

— Кажи му „дядо“.

Момиченцето топло го нарече „дядо“. Ли Шунда се развълнува силно, бързо отчупи парче захар и го сложи в ръката му, като му каза, че то е най-послушното момиченце. Него, чуждоселеца вехтошар, навършил тази година петдесет и четири, за пръв път някой го нарече „дядо“. Това необикновено го трогна и разпръсна другите му мисли.

Оттогава той се сприятели със стария секретар.

---

[1] В древнокитайската митология — първочовек, създател на света и хората. — Б.пр. ↑

8

Когато дойде Пролетният празник през 1977 година, Ли Шунда взе няколко парченца захар и отиде да посети стария секретар. Едва у тях разбра, че той отново е издигнат на служба и работи в района. Ли Шунда не го свърташе от радост. Даде на момиченцето захарта, хапна малко от изпечените от майка му сладки за чай и бързо се завтече към районния център. Разбираше, че щом сега има приятел секретар на районен комитет, сигурно щеше да намери материали за строежа.

Като го видя, старият му познат силно се зарадва. Но при въпроса за материалите въздъхна мълчаливо и започна да хълца. Шунда се разтрепера вътрешно и почувствува, че нещо не е в ред. Само слушаше как секретарят бавно започна да говори:

— Братко, знам всичките ти затруднения. Едно време, когато пееше „песента за чудесиите“, напълно я одобрявах. А сега ти и аз не бива да вършим вече „чудесии“.

— Секретарю, ако друг не ги върши, и аз няма да ги върша. Сега не ги ли вършат всички, защо само ти и аз да не го правим, много ще изгубим! — каза бързо Ли Шунда.

Секретарят се усмихна:

— Единайсет години цареше безпорядък, трудно е да се променят вкоренените навици. Сега трябва да се потуши метежът и да се възстанови редът, иначе планът за изграждане на държавата ще си остане празни думи. Другите може да правят така, но ние не можем. Ако ще говорим за ръководните работници от целия район, промените трябва да започнат първо от мен; а що се отнася до народа — първи трябва да се промени онзи, който разпространява „песента за чудесиите“. Какво ще кажеш — разумно ли е, или не?

Като чу тези думи, всичко в душата на Ли Шунда се обърка. От една страна, разбра, че секретарят го агитира да провеждат заедно изправянето на стила и не можеше да не се възгордее. Но от друга страна, си спомни колко трудно му бе да се сприятели с високопоставен чиновник и не можа да не изпита разочарование, че

няма да успее да използва личните си връзки. През културната революция се бе научил да хитрува и сега не искаше да губи. Помисли малко и каза възбудено:

— Секретарю, съгласен съм с разяснението. И ще ти кажа предварително, че щом ме караш да не върша „чудесии“, ще правя както искаш. Но и ти дръж здраво — да не вземеш като срещнеш по-нататък някой, който ти е по-голям приятел от мен и по-важен, да му помогнеш с връзки, че ще ми се смеят хората, дето от толкова време съм ти приятел, а съм се минал. И тогава ще се разбунтувам против теб.

Секретарят се засмя, взе писалката и набързо записа думите на Шунда:

— Ще ти ги прочета, а ти слушай. — Той прочете и всичко съвпаднаше дума по дума с казаното от Шунда. — Вземи ги и накарай някого да ги изпише с големи йероглифи. Ще закача надписа в моята канцелария.

— Не, това не е хубаво за украса — изненада се Ли Шунда.

— Как така, по този начин ти ми помогна. Боя се, че разни високопоставени ще започнат да ми искат това-онова! А като закачиш надписа с големите йероглифи, няма да ми създават трудности.

Ли Шунда с радост направи както му бяха казали.

Щом настъпи зимата на 1977 година, за семейството на Ли Шунда изведнъж настана голяма суматоха. Секретарят Лиу Цип въздействува върху началника на тухларницата, прехвърлен на тази длъжност от поста отговорник по културната революция, и го накара да възстанови на Ли Шунда десетте хиляди тухли. Революционният комитет на народната комуна също реши да резолира молбата му и се съгласи да го снабди с осемнайсет циментови мертека. Добродушният магазинер от потребителната кооперация му съобщи, че вече свободно можел да се снабди с греди. Този път строежът на къщата, изглежда, щеше да се завърши изцяло. За да се превозят толкова много неща, едва ли щяха да са достатъчни четиримата от семейството на Ли Шунда. Помоли сестра си, мъжа ѝ, братята на снаха си да му помогнат. Едни караха лодката, други бутаха колички, даже старият му сват с радост проля немалко пот и бе много оживен.

Но и в това радостно време стана произшествие, което им развали настроението. Превозът на десетте хиляди тухли стана с някои

затруднения. Когато лодката спря пред тухларницата, не им дадоха стоката, а с външна усмивка и вътрешна студенина казаха:

— Още не си купил мертеци, няма смисъл напразно да трупаш тухли. Ще почакаш.

На Ли Шунда му стана зле. Цял се зачерви и отговори, че вече е платил мертеците, но онзи като че ли разбираше Ли Шунда по-добре от самия него и категорично заяви, че мертеци няма. За щастие сватът му дотича. Той вече имаше опит в купуването на тухли и тихо събщи на Ли Шунда какво се нарича „мертек“. Едва тогава той разбра всичко и веднага отиде в потребителната кооперация да купи два кашона цигари за подарък. Служителите се зарадваха и тухлите бяха натоварени. После като отидоха във фабриката за циментови изделия, та да откарат мертеците, Ли Шунда веднага купи цигари, още преди някой да му бе казал, че не е купил „мертеци“.

След тези непристойни действия Ли Шунда се засрами и не посмя да каже за тях на секретаря. Но душата му стана неспокойна. Понякога се събуждаше посред нощ и като си спомнеше какво бе направил, винаги се порицаваше: „Ох, ох, трябва да се пооправя аз!“

ЛУ ВЪНФУ

КАМБАНКАТА НА ВРАТАТА

В източния край на уличката имаше общо единадесет главни врати. Зад някои живееха по едно-две семейства, а зад други — по три, че и по пет. Главният вход прикриваше по-малки входове и когато някой искаше да влезе в тях, трябваше да чука първо на главната врата, поради което в този край на уличката денонощно се чуваше чукане по вратите. През нощта почукването отекваше по цялата уличка и макар това да бе доста поетично, разбуждането на другите посред нощ бе нещо съвсем непристойно. За щастие през последните две години имаше напредък и много хора си поставиха електрически звънци. По рамките на главните врати бяха наредени множество бутони с ясно изписани имена: Джан, Ван, Ли, Джао. И ако някой си забравеше ключа или пристигнеха гости на едно от семействата, с натискане на съответния звънец се избягваше взаимното безпокоене.

На единадесетата входна врата стоеше странен звънец, поставен преди двадесет и шест години от стопанина на дома Сю Дзинхай. Това беше една малка бронзова камбанка, използвана навремето от монаси при служба. Сю Дзинхай я бе прикрепил към пружинираща метална пластинка, която закова на главната врата. При отваряне пружиниращата пластинка подскачаше и камбанката дрънкаше. Предназначението на този вид звънец беше не да повиква някого при вратата, а да известява на стопаните, че някой е дошъл. Така нежелателните за външни хора думи и действия можеха бързо да бъдат прикрити.

Това, което накара Сю Дзинхай да закачи камбанката на вратата, беше кампанията против десните елементи. В тази борба, която решаваше съдбите на десетки милиони хора, Сю Дзинхай не беше репресиран и не участва в репресии срещу други, а се зае с решаването на собствената си съдба. Той се научи да бъде пресметлив и реши, че не може да се разпъва заради хората, не може да има някакво собствено мнение, не бива да се задълбочава в неща, които не

са му работа, а през свободното време трябва повече да учи. Всъщност Сю Дзинхай никога не се беше разпъвал от кой знае какви проблеми и нямаше какво толкова да му мисли, но предвид кампанията усещаше, че това далеч не е достатъчно, особено вкъщи, където някои думи и действия не бяха съвсем безопасни. Например у дома той най-вече четеше комикси, а съвсем не изучаваше марксизма-ленинизма; с жена си често си разказваха анекдоти, а то беше още по-опасно. Много от изказванията на десните бяха пълни с позовавания на анекдоти. И като се добави, че по онова време жена му беше весела и красива, обичаше компаниите, често ходеше за развлечение по гости, а и у тях по всяко време можеха да дойдат хора, стигаше се дотам, че понякога домакините забелязваха гостите чак когато вече бяха застанали край тях. Сю Дзинхай не успяваше да се противопостави на подобни посещения, та не му оставаше нищо друго, освен да не ги взема присърце и да постави такъв звънец на вратата да го предупреждава. Щом камбанката звънваше, той изоставяше всичко друго, грабваше някаква книга или вестник и започваше да се преструва, че учи.

Двадесет и шест години Сю Дзинхай бе тренирал вътрешно възпиране и външно противодействие, а упоритата тренировка превръща човека в сянка. Вие казвате, че той не съществува, но няма кътче, където да го няма; вие казвате, че той съществува, но няма никакви признаци за присъствието му. Думите му означаваха толкова, колкото и ако не беше ги казвал. Ако той не правеше това, което правеше, разликата нямаше да е много голяма. Когато някой се прави на никой, неговата цел е да постигне от нищо нещо. Подобна фраза като че ли звучи малко мистично, но всъщност няма никаква велика тайна. Години наред при оценка на кадрите ги смятаха за добри, ако не допускаха грешки, а трупането на време се приемаше за служебен стаж. И всеки път при увеличаване на заплатите или регулиране на кадрите нямаше причина Сю Дзинхай да не бъде повишаван, още повече, че той продължаваше упорито да се учи. Сега Сю Дзинхай е местно началство и след още едно повишение ще има право на самостоятелно жилище и място в първа класа, когато пътува. Колко са китайците, които могат спокойно да седят в меките купета на първа класа на тези дълги, претъркани и шумни влакове, които пристигат от север и заминават от юг. Някои го наричаха „щастливият генерал“, който действа чрез бездействие^[1]. Когато чуеше подобни изказвания,

дълбоко в сърцето си Сю Дзинхай не се съгласяваше. „Какво ви разбират главите? Да действуваш чрез бездействие, е къде-къде по-трудно, отколкото да действуваш чрез действие — трябва да си предпазлив, търпелив, трябва умът ти винаги и навсякъде да е нащрек, не може да си позволиш най-малка небрежност, една стъпка накриво — и всичко отива по дяволите.“ Може да се каже, че Сю Дзинхай имаше право да не се съгласява — повече от двадесет години опасности дебнеха на всяка крачка, репутацията на половината от живота му съвсем не бе извоювана лесно. Освен на самовъзпитанието той се осланяше и на помощта на тази камбанка.

Камбанката звънва и представлението започва...

Това е съвременна драма. Времето е седем часът сутринта в неделя, началото на месец юни 1984 година.

Когато чу звънеца, Сю Дзинхай несъзнателно се изправи в креслото и грабна вестник. Смисълът на движението беше да демонстрира пред хората, че всеки свободен момент той използва за усилено обучение. Ала времената вече бяха станали други, необходимостта от подобен номер, както и смисълът му, бяха отпаднали, така че той си оставаше просто навик, нещо като условен рефлекс.

— Татко, търсят те! — провикна се от главния вход двадесет и осем годишната му дъщеря Сю Дуня^[2]. В гласа ѝ звучаха едновременно капризни и грубовати нотки.

Сю Дзинхай погледна часовника си, кой ли е дошъл толкова рано? Сигурно е секретарят Чън, който беше пенсионер и живееше в западния край на уличката. Всеки ден в ранни зори секретарят Чън вземаше кошницата и отиваше на пазара, купуваше две риби, спестявайки десетина фъна, после идваше и чукаше на вратата, а като влезеше, започваше да се хвали до обяд. Той не се занимаваше повече с изясняване на политиката, а се специализира по изчисляване цените на рибата, скаридите, плодовете и зеленчуците. Разбира се, не се отказа съвсем от политиката, винаги искаше да чуе някоя новина, например свален ли е еди-кой си и кой е издигнат на негово място.

Сю Дзинхай живееше в традиционния тип къща с двор. От дворната врата до стаите се простираше обширен вътрешен двор. В двора имаше кът с бамбукови дървета, който като зелена стена прикриваше вътрешните помещения. Така че даже когато гостът вече е

прекراчил прага на входа, хората в стаите все още имаха възможност да се прикрият. Сю Дзинхай бързо стана от креслото, мислейки, че като отиде в двора, ще задържи секретаря Чън отвън, ще разменят по някоя празна приказка и така ще се отърве от този човек, който, седнеше ли веднъж в креслото, по никакъв начин не се съгласяваше да стане, докато от малката кошница едва ли не започваше да намирисва на развалена риба.

С прекрачването на прага пред очите на Сю Дзинхай се мярнаха разнообразни цветни петна; иззад зеления заслон излизаше Сю Дуня, повела мъж и жена, облечени в ярки дрехи. Мъжът не беше млад, но лицето му руменееше, косата му блестеше на слънцето, беше облечен в изгладен кафяв костюм, кремава риза и със синя връзка на бели ивици, на връзката ярко блестеше диамантена игла. Жената беше сравнително млада и много красива, носеше бели обувки с висок ток и безцветни найлонови чорапи, тъмносиня пола и светлосиня блуза, върху която беше наметнато снежнобяло копринено елече с бродерия — все едно бяло облаче върху синьо небе или синьо небе сред бели облаци. Ръката ѝ държеше голяма кожена чанта на колелца. Начинът, по който теглеше кожената чанта, бе изящен и напомняше красива дама, повела куче.

При вида на модерната двойка мозъкът на Сю Дзинхай заработи с пълна мощност. „Кой ли идва? Ами да! В работата някои хора сега водят търговски преговори с чужденци, но аз никога не съм се занимавал с бизнес, защо този търговец пристига в къщата ми с жена!“ Предпазливият Сю Дзинхай стана още по-предпазлив и съвсем наостри уши: „Внимателно, в тази голяма кожена чанта явно се крие някоя бомба със захарна обвивка — радиокасетофон с шест говорителя например.“

Макар и подготвен за противодействие срещу двамата, Сю Дзинхай умееше да се държи вежливо и приветливо, да посрещне с усмивка; тъй като ставаше дума за връзки с чужбина, следваше да бъде вежлив и изискан; но понеже дамата бе много красива и видът ѝ сам предразполагаше към приветливост и вежливост, нямаше нужда усмивката му да бъде изкуствена. Той направи две крачки.

— Господинът е...?

Господинът изрече зарадвано:

— *Лао* Сю, това съм аз, Мън Дъи. — И докато говореше, той оправи реверите на самото си. — Ох, тези европейски костюми, само

създават проблеми! Не ме позна, нали? Непосредствено след Освобождението работехме заедно, а след това мен ме свалиха по време на кампанията срещу десните.

— О, ама ти ли си? — Сю Дзинхай си спомни моментално. Сети се така бързо, защото му споменаха кампанията срещу десните. Той си беше изработил навик, свикна да запомня всичко, свързано с кампаниите — хора, събития, години. Паметта му бе станала като справочник за имената на различните кампании. И само споменаването на кампанията срещу десните прехвърли за миг в главата му неколкостотин страници от дебелия тефтер. В графата за кампанията срещу десните за Мън Дъи имаше: през 1957 г. този човек е станал десен, върнат в родното си място за превъзпитание чрез труд; доста близки отношения в началото, а след това — ясно разграничаване и прекъсване на всякакви връзки.

— О, заповядайте, моля, влезте, седнете! Другарката нека седне в креслото, да си почине малко. Дуня, пригответи по-бързо чай! Пушите ли? Не, много добре, пушенето вреди на здравето...

От устата на Сю Дзинхай неспирно се изливаха куп празни приказки, докато главата му прехвърляше миналото на Мън Дъи. Мозъкът му работеше като компютър — пресмятането се извършваше с голяма скорост, като при това можеше да се внасят корекции в остарелите данни. Например той никога повече няма да смята Мън Дъи за класов враг, а дори ще изпитва към него известна симпатия и благодарност, надълго ще говори колко дължим на тези хора, които действуваха като боен авангард, благодарение на които и той разбра истината за живота и можа да види бял ден. За тези хора, чиято кола се беше прекаатурила в канавката, оставаха само мъката и страданията, даже и да я изтеглеха отново на пътя, годините бяха изгубени безвъзвратно и ударът беше непоправим. Човешкият живот е като надбягване на сто метра — паднеш ли, и да станеш, загубил си първото място. Дори ако става дума само за заплатата — изостанал си с два-три разряда от своите връстници — каква беда, какъв срам!

— Я, я — какъв вятър ви довя днес насам? — Сю Дзинхай продължаваше да приказва безсмислици, тъй като страниците от миналото още не бяха прехвърлени докрай.

— Попътен вятър. На път за влака минахме по тази уличка, видях входа на вашия дом и в съзнанието ми изплуваха някои събития,

та реших да почукам и да попитам дали все още живееш тук; не предполагах, че наистина ще мога да те видя!

Мън Дъи се облегна в креслото и скръсти ръце на гърдите си, оглеждайки мебелировката в гостната. Той приличаше на човек, прекосил океани и морета и завърнал се в изходното пристанище, усеща, че тук е особено тихо и уютно, че да изживееш в този малък дом няколко десетки години, също е щастие.

— Хич не е зле, *лао* Сю. Разбрах, че през тези години си я карал доста успешно. Синът и дъщерята са вече големи, работата ти също е пораснала — като че ли твоята историческа мисия е почти изпълнена, а!

— Нищо подобно. Даже съм много далеч от другите. Каква ти голяма работа? Ръководител от среден ранг, и толкоз. А децата, техните проблеми никога няма да се свършат. Само погледни, през всичките тези години живея на това старо място.

Зад всяка изречена от Сю Дзинхай фраза се таеше допълнителен смисъл: „Ха, разбира се, ако се сравнявам с теб, живея на небесата! При следващото повишение ще съм вече в редовете на ръководителите от висок ранг. Децата ми имат всичко. Колкото до жилището, само поизчакай да утихне вятърът, и този въпрос ще бъде решен. Аз обаче не искам да се местя, тук в този малък двор е много по-спокойно за живеене.“ Сю Дзинхай не изричаше гласно каквото мислеше, а старателно снижаваше тона си. Не можеше да обрисова положението съвсем добро, за да не предизвика завист и злоба у тези, които бяха пострадали, не можеше да се похвали с хубавата си работа, защото, ако искаха нещо от него, нямаше начин да избяга от отговорност. На този свят щастливите случайности са редки и за да дойде Мън Дъи да го търси толкова рано, сигурно ще да е за някоя услуга. Даже и да не му подаде „бомба в захарна обвивка“, много е възможно да го изправи пред труден въпрос, който, волю-неволю, ще трябва да избегне. Компютърът на Сю Дзинхай отново заработи и за да се справи с предполагаемия въпрос, той трябваше да продължи прелистването на миналото. В графата за кампанията срещу десните той откри, че всички онези, които бяха обявени за десни, всъщност действително имаха разни слабости — някои се надценяваха, други обичаха да са винаги в центъра на вниманието, някои изобщо не можеха да си затварят устата, други бяха безхарактерни и твърдоглави.

Недостатъците на Мън Дъи бяха много повече. Като млад този човек въобще не си знаеше мястото, витаеше между земята и небето, винаги вършеше съвсем неочаквани за другите постъпки. В една от тези години, когато го изпратиха по работа в някаква фабрика, той поиска да се срещне с партийния секретар. Секретарят обаче не пожелал да го приеме и портиерът отказал да го пусне. Тогава Мън Дъи се договорил с шофьора на един от ръководните кадри, който го закарал със служебната кола до входа на канцеларията на комитета. Секретарят не разбрал какъв началник е пристигнал и не принудено си поговорил с него цял час. През 50-те години този човек се правеше на голямо началство, през 80-те — на бизнесмен от Хонконг, който го знае още какво може да се очаква от него. Като поогледна Мън Дъи, Сю Дзинхай отново каза две-три приказки:

— От колко време си тук? Пет дни — охо, ами не е малко! „От пет дни бил тука — и какво е правил — косата му зализана, облякъл се в изгладен европейски костюм, а освен това мъкне и красива жена със себе си! Явно връзката между тези двама души е малко съмнителна, трябва да бъде изяснена докрай.“ Сю Дзинхай сам не разбираше защо възникна интересът му към този въпрос, но все пак го зададе:

— О, забравих да ви попитам, тази другарка е...?

— Аз пък забравих да ви запозная. Това е жена ми Дун Бей. — Думите на Мън Дъи прозвучаха отсечено, той забеляза как очите на Сю Дзинхай светват, върху лицето му се изписва изумление, а в усмивката му се появява нещо не съвсем естествено. Мън Дъи беше наблюдавал това явление много пъти, той знаеше, че ако съпругата му например беше стара и изхабена, то всеки би го приел като нещо нормално. Но след като заживя с Дун Бей, вече ме се получаваше така: учудените погледи постоянно търсеха нещо неморално. На Мън Дъи, разбира се, му беше все едно, но Дун Бей едва ли би го понесла и той нямаше начин да не добави няколко думи за обяснение:

— Сигурно си спомняш, че след като ме обявиха за десен, предишната ми жена ме напусна. Изкарах двадесет трудни години и едва преди три се ожених. Не я гледай, че изглежда млада, скоро ще навърши петдесет.

Дун Бей се усмихна очарователно и кимна в знак на съгласие. Очевидно тя обичаше да се облича така, че да изглежда по-млада, а също и хората да й дават малко повече години, отколкото е.

Сю Дзинхай, кой знае защо, леко се разочарова. По филмите и телевизията десните често бяха показвани с красиви жени. Това, което навремето го взимаше за нагласено, сега се оказа, че е било естествено. Този Мън Дъи, даже и да му се е струпало повечко преди, все пак лесно се е отървал; като че ли е прекарал двадесет години замразен и сега отново е пак така свеж със своята любима жена, в европейския си костюм и с кожените си обувки. Да не говорим, че когато човек се облече в костюм, все пак изглежда малко по-млад и по-свеж. Веднъж Сю Дзинхай също си помисли да се облече в европейски костюм, но някак му липсваше смелост — сложи ли костюм, много ще се набива в очите. По-рано весела и красива, жена му сега беше дебела и стара, нямаше никакво желание да се докарва. Двамата да излизат заедно, също не вървеше. Двойка като тази на Мън Дъи сега е голяма рядкост. За жалост Мън Дъи нямаше висок ранг, а такава красива жена като неговата се нуждае от пари за харчене, тя не обръща никакво внимание колко струва един *дзин* риба или раци; когато излиза, трябва ѝ лека кола, защото тя няма да иска да се бута в обществения транспорт. Сю Дзинхай неволно погледна Дун Бей:

— Сигурно сте уморени от пътя, сега влаковете са препълнени!

Той като че ли искаше да види тази красива жена с голяма кожена чанта затисната от всички страни с багаж до вратата на купето.

Дун Бей се усмихна, но не отговори Мън Дъи отвърна съвсем небрежно:

— Горe-долу бива — пътуваме в първа класа.

— А! — зяпна Сю Дзинхай и забрави да затвори уста. Наум той продължаваше да си говори: „Аз още нямам разряд за пътуване в първа класа — как си се вредил пък ти? Преди време пак имаше указание строго да се спазват редът и разпоредбите относно разпределението на местата в първа класа.“

— А! — Сю Дзинхай използва, че е с отворена уста, за да изпусне още едно възклицание. — И къде отседнахте? — Това вече не бяха празни думи, а ключов въпрос.

— В хотела на резиденцията „Тиенжан“, на седмия етаж, в апартамент 7021.

Сю Дзинхай затвори уста и облещи очи: какво! Седмият етаж на резиденцията „Тиенжан“ е известен като „седмото небе“, а апартамент 7021, в него Сю Дзинхай беше приет от министъра. В такъв

апартамент и да имаш пари, няма да можеш да се настаниш; и да се настаниш, няма да можеш да си платиш. Сю Дзинхай беше съвсем наясно относно възнагражденията на ръководните кадри. През по-голямата част от живота си той тихо и предпазливо се бе катерил по тази стълба. Знаеше, че рангът на ръководните кадри не се изразяваше в облеклото и храната, а в удобствата и пътуванията. Въпросът не се свеждаше до облеклото и храната, защото и работник от втори разряд можеше да се облече с европейски костюм, и безделник може да даде банкет. Удобствата и пътуванията бяха нещо съвсем друго. Кой ръководен кадър къде да живее, с каква кола да го возят, в каква болница да бъде приет и даже къде да бъде поставена урната с праха от костите му — за всичко това си имаше правила, защото то влизаше в категорията удобства. Всичко, което беше необходимо, е да знаеш къде живее даден ръководен кадър и с какво пътува, и ще имаш пълна представа за службата и ранга му.

Сю Дзинхай беше смутен (защо ли?) и веднага включи своя компютър: не е възможно! Има грешка! Преди да бъде обявен за десен, Мън Дъи беше като него — административен работник от осемнадесети ранг. Това той помнеше съвсем ясно, грешката е изключена. Можеше да забрави годините на някой човек, но съвсем не и ранга му. Не беше забравил, че когато Мън Дъи беше обявен за десен, го понижиха с три степени и от осемнадесети стана двадесет и първи ранг. Именно от страх за нещо подобно Сю Дзинхай сложи на вратата си звънчето. Сега Мън Дъи е реабилитиран, а това означава, че може да му се даде най-много осемнадесети ранг. По този въпрос съществуваха ясни указания. През последните няколко години имаше две повишения на заплатите, в най-добрия случай, ако пресметнем, Мън Дъи можеше да стигне най-много до петнадесети ранг, с който не беше възможно да се настани в резиденция и да пътува с първа класа. А наред с всичко това възможно е Мън Дъи да е обикновен, самохвалко. Сега нещата започнаха да се объркват, коли като тези на ръководните кадри можеха да се наемат, селяните също можеха да живеят в разкошни хотели, трябваше само лесно да харчиш пари. Мън Дъи от едно време обичаше да се прави на голям началник. Явно сега пък се прави на много важен пред една красива дама. Сю Дзинхай отново погледна Дун Бей и забеляза, че ръцете ѝ бяха на коленете, върху устните ѝ играеше усмивка, главата ѝ — леко приведена, тъй че

тя напомняше на статуя на богиня. Но това не беше богинята на богатството — как може да се мисли за пари, когато става дума за нея, как може да я напъхват във второкласно купе на нарове! Все още имаше пункт, който се нуждаеше от изясняване: пътуването им този път служебно ли е, или частно? Ако е частно, значи само се преструва, че е богат, за да спечели симпатиите на богинята. Ако е служебно, значи става дума за нещо необикновено — колата на Мън Дъи, веднъж обърнала се в канавката, сега неизвестно с какъв сменен мотор неочаквано е надминала рикшата на Сю Дзинхай, която никога не се беше обръщала.

— В командировка ли сте, или на екскурзия? — попита хитро Сю Дзинхай.

Командировка означаваше, че е на служебна сметка, а екскурзия — на собствена. Разбира се, съществуваха и служебни екскурзии, които също можеха да се смятат за командировки.

Мън Дъи отговори с горчива усмивка:

— Откъде да имаме време за екскурзии. Дойдохме да участвуваме на един търг за строителна техника, беше жестока борба, едва снощи успяхме да го спечелим.

Мън Дъи не можа да се сдържи и се прозя, неочаквано почувствува умора. Причина за това беше не само напрежението от последните дни, но и празните приказки и въпроси, с които го занимаваше Сю Дзинхай. Щастлив случай го събра със стар колега, но не можа да чуе от него нито една сърдечна дума...

Най-после Сю Дуня се появи да донесе чая (с голямо закъснение!), като, приближавайки се, приказваше:

— Ох, така си е то — дойдат ли гости, приготвяш чай, тръгнат ли си — прибиращ след тях; тази сутрин като станах, всичките термоси бяха празни, трябваше сега да запаря чая в едно чайниче, направих го силен, с кипнала вода, така както татко го обича. Лельо, тази чаша с по-слаб чай е за теб, жените не трябва да пият силен чай, че от това им потъмнява кожата на лицето като глинени чайници. — Думите на Сю Дуня се лееха без точка и запетая, появяването ѝ моментално оживи атмосферата.

Мън Дъи също се пооживи, стана и смени чашата си с тази на Дун Бей.

— Нека тя да пие силен чай. Сега най-модерният цвят на кожата е шоколадовият. В Европа жените специално плащат големи суми, за да отидат на море и се изпекат на слънце.

Сю Дуня прихна да се смее:

— Ти, човече, май имаш чувство за хумор!...

— Какво е това „човече“? — ще казваш „чичо Мън“ и „леля Дун“. Голяма си, а още не можеш да разбереш, че възрастните трябва да се почитат!

Сю Дзинхай вече имаше известно уважение към Мън Дъи: европейски костюм, пътуване в първа класа, апартамент, търг — той вкара всичко в своя компютър и накрая ясно се появи следното: сега Мън Дъи се занимава с външна търговия. Напоследък сред кадрите се издигна категорията на онези, които имат образование, знаят чужди езици, могат да правят бизнес с чужденците. За да ги накарат да печелят повече валута, уреждат някои техни привилегии и възнаграждения без строго съответствие с ранга им. Макар Мън Дъи да не можеше да се смята за ръководител от висш ранг, неговата обърната кола вече е със сменен вносен двигател и много бързо ще може да набере скорост.

Сю Дуня беше малко огорчена, че вместо благодарност за обслужването на гостите получи поучение. „Следващия път, когато имаме гости и ме викнеш да правя чай, няма да ти обърна внимание!“ Тя се въртна, седна на дивана и от немай-къде пророни едно „лельо Дун“.

Дун Бей се усмихна и хвана Сю Дуня за ръката. Не каза нищо, но жестът ѝ беше много мил.

А Мън Дъи махна с ръка:

— Не се затруднявай да ни наричаш така. Твърде голямата почтителност е признак на недостатъчна сърдечност. На колко години стана вече?

— На двадесет и осем.

— Омъжена ли си?

— Не.

— Така е, сега на големите момичета им е трудно да си намерят съпруг. Понижи малко изискванията, моме!

Сю Дуня отново се оживи:

— Ха! Не си мислех, че чичо като теб, с такова чувство за хумор, няма да има усет за социалните проблеми. Трябва да знаеш, че да си намериш съпруг, съвсем не е толкова трудно, но да намериш къде да живееш, никак не е лесно.

Дун Бей се усмихна, хвърли един кос поглед към Мън Дъи и се наклони към Сю Дуня, изразявайки, че е съгласна с мнението на момичето. Тази красива жена, изглежда, предпочиташе да заменя думите с леки усмивки и жестове.

Мън Дъи вдигна двете си ръце.

— Добре, критиката е справедлива. Ти повдигаш другата страна на въпроса. Но като че ли дъщерята на Сю Дзинхай не би трябвало да поставя въпроса откъм тази страна. Лао Сю, май твоята историческа мисия още не е напълно завършена, ако аз имах такова прекрасно момиче, бих направил всичко за него!

Сю Дзинхай въздъхна:

— Няма начин, не мога да се сравнявам с теб. Ти сега, изглежда, се занимаваш с външна търговия или си директор на смесено предприятие?

Мън Дъи се усмихна.

— Колкото до директор, директор съм, но не на смесено предприятие. Нашата компания е малко особена, по-скоро може да се смята за голям кооператив. Ще ти кажа, когато ме реабилитираха, определиха да отида учител. Това обаче не ми подходеше изобщо и не отидох. Не отидох и това означаваше автоматично изхвърляне. Добре. Изхвърляне значи изхвърляне. През всичките тези години ме бяха изхвърляли, но този път не можех да се откажа от специалността си. В университета бях изучавал гражданско строителство, желанието ми беше да се посветя на строителството на домове за хората. Отидох при секретаря на комуната и се уговорих с него първо да организираме неколцината строители, които тайно ходеха на частна работа в града; образувахме акордна бригада, открихме си банкова сметка и започнахме работа. За по-малко от година изкарахме над 200 000 печалба и като изплатихме задължението към комуната, почти всички получиха по две-три хиляди юана.

Сю Дуня бе погълната от разказа на Мън Дъи, чувствуваше, че този човек явно умее да действа смело. Тя тъкмо понечи да каже нещо, но усети Дун Бей да докосва ръката ѝ, подсказвайки ѝ да не

говори сега, а да изслуша Мън Дъи. Дун Бей знаеше отлично историята на пионерските усилия на своя съпруг, съчувствуваше му и го уважаваше. Тя знаеше, че следващата част от историята беше изпълнена с горчивина, способна да разплаче човека или дори достойна да бъде описана в роман.

Жалко, че Мън Дъи никога не беше се замислял да пише роман, а сега дори не споменаваше най-впечатляващите моменти.

— Вече не сме някаква си акордна бригада, наричаме се строителна компания „Хунда“, обединихме хора от три провинции, щатът ни достига четири-пет хиляди души. На север до Синдзян и на юг до Шънджън^[3] навсякъде имаме строители от нашата компания, разполагаме с над десетина големи и малки автомобили.

— Чичо Мън, нека и аз да дойда да работя при вас! — извика Сю Дуня.

— Добре, поздравявам те. Но ако дойдеш, какво можеш да вършиш?

— Във фабриката се занимавам с техническа документация, зная и малко английски.

— Това е отлично! Ние се готвим да създадем център за техническа информация, но за нещастие нямаме хора. Наистина ти можеш да се явиш на конкурс и след това да подадеш молба за напускане на работа. Сега може да се сменя местоработата, ще дойдеш при нас и ще започнеш от първи разряд, допълнително ще получаваш и премии.

Сякаш залъгвайки малко дете, Мън Дъи прошепна на ухото на Сю Дуня:

— И ще ти кажа, че премиите ти съвсем няма да са по-малко от заплатата, ей!

Сю Дуня се изсмя:

— Аз не искам премии, искам жилище.

— Жилище... — почеса се по главата Мън Дъи. — Става — ако искаш, първоначално можеш да останеш при нас, а от догодина ти гарантирам апартамент, немного голям: една голяма, една малка стая, гостна и освен това кухня и тоалетна.

— Може ли да се живее у вас? — Сю Дуня като че наистина беше решила да тръгне.

— Няма проблеми. Нашият дом е по-голям от този. Аз често не съм вкъщи и на леля ти Дун ѝ е скучно да е сама. А ако тази година си решила да се омъжваш, може да свиете временно гнездо при нас. За това най-добре ще ти помогне леля ти Дун — не я гледай, че само знае да се усмихва, дойде ли до дрехи и мебели, ще ти докара най-хубавите вкъщи.

Дун Бей се засмя, кимна с глава и леко прегърна Сю Дуня, като че ли вече си имаше компаньонка или бе открила дъщеря си.

Сю Дуня се заливаше от смях, полунаведена в обятията на Дун Бей.

— Дуня, дръж се по-прилично!...

Сю Дзинхай се разгневи, фактически претенциите му бяха към Мън Дъи. Ти, синковец такъв, не се занимаваш с никаква външна търговия и нямаш никакви способности да печелиш валута. Пак си я караш постарому, не ще да ти се измени толкова лесно природата — разпределили те на работа, а ти не си се подчинил на организационното решение — банкова сметка си открил измамникът и още иска да ми отмъкне дъщерята!

— Ти кога ще се научиш да се държиш по-прилично? — Сю Дзинхай потуши яростта си, гневът му се превърна в злоба. Няма как, сега колкото си по дявол, толкова по те ценят и даже може голям реформатор да излезеш. Всички се паникьосаха, дългата и предълга редица от кадри вече не напредва в единен строй, започнаха да се появяват разни майстори на салтоморталета — едно салто от 108 000 ли, и в миг можеш да се наредиш от опашката в началото. Като не им повишават заплатата — това за тях е без значение, умеят сами да се движат по течението, а освен това знаеш ли ги какви са тези неограничени премии — ами толкова, колкото да стигнат за тази красива дама, ако не беше така, тя щеше ли само да се усмихва, макар че нямам нищо против, не прилича на моята стара съпруга, която сърдито роптае ту, че парите не стигат, ту, че къщата била тясна.

Дун Бей отново се усмихна, повдигна бялата си ръка, позлатеният ѝ часовник блесна пред очите.

Мън Дъи бързо стана от дивана и каза:

— Лао Сю, трябва да тръгваме вече. Влакът е в 8,40 часа.

— Какво? — Сю Дзинхай малко се разочарова. В началото той мислеше, че Мън Дъи е пристигнал толкова рано, за да му иска нещо,

и съвсем не предполагаше, че не е дошъл по работа, а се е отбил при него попътно. — О, драги, не можете ли да останете още малко? Ще пратим Дуня с едно колело да презавери билетите, ще обядваме и след това ще тръгнете. От двадесет години не сме се виждали и кой знае кога ще се видим отново.

На Сю Дзинхай искрено му се щеше гостите да останат, още повече, че нямаше какво да искат, нямаше нужда да взема предпазни мерки, пък и беше интересно да си поговорят за миналото.

Мън Дъи също съжаляваше — вече цял час седяха и едва сега чу някакви думи с повече човещина.

— Няма да стане, на гарата ще ме чакат, вкъщи имам куп работа. Честно казано, бих останал за няколко дни в твоя тих и спокоен двор. Тук няма да звъни телефонът, няма да има спешни телеграми, никой няма да стои пред вратата да ме чака да обсъждаме нещо. Когато поискаш, заповядай при мен, да поседиш и да усетиш какво значи навалица и суматоха.

Мън Дъи извади от джоба си визитна картичка.

— Това е адресът ми. Когато пристигнеш, първо ми позвъни, ще изпратя кола на гарата да те посрещне. През деня ме търси на първия телефон, а вечер — на втория! — каза той и се обърна към Сю Дуня, за да си вземе довиждане. — Момиче, ако наистина искаш да дойдеш при нас, чичо ти Мън си е премислил думите.

Сю Дзинхай държеше визитната картичка и чувствуваше, че е понесъл съкрушителен удар (не обезателно). Тоя тип не само че има квартира, кола и красива жена, но и телефон! Сю Дзинхай не беше сигурен, че даже и да го повишат с една степен, ще получи телефон.

Гостите си тръгнаха, а Сю Дзинхай започна да снове напред-назад из двора — за първи път усети, че дворът е твърде малък, въздухът съвсем не е свеж; чувствуваше се притеснен.

Камбанката звънна отново — малката драма все още не беше завършена.

Като чу звъна, Сю Дзинхай си помисли, че Мън Дъи се връща — възможно бе тази красива дама да си е забравила елечето на дивана. Отиде и погледна през прозореца, но не, Сю Дуня държеше с ръка вратата, а отвън секретарят Чън, който живееше в западния край на уличката.

Лицето на секретаря Чън беше цялото в пот, той прехвърляше от ръка в ръка голяма и доста тежичка кошница и още непрекращил прага, измъкна един едър костур.

— Лао Сю, познай колко струва този костур?

Сю Дзинхай не беше в настроение.

— Добре, добре, хайде върви да го стотвиш, че ако се забавиш, няма да е пресен.

С две ръце той бутна вратата и секретарят Чън остана на улицата.

— Хей, хей, какво е това? Пак ли си имал кавга с жена си? Тази риба...

— Спестил си три мао^[4], нали? Някои хора харчат по три хиляди и не им мигва окото! — избухна Сю Дзинхай и тръшна вратата. Камбанката не издържа и падна на земята със звън. Беше поставена много отдавна, винтовете в дървото бяха ръждясали, а дъските прогнили, та не можаха да издържат на толкова силно хлопване.

Сю Дуня повдигна камбанката:

— Какво да правим с това?

Сю Дзинхай махна с ръка:

— Край, ще я дам в склада за вторични суровини, няма какво да се правя аз, дъртакът, на млада невеста!

Сю Дуня подскочи весело.

— Тъй де, отдавна трябваше да я изхвърлим тази дяволия и да сложим електрически звънец, някой с мелодия. — Изричайки това, тя се канеше да хвърли камбанката в ъгъла до стената.

— Почакай! — В края на краищата двадесетгодишната тренировка не позволи на Сю Дзинхай да извърши нещо необмислено.

— Да я окачим... да я окачим пак.

Сю Дуня се фръцна настрана:

— Аз няма да я окачвам!

Сю Дзинхай изкрещя:

— Слагай я! Ония, дето не вървят по правия път, един ден обезателно ще прекатурят колата!

Камбанката върху вратата на семейство Сю и до ден-днешен си стои невредима, ритуалното звънче на монаха все още се поклаща насам-натам...

[1] Алюзия към фраза от философската поема на Лаодзъ „Книга за дао и дъ“ (ок. VI в. пр.н.е.), почитана и като напътствие за държавно и военно ръководство. — Б.р. ↑

[2] Собственото име е съставено от йероглифите „дун“ — „зимен“ и „я“ — „кълн“. За произношението вж. бележката в началото на първия разказ. — Б.р. ↑

[3] Една от свободните икономически зони, открити в началото на осемдесетте години. — Б.р. ↑

[4] Мао — десета част от китайската парична единица юан, десет фъна. — Б.р. ↑

ДЖАН ДЗИЕ

СВЕТЛИНАТА НА ПОСЛЕДНИЯ ВАГОН

Нейната ръка е наистина мека, не случайно Дзя Баою^[1] казва, че жената е сътворена от вода.

Той не можеше да я държи за ръце и да я прегръща като влюбен младеж. Такива едва са се запознали и веднага се свързват. Това е важна стъпка в живота, ако случайно не потръгне, по-нататък няма да има път за отстъпление.

Не можеше и като интелектуалците да се занимава с празни работи, а не с дела. Безкрайно дълго да пише любовни писма. Нима можеше да си позволи да губи години за тях?

Дън Юанфа пишеше съвсем рядко писма. А когато му се случеше да поиска нещо от старите си бойни другари, писмото не излизаше и една страница. Но и за него трябваше да изгуби най-малко половин час. Пък и какви ли не работи можеха да се случат. Тогава написаното черно на бяло щеше да бъде улика.

Затова — само ръкостискане! Ако се ръкуваш, кой може да каже нещо? Нима ръкуването не се среща често между другари? Само че когато се ръкуваше със Сиумей, той стискаше ръката ѝ малко по-дълго, отколкото на останалите, и през тези две секунди незабележимо погалваше всеки неин пръст.

Щом докоснеше Сиумей, нерешителността на Дън Юанфа се разсейваше. Ако не се сдържаше силно, думите „да се оженим“ можеха да се отронят от устата му. Но пуснеше ли ръката ѝ, той се преобразяваше и предишната му пресметливост се връщаше. Да се оженият ли, или не? Ех, наистина този труден въпрос ще го умори.

Ако не се ожени, дните ще му донесат толкова страдания! Синовете му съвсем пораснаха и всеки се разпорежда в отделна стая. На Дън Юанфа отстъпиха най-малката, откъм задната сенчеста страна. Казваха му: „Тъй или иначе, си сам.“

Голямата му снаха бе наистина страшна. Даже използваните през нощта чаршафи даваше за пране на бавачката. В присъствието на

свекъра си ходеше насам-натам по долно трико — да те е страх да повдигнеш очи в собствения си дом — кой знае на какво можеш да се натъкнеш! В миналото старите хора са казвали, че видиш ли нещо мръсно, хич не е чудно да ти излезе ечемик.

И съпругата на по-малкия му син не беше по-добра. Още невлязла през вратата, започваше да граби разни неща. Вече се виждаше началото на неразбирателството между двете снахи. Що за дом бе това?

Игла срещу пшеничен осил.

Ако на трапезата имаше вкусно ядене, големият син добавяше от него в купичката на жена си, а и по-малкият отделяше в чинията на своята съпруга. Никой не се интересуваше от стареца. Ако той действуваше бавно, още на втората паничка ориз дъната на блюдата с ястия лъсваха. Старият Дън Юанфа вече се бе утвърдил в ролята на обирац остатъците от съдовете. Нямаше начин, не можеше да свари! Зъбите му не ги биваше, как ще ги сравниш с онези четири чифта здрави зъби.

Господи, ако го нямаше стареца, къде щяха да намерят такава леснотия?

Той плащаше наема, той плащаше заплатата на бавачката, той осигуряваше парите за ток и вода, купуваше даже праха за пране и тоалетната хартия. Само парите за храна всички внасяха символично като такса от десет юана. А какво можеше да се направи с десет юана? Цените толкова се бяха повишили. Сякаш неговите повече от сто юана заплата можеха да се плодят, или той бе бог на богатството.

Случеше ли се Дън Юанфа да има главоболие или температура, те, в най-добрия случай, лицемерно го питаха: „Тате, стана ли ви по-добре?“, а също и: „Ако не, идете да се прегледате в болницата.“ Никога не се бе случвало да се интересуват топло ли му е или студено. Веднъж като се разболя, на Дън Юанфа му се доця да изяде купичка пелмени от елдено брашно, но и за това нямаше към кого да се обърне.

Оженят ли се веднъж, синовете забравят майка и баща.

И ето, щом се свечереше, те двама по двама влизаха в стаите си. През долния процеп на едната врата се процеждаше бледорозова светлина, а от другата — бледозелена. После се чуваше шушукане, сякаш се бояха да не ги чуе. Кой знае за какво си говореха и шепнеха безкрайно, изоставили го сам в тъмната гостна пред телевизора.

А телевизионната програма бе все една и съща. Жените се разголваха неприлично. Седемдесет-осемдесетгодишни искаха да се представят за девойки. Залепените по очите им изкуствени мигли приличаха на големи пълзящи стоножки. А мъжете, намазали глави с брилянтин, напудрили лица, гримасничеха лукаво. Не приличаха нито на мъже, нито на жени, сякаш бяха кастрирани. Но ако не гледаше телевизия, какво щеше да прави? Нямаше нито един човек, с когото да си поговори. Приличаше ли това на дом? Даже хотелите не бяха като него!

Оженят ли се, Сиумей има две деца — едното учи в средно училище, а другото — в начално. Кой знае кога ще могат да се осигуряват сами! Далечна работа! Тя е учителка в начално училище и получава едва четирийсет-петдесет юана на месец. Пак трябва да се разчита изцяло на него.

Понякога Дън Юанфа се съмняваше — може би Сиумей се стреми към многото пари, които получава? Това, дете бе толкова внимателна, переше му дрехите, плетеше му пуловери, не беше ли примамка на дълъг конец, с която искаше да хване голямата риба? Говореха, че сега застаряващите мъже със заплата над сто юана можели да се оженят много по-лесно от младежите.

Както и да се отнасяха към него синовете и снахите му, все пак си бяха негови синове, негови снахи. Откъде-накъде ще отглежда чужди деца? Помнеше, че в детството приходеше ли му се по нужда, дядо му му казваше: „Дръж се, докато си отидем у нас.“ От стискане го заболяваше. Селяните често казват: „Полезната вода не бива да изтича в чужда нива.“

Кой знае какъв негодник е мъжът й. Хм, живота си живее, а децата си оставил да ги гледа Дън Юанфа, докато станат хора. Накрая пак няма да се сближат с него. Все ще си остават деца на онзи негодник. Защо трябва да страда така? Да не би да търси къде да си харчи парите, или какво?

Че е бил негодник, две мнения няма. Дън Юанфа отдавна бе направил пълна справка за положението на Сиумей в отдел „Личен състав“. Въпросът с нейния развод непременно трябваше да се изясни. Ами ако тя е лекомислена и след известно време се разведе и с него, какво ще прави? Оженил се втори път и сега се развежда, няма ли хората да изпадат от смях?

Политически Сиумей бе благонадеждна. В работата също горедолу я биваше, а колкото до развода, вината бе наистина у мъжа ѝ.

Горката Сиумей!

Тя трябваше да има опора. Жените са такива, че ако вкъщи нямат мъж, на когото да разчитат, дните им минават в страдания. Също както онези малки агънца в стадото, които жално бляят и с всички сили се стремят към овца, на която да се опрат.

По всичко изглеждаше, че Сиумей чака от него именно тези думи. Но те се изговарят толкова трудно, а изговориш ли ги, мъчно е да ги върнеш назад. Дън Юанфа беше човек, който, като каже нещо, то трябва да е вярно, направи ли нещо, трябва да има резултат. Не можеше да стори нещо безотговорно. А има и друг тип хора. Той е виждал. И сред старите му бойни другари има такива. Отидат някъде, дават какви ли не обещания, разнежат се за два дена, а щом си заминат, всичко е свършено! Горките жени, не бива да се отнасят така с тях. А проявиш ли мило чувство и им наговориш каквото ти дойде наум, те упорито смятат всичко за истина. Но идва време, когато така те омотават, че не можеш да се отскубнеш. Да видим какво ще правиш тогава?

Прозвуча звънецът за тръгване на влака. Кондукторите започнаха да подканват пътниците да се качват по-бързо, а изпращачите — роднини и приятели — да слизат.

Сиумей погледна тъжно Дън Юанфа с кръглите си очи:

— Качвай се по-бързо.

Тя не бе пълна, но всичко в нея бе закръглено, дори очите ѝ. Те издаваха желание Дън Юанфа поривисто да я притиска, да я грабва, да я милва, да я гали. Неволно той протегна ръка, за да стисне нейната.

— Като се върна, ще се видим — промълви с обич той.

Щом хвана ръката ѝ, Дън Юанфа вече нямаше сили да я пусне. Сиумей се изчерви и задиша напрегнато. Не беше удобно да издърпа ръката си веднага. Страхуваше се, че така ще го накара да се смути. Престори се на безразлична и каза няколко безсмислени думи:

— ... Не трябва ли скоро да се пенсионираш, как така ще те изпращат в командировка... Чух, че там имало епидемия от хепатит... Ако имаш свободно време, пиши ми...

Колко е наивна! Ако нямаше скоро да се пенсионира, не биха го командировали още. И вече нямаше да има такива възможности. Всяко

отиване намаляваше с една броя на командировките, които му оставаха.

По-рано Дън Юанфа никак не обичаше да ходи в командировка, въпреки че местните другари и на посрещане, и на изпращане се явяваха с цялото си обкръжение и се отнасяха към него много добре, с внимание. При това имаше и материална изгода. Но той често си мислеше, че знаменитите планини и големи реки, планински лакомства и морски деликатеси и всички местни специалитети са си там и няма къде да избягат. Ще им дойде редът да ги обиколи. Кой можеше да предположи, че от центъра ще спуснат политика на ликвидиране възможността цял живот да бъдеш ръководен работник. Станеше ли така, всеки момент можеха да изчезнат всички тези конкретни и реални неща.

Според някои новини ръководните кадри, навършили определена възраст, към края на годината щяха да бъдат безцеремонно съкратени. По този повод някой бе измислил и поговорка: „На трийсет — ще търсиш с нещо да се заловиш; на четирийсет — нагоре в службата ще запълзиш; на петдесет — с пълна сила ще блестиш; на шейсет — ударили ти ножа, току-виж; на седемдесет — като дърво изсъхнало ще изгориш.“ Много точно го бяха измислили, изключително точно.

Преди Третия пленум на ЦК Дън Юанфа не се вслушваше особено в докладите, не четеше чак толкова сериозно онези документи с червени заглавия, защото чувствуваше, че даже да не ги слуша и чете, нямаше да има кой знае какво значение. В продължение на десетки години те неизменно охраняваха достигнатите от него привилегии. А що се отнасяше до осъществяването на политиката, трябваше само да се кара малко по-наляво и нямаше да има грешка.

Но след Третия пленум той се промени. Имаше ли доклади и документи, непременно ще ги слуша и чете. Не само той бе станал чувствителен, но и двамата му синове, защото на редица места в тези доклади и документи можеше да се долови нов „дух“. Тази нова тенденция бавно, капка по капка унищожаваше придобитите от тях привилегии. В системата за назначаване на ръководна длъжност заплахата за него например не съществуваше. Дори засега нямаше опасност да не назначат синовете му. Но за внуците си вече наистина усещаше скритата заплахата.

От подлеза на гарата излязоха двама пътници, дошли в последния момент. Те бяха натоварени с големи и малки вързопи и се задъхваха и пухтяха като локомотиви. Бутаха се, блъскаха се и тичаха към влака, който скоро щеше да потегли. Щом видяха врата, се качиха дори без да погледнат номера на вагона.

Кондукторката, която обслужваше спалния вагон, пазеше пред вратата му. Тя им хвърли опитен поглед, отсъди, че не са пътници за там, и съвсем нелюбезно им прегради пътя:

— Назад! Това е спален вагон!

Двамата, дошли на минутата, се обърнаха да погледнат далечната опашка на влака и помолиха обслужващата:

— Разрешете ни да се качим, другарко, влакът ей сега ще тръгне!

— Не може! Като знаете, че влакът скоро ще тръгне, да сте дошли малко по-рано. — Като свърши, тя, изпълнена с високомерие, вдигна брадичка. Гледаше без да мръдне и не виждаше нищо пред себе си. Острото ѝ лице стана безчувствено като кисела и твърда недоузряла кайсия.

Мислеше си, че обслужва спалния вагон и че тези, които приема, са все големи хора. Не ѝ се искаше да дава обяснения на двамата пред себе си. Боеше се, че това ще намали авторитета ѝ.

Да пазиш вратата: тази власт е толкова малка, че не може да има по-малка от нея. Но тя поне изпитваше удоволствие от силата на дадената ѝ власт, защото имаше хора, които се опитваха да се настанят удобно, говореха ѝ хубави думи, молеха ѝ се, а тя можеше да ги отблъсне. А и любопитствуваше да надникне в привлекателната тайнственост на пътниците от спалния вагон.

Цин Тиедан, който още стоеше извън вагона, ѝ каза:

— Млада другарко, пуснете ги да се качат.

Недоузрялата кайсия сякаш за миг узря, стана сладка, червена и мека. Но се подслади толкова, колкото да се усмихне приятно:

— Трябва да осигурим безопасност на началниците!

— Каква опасност, откъде ще се появят толкова много причини за опасност? Когато превземахме градовете, не патрулирахме ли по цял ден из улиците? А сега, влезем ли в автомобилите, дърпаме и завеските на прозорците... И колкото повече време минава, толкова повече се отдалечаваме от народа.

Обслужващата вагона си помисли, че старецът е странен, има особени права, а не умее да ги упражнява, ощастливен е, а не се възползува. Всички хора се стремят към това и не могат да го постигнат, а той даже е недоволен, че се вози в автомобил и дърпа завеските.

Двамата закъснели пътници само наместиха тежкия багаж на раменете си и се запътиха към далечната опашка на влака. С някой от многобройните вързопи неволно удариха Дън Юанфа и той залитна.

Сиумей се нервира:

— Ай, ай, как ударихте човека. — Тя се възползува от случая и издърпа малката си бяла и мека ръка от горещата длан на Дън Юанфа. Той видя как ѝ се поиска да погали удареното място на гърба му, но ръката ѝ се спря във въздуха и пак се отпусна.

Тя бе човек, който умееше да съчувствува на другите, но имаше чувство за мярка. Сигурно можеше да стане добра съпруга. Дън Юанфа не понасяше претенциозните и суетящи се жени, които прекалено жестикулираха. Такива може и да са добри в работата си, но от тях съпруги не стават. В домакинската работа сигурно ще объркат всичко. Дойде ли време за храна, няма да има какво да ядеш. Или ще ти поднесат само гореща вода с остатъци от ориз, или пък пакетче фиде полуфабрикат. Чудо ще стане, ако не хванеш гастрит. Трябва ли да се сменят дрехите според сезона, няма да ти намерят подходящи. Падне ли скреж, ще те оставят да ходиш по летни панталони и духне ли есенният вятър — настинката ти е сигурна. А започнат ли горещините, няма да имаш приготвена лека риза. Дори и по-лошо може да се случи: да отидеш с топлинки на работа. Пък да не говорим как се цупят и кокетничат в обятията ти. Не е ли все едно, че не си женен, ако си вземеш такава за съпруга?!

— Тръгвам. — Дън Юанфа се качи.

Влакът пропищя и потегли.

Сиумей размаха малка кърпичка с червени шарки, измина бързо няколко стъпки с влака и се изгуби сред тълпата на изпращачите.

Дън Юанфа се обърна и се запъти към второ купе. Прекрачи вътре и изведнъж се закова на вратата, сякаш се съмняваше дали това е спалният вагон.

Младеж в раиран европейски костюм седеше облегнат на прозореца. Платът и изработката на костюма бяха по последна мода.

Цветът на вратовръзката му бе ярък, но по края на ръкавите и на яката на бялата му риза имаше мръсни пепелявожълти оттенъци. На ръцете си носеше два тежки златни пръстена. Обувките му бяха толкова остри, че с тях можеше да пребие някого. Държеше портативен радиокасетофон, а на главата си бе надянал стереослушалки. Краката му, сложени един върху друг, се люлееха в такт с музиката.

На горното легло пък седеше жена с неопределимо социално положение. Тя го наблюдаваше, вперила неподвижен поглед в него. Жена, а пък да гледа така хората! Дън Юанфа незабавно отмести погледа си, но неволно се смути. Като че ли бе я виждал някъде. Искаше му се да потвърди това чувство, обаче не посмя да вдигне отново глава и да я разгледа. Усещаше, че тя още го гледа. Странно — дали по него няма нещо, което да привлича вниманието? Ако жена те гледа така, трябва да се правиш, че нищо не забелязваш, та да проличи, че умееш да бъдеш твърд.

Каква бе тя? Дали бе от Хонконг или Макао, или пък бе китайка, живееща в чужбина? Не приличаше на такава. На жените от континентален Китай все си им личи, че са оттам, колкото и изискано да се облекат. За това, че тя не бе от неговия кръг жени, ясно говореше блестящата огърлица на шията ѝ. Ох, нима и някои дъщери на стари бойни другари не носят по шиите си такива дрънкулки.

За щастие Дън Юанфа забеляза мрежата с храна, дадена му от Сиумей. Той я бе оставил върху масичката за чай. Тя доказваше, че това е неговото купе, и ако я нямаше, щеше да се обърне назад.

Влезе с недоволство в купето. Седна внушителен и невъзмутим на мястото си.

От какво беше недоволен? И той не можеше да каже. Бе се оказало, че е напъхан в едно купе с тези двамата, на които май не им се полагаше да се возят в мек спален вагон, а и явно не бяха от неговата класа. Какви качества имат те, та да влизат в неговата неприкосновена територия и да се държат като равни с равен? Нима се бе впуснал в революцията още от времето, когато не стигаше и до кръста на възрастните, само за да се разрешава сега на такива да се возят в меки спални вагони? Усещаше престижа си накърнен. Може би по същия начин, когато в аристократичен клуб нахлуе човек с ниско положение, без да се съобразява с установените порядки, той предизвиква виковете и гнева на благородниците. Точно както в средновековна

Англия, известна със своята строга съсловност — всички социални слоеве, всички професии, дрехите, които е трябвало да се обличат, са били подчинени на строги закони и не се е разрешавало да се преминават границите. От дрехите са могли да се узнаят висотата и значимостта на общественото положение.

В този момент влезе Цин Тиедан.

Щом го видя, Дън Юанфа се смути. Не бе предполагал, че ще пътуват в едно купе. Той бе видял добре онова, което бе станало между него и Сиумей. Полуотворените му очи сякаш издаваха доброта, но ако го разгледаш по-издълбоко, ще ти се стори много страшен.

Цин Тиедан погледна усмихнато Дън Юанфа, погледна с усмивка и останалите пътници, кимна на всички като на стари приятели и последователно ги разпита къде отиват.

— Ходя насам-натам да търгувам — ясно и бързо отговори човекът с раирания костюм.

Господи, този младеж въобще не разбира колко неправилно действа. Дън Юанфа му хвърли поглед съвсем не от желание да го съзре, а само защото не можеше да не го погледне. Хм, оказа се, че е спекулант. Дън Юанфа се почувствува още по-недоволен. Да бе син на ръководен кадър — както и да е. И раираният костюм, и пъстрата вратовръзка, и двата златни пръстена — все неща, които Дън Юанфа понасяше много трудно — някак можеха да се приемат. И даже баща му да не бе в преки служебни връзки с Дън Юанфа, щеше да е достатъчно, че е син на ръководен кадър, за да го възприеме като роднина.

— А вие? — обърна се Цин Тиедан към Дън Юанфа.

— Отивам в командировка в град Е. — Неусетно за самия себе си, Дън Юанфа преви леко гръб, както си седеше.

Посребрените коси на Цин Тиедан, острият му и изгарящ поглед, онзи особен маниер на разговор, който можеше да се долови само интуитивно, но не и да се опише с думи — всичко това накара Дън Юанфа да усети, че рангът на Цин Тиедан е най-малко с три степени по-висок от неговия. Но в кое ведомство е началник, не се знаеше. Вече смяташе, че не се е държал както трябва при случая със Сиумей. По-нататък не биваше да допуска подобни пропуски. Ако случайно Цин Тиедан или негови стари бойни другари познават началника му, работата щеше да се усложни. Този мисловен процес у Дън Юанфа

наподобяваше постепенно внимателно покриване с маскировъчно наметало.

— Ще пътувам до последната спирка — отговори Биен Вьнюе сдържано и неясно от горното легло.

— В командировка или на пътешествие?

— Ще видя леля си и оттам ще замина за Америка.

Щом чу думата „Америка“, младежът с раирания костюм веднага свали стереослушалките и се протегна от долното легло, за да разгледа Биен Вьнюе, сякаш самата тя бе Америка. Но много бързо, с усмивка, която казваше, че нищо не може да се скрие от него, вдигна показалец и посочи Биен Вьнюе, като че ли искаше да я преобрази:

— Госпожице, вие не сте ли японската кинозвезда Джън Йоумей^[2]?

Тези думи сякаш събудиха всички от сън. Сериозно започнаха да оглеждат Биен Вьнюе.

— Не познахте — отвърна тя с ясен смях.

— Не е вярно. — Младежът с раирания костюм нямаше ни най-малко намерение да се предава.

Не е чудно, че я е виждал някъде. Тя наистина прилича на японската артистка, помисли си Дън Юанфа. Той бе гледал филма „Преследване“.

Очевидно Дън Юанфа не я позна, но Биен Вьнюе си спомни за него още от пръв поглед, въпреки че се бяха виждали само веднъж и бяха говорили по-малко от десет минути.

Наистина ли не я позна, или се правеше на глупак? Може би ще бъде по-добре, ако не се сети коя е? Но във всеки случай всичко това беше отвратително, особено пък ако не я бе познал. Нейната вяра, че в края на краищата всичко ще бъде добре, всичко ще бъде прекрасно, бе толкова сурова, толкова нереална и все пак — толкова непреклонна.

— А какво ще правите в Америка? — попита Цин Тиедан.

— Ще следвам на собствени разноски.

— Имате ли роднини и приятели в чужбина?

— Имам трети чичо и братовчед. — Като стигна дотук, Биен Вьнюе нарочно повиши глас: — Братовчед ми преди няколко години замина там, по-рано работеше в болницата ХХ.

Това изречение наистина привлече вниманието на Дън Юанфа.

— Братовчед ви е работил в болницата ХХ? Как се казва? — попита той, сякаш в джоба му имаше архив със списъците на всички служители в болницата.

Биен Вьнюе сричка по сричка, с паузи, каза името на братовчед си.

— Ах, да, да — доволно отвърна Дън Юанфа, като че ли го бе познал, но всъщност изобщо не можа да се сети що за човек е бил. Естествено, не си спомни за десетминутния разговор с Биен Вьнюе. Тя още веднъж почувствува незаслужената обида, нанесена на братовчед й.

— Сама в чужбина може да се сблъскате с много трудности. Ще ви бъде добре, ако има кой да се грижи за вас. Като завършите, ще се върнете ли?

— Ще се върна, разбира се, че ще се върна.

— Това е добре — вече по-сериозно каза младежът с раирания костюм. — Да кажеш, че не ти се иска да излезеш зад граница да се поразходиш, е измама. Ето, аз например си признавам, че имам желание да направя едно пътешествие, та да ми се отворят очите. Като свърша разходката, ще се върна, само така е правилно. Да не говорим за вас, двамата възрастни другари, и ние, обикновеният народ, съзираме добрите перспективи, които има сега. — Той съзнателно бе оставил своето положение за най-накрая.

Как му се искаше на Дън Юанфа с едно „хм“, изстреляно като куршум, да покаже способността си да различава лъжата. Щяла да се върне, по дяволите! Кой е виждал студенти, заминали на свои разноски в чужбина, да се връщат? Почти всички имат в чужбина богати роднини, какви ли не капиталисти. Щом се натопят в райското местенце, щом ги разяде буржоазният живот, нима ще могат да се върнат?! Само да я погледнеш как се е нагласила и какви маниери има — още не е пристигнала в Америка, а вече едва се отличава от чужденките.

— Да, добре — каза Цин Тиедан. Изведнъж спря и спокойно потъна в мислите си. Зад прозорците редящите се сенки на дърветата разсичаха слънчевата светлина и възбуждаха в съзнанието му ту ярки, ту близки, ту далечни картини, сменящи се в неизтощим ритъм.

Заради това „да“ сърцето на Биен Вьнюе се изпълни с радост. Досега бе очаквала именно такава реакция, но съучениците й не

умееха да я разпитват и да я слушат така проникновено.

Повечето ѝ говореха така:

— Разделяме се завинаги, не ни забравяй.

Или:

— Даже и да се върнеш, страх ни е, че ще бъдеш „хубавица за смях“ — така те шеговито преобръщаха израза „китайка с американско гражданство“.

— Да си доведеш мъж от чужбина.

Защо бяха така различни от този чужд човек, случайно срещнатия старец, който ѝ вярваше и я разбираше?

При други хора и при други обстоятелства подобно грубо рендосване с преки въпроси непременно би предизвикало у нея неприязън, би я накарало да се почувствува засегната и уязвена. Но всички онези неща, които не можеше да понася в миналото, днес тя приемаше със своеобразно снизхождение, дори би могло да се каже — и с душевна мекота. Неусетно бе станала мека и състрадателна. Дори с чувство на известно самопорицание си спомняше за по-раншната си праволинейност и суровост спрямо хората.

Появилият се в малките очи на Цин Тиедан ласкав и топъл блясък сега я бе накарал да се почувствува като в лятна привечер. Сякаш лежеше върху висока купа изсъхнало сено, откъм посоката на вечерната заря към нея духаше топъл, но освежителен вятър. А лицето му, по което се пресичаха на дължина и ширина дълбоки и дълги бръчки, я накара да го свърже със старо дърво, с много листа и клони — всеки трептящ лист приличаше на зелена люлка, която можеше да те приспи.

Дън Юанфа се чувствуваше съвсем различно, усещаше се сякаш не на място, силно притеснен. Все му се искаше да разузнае докрай какъв е Цин Тиедан, с какво в края на краищата се занимава? В противен случай цялото му пътуване щеше да заприлича на описаното в класическата опера „На кръстопътя“ — щеше да е принуден да се предпазва и да търси пипнешком посоката в тъмнината.

С внимание и уважение попита Цин Тиедан:

— Как е почтената ви фамилия?

— Незначителната ми фамилия е Цин.

— А, уважаемият Цин.

— Недейте, недейте — размаха ръка Цин Тиедан.

— В кое учреждение работите, уважаеми Цин?

— Вече съм пенсионер.

— О, значи така... — тихо каза Дън Юанфа. Сякаш внимателно вдъхваше приятния аромат на това изречение.

Биен Вънъюе забеляза как едва-едва приведенният гръб на Дън Юанфа за миг неусетно се изправи. Досега той се бе вслушвал в думите на Цин Тиедан, сякаш тълкуваше документи от центъра и стигаше до дълбоко проникновение. Но изведнъж това поведение изчезна без следа. И даже в удължаването на последния звук от думата „така“ пролича бързата промяна на душевното му състояние. А Цин Тиедан сякаш нищо не бе усетил.

— А сега накъде така сте се запътили? — Когато продължи прекъснатия разговор, Дън Юанфа вече се бе посъвзел, а и доста оживил.

— Ходих да навестя стария си дом — радостно повдигна вежди Цин Тиедан.

— В дома ви сигурно има много хора?

— Няма никого — замислено каза Цин Тиедан.

Странно, като няма никакъв човек в дома му, за какво се връща там? Дън Юанфа усещаше, че не разбира. А и замисленият вид на Цин Тиедан засили още повече това чувство.

Обслужващата донесе в ръце няколко чифта кожени чехли. Демонстрирайки вежливо обслужване, предназначено явно само за Цин Тиедан и Дън Юанфа, тя каза:

— Началство, моля обуйте си чехли.

Думата „началство“ накара Дън Юанфа да се съвземе. Лицето му придоби радостно изражение, защото тя моментално разкриваше пред очите на другите скритите му преимущества. Той се овладя и доволно се усмихна:

— Млада другарко, изпълнявате твърде съвестно задълженията си.

Изричайки това, сякаш се разбираше от само себе си, той пръв се протегна да си вземе чехли, изпреварвайки Цин Тиедан.

— Очаквам и по-нататъшни критични напътствия от началника — съобразително каза обслужващата.

Дън Юанфа като че се намираше в универсален магазин за покупка на нови чехли — така внимателно избираше. Въртеше всеки

чифт — горната му част и подметката, обръщаше го, за да го стисне, почукваше го, дърпаше, за да види дали шевът между горната част и подметката не е скъсан, сякаш тези чехли щяха да останат завинаги негови. Обслужващата търпеливо стоеше настрана, докато един чифт го задоволи и той се спря на него.

Биен Вънюе наблюдаваше с голям интерес как Дън Юанфа се рови из чехлите. Заради чифт чехли, които щяха да му принадлежат малко повече от десет часа, можеше да се рови, без да изпитва отвращение. А колко грубо, жестоко и безотговорно се бе отнесъл към вземането на необходимите политически мерки в полза на братовчед й.

Да се издействува прием при Дън Юанфа, бе изключително трудно. Може би дори приемът при един министър или заместник министър-председател не е свързан с толкова проблеми. Биен Вънюе не знаеше колко пъти е звъняла по телефона, колко писма е написала. Също както глинен бивол се потапя в морето — влиза, но връщане назад няма. Накрая тя все пак намери височайшата врата, но човекът на пропуска, ако не й казваше, че той е отишъл на съвещание, й съобщаваше, че е в командировка.

Тя не се боеше от трудности, за да уговори братовчед си да се върне и да отдаде на вече обнадеждената родина своя ум и способности.

Братовчед й бе неотстъпчив, казваше, че в чужбина преживявал добре — най-малкото не бил гонен политически и подлаган на удари. Дори казваше, че замислял да приеме американско гражданство, така сигурно можел да си вземе и американка за съпруга.

Но с това той само си придаваше смелост. Приличаше на онези страхливци, които, преминавайки вечер през гробища, непрекъснато кашлят силно или гръмко пеят, за да победят страха. А освен това се и надуваше.

Пословицата казва: „И златното, и сребърното гнездо не могат да се сравнят с родното ти сламено гнездо“.

И дума не можеше да става, че Биен Вънюе знае всичко за Америка, но бе разбрала повече, отколкото някои други. Как най-напред семейството на третия й чичо трябваше да напрегне всички сили в САЩ, за да се пребори и стъпи на крака. Знаеше се, че братовчед й бе випускник на един от прочутите висши медицински институти в Китай и главен лекар на голяма болница. Но като отиде в

Америка, не му признаха квалификацията, а го сложиха да храни белите мишки в една болница с такава малка заплата, че да ти дожалее. Засега третият ѝ чичо бе още жив и здрав, как да е, можеше да го подпомага по малко и той нямаше да стигне до такава нищета, че да няма какво да яде. Но ако се случи някак чичото повече да го няма?

При внимателно вглеждане от редовете в писмата на братовчеда съвсем ясно се усещаха колебанията на лишения от опора. Колкото повече време минаваше, толкова по-често той споменаваха минали случки от детството. Учението в началното училище — често ядяха в едно ресторантче, закусваха оризови топки и солен соев цвик; долитащият привечер звън на цитра и къщата от червени тухли, по чиято ограда се бе разпъзлял бръшлян. Те често стояха до оградата под дървото с големите листа и вдигнали високо глави, се оглеждаха наоколо, гадаеха от кой ли прозорец долита звукът; и още — съществуваха ли още квадратната плоча за размиване на туш на дядо им. От толкова отдавна вече не бе писал йероглифи с четка за туш...

Братовчед ѝ не бе като другите, изобщо не се стремеше към материални блага, как можеше да е доволен от това да прекара живота си в отглеждане на бели мишки?

Ако се заинатеше и не се съгласеше да се върне, щеше да бъде като птичка, която не може да си намери гнездо, а лети, лети безспирно, без да успее да се приюти някъде. Рано или късно, уморена от изтощението, тя пада от небето и се разбива долу. Но той не искаше даже да продума за връщане. Когато тръгваше, каза:

— Политическите кампании ме изплашиха, ако пак ми лепнат етикет, животът ми е свършен. Ще посмееш ли да гарантираш, че тези кампании няма да се повторят пак? Тук ми липсва чувството за безопасност, изобщо не знаеш кога може да те връхлети беда, за която не си и помислял. Не, сестрице, не ме уговаряй.

Братовчед ѝ бъркаше — той неправилно смяташе грешките на един или на няколко души за недостатъци на един идеал или на една вяра. Упорито искаше да се изправят кривите линии на историята.

През 1957 година, като завърши Медицинския институт, братовчед ѝ бе разпределен да работи под ръководството на Дън Юанфа. И понеже изказа пред началника си мнението, че не можеш да се отнасяш към интелигенцията с ограничено селско съзнание, бе обявен за десен елемент. Заради това изречение преживя много

неприятности. Баба ѝ често казваше: „Добре, че каза само едно изречение, ако бяха две, кой знае колко още щеше да пострада!“

Братовчед ѝ се превъзпита съвестно и бе един от първите, на които махнаха етикета. Бе толкова признателен, че чак сълзи му потекоха. Чувствуваше, че в бъдещото прераждане даже да бъде куче или кон, пак няма да се отплати за това благодеяние. Показвайки небето и земята, се кълнеше, че отсега нататък никога няма да защитава такива възгледи. Когато започна „великата културна революция“, старите сметки отново излязоха и пак го присъединиха към някаква група. Задържаха заплатата му за няколко месеца. Като го сполетя това, той се промени. Клетвените му думи за прераждане в куче или кон, всеотдайните му обещания сякаш ги издуха вятър. Изпълни го недоволство, започна много да се оплаква.

Какво се нарича снемане на етикет за десен елемент? Все едно да носиш ватенка с качулка. Качулката ти пада, но продължава да виси на гърба ти — казваше той.

Биен Вънчун често спореше с братовчед си. В думите ѝ нямаше много логика, но говореше много убедително:

— Забрави ли, че когато бяхме малки, мама често ни биеше несправедливо, защо не си я спомняме с лошо? Защото е наша майка.

— Твоята философия е робска. Щом не си изпитала толкова много мъка, какво право имаш да говориш?! — Засегнеше ли се този въпрос, братовчед ѝ винаги извънредно се разпалваше.

Самият той ѝ разказа как чичо ѝ в младежките си години се държал много свободно. Леля ѝ отдавна се съмнявала, че си има приятелка. Винаги преглеждала скришом джобовете и писмата му. Веднъж братовчедът разобличил пред чичото номерата ѝ. Лелята маскирала неправотата си с гняв и жестоко ударила братовчедата.

Леля ѝ или губела пари на карти, или се заяждала с бабата... И само да се случело да не е в настроение, винаги намирала предлог да удари братовчедата, за да разсее мъката си.

Защо, когато споменаваеше тези минали работи, братовчед ѝ не само не се сърдеше, а и напротив — спомените неизменно го развеселяваха?

По-късно братовчед ѝ най-после се съгласи с теорията за „погрешното удряне на детето от майката“. Но за съжаление замина твърде рано. Ако сега бе тук, сигурно щеше да се самопровергае.

Положението вече бе коренно променено. Макар Биен Вънное често да му го обясняваше в писмата си, той, изолиран от живота в родината си, в крайна сметка не можеше да го почувствува като нея.

Желанието да говори с Дън Юанфа сигурно бе детински порив. Тя се надяваше, че учреждението ще може да върне на братовчед ѝ задържаните по време на „великата културна революция“ заплати. Върнаха ги на всички, върнаха даже конфискуваните от буржоазията средства. Какво да се каже тогава за изкараните с труд пари на братовчед ѝ? Какво да се каже за отпадналия още преди „великата културна революция“ етикет? Главният въпрос не е в онези двеста-триста юана. Сега в семейството им на никого не липсваха пари, пък и какво са двеста-триста юана сега? Братовчед ѝ никога не бе предявявал претенции, най-вероятно да е забравил отдавна за парите. Но ако това не стане, няма да го накара да разбере, че положението в страната наистина се е променило в сравнение с преди.

Дори не предполагаше, че цели два месеца няма да успее да се срещне с Дън Юанфа. Най-накрая един съученик я пусна през задната врата, бе успял да го издействува чрез сина на Дън Юанфа. Едва тогава тя можа да се види с него.

Като изслуша мнението ѝ и чу желанията ѝ, му се стори, че са му наговорили някакви басни.

— И заради това сте дошли да ме търсите?

— Нима не може? — Биен Вънное бе дълбоко потресена от прокрадалото се в думите му недоволство и презрение. Сякаш бе извършила нещо недостойно, непозволено.

— Според мен не обръщайте повече внимание на този случай. Става дума за двеста-триста юана, в Америка жизненото равнище е високо, нима той още държи на тези народни банкноти? — Дън Юанфа смяташе, че всеки, който е заминал в чужбина, може лесно да натрупа много пари.

В думите „народни банкноти“^[3] се прокрадна презрение, неосъзнато дори от него, което накара Биен Вънное отново да се изуми.

— Не става въпрос за парите. Той е обиден съвсем незаслужено, трябва поне малко да бъде удовлетворен, ако...

Дън Юанфа я прекъсна нетърпеливо:

— А не сте ли мислили откъде ще дойдат тези пари? Държавният бюджет се разпределя между всички — всяко нещо си

има предназначение. Нима заради тези двеста-триста юана ще трябва да правим доклади до Министерството на финансите и до центъра?

Биен Вьнюе усети, че нещата се объркват. Какъв държавен бюджет, какво разпределение, какви доклади до Министерството на финансите и центъра? Нищо не разбираше. Тези изрази ѝ напомнях сериозен доклад за работата на правителството. Но според закона за запазване на материята парите не могат да се изгубят от земното кълбо.

— Та нали удържаните пари все пак трябва да са някъде?

А уж каза, че не била дошла заради парите, помисли си Дън Юанфа. Но във всяка нейна дума, във всеки звук, бяха все тези пари. Значи щом не ги получи, няма да има и удовлетворение? Белег на буржоазно възпитание.

— Не зная. По онова време „бунтарите“ държаха властта и още в началото ме бяха вкарали в „кошарата“.

— Щом парите вече ги няма... Както обяснихте положението, наистина става сложно. А аз си мислех, че така ще се прояви съжаление за станалото към човек, когото са наранили, без да е извършил нищо престъпно. Сигурно няма да ви е трудно да разберете подобно чувство. Ето, през „великата културна революция“ и вие сте били затварян в „кошарата“. След края на кампанията не сте ли поискали пълно реабилитиране, за да се докаже, че клеветите са лъжливи и всичко да се оправи? Не ви ли върнаха всички удържани пари?

Без да е извършил нищо престъпно? Нима Дън Юанфа би могъл да обяви за десен елемент невинен и прекрасен човек? Оказа се, че с дългата караница тя иска да вземе реванш. Някаква си сополанка, кой знае откъде дошла, да разговаря с него така неочаквано грубо и даже да го упреква!

Отначало Дън Юанфа сдържаше гнева си и слушаше за емигрантите, за общата борба. И чак когато поставиха на една дъска страданията, понесени от него през „културната революция“, с преживяното от десния елемент, не можа да се стърпи. Как могат да се смятат за едно и също две толкова различни неща?! Човече, може да са свалили на някого етикета за десен уклон, но това не означава, че той не е десен уклонист, а само че са му махнали етикета. За такива неща вече не се говори, но то е по политически причини. Ти ѝ подаваш игла,

а тя я смята за бухалка! Той подскочи от стола, сякаш бе стъпил бос върху тръни:

— Другарко, не се заблуждавайте, това са два качествено различни въпроса.

Беседата им завърши безрадостно и, разбира се, никакъв въпрос не можаха да решат.

Никой не бе си представял, че ще се срещнат в този вагон и Биен Въньюе ще може да наблюдава душевността на Дън Юанфа в съвсем оголен вид.

Щяха да пътуват заедно повече от десет часа...

Биен Въньюе мислеше пак да поговори с Дън Юанфа по въпроса за братовчед си. Дори да не спомене за парите и да не се изясни нито един съществен проблем, достатъчно бе да постигнат някакво разбирателство. Така щеше да придобие повече смелост и с по-силна вяра щеше да уговори братовчед си. Ако успееше да стори това, то, изглежда, щеше да е най-добрият подарък, който ще му занесе. За всеки образован човек най-същественото са собствената му човешка личност и достойнството, какво друго освен това може да има той.

Биен Въньюе обмисляше — трябва ли да говори с Дън Юанфа?

— Ало, ще ползвате ли чехли? — Обслужващата вече за втори път питаше Биен Въньюе.

Старанието и всестранността в изпълнението на задълженията ѝ последователно намаляваха. След Дън Юанфа и Цин Тиедан бе човекът с раирания костюм, а като стигна Биен Въньюе, вече навлезе в заключителния си акорд.

Възползувайки се от унеса на Биен Въньюе, тя я огледа със студени очи от главата до петите. От кичурите на косата ѝ, които уж изглеждаха накъдрени, а пък не бяха, до полата и жилетката, очевидно вносни; до сложената на коленете ѝ дебела книга на чужд език; до кутията с английски шоколад край нея; до люлеещите се на малките ѝ крака бели обувки с висок ток... Почти със завист си помисли, откъде-накъде тази ще се облича толкова изящно? Как животът ѝ е станал толкова лесен? На какво основание ще седи на мекото легло в спалния вагон, а тя ще я обслужва? Нима стои по-ниско от нея? Напротив, в сравнение с тази жена тя е по-млада и по-красива. Животът бе толкова

несправедлив към нея. Неволно се отнесе към Биен Вьнюе така, че да я опозори и унижи, и от опозоряването щеше да изпита особена радост и удоволствие.

Биен Вьнюе се стресна и се съвзе от уплахата. За какво ли говори тази жена, си помисли тя. Показва трикове и може да „променя лицето си“ също като в съчуанска опера. Като се качваше във влака, Биен Вьнюе вече бе получила упрек от нея.

— На изпращачите не е разрешено да се качват във влака — внушително бе казала тя.

— Не мога да кача сама толкова много неща.

— Защо тогава не ги предадете на багаж?

— Как да предам плодовете и храната в буркани? Щом изпращачите не могат да се качват във влака, вие ще ми помогнете ли?

— Ще си го пренесете сама, парче по парче.

Точно в този момент жените, изпращачи двама началници, се качиха във влака и тя веднага сведе глава в скромен и почтителен поклон. Биен Вьнюе спря един съученик, който се готвеше да подискутира с нея на тема „еднаква любезност към всички“. Защо му трябваше? Искаше да отнесе приятни спомени, те щяха да бъдат с нея през предстоящия ѝ неколкогодишен живот в странство.

Затова отвърна любезно на обслужващата:

— Благодаря, няма да ползвам чехли.

Дън Юанфа ожадня и извади от чантата си емайлирана кана за запарка и плик от амбалажна хартия, пълнен с чай. Измъкна от каната едно по едно хавлиената кърпичка, сапунерката, пастата и четката за зъби, изсипа вътре малко чаени листа и посегна да вземе термоса с топла вода под масичката. Термосът бе снежнобял, върху него бе изрисуван син нарцис.

Ама че приумица, нима има сини нарциси? Кой е виждал подобно нещо?

В горния край на термоса имаше чучур, също като на чайник, и тъй като чучурът бе наведен надолу, водата, изглежда, можеше да изтича много удобно. Но пък нямаше дръжка, как да се вдигне? Дън Юанфа само наклони термоса.

Какво става? Защо не тече вода?

Дън Юанфа дълго време не бе пътувал с влак, а по влаковете бяха наслагали какви ли не чудесии. По-рано използваше само самолет, но откакто започнаха инцидентите със самолети, отново се прехвърли на влак.

Младежът с раирания костюм любезно му разясни:

— Така. — Натисна кръглия капак на термоса и водата потече от чучура. — Термос за гореща вода с помпа, около 28 юана. Оказа се много по-удобен при употреба от стария модел — възрастните хора и малките деца не могат да си опарят ръцете, когато го ползват.

Кой го знае колко комисиони е получил от завода за термоси! Примерното му вежливо поведение в никакъв случай не би могло да накара Дън Юанфа да забрави положението му на дребен прекупвач.

На младежа с раирания костюм като че ли му липсваше самоконтрол. Той огледа каната със запарка на Дън Юанфа и уверено каза:

— Това е чай „Ци цян“ от четвърта категория, нали?

Дън Юанфа придърпа гневно емайлирания съд към себе си. Как така „Ци цян“ от четвърта категория? Как смее да се присмива на бедността му?

— Искате ли да опитате от моя? — Раираният костюм отвори кутийка за чай с двоен капак, изрисувана красиво, и я подаде на Дън Юанфа.

Но той препречи и двете си ръце пред кутията и повтори няколко пъти:

— Не, не, не.

Кой го знае откъде е, кой е, даже името му не е известно, а го черпи с чай. Кой знае каква дяволия ще дойде след чая.

— Опитайте. — Раираният костюм, без ни най-малко да се смути, се обърна и покани Цин Тиедан и Биен Вънюе.

Цин Тиедан не се отказа от чая „Ци цян“ първо качество, а даже го похвали:

— Хубав чай.

Раираният костюм каза скромно:

— Това е пролетен чай, а го пием чак сега, вече е остарял.

Дън Юанфа се обърна незаинтересовано към прозореца и се загледа навън. В крайпътната канавка едно куче, без ни най-малко да

се смущава, бе вдигнало крак по посока на влака. Ех, даже кучетата дотам са се разпуснали...

На шосето, близо до линията, няколко волски каруци бавно се движеха под лъчите на есенното слънце. Каруцарите, прибрали камшиците, седяха върху натоварените конопени чували и равнодушно гледаха бързо носещия се влак. По полето тук-там се бяха пръснали копачи, които упорито напредваха крачка по крачка. Скоро щеше да се прибира есенната реколта!

Картината бе близка на Дън Юанфа. Той познаваше чудесно този живот. Неговите прадеди и деди, чак до неговото поколение, бяха живели така. Едва той остави мотиката. Революцията го отнесе от земята като потоп и го увлече със себе си. Като сноп сено или дървесен ствол. И той повече не обърна назад глава.

А ако не бе станала революцията? Може би още щеше да е на нивата с мотика в ръце или щеше да си седи на прага на кирпичената къща със запалена лула. Щеше да излиза сутрин, преди звездите да са залезли, и да се прибира вечер, след като са вече изгрели. Щеше да изяжда купичка диви треви, сварени с царевично брашно, и да се прибира в опушената и тъмна стая. Нима щеше да седи в такъв спален вагон и да гледа навън?

Мислите на Дън Юанфа се объркаха.

Той обичаше земята отвъд прозореца. Сякаш хиляди невидими нишки го бяха свързали завинаги с нея, широката земя. Притворил очи, се бе унесъл в мисли. Представяше си мириса на пръстта в нивите. Но отново се усети, че седи в спалния вагон — все пак тук бе по-приятно, отколкото да копаяш на полето. Ех, да можеше да вземе тази земя извън влака в мекия спален вагон, колко хубаво щеше да съчетае местното с чуждото.

По високоговорителя бяха пуснали кой знае каква музика. Сякаш жаба, хем голяма, хем тлъста, издула като барабан кръглия си корем, квакаше, квакаше, квакаше. Чуваше се нещо объркано, сякаш двама чужденци говореха китайски. Мина доста време, докато Дън Юанфа разбере едно изречение: „Смехът е по-хубав от плач...“, значи не било жаба. Ясно е, че пее китаец, съвсем леко би могъл да изговаря китайските думи. Защо му трябва да ги изкарва като чужденец? Така е, не могат да излизат от страната, не могат да станат чуждестранни дяволи и с чуждестранна реч утоляват страстта си. Само чуй: „Смехът

е по-хубав от плач...“ На какво прилича това, и него ли смятат за песен? Онези, които са написали текста и музиката, така ли си изкарват хонорарите? Сега е достатъчно някой да разклати два пъти перото си и ще има колкото си иска пари. А на онези, които пишат разкази, им е по-лесно да изкарат неколкостотин юана, отколкото на кокошката да снесе яйце. Цялото общество попадна в ръцете на такива мошеници.

Сериозният и скован вид на Дън Юанфа предизвикваше смях у Биен Въньюе. Защо се измъчва така? Тази поза е уморителна. Колко време може да се издържи в нея? Бащите на няколко нейни съученици също бяха високопоставени възрастни другари, но се държаха свободно, често се шегуваха с Биен Въньюе и другите. С тях човек можеше да води много интересни разговори. Тя ценеше високо мнението на тези хора.

А ето другият възрастен другар на име Цип, видеше ли някого във влака, му казваше няколко сърдечни думи и не се намесваше в чужд разговор. Който и да слизаше от влака, той му помагаше да си свали багажа и да го върже на малката разгъваема количка. Връзваше много добросъвестно и внимателно. Нареждаше багажа сръчно, с точно премерена връв. Биен Въньюе се тревожеше, че той може да изпусне влака.

Потеглеше ли влакът от по-голяма гара, Цин Тиедан все донасяше по нещо — ако не найлонов плик, поне картонена кутия или бамбукова кошничка.

— Местен специалитет, нося на другарите да опитат нещо прясно — казваше засмяно той.

Биен Въньюе гледаше как на полицата за багаж неговата купчина бързо нарастваше и дори се тревожеше. Как ще носи толкова много неща, като пристигне?

Като виждаше отношението на Цин Тиедан към другите, тя си спомняше една известна съветска песен. В нея имаше такива стихове:

*Гордеем се със името „другарю“,
най-почетно от всички имена е то.*

*Другарите едно семейство са в света,
не се делят на бели, черни,
кафяви, жълти и червени.
И всеки знае името „другарю“,
чрез него всички се сближават...*

Сервитьорът от вагон-ресторанта започна да продава купоните за вечеря.

Човекът с раирания костюм се обади:

— Искам от най-хубавото ястие, също и една супа. — Докато говореше, подаде банкнота от десет юана.

Дън Юанфа поиска от най-евтиното ястие. Да се купува скъпо ядене, е прахосничество, мислеше си той. В мрежата, която му бе дала Сиумей, имаше някои нелоши неща. Той избра една по една дребните монети и банкноти от портмонето си, за да се разчисти от тях. Беше свикнал да събира едри банкноти.

— Има ли зеленчукови ястия? — попита Биен Въньюе.

Сервитьорът не приличаше на обслужващата спалния вагон. Отнасяше се еднакво учтиво към всички:

— Няма, има само яйчена супа, също и супа с юфка и ситно нарязано месо.

— Тогава ще изям една супа с юфка и месо.

По масите във вагон-ресторанта бяха сложени картончета с номера, изписани с арабски цифри. Всеки пътник сядаше според номера на купето си.

Дън Юанфа отвори мрежата; която му бе дала Сиумей. О, запасите наистина са богати: варени яйца, осолено свинско, салам и няколко парчета кекс. Все неща, каквито обича. И всяко — увито поотделно в найлонов плик. Миризмите нямаше да се смесят, а и дрехите му нямаше да се изцапат, ако нещо потече. Ама че странно, откъде можеше да знае неговите вкусове? Жените са дяволити, много дяволити.

Като пристигне в град Е., ще трябва да купи нещо на Сиумей. Но какво да е то? Досега Дън Юанфа не бе вземал подарък за жена. Даже когато съпругата му бе жива, нищо не й купуваше. Нали си бяха хора от една къща, за какво им е да ходят насам-натам да купуват, ако някой

има нужда от нещо, да си вземе от парите и да си купи. Макар да говореше така, той изобщо не се грижеше за собствените си дрехи и храна, а ги получаваше от жена си, като му дойдеше времето.

Сиумей му е дала толкова много ядене, сигурно е похарчила десет юана. Дън Юанфа мълчаливо пресметна колко продукти са необходими за всички тези неща и колко струват... Реши, че на всяка цена трябва да купи нещо на Сиумей за десет юана, точно колкото е похарчила. Не бе изнудвач, та да използва жена.

Да ѝ купи чифт обувки? Беше чувал, че обувките в град Е. не са лоши. Но десет юана май нямаше да стигнат за покупката, пък и не знаеше кой номер носи. Или пък ще погледне за някоя дреха, която струва горе-долу толкова, и ще ѝ я купи. Дрехата не е като обувките, размерът може и да не отговаря толкова точно, че била малко по-голяма или по-малка, не е чак такава беда. Беше чувал, че дрехите в град Е. са хем евтини, хем красиви, а и шарени. Жените ги харесвали, а Сиумей е млада.

Като огледа полата и жилетката на Биен Вънное, Дън Юанфа си помисли, че не може да избере такъв цвят — изглеждаха като вехти. Не можеше да ѝ вземе и твърде изискана дреха, в нея щеше да заприлича на прелъстителка. Не знаеше откъде дойде това, но той започна да свързва закръглената Сиумей с думата „прелъстителка“. Така престана да смята, че прелъстителките са много страшни. А Сиумей даже предизвикваше любов и нежност. „Малка прелъстителка!“, си каза Дън Юанфа, сякаш Сиумей се намираще до него. Когато го погледнеше с леко кръглите си очи, не приличаше ли на малка прелъстителка? След този спомен Дън Юанфа тайно се засмя и се изчерви. Но веднага изтри усмивката и бързо огледа хората на масата, изплаши се, че са разбрали мислите му. Добре, че вниманието им бе изцяло съсредоточено върху човека с раирания костюм.

Той тъкмо вадеше храна от найлонови торбички. Най-напред извади бутилка „У лян йе“, печена кокошка и няколко плоски кутии. Една по една отвори кутиите и извади оттам увити със станиол пакети.

— Храната във вагон-ресторантите не е хубава. И госпожицата има опит, не яде. Как можете да ядете само юфка? Тук имам няколко меки консерви, изберете си една, която ви харесва. В този пакет има говеждо месо с къри, как ви се струва? Ще си вземете ли? — каза той и подаде един станиолен пакет на Биен Вънное.

Тя го пое без никакво стеснение:

— Благодаря ви, много сте предвидлив. Не съм толкова недоволна от храната във вагон-ресторантите, но не мога да ям свинска мас. Хапна ли, веднага ме заболява стомахът. В 1960 година, през трудното време, третият ми чичо ни бе изпратил от чужбина няколко метални консерви със свинска мас. Бях ококорила очи от глад, грабнах една консерва и ядох, ядох мас чак докато ми прилоша.

Дън Юанфа стрелна с очи Биен Въньюе. Не ядеш свинска мас? Да погладуваш три дни, всичко ще проядеш. Не ядяли свинска мас! Какви престъпни работи върши и колко безсрамно говори!

Раираният костюм наля на Цин Тиедан чашка „У лян йе“:

— Като пийне малко, човек се отпуска и вечер заспива по-добре. На госпожицата няма да предлагам, зная, че съотечественичките ми не обичат алкохола.

— Пак сбъркахте. Мога да пия не по-малко от вас.

Дън Юанфа пак я стрелна с едно око. Даже пиела!

Раираният костюм започна да се извинява:

— Имам очи, а не виждам планината Тайшан. — И веднага наля на Биен Въньюе. Поучен от случая с първокласния чай „Ци цян“, той внимателно бе попитал най-напред Дън Юанфа:

— Възрастният другар ще пийне ли малко?

Дън Юанфа, с полузатворени очи и съсредоточен, тъкмо предъвкваше старателно соленото свинско, което му бе дала Сиумей. Разбира се, чашка „У лян йе“ щеше да му дойде добре. Но той не искаше да пие заедно с тези хора и отклони поканата:

— Не пия.

След няколко чаши от питието започнаха да се държат много по-свободно. Биен Въньюе попита раирания костюм:

— Колко пари горе-долу изкарахте при сегашното пътуване?

— Може да са паднали към осемнадесет хиляди.

Дън Юанфа едва не се задави.

Биен Въньюе попита любопитно:

— С какво търгувахте, че спечелихте толкова пари?

— Това не е много, има хора, които изкарват много повече от мен. Препродавах телевизори в далечните райони. Сега селяните наистина имат в ръцете си много пари, но няма къде да ги харчат. Държавната търговска мрежа работи, но в момента не може да се

справи. Затова е дала на разумни прекупвачи възможността да спечелят. Селяните са доволни, пък и нашият живот на временно безработни младежи се оправя.

— Да препродаваш телевизори, не е толкова лесно, колкото да препродаваш дрехи или обувки. И снабдяването, и превозът са проблем — каза Цин Тиедан.

Човекът с раирания костюм се усмихна като опитен търговец:

— Дребна работа, всичко може да се уреди и само да имаш пари за харчене — всичко се урежда. Имаш ли десет хиляди юана, вложи всичко. — Той отпи една глътка, хапна и продължи: — Парите са нещо, което е извън теб, за какво ти е да ги трупаш? Няма да скрия от вас, че и в банката съм спестил четиридесет хиляди. Това е, за да имам възможност за отстъпление в бъдеще. Ако някой ден държавата каже, че вече нямаме право на подобни работи, преставам да се занимавам с тях. Само от лихвите на тези четиридесет хиляди юана ще мога да живея най-малкото на равнище на ръководен кадър от тринадесети ранг.

Като чу какви сметки си прави този, Дън Юанфа се вцепени. Той бе участвувал в революцията десетки години и едва бе достигнал заплата от единадесети ранг. А от спекулациите си този младок в крайна сметка ще заживее по-разкошно от него. Що за работа е това?!

— От останалите пари по-голямата част пожертвувах за инвалидите от младежкия занаятчийски кооператив, които чакат работа. На тях им е много по-трудно, отколкото на нас... — Изведнъж наведе мълчаливо глава, сякаш бе почувствувал болка.

— Никак не ви е лесно и на вас днес — каза Цин Тиедан. Той поглеждаше ту единия, ту другия от младите хора пред себе си и чувствуваше, че те и тяхното поколение живеят далеч не толкова повърхностно, както се смята обикновено. На още неукрепналите си рамене те носят много по-голям товар, сякаш твърде рано са поели отговорността за цялото си поколение. В края на краищата това добро ли бе, или лошо?

Човекът с раирания костюм усети в кратките думи на Цин Тиедан любов, каквато може да изпитва само баща — искрена, дълбока, но и строга. Цин Тиедан сигурно разбираше добре, че това, което бе казал, е най-много едната страна на живота, протичащ в лутане за изкарване на прехраната. Но той съвсем ясно разбираше

също и негодите на този живот, и съпътстващите го тъмни неща, които не му бе удобно да разкрива. Изведнъж изпита желание да заплаче, за да излее всичките си чувства, да се пречисти, но накрая се сдържа. Само вдигна глава и изля в гърлото си, чашка „У лян йе“.

Но човекът с раирания костюм не разбра защо изведнъж Цин Тиедан стана така странен. В тази негова странност като че ли дори се таеше някаква болка. А може би и съвсем не бе така, ами просто той самият се бе натъжил от спомена за инвалидите, чакащи работа? Бързо протегна десния си крак и каза:

— И аз не се изоставям. Познайте, колко струват тези обувки? Седемдесет юана. Купих ги от хотел „Пекин“, последна модна продукция на френската фирма „Пиер Карден“.

На Биен Въньюе й се прииска да му се подиграе и присмехулно каза:

— Продукцията на фирмата за дрехи „Пиер Карден“ отдавна бе бракувана от новата световна мода. Сега се пренасочиха към заведения за хранене, за да намерят изход. В Пекин не е ли открит наскоро ресторант на фирмата „Пиер Карден“? Нарича се „Максим“ и е ужасно скъп.

— Следващия път, като отида в Пекин, непременно ще намина и там да видя свят. Ако имаш пари и не ги харчиш, си глупак. Човек като се роди, не донася със себе си пари, като умре, не отнася.

Тя са си загубили ума по парите и разкоша! Разложение, пълно разложение! Дън Юанфа тропна силно с пръчиците за хранене и каза, сякаш бе сигурен, че в бъдеще човекът с раирания костюм ще проси:

— А като дойде време да нямаш пари, какво ще правиш?

Младежът с раирания костюм го погледна открито:

— Като нямам пари — няма да харча. Мога с тях, мога и без тях. Но пак ще ви кажа, че в банката имам спестени четиридесет хиляди! Социалистическата банка не може да банкрутира.

Дън Юанфа разбра, че той го дразни нарочно, само че това ни най-малко не се отрази на апетита му. Даже примляскваше — шумно изяде чиния пържени зеленчуци, две купички ориз, половината солено месо и две варени яйца. Ех, отдавна не бе ял с такова удоволствие. Пък и Сиумей се бе погрижила за него, месото бе така хубаво сварено, че чак се топеше в устата. Той въздъхна доволно и предизвика един внимателен поглед на Биен Въньюе, която си помисли, че не му е добре.

След вечеря обслужващата дойде да почисти купето. Кресна на Биен Въньюе, която седеше до прозореца:

— Ало, дай ми пепелника от масичката!

Биен Въньюе се усъмни дали и тя не я бърка с някой, както човекът в раирания костюм. И дали този някой не е попречил по някакъв начин на повишаването на заплатата ѝ или на приемането ѝ в партията?

Биен Въньюе мълчаливо ѝ подаде пепелника и излезе от купето. Застана пред прозореца в коридора и се загледа навън. Чу как обслужващата войнствено удря пепелника в малко кошче за боклук.

Слаб мирис на запалена цигара долетя до носа ѝ. Обърна се настрани — кой знае от колко време Цин Тиедан стоеше до нея.

— Вътре е много задушно — каза той и спусна сгъваемата седалка до прозореца. — Да поседим малко тук.

Биен Въньюе го последва и седна до него. Той като че ли се досещаше, че обслужващата я е огорчила, но не ѝ каза съчувствени думи, а продължи с интерес да следи заедно с нея непрекъснато променящия се пейзаж зад прозореца.

Под залязващото слънце пейзажът се бе очертал като изваян и постепенно ставаше все по-неясен в здрача. Също както бавно заглъхваща надалече песен кара човека неволно да си спомня за нещо тъжно в миналото.

— Първоначално името ми бе Тиедан — произнасяше се с равен тон, тоест Желязно яйце, едва като дойдох в града, го промених на Тиедан с низходящ тон на втората сричка и вече започнах да я записвам с друг йероглиф, та значението се промени на Железен цинобър^[4]. Хората казваха, че рожденото ми име не било хубаво, не било удобно за подписване на резолюции. Защо да е неудобно? — Цин Тиедан тъжно поклати глава, не се знаеше дали отрича мнението, което го е накарало да смени името си, или пък това, че го е приел. — Сега се връщам от родното си място, хората от моето поколение още ме наричат Тиедан — Желязното яйце. А нима беше добре, че трябваше да се върна, за да се казвам пак Желязното яйце? — Той явно не питаше Биен Въньюе, а отминалите дни. Съсредоточено я погледна, сякаш искаше да разбере осъзнава ли тя чувствата му в този момент.

Биен Вънное опря глава на стената и спокойно се заслуша. Макар да не разбираше защо Цин Тиедан ѝ говори тези като че ли несвързани приказки, чувствуваше, че нещо в тях я вълнува. Изглежда, питието „Улян йе“ съвсем не отпускате и не предразполагаше човек към сън.

В този миг ѝ се прииска да каже нещо на Цин Тиедан, по не знаеше какви думи да намери. Тя усещаше, че в света на чувствата при хора като Цин Тиедан има късче суверенна територия, в която не може да се влиза самоволно. Ако искаш да разбереш нещо от нея, макар и да не е необходима строгост като при извършване на жертвоприношение, най-малкото трябва да се държиш сериозно.

Цин Тиедан продължи:

— След Освобождението съм се връщал три пъти в родния си дом. Първия път бе тъкмо в трудния период. Хората измираха от глад, нямаха нито една здрава дреха. От селяните ми не се чу никакъв ропот. Най-големият от братята ми винаги помнеше, че е от семейство на загинал за революцията. Макар да припадеше от глад край делвата със зърно, не се опита да вземе нищо от общата доставка. Какво казваше той? „Никого не обвиняваме, виновен е тукашният лош климат.“ По-малкият заедно с мен участва в революцията. Беше свързочник. Враговете го хванаха и го заровиха жив, чак до врата. — Цин Тиедан тежко си пое дъх, сякаш не му достигаше въздух. — Удариха го веднъж с лопата по главата и тя се разцепи. Кръвта бликна на повече от един *джан* височина... Ние там, народът от първите освободени провинции, дадохме приноса си за революцията. По време на войната с Япония и на Освободителната война хората изпращаха синовете и мъжете от семействата си на фронта. В сражението при Ляошън един взвод бе разбит и само двама останаха живи... Какво казваха тогава? „С революцията утре ще дойдат по-хубави дни!“ А сега какво да кажа на хората? Срамувам се, сякаш съм ги измамил. Какво им казвам? „Държавата има трудности, природни бедствия — хорска неволя.“ А в действителност на мен самия всичко ми е ясно, знам точно как са нещата. А мамя хората. Природни бедствия! Всички онези политически безумства навредиха много повече от каквито и да е природни бедствия. Ето ти го откъде идва и човешкото нещастие.

Оставих им офицерските дрехи от вълнено сукно и всичките пари, които носех, задържах само военната униформа, която беше на гърба ми. Каква ли работа, по дяволите, можеха да им свършат? Като

се върнах в частта, описах положението в родния си край, помолих да напечатат доклада и го разпратих навсякъде. Имах връзки, много от началствата ми бяха земляци. Мислех си — те имат повече власт от мен, сигурно е, че ще решат въпроса. Глупак — и мен, и тях, даже и машинописката — всичките ни обявиха за десни опортюнисти. Това, което описах тогава, бе действителността, както я бях видял, а упорито я обявявах за изфабрикувана от мен лъжа, с която съм нападал социализма. На бойното поле не ме беше страх, че може и да загина, но тази работа май наистина ме сплаши. Не можех да ям, не можех да спя. Но самокритиката и самоанализът са все пак далеч от смъртта. Как можах да се разпусна толкова? От какво се страхувах в крайна сметка?

Мислих дълго и едва тогава разбрах, че се боя да не изгубя партийната си книжка. Човек, който цял живот е желал революцията и я е извършил, изведнъж става контрареволуционер. Как може да се каже подобно нещо? Това звучеше страшно! Добре, саморазкритикувах се. Заглуших съвестта си и заговорих глупости: „В старите освободени райони съселяните я карат от добре по-добре, имат дрехи и храна в изобилие; хората и животните са в цветущо състояние, както и народната комуна...“ — опазих книжката си. Чаках да дойде вечер. Мислех си съвсем сам, въртейки се в леглото от страна на страна, още ли съм комунист? Пфу! Как ми се искаше да си ударя два шамара! Не смеех да мисля за най-големия си брат, за добрите си съселяни. Те никога нямаше да узнаят, за да си направят тази сметка... Издържах изпитанието, но оттогава нататък все едно, че ми бяха отскубнали жилите, от сутрин до вечер се влачех като пребит, ех! — Цин Тиедан въздъхна, отпусна посребрената си глава и погледна внимателно големите си груби ръце.

Гласът му не бе завладяващ, в него имаше и старческо хриптене, и неопределими произношения от какви ли не краища. Но притежаваше силата да раздвижва въображението.

Подобни истории Биен Вънюе бе слушала неведнъж в миналото. Първия път бе смутена и потресена. Но постепенно претръпна, привикна и дори ѝ се струваше, че всичко, което става и съществува сега, всичко, което виждаше около себе си, има своята точно определена логика.

Такива необясними неща Цин Тиедан сигурно бе преживял много повече от нея, но позицията, която заемаше спрямо тях, бе съвсем различна от тази на обикновения човек или на братовчед й. Такива събития само му даваха възможността да осъзнае върху един по-обобщен фон собствения си дълг и съдба. Разбира се, че в сърцата на големия си брат и на селяните си той винаги е бил Желязното яйце, а не някакъв си Железен цинобър.

— Слава богу, вече можем да смятаме за отминали тези дни — каза Биен Вьнюе.

— Така е, отминаха, но цената, която платихме, не беше малка. Втория път, когато се върнах в родния си край, течеше заключителната фаза на „великата културна революция“. По това време току-що бях излязъл от „кошарата“, още не бяха ме възстановили на работа...

— Щом като родителите ви не са били у дома, защо ви е трябвало да се връщате, да се тормозите като първия път? — прекъсна го Биен Вьнюе.

— Наистина изглежда странно, но не можах да се стърпя. Имаше там някаква сила, която като че ме дърпаше за вътрешностите. Тамошните хора, животът им, тамошната земя, всичко това се въртеше в главата ми. А може би в крайна сметка аз съм си селянин във военна униформа.

— Може би да, може би не — каза Биен Вьнюе.

Като я чу, Цин Тиедан силно удари с ръка по бедрото си, сякаш най-накрая се бе натъкнал на познавач, който точно бе улучил решението на въпроси, върху които дълго и мъчително мислеше и все не можеше да стигне до резултат.

— При второто ми завръщане хората не измираха от глад като през трудния период. Но и те, и земята бяха като изстискани. Когато си тръгнах, попитах селяните си имат ли нужда от нещо. Никой не пророни дума, само гледаха в най-големия от петимата ми братя. Ако той, човекът, който бе изстрадал най-много, не кажеше нищо, и те нямаше да отронят нито дума.

Брат ми още носеше вълнената офицерска куртка, която му бях дал преди повече от десет години. От пръв поглед си личеше, че дрехата не е свалена откак е била облечена. Лъщеше от мръсотия. Около врата, на ръкавите и лактите беше подплатена с разноцветни кръпки. Той стоеше с наведена глава, стиснал под мишницата си

пастирския камшик, устните му само мърдаха, но звук не се чуваше. Как се сдържаше! Селски човек — езика в гърлото ще си натика, но и бедствията, и лишенията, всичко ще понесе без гък. Освен това беше му ясно, че неговите съселяни едва издържат, и не можеше да не помисли за тях, за това, кое би им било от спасителна полза. Наистина бе трудно да се каже нещо! Опитай се, когато всичко ти липсва и се нуждаеш от всичко, да кажеш какво ти е необходимо — няма да можеш. Накрая той хвърли един поглед към хората и изрече само една дума: „Сол.“

Купих сол за всичките пари, които имах в себе си... И затъвайки до глезените в прах, тръгнах по жълтия глинен път, по който не личеше следа от човешки крак. На всяка крачка се обръщах назад. Съселяните ми стояха неподвижно и мълчаливо в началото на жълтия път, където нямаше нито една тревичка, нито едно дърво, и ме гледаха отдалече. В краката им лежах няколкото чувала сол. Отдалече приличаха на късове груба скала.

Само няколко боси деца подтичваха около мен. Спираха на няколко *джана* пред мен, обръщаха глави и втренчено ме наблюдаваха. Изчакваха ме да ги настигна и пак изтичваха напред. Спираха на няколко *джана* и ме наблюдаваха втренчено, сякаш искаха да запомнят човека, който им бе дал няколко чувала сол... Върху прашния път ясно се отпечатваха извивките на стъпалата им — пръстчетата отпред, петите отзад. Можеш ли да познаеш какво си мислех тогава? Мислех си, че ако върху тази земя случайно падне една капка вода, ще може да порасне дърво!

Тези няколко чувала тежка, горчива и тръпчива сол, тези ясни отпечатъци на малките крачета; този проточил се в далечината глинен път, на който не се вижда краят, без нито една тревичка, без нито едно дърво; и от другата страна на пътя — селяните, понасящи безмълвно безкрайните теглила. Всичко това за миг се залюля тревожно пред очите на Биен Вьнюе. В сърцето ѝ бликна болка, сякаш тя носеше част от неотменната отговорност за всичко това.

— При сегашното ми завръщане, слава богу, нещата се бяха обърнали. Брат ми каза: „Страдахме трийсет години, но от тази година с въвеждането на акорда всичко стана по-добре.“ Виж — Цин Тиедан посочи купето. Биен Вьнюе знаеше, че сочи големите и малки торби от синьо платно върху полицата за багаж, — всичко това ми дадоха за из

път. Стопанисването на земята трябва да се даде на самите селяни и всичко ще е наред.

Сега хората ценят не парите, а културата. При това завръщане говорих с брат си и го попитах от какво има нужда. „От учителка!“, каза той. Така ме постави в трудно положение. Можех ли да дам аз на хората учителка? Не можех! Не е чудно, че брат ми дава душата си за внука! Когато детето пише, той не смее да диша. Закашля ли се, веднага запушва устата си с ръкав. Пази се даже да не мигне, сякаш е видял Нефритовия император^[5] да слиза пред него. Мине ли наблизко някой, бързо му казва: „Тихо, детето рисува йероглифи!“ А детето хем пише, хем пъхти тежко през нос, от дъха му пламъкът на малката газена лампа трепти. Един път се протегнах напред да погледна; един йероглиф „ю“ бе изписан неправилно. Казах му: „Онази кобиличка долу трябва да е извита наляво, защо си я извил надясно?“ Брат ми видя, че детето се сконфузи, и недоволно каза: „Защо да е извита надясно? Защо да е извита наляво? Не си ли носил товар на кобилица, на всяко рамо може да се носи.“

Биен Въньюе избухна в смях.

— Това дете е първият „интелигент“ от многото поколения в неговото семейство. Брат ми сподели: „Имам пари, трябва непременно да изпратя детето в средно училище, в университет, та в бъдеще да стане агроном в селото ни. Глупак е, който казва, че учението е безполезно, учените хора са много способни, не си ли виждал как и земята слуша думите им?“ Селяните се промениха, ще видиш, няма да мине много време и тези селяни, които не искаха да ходят по нужда на чуждо място, скоро ще станат история.

Колелата на влака тракаха ли, тракаха, сякаш непрекъснато повтаряха: „Отмина, отмина...“ Биен Въньюе много пъти се бе возила на влак и като че ли можеше да намира смисъл в звука на колелата.

Цин Тиедан се бе изморил, но все пак бе доволен, че е излял мъката си. Душата му, от дълго време развълнувана, се успокои, както небето става лазурно, изумрудено бистро след внезапен летен дъжд.

Биен Въньюе изведнъж почувствува облекчение. Защо ѝ трябваше да се отказва от близкото заради далечното? Хората никога не виждат съкровищата край себе си, а упорито преследват видения. Онова, което не можеше по никакъв начин да намери у Дън Юанфа, тя откри у Цин

Тиедан, най-големия от петте му братя, внука му, у съселяните им. Може би щеше да го намери на още много други места.

В полунощ обслужващата събуди Дън Юанфа:

— Началство, трябва да слизате.

Дън Юанфа стана, взе багажа си от полицата, погледна потъналите в дълбок сън спътници и изпита облекчение, като си помисли, че не трябва да се прощава един по един с тях.

Освен двамата другари от съответното учреждение, които го посрещаха, на перона нямаше никого. След протоколния поздрав се насочиха към изхода на гарата.

В този миг влакът изсвири дълго и пак потегли. Отначало Дън Юанфа още можеше да върви с него, но влакът започна да се ускорява, колкото по-напред отиваше, толкова по-бързо се движеше, за миг изостави Дън Юанфа след себе си и бързо потъна в тъмната нощ. Само много надалеч още се виждаше светлината на последния вагон, която светеше яркочервено.

---

[1] Герой от китайския класически роман „Блян сред алени чертози“ („Хун лоу мън“) — Б.р. ↑

[2] Китайското произношение на йероглифите, с които се записва японското име Шин Йошими. — Б.р. ↑

[3] Официалното наименование на валутата в КНР. — Б.р. ↑

[4] В китайски език има четири тона — равен, възходящ, низходящо-възходящ и низходящ. Фонетично еднаквите думи, произнасяни в различен тон, имат различно значение и се записват с различни йероглифи. — Б.пр. ↑

[5] Върховно божество в даоистката религия. — Б.пр. ↑

ХРОНОЛОГИЯ НА ПЕРИОДИТЕ, ОТРАЗЕНИ В РАЗКАЗИТЕ

1911 — Буржоазнодемократична революция сваля от престола последния император от манджурската династия Цин; Китай е обявен за република.

1921 — За президент е избран Сун Ятсен, един от основателите на Националистическата партия (Гуоминдан). Основаване на Китайската комунистическа партия в Шанхай.

1927 — Преврат на Чан Кайщъ и настъпление на оглавената от него армия и Гуоминдана срещу националнореволюционното движение.

1937, 1945 — Агресия на Япония. Националноосвободителна война. Установяване на Освободени райони в централните и северните провинции (с център Йенан, където е седалището на ЦК на ККП).

1946 — Гражданска война; настъпление на Народоосвободителната армия.

1949 — Провъзгласяване на 1 октомври в Пекин на Китайската народна република. Оттегляне на гуоминданското ръководство на о-в Тайван.

1950, 1953 — Поземлена реформа. Начало на социалистическа индустриализация и коопериране на селското стопанство.

1955, 1956 — Обявяване на „особен курс на развитие“ — форсирано коопериране и превес на селскостопанския сектор. Кампании за „удар срещу десния опортюнизъм“, „критика на емпиризма и прагматизма“, „изкореняване на контрареволуцията“, „изправяне стила на политическата работа“; противопоставяне на лозунгите за „военен комунизъм“, „селски стил и партизански навици“ на „буржоазния съветски стил“.

1957 — Призивът „Сто цветя заедно да цъфтят, спорът на сто школи да ехти“ е последван от движение за „стимулиране на уханните цветя и изкореняване на отровните треви“. Масови репресии над дейци на културата под обвинение в „десен уклон“.

1958 — Курс на „големия скок“: ликвидиране на личните стопанства, създаване на „самоделни стоманолеярни“, „народни комуни“, призив за „рекордни показатели“.

1960 — 20 милиона жертви на глада вследствие провала на „големия скок“.

1961, 1962 — Курс към „урегулиране на икономиката“: премахване на безплатните столови и възстановяването на заплащането на труда, на кооперативите, занаятчийството и личното стопанство.

Противопоставяне на икономическия авантюризъм от страна на „прагматичното“ крило в ръководството (Лю Шаоци, Джоу Енлай, Дън Сяопин). Вълна от памфлети, фейлетони, алегорични пиеси, насочени срещу методите на „особения курс“ и „големия скок“ (У Хан, Дън Туо, Ляо Моша). Частични реабилитации на обвинените в „десен уклон“.

1963, 1964 — Призив за „борба против заплахата от ревизионизъм и реставрация на капитализма“, „четири чистки“ (идеологическа, политическа, организационна, икономическа); кампания „селското стопанство да се учи от комуната Даджай, промишлеността да се учи от нефтокомплекса Дадзин“ (основани върху принципа „опора на собствените сили“), „цялата страна да се учи от Освободителната армия“, Ликвидиране на традиционния китайски театър и заменяне с „образцови революционни пиеси“ по инициатива на бившата шанхайска артистка Дзян Цин, съпруга на Мао Дзедун.

1965 — Движение за масово изучаване „трудовете на Мао Дзедун“. Чистка срещу „намиращите се на власт и поели по капиталистически път“ и ръководствата на културните институти.

1966 — Отлагане на приемането във висшите учебни заведения „с цел последователно осъществяване на културната революция“. Атака на отряди от „хунвейбини“ („червеногвардейци“) срещу партийните органи, местните ръководства и интелигенцията.

1967, 1970 — Стачно движение, междуособици сред „хунвейбините“ и фракцията на „бунтарите“ (*дзаофан пай*).

Заменяне на местните партийни ръководства и органи на властта с „революционни комитети“. Масови репресии; отстраняване на критично настроените спрямо „културната революция“ ръководители

под обвинение в „ревизионизъм“. Включване в партийния устав на указание, че приемник на Мао Дзедун е Лин Бяо.

1971 — На 12 септември е обявено „разкриване на антипартиен заговор на Лин Бяо за узурпиране на властта и подмяна на Великата пролетарска културна революция със стимулиране на производството, пренебрегване на металургията и заменянето ѝ с електроника“.

1974 — Пропаганда на „новородените явления“: „червена диктатура на пролетариата“, „борба с икономизма“, „изкореняване на старото в името на новото“, „образованата младеж — нагоре към планините и надолу към селата“, „школи за трудово превъзпитание на кадри“. Кампания за „критика на Лин Бяо и Конфуций“, насочена срещу прагматичното крило в ръководството, водено от Джоу Енлай, издигане в култ „идеологията на Закона“ (легизъм), изповядвана от основателя на първата китайска империя Цин Шъхуан, в противовес на конфуцианското учение за „човешката природа“. Възстановяване на някои от свалените от длъжност ръководители и специалисти. Издигане на модела „хем червен, хем специалист“.

1975 — Кампания срещу „отново раздвижилите се капиталистически ренегати“ и „опита за преразглеждане на справедливите присъди“.

1976 — Разправа с масовите протестни демонстрации, организирани под формата на почит към паметта на починалия Джоу Енлай. Скоро след смъртта на Мао Дзедун е съобщено за арестуването на оглавяваната от неговата съпруга „четворка“ („банда на четиримата“) при опит за узурпиране на властта.

1977 — Реабилитация на репресираните партийни и държавни ръководители. Официално осъждане курса на „културната революция“.

1978 — Възстановяване на местните органи на властта и обществените организации, творческите съюзи и културния живот. Третият партиен пленум обявява курса за икономическа реформа и модернизация.

1979, 1984 — Разформироване на комуните. Въвеждане на семейния акорд, самоуправлението и стопанската сметка. Политика на „отворени врати към света“.

КРУМ АЦЕВ
БИОБИБЛИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

БАО ЧУАН

Бао Чуан е родена през 1943 г. в Нанси, провинция Съчуан. След две години в педагогически институт е изпратена към края на 1966 г. на работа в завод за автомобилни резервни части. Първите си произведения публикува през 1973 г. От 1976 г. продължава образованието си в курс за сценаристи при Пекинската филмова школа. След 1978 г. работи в редакцията на списание „Съчуанска литература“. Пиесите, сценариите и белетристиката ѝ се отличават с непосредствени наблюдения, достоверност на жизнените ситуации. Един от ранните ѝ разкази, „Преди сватбата“, е сред отличените с национална награда за 1979 г. Разказът „Високоговорители“ е публикуван в сп. „Женмин вьнсюе“ („Народна литература“), бр. 2, 1981 г., посветен на жените писатели от днешното поколение. Превежда се на чужд език за първи път.

ЛИ ДЖУН

Ли Джун е роден през 1928 г. в провинция Хънан. След завършване на начално училище се самообразова, работи като пощенски и банков служител. Започва да пише в началото на петдесетте години и скоро добива широка популярност като самобитен творец, отразяващ правдиво проблемите на китайското село. Избран е в ръководството на Съюза на китайските писатели. Освен няколко десетки разкази и повести създава пиеси и киносценарии; романът му „Жълтата река тече на изток“ (1984 г.) е отличен с национална награда. Разказът „Манго“, публикуван първоначално в сп. „Женмин вьнсюе“, бр. 10, 1980 г., влиза и в няколко негови по-късни сборници с проза. Публикуван е на български език (в превод от руски) от сп. „Панорама“, бр. 3, 1982 г. Предложеният тук превод е от китайския оригинал.

ЦИН ДЖАОЯН

Цин Джаоян е роден през 1916 г. в провинция Хубей. През тридесетте години публикува първите си поетически произведения. През четиридесетте учи, а след това и преподава във висшите учебни заведения по литература и изкуство в районите под контрола на народоосвободителните сили, работи като журналист в прогресивния печат. След Освобождението участва в ръководството на Съюза на китайските писатели и в редакционните колегии на списанията „Женмин вьнсюе“ и „Въни бао“ („Художествена литература“), публикува сборниците с разкази „По равнината“ (1949 г.) — с тематика от войната против японската агресия, „Щастие“ (1951 г.) — за поземлената реформа, „Селски бележник“ (1954), романа „Напред през полята“ (1956), сборника статии „Концептуализъм и схематизъм в теорията на литературата и културата“ (1953). През шестдесетте години живее в южната провинция Гуанси и работи в завод, публикува в местния печат разкази и част от романа „Хора от две поколения“, а през седемдесетте създава в съавторство романа „Планини над облаците“, отразяващ опита му от неколкогодишна работа в планинските области на провинцията. През 1984 г. публикува романа „Земята“, в който обобщава тенденциите на „селската“ проза от последните години към отразяване на реалното състояние на китайското село, на промените след премахване на комуните, а същевременно внася в повествованието характерни елементи на националната художествена традиция. Някои от тях определят стилистиката и на разказа „Историите на Дзя Даци“, публикуван в сп. „Женмин вьнсюе“, бр. 1, 1981 г. Това е първият му превод на чужд език.

ДЪН ЙОУМЕЙ

Дън Йоумей е роден през 1931 г. в Тиендзин. През 1937 е свързка в едно подразделение на народоосвободителните сили, но по време на японската окупация бива принуден да замине на работа в Япония; през 1945 г. се завръща в родината си и отново се включва в съпротивата, работи като кореспондент и пропагандист. След Освобождението постъпва в Централния институт за литература, публикува разкази. През 1957 г. бива обявен за „десен уклонист“; репресиран е и по време на „културната революция“. След 1977 г. публикува повести и разкази с тематика от съпротивата, които му донасят няколко литературни награди. Член е на Управителния съвет на Съюза на китайските писатели. Разказът „Опустошеният храм“ се появява в сп. „Женмин вьнсюе“, бр. 3, 1981 г. (това е първият му превод на чужд език). По същото време авторът публикува и разказа „Фалшификаторът“, в който въвежда една нова тема — ежедневието на пекинските майстори и познавачи на старинното изкуство от края на последната династия — която става характерна за творчеството му през следващите години. Приведеното по-долу негово изказване, както и разказът за някои подробности от личния му живот, са взети от биографичния очерк на неговата съпруга, журналистката Хан Уйен, озаглавен „Неговите стремежи“ (1985 г.):

„Успехите на един писател зависят от уменията му непрестанно да изследва нови творчески пътища. Това разгръща таланта в неговата пълнота. Ако става дума за описание на съвременния живот, аз не мога да се сравнявам с Дзян Дзълун^[1] например, който е по-млад и по-настроен към съвременните неща; ако става дума за разкриване на социални злини и създаване на спорни произведения, едва ли мога да се меря с писатели като Ван Мън. Различните хора си имат различни склонности и умения. Но аз също имам известни предимства — живял съм сложен живот, имал съм вземане-даване с хора от най-различни среди и професии... Доста време съм изучавал и особеностите на Пекин — неговите обичаи, диалект, история и Култура... Бих искал да

напиша поредица новели, отразяващи живота на различни обитатели на Пекин от 1900 до 1980 г., да очертая в импресионистичен стил бурните промени на онзи етап от китайската история. Смятам, че ако упорствувам в опитите си, ще успея. Имам необходимата квалификация и увереност в смисъла на това, което правя...“

... Разбирам го добре, той е упорит човек, готов, независимо от цената, да осъществи онова, което смята за правилно. Но пътят му далеч не е гладък. През детството си е бил принуден да върши тежка работа в чужда страна. През петдесетте години заради спечелилия му слава разказ „По стръмния склон“ — пестелива, но красноречива история за живота на китайската интелигенция — той беше обявен за „десен елемент“ и изпратен на тежка физическа работа за повече от десет години. След това дойде „културната революция“, по време на която изстрада много. Но нито едно от тези изпитания не разколеба волята му да продължава към онова, което смята за добро в живота. Всеки ден обикаляше книжарниците да се рови из старинни книги или четеше вкъщи списания като „Културно наследство“ и „Археология“, опитваше се да изучава будизъм или да изследва старинни предмети, за да смекчава някак откъснатостта от света. Или пък отиваше да прави упражнения за укрепване на тялото и духа в някой парк, където срещаше различни бивши хора на изкуството, потомци на стари манджурски фамилии.

След падането на „четворката“ през 1976 г. Дън започна да работи с възродена мощ. Написа разказа „Истории от Парка с Беседката на веселото опиянение“, в който има четирима герои: армейски генерал, музикант, майстор на вино и художник — всички те са лишени от възможността да се занимават с професията или изкуството си и прекарват дните в парка. Всички картини на художника са унищожени, дясната му ръка е парализирана вследствие на нанесен побой. Казват, че никога повече няма да може да рисува, но всеки ден той идва в парка, за да прави своите упражнения, размахвайки в здравата си ръка бамбукова пръчка с метална сърцевина. След реабилитирането му той започва да рисува с лявата ръка картини, не по-лоши от предишните...

За да развива познанията си за стария Пекин, Йоумей събира материали по антикварни книжарници, оказионни магазини и чайни, сприятелява се с изпълнители на традиционни опери, музиканти,

управители на зложни къщи, антиквари, монаси, върнали се към светския живот, бивши майстори на бойни изкуства...

Едно неделно утро аз станах много рано и последвах Йоумей в Парка с Беседката на веселото опиянение, където той винаги се среща с приятелите си. Докато правеха упражненията си за психофизическа тренировка, те бърбеха за всичко, което им идваше наум — за някакъв монах от еди-кой си манастир, за погребението на знаменита певица, за актьори, за свръхестествени явления, с които била прославена дадена пекинска уличка, за процъфтяването и упадъка на някой си магазин...

В края на 1983 г. Дън Йоумей започна да пише повестта „Шишенца за енфие“, която не му отне много време. Преди това беше изучавал специално народните художествени занаяти, три от нашите библиотечки бяха претърпани с книги по тях. Шкафовете пък бяха пълни с най-различни антикварни любопитности, евтини, но с висока историческа и културна стойност. Обикновено Йоумей живее твърде скромно, но когато пишеше повестта, купуваше всички възможни шишенца за енфие — нефритови, ахатови, изписани с тънка четчица от вътрешната страна — независимо от цената.

След като повестта излезе, той получи писма от много читатели, мнозина и лично го посетиха. Пу Дзие, братът на последния император от династията Цин и сегашен член на Общокитайския народен политически консултативен съвет, му изписа със собствената си ръка калиграфски свитък в израз на високата си оценка на творбата...

През последните години той публикува и множество разкази, всеки от които показва различен стил и задълбочено вникване в различни области на живота.

Целите и постиженията му през последните няколко години ме спечелиха на негова страна дотолкова, че изоставих предишните си колебания и заобичах всичко, което обича и той. Но има едно нещо, което той прави, а аз не мога — обича да смърка енфие, а пък аз не. Това е навик, който наистина изобщо не мога да разбера.

---

[1] Един от популярните съвременни автори, отразяващ предимно взаимоотношенията между ръководители и работници в условията на икономическо преустройство. — Б.р. ↑

ВАН МЪН

Ван Мън е роден през 1934 г. в Пекин в семейство на интелектуалци. Като младеж участва в революционната борба, на четиринадесет години влиза в нелегална партийна организация. При освобождаването на столицата през 1949 г. напуска училище и се заема с работа в Новодемократическия младежки съюз. Започва да пише в началото на петдесетте години; през 1955 г. публикува първия си разказ „Бобчето“, а от 1953 работи върху роман за съдбата на новото поколение със заглавие „Да живее младостта“. В автобиографичното си есе „Моите стремежи“ (1980 г.) авторът споделя за този период:

„Една късна есенна вечер през 1953 г. аз, един деветнадесетгодишен комсомолски работник, обладан от тайна страст, затворих вратата на безслънчевата си канцелария-спалня и започнах да пиша под светлината на бледата лампа, изпълвайки страниците на един празен бележник. Край мен обикновено лежах куп папки с дела, недовършени доклади и сводки, и ако случайно се почукаше, аз бързо покривах бележника с някой лист, давайки си вид, че работя късно през нощта... В крайна сметка романът излезе; но не тогава, а когато моето дете вече беше по-възрастно от мен, когато го писах. Между създаването и публикуването на романа трябваше да изминат двадесет и шест години, повече от четвърт век. Когато се появи през 1979 г., аз вече не бях така възторжен както някога, познал бях добре рисковете и отговорностите, на които е обречен писателят, начина на заплащане за всичко — с напрежение, сълзи, време — понякога и с кръв, с живот.“

През 1956 г. излиза повестта „Новодошлият в организационния отдел“ — опит за реалистичен подход към проблемите на младежта и на страната в онзи момент ярка антибюрокраични сатира — заради която през следващата година авторът е обявен за „десен уклонист“ и изключен от партията.

„Силите на мрака и реакцията не могат да приемат литературата като нещо друго освен като трън в собствената им плът. Когато бях

още в гимназията, срещнах имената на писатели, които са били унищожени от тези сили, писатели като Жоу Шъ, Ин Фу и Ху Йепин^[1]. А през десетте опустошителни години на «културната революция» непрестанно се удивявах от страха и омразата, които Дзян Цин^[2] изпитваше към писателите.^[3]“

От 1958 до 1962 г. Ван Мън е на „трудово превъзпитание“ в околностите на Пекин. През 1962 г. преподава два семестъра литература и столичен университет. През 1963 г. бива отново изпратен на „трудово превъзпитание“ в граничния Синдзян-унгурски автономен район (Северозападен Китай). Изучава местния език и след 1973 г. работи като преводач от унгурски в столицата на района, Урумчи.

През този период не само в литературата, но и в живота имаше твърде много измама, твърде много окаяни хора и съдби. Изправен пред всичко това, аз усещах как затъвам в блатото на отчаянието. Липсваха ми знание, сили, смелост и аз просто отброявах дните, просто чаках. През тези двадесет години след 1957-а, когато бях обявен за безполезна и презряна личност, аз постепенно започнах наистина да вярвам в правилността на обвинението. Но заедно с това познах истинското величие и благородство на духа. На най-долното социално стъпало и в най-отдалечени земи аз изживях радостите и мъките на обикновените хора и видях от тяхна гледна точка лъжепатоса на онези години, злоупотребата с властта, съзрях кой беше прав и кой крив, кой победител и кой победен — ярко, като в светлина на бушуващ пожар.

Това преобръщане, този провал ни закалиха и обогатиха. Накрая, през октомври 1976 г., стана онова, което беше предначертано да стане, събитие, което хората чакаха. Историята е и безпощадна, и милосърдна. Ние се освободихме за втори път, защото исторически закон е, че хората трябва да се освобождават и ако не успеят първия път, трябва да опитат отново.

„Като възкръснал от царството на смъртта порядъкът се възроди от хаоса. Аз бях реабилитиран и отново признат за партиен член, поех върху плещите си тази тежка отговорност, следвайки този неравен път. Революция и литература бяха отново обединени, отново душата и тялото ми бяха едно. Моят литературен свят беше унищожен, изправен бях пред страхотна задача — да намеря себе си. Да открия в безбрежния океан на живота, времето и пространството, на

литературата и изкуството своето собствено място, своята гледна точка, своите теми, герои, форма и стил.“

Разказът от 1979 г. „Очите на нощта“ донася широка популярност на автора, току-що приет за член на Съюза на китайските писатели. А „Вечна признателност“ е сред отличените с национална награда за следващата година. Оригиналното заглавие на разказа е „Йоу йоу цун цао син“, което може да се преведе буквално като „Ех, сърце на току-що поникнал стрък“ — асоциацията е към стиховете на китайския поет от IX в. Мън Дзяо:

*„Нима способно е сърцето на едва поникнал стрък
да се отблагодари на сияещата трети месец
пролет?“*

„Осем хиляди ли земя, простираща се между Пекин и Синдзян, и тридесет бурни години — ето това е моята отправна точка сега. Ако произведенията ми «С болшевишки привет», «Очите на нощта», «Пролетни гласове» или «Пеперудата» обобщават един по-широк пространствено-времеви комплекс, причината, а именно в тази изходна точка. Онези, които изучават литературната техника, могат да поклащат глави над тях, но аз винаги ще помня, ще плача и ще се смея над тези осем хиляди ли и тридесет години, действителната опорна точка на моите истории.“

През 1982 г. Ван Мън е избран за секретар на Управителния съвет на Съюза на китайските писатели; от 1983, в продължение на четири години, е главен редактор на най-популярното и влиятелно литературно списание в Китай, „Женмин вѣнсюе“ („Народна литература“). През 1984 г. е избран за заместник-председател на Съюза на китайските писатели.

„Един млад читател дойде да ме види от другия край на страната и попита дали след всичките тези години не съм станал малко като моя герой от «Новодошлият в организационния отдел» Лиу Шъу, към когото е отправена следната критика: «Той е видял всичко, знае вече всичко... В него силни чувства повече няма.» Вярно е, че през тези последни десетилетия аз видях и научих някои неща и че се опитвам да оглеждам проблемите от всички страни, за да направя писанията си

по-понятни, по-реалистични и задълбочени. Но аз все още се колебая, все още изпитвам любов, все още се осмелявам да сблъсквам остри и сложни обществени противоречия.

Моята омраза също има граници. Контролирането на тази омраза е основно условие за поддържане и развитие на стабилността. Но, разбира се, аз съвсем не съм безчувствен и апатичен, открих оръжията на сатирата и смеха, на хумора като основен елемент на жизненото оцеляване... Абсурдният смях е нещо като протест срещу абсурдното обкръжение...

Аз искрено смятам, че ние сме плакали твърде много и че имаме нуждата и правото да се смеем. Смятам също, че смехът е по-висша и по-сложна форма на израз от сълзите. Животните могат да плачат (както например агънцата пред ножа на касапина), но само човешките същества могат да се смеят. Затова дори в най-сдържаните, сериозни и сантиментални мои произведения смехът все пак присъствува. Аз искам да достигна онзи ръб на сериозността, който умеят да постигат карикатурите или театралните фарсове, да речем.“

След редица посещения в чужбина творчеството на Ван Мън се обогатява с темата за съдбата на китайските емигранти („Анданте кантабиле“, „Новите жители на континента“). Романът от 1987 г. „Човешки фигури, преобразяващи се при раздвижване“ съпоставя жизнените пътища на членовете на едно семейство, преживели последните десетилетия зад граница и в родината. От 1985 г. Ван Мън публикува и поезия.

През 1987 г. поема поста министър на културата. Първата му европейска обиколка на тази длъжност включва и посещение в нашата страна през 1988 г.

От есента на 1987 г. е и главен редактор на сп. „Китайска литература“, издавано на английски и френски език.

Разказът „Очите на нощта“ е публикуван на български (в превод от руски) в сп. „Панорама“, бр. 3, 1982 г., под заглавие „Нощем в големия град“. Предлаганият тук превод е от китайския оригинал. В сп. „Съвременник“, бр. 4, 1987 г., е отпечатана новелата „Уталожване“ в превод на Б. Беливанова. Откъси от поетичния цикъл „Мелодия на две струни“ излизат във в. „Литературен фронт“ от 24 март 1988 г. (прев. К. Ацев).

[1] Екзекутирани в Шанхай от силите на Гуоминдана през 1931 г. — Б.р. ↑

[2] Съпругата на Мао Дзедун, поела ролята на ръководителка на културния фронт през шестдесетте и седемдесетте години. — Б.р. ↑

[3] Всички цитирани пасажи са от посоченото по-горе автобиографично есе. — Б.р. ↑

ФЪН ДЗИЦАЙ

Фън Дзицай е роден през 1942 г. в гр. Тиендзин, третия по големина град на Китай, разделен по онова време, подобно на Шанхай, на няколко чуждестранни концесии. В семейството му са живи традициите на стари китайски интелегенти, преселници от южната провинция Джъдзян. След завършване на гимназия през 1960 г. остава като професионален спортист в баскетболния отбор на града. Получава възможност да го напусне едва след контузия и се насочва към едно от известните ателиета на Тиендзин, където се занимава с живопис, изучава история на изкуството; по-късно преподава класическа китайска живопис в университета за приложни изкуства. Както отбелязва сам в автобиографичното есе, публикувано през 1981 г. в сп. „Въни бао“ („Художествена литература“), към литературно творчество го подтикват събитията по време на „културната революция“. Всекидневният му път за работа минавал край Храма на надянатата броня край брега на реката, прекосяваща града, и там той често виждал извадените трупове на хора, удавили се от отчаяние. Опитвал се да си представи какво е преживял всеки един от нещастниците и съчинявал историите на техните съдби. Разказвал ги на свои приятели, изменяйки епохата и националността на героите си, а след време започнал да ги записва. Листчетата тънка оризова хартия навивал на руло, което криел в рамката на велосипеда си. Веднъж, опасявайки се от обиск, изгорил всичко написано, но продължавал да съчинява. През 1971 г. започва повест за съдбата на едни интелегент по време на „културната революция“, която излиза осем години по-късно под заглавието „А!“ През 1978 г. публикува, две произведения с историческа тематика — „Юмрук за мир и справедливост“ и „Вълшебният фенер“, които разказват за народните движения и въстания от края на XIX и началото на XX в. Същевременно планира цикъл от повести и разкази с название „Необичайна епоха“, чиято цел определя така:

„Времето, което искам да опиша, обхваща годините между 1966 и 1976... За това десетилетие всеки има свое собствено название в

зависимост от собствените си изживявания. Може би бъдещите историци ще му дадат по-подходящо наименование, но аз го наричам «необичайна епоха». Затворете очи и си припомнете. Всичко беше необичайно по онова време — необичайна лудост, необичайна жестокост, необичайна многозначителност, необичайно невежество, необичаен хаос... Необичайното беше това, че в мирно време изведнъж се появи необикновена жестокост, в условията на строг диктат може да възникне небивал хаос. Древна страна с петхилядогодишна цивилизация изведнъж изпадна до тъмнота и невежество, които човек трудно може да си представи. Древните форми на поклонение пред божеството бяха пренесени от разрушените храмове в канцелариите и цеховете, в заводските управи и във вагоните на влаковете, та дори в обикновените човешки жилища. Материалистите изведнъж се превърнаха във фанатици, и едва ли не в идолопоклонници... И аз често си мисля — дали хората от бъдещето ще съумеят да ни разберат?“

През 1978 г. излиза и повестта „По пътеката, обсипана с цветя“, която според думите на самия автор е „първата открита присъда над психологията на хунвейбините“. Задълбочаващ се психологизъм характеризира поредицата разкази от следващите години: „Тридесет и седем градуса“ (1980), „Италианската цигулка“ (1981) — история, основана на действителен факт: музикант, чиято цигулка е стъпкана от хунвейбините, по време на заточението си в околийски градец открива цигулка, изработена в Кремона, „Унгарският велосипед“ (1981), „Високата жена и нейният нисък мъж“ (1982). Повестта „Благодаря, живот“ (1985) развива познатия сюжет за съдбата на стар художник по време на „трагичното десетилетие“, но самият автор я характеризира така:

„Ако в «А!» се опитам да покажа как преживяхме това десетилетие, то в «Благодаря, живот» искам да покажа кое ни помогна да оцелеем през тези десет години. Първата повест е правдив запис на душевни преживявания, втората — опит да се добера до онова, което ни даваше душевни сили.“

През последните няколко години авторът обединява историческите теми, набелязани в двата романа от 1978 г. и разказите „Посещение в Храма на богинята-майка“ (1981) и „Бойният стил на орела“ (1982), за да създаде може би най-яркото и самобитно свое

произведение — повестта „Вълшебният камшик“, която въвежда в „подземния свят“ на Тиендзин от края на миналия век и проследява тайните превращения на психофизическата енергия във всепозоряващата плитка на един легендарен майстор на бойни изкуства, както и неговото идейно израстване до движението „Юмрук за мир и справедливост“, организирано отпора срещу чуждестранните нашественици (национална награда за 1984 г.). Следващото творческо начинание на автора, озаглавено „Златните лотоси, дълги три цуна“, е свързано със съдбата на жените в стар Китай, с примитивния обичай на „бинтованите крака“, особено разпространен по време на последната династия.

От 1987 г. Фън Дзицай е заместник-председател на Тиендзинското дружество към Съюза на китайските писатели; главен редактор е на списанието „Сяошуодзя“ („Прозаик“).

ГАО СЯОШЪН

Гао Сяошън е роден през 1928 г. в южнокитайската провинция Дзянсу — район с развито земеделие и старинни културни традиции — в семейство на селски учител. Както отбелязва една биография на автора^[1], бащата оценява отрано таланта му да смесва и пресътворява всички чути истории и започва домашното му образование не по общоприетите класически съчинения на Конфуций и Мъндзъ, а по „Странни истории от Студиото на Бъбривеца“ на Пу Сунли^[2]. След няколко години в Икономически факултет се прехвърля през 1949 г. в школа по журналистика. След завършването ѝ работи като кадър в областта на културата; публикува първите си разкази в средата на петдесетте години. През 1957, в периода на призива „нека сто цветя заедно да цъфтят“, прави опит да организира с неколцина други писатели списанието „Изследовател“, насочено към вярно отражение на реалните пътища на развитие в социалистическото общество. По време на кампанията срещу „десния уклон“ списанието е обявено за реакционно и авторът, болен от туберкулоза в момента, е изпратен „да се труди под надзора на своите съселяни“. След реабилитацията през 1979 г. публикува над двадесет разказа и повести, най-известните между които са „Ли Шунда строи къща“ (1979) — отличен с национална награда; „Длъжникът“ — в който въвежда друг типичен герой, упорития и трудолюбив селянин Чън Хуаншън, изправен пред проблема за продоволствените дажби, „Чън Хуаншън отива в града“ — за приключенията на същия герой, забогатял след въвеждането на семейния акорд, но все още твърде несведущ в отношенията между града и селото, масите и кадрите, материалната и духовната култура, които му разкрива една нощ в най-хубавия хотел на областния град; „Чън Хуаншън се преквалифицира“; „Реките текат на изток“. В бележките си за работата върху последния разказ авторът казва:

„След август 1978 г. аз написах поредица разкази за селския живот; действието в тях се развива в моето родно село, всички те са свързани със собствения ми опит... През тези дълги години изучих

всички селски умения и дори станах нещо като опитен земеделец. Научих се и на дърводелство, зидарство, плетене на бамбукови кошници, технология на торенето, използване на пестициди и отглеждане на хранителни култури. Ако имах достатъчно време и средства, бих могъл, без да питам някого как става тази работа, да си построя собствен дом на равно парче земя и с подръчни материали да си направя повечето необходими домакински пособия (с изключение на металните), точно както прави моят герой Лиу... Точно като него аз вършех всички подобни неща, за да икономисвам средства. Но онова, което ни различава, е, че Лиу икономисва, за да живее по-добре, докато аз просто бях принуден от обстоятелствата. Различава ни и това, че той се гордее с уменията да подобри благосъстоянието си, докато аз се чувствах горчиво подигран от съдбата, усещах тази работа като наложена ми за унижение и погубване на моя талант. И смятам, че всеки селянин е способен, както моят герой, на по-големи постижения, на по-високи резултати и по-високо качество на личния труд. Системата на социалистическата колективизация на селското стопанство е напълно способна да повиши жизненото равнище на селяните и да им помогне да се освободят от веригите на икономическата зависимост от личното стопанство...

Едно слънчево утро през зимата на 1978-а ние се събрахме, за да обсъдим новата система на разпределение. Това беше необичайно събрание за комуната — присъствуваха всички: млади, стари, мъже и жени — всички седяха неподвижни и безмълвни, хипнотизирани от онова, което чуваха. Гласът на счетоводителя на комуната се носеше ласкаво над тях като мелодия на вълшебна флейта и проникваше сякаш в самите им сърца. Заслушани в този глас, те усещаха, че пред тях вече е открита нова епоха и те могат да гледат напред към бъдеще, в което ще има достатъчно за ядене, а и вероятност да се сложи нещо настрана. Тогава написах разказ, отразяващ тази промяна. През септември 1979 г. започнах друг, в който исках да покажа, че онова, което бях предусетил, е вече реалност. Местното ръководство беше започнало да се справя с различните проблеми, възникнали при новата икономическа ситуация. През зимата написах още един разказ, «Чън Хуаншън отива в града», за да покажа как селяните, разорени по време на «четворката», започват да усещат сега по-добрия живот...

В «Реките текат на изток» описах хора от различни поколения, всеки от които е натрупвал собствен жизнен опит и със свои собствени думи казва онова, под което биха се подписали всички: Миналото е отминало и никога няма да се върне; ще живеем добре при социализма.

Това е волята на народа, тя показва необратимия ход на историята и определя нашия бъдещ път. За да предам тази идея, нарекох разказа си «Реките текат на изток». В Китай всички води текат на изток и не могат никога да потекат обратно.“

---

[1] Йе Джъчън, „Нишката, която никога няма да се скъса“ — в сборника с разкази на Гао Сяошън „Разваленият годеж“, Изд. „Китайска литература“, Пекин, 1987 г. — Б.р. ↑

[2] Някои от тях са преведени в книгата „Дракони“, „Народна култура“, 1978 г. — Б.р. ↑

ЛУ ВЪНФУ^[1]

Въображението се нуждае от подтик и първият подтик за мен беше една огромна река — Яндзъ. Роден съм на 23 март 1928 г. в малко село на северния ъ бряг. Реката беше само на двеста метра от къщата ни и всеки ден аз се събуждах и заспивах с шума на нейните вълни. Всеки ден седях върху дигата и гледах лодките, които се появяваха на хоризонта и после пак изчезваха бавно в далечината. Това събуждаше у мен въпроса какво наистина представлява светът... В късната пролет на 1944 г. аз пристигнах в Суджоу, облечен в дълъг халат, с широкопола шапка на главата. Този град, известен като земен рай, беше дори по-красив, отколкото си го бях представял. Като миналото и като старинната поезия, той беше извор на най-разнообразни красиви истории... В края на третата година от обучението си вече знаех, че Суджоу беше като красиво езеро, криещо доста тиня под гладката си повърхност. Красиви жени изпълваха града, но повечето от тях се возеха в рикша, теглени от мършави и задъхващи се старци. През онези години на продажно и некадърно управление на Гуоминдана красивата външност на Суджоу вече не можеше да прикрива страданията на неговите жители. Моите интереси и въображението ми се обърнаха към обществото, към борбата за по-добър социален ред, така че тези хора да могат да живеят в действителен рай.

След завършване на гимназията не постъпих в университета, а се включих в съпротивата. Но преди да взема участие дори в една битка, правителството на Гуоминдана падна. Върнах се с армията в Суджоу и следващите осем години работих като журналист в местния ежедневник. През този период страната напредваше бързо, аз горещо приветствувах новия ред в репортажите, статиите и коментарите си. Но този вид журналистика не ме удовлетворяваше, защото беше основан изключително на сухи факти, които като че ли ми засядаха на гърлото. Изведнъж реших да опитам да напиша разказ... Трябва честно да призная, че мисълта да пиша ми беше подсказана отчасти от

желанието да възхвалявам новото общество, отчасти от склонност към забава и отчасти от стремеж към слава. Изобщо не ми беше хрумвало, че писането може да се окаже опасна игра...

По онова време нямаше толкова много писатели и първият разказ, който публикувах, „Чест“, ме направи писател и член на Източнокитайския клон на Съюза на китайските писатели... След това вече не можех да спра. Публикувах друг разказ, „В дълбините на малките улички“, който предизвика сензация, тъй като по онова време повечето разкази бяха за борбата, за производството, за ударници и герои от войната, докато моят разказваше за живота и любовта на една проститутка, за хуманизъм, и то с доста изискан език. Или, според израза на времето, беше пълен с буржоазен сантиментализъм. Когато през пролетта на 1957 г. се образува професионална писателска група към Съюза на дейците на литературата и изкуството в провинция Дзянси, аз влязох в нея като един от напредналите в литературното творчество. Вече не бях журналист, а професионален писател с местожителство в Нандзин.

Дотогава не ми беше хрумвало, че мога някога да бъда професионален писател, но настъпи време да се позамисля над това си положение: с какво всъщност се занимаваше един писател, какви бяха отговорностите му пред обществото, какво трябваше да пише и как? С мен бяха Гао Сяошън, покойният Фан Джъ, Ай Сюан, Йе Джъчън, Мей Жукай и Чън Чунниен. Ние събрахме глави и решихме, че литературата трябва не само да възхвалява, но и да навлиза в най-различни сфери на живота, да използва и други художествени методи освен социалистическия реализъм. Тя трябва да говори за хората и трябва да разглежда; развитието на човешките процеси, а не да отразява политическия курс и политическите кампании. Освен това смятахме, че прекомерната класова борба вече е разрушила нормалните човешки взаимоотношения и е разкъсала нишките на нашия обществен живот. Тези възгледи, приемливи днес, бяха скандални за времето преди двадесет и осем години. А ние не само ги изказвахме, ами и решихме да издаваме списание, наречено „Изследовател“, което да изразява тези наши възгледи чрез художествени произведения. Написахме уводната статия, формулираща идеите ни, но преди да излезе списанието, започна кампанията срещу „десния уклон“ от 1957 г. Сполетя ни беда.

Станахме антипартийна клика, критикуваха ни, поведоха борба срещу нас, искаха да бъде разследван начинът ни на мислене и да бъдем изселени...

Две години работих на струг и за това време научих доста много от своите другари по работа. Както и писателите, те бяха човешки същества, но техният тежък и също творчески труд си оставаше напълно невъзпят. Имаше много, което един интелектуалец можеше да научи. В онези дни животът не беше лек за един „десен“ или „антипартиен елемент“ — ако срещнеш приятел на улицата, и двамата не се осмеляват да покажете, че имате нещо общо — но работниците не обръщаха внимание на подобни неща, стига да си честен и съвестен в работата, те се сприятеляваха с теб и тайно ти съчувстваха.

През лятото на 1960 г., след трите години природни бедствия, беше извършено регулиране на икономиката и културният свят се възвърна към живот. В Дзянсу отново беше образувана група на професионалните писатели. Тъй като моята работа в завода беше достатъчно забележителна, за да покаже, че превъзпитанието ми е протекло успешно, аз бях прехвърлен в Нандзин, за да възобновя съществуването си като професионален писател. Прекатурването ме беше научило на разум. Станах крайно внимателен и си знаех мястото. Но да пишеш разкази, когато на първо място стои класовата борба, беше трудна работа. Всички герои бяха яки гиганти, три-четири пъти по-големи от обикновените хора. Изобщо не можех да се приспособя, тъй като съм висок само 1,74 и никога не съм виждал с очите си подобни великани. Може би те съществуваха на небето, но аз дори никога не се бях качвал на самолет. Така че пишех за обикновените труженици, за тяхната работа и техните възгледи. Двете години във фабриката ми бяха дали свежи впечатления за плодотворно ново начинание. Пак привлякох вниманието на литературните среди и получих множество похвални отзиви. Нима не бе прекрасно? Почакайте.

През 1964 г., когато икономиката се посъвзе, класовата борба избухна отново. Писателите, художниците и всички дейци на изкуството ставаха все по-напрегнати, писането вървеше трудно... При едно разследване се разкри, че Лу Вьнфу всъщност е един от „изследователите“ от 1957 г. — антипартиен елемент. Фактът, че подобна фигура се е появила на литературната сцена, бе сам по себе си

проява на класовата борба. Трябваше да бъда разобличен. Този път наистина си изпатих, атаките бяха къде по-силни, отколкото през 1957 г., и продължиха цели шест месеца... Бях напълно объркан. Като че ли едва преди ден ме хвалеха за това, което пишех, а сега изведнъж бях обвинен като враг на партията и социализма. Какъв смисъл имаше всичко това? Онези, които ме критикуваха (изпълнявайки само заповеди), посочваха, разбира се, причините — твърдяха, че съм бил описвал посредством герои, че съм говорел за тъмните страни на обществото и за хуманизъм, вместо за класова борба, че все още се придържам към възгледите си на „изследовател“... В началото изобщо не можеха да ме убедят, че греша, но по-късно, надвит от отчаянието, едва не се хвърлих от пагодата в Храма на Омагьосаната долина. В крайна сметка не го направих, спря ме любопитството какво ще стане с литературата и изкуството. Не можех повече да пиша, нито пък имах желанието, исках само да наблюдавам. През лятото на 1965 отново бях изритан от литературния свят обратно в Суджоу, където станах механик в памукопредачна фабрика. Не четях и не пишех, само пиех по половин бутилка вино на ден и си тананиках „Песен за Байкал“, съчинена в дните, когато китайската Червена армия беше принудена да се оттегли зад съветската граница. Моят плачлив и хрипкав глас постоянно пъдеше децата от къщи. По време на „културната революция“ беше дори по-тежко, организираха „митинг за борба“ срещу мен, принудиха ме да признавам престъпленията си, обикалях улиците с плакат, увесен на врата. Самият аз бях вече претръпнал за болката и ме интересуваше само кога ще дойде краят на това бедствие за цялата страна. Всяка крачка, правена от социализма, беше тъй трудна, а разрушението — тъй лесно. Кога щеше да се възцари онова щастливо общество, за което бях мечтал като дете? Един работник винаги ще успее да се прехрани от труда си. Но и работник не ме оставиха дълго да бъда — казаха ми да се махам и да стана селянин. В края на 1969 г. трябваше в петдневен срок да напусна Суджоу заедно с цялото си семейство и да замина на село. Човекът, мечтал създаването на рая, отново бе прокуден от него.

Жена ми, аз и двете ми дъщери отидохме на брега на Жълтото море, в най-бедната част на Дзянсу, известна сред прокудените като „Дзянсуйския Сибир“. Тук аз си построих колиба и обработвах земята в продължение на девет години. В свободното си време пиех и

разговарях със своите стари приятели, изпратени също в изгнание. Говорехме за текущите събития и за четените съчинения по марксизъм, опитвахме се да се ориентираме в собственото си положение и в състоянието, в което се намираше страната...

Накрая денят дойде, „четворката“ беше разгромена. Както всички мои съотечественици, аз бях в неописуем възторг. След тридневно буйно пиянство с моите другари отидох да си намеря писалката. Трябваше да пиша, поривът ми трябваше да намери отдушник. Но в продължение на тринадесет години не бях писал нищо, много думи бях забравил и дори не си спомнях как се пишат някои йероглифи. Като инвалид, който тринадесет години е бил прикован в леглото, аз започнах да търся опипом пътят опрял ръце в стените. Започнах с няколко есета и пиеси, за да възстановя далечни сломени, а след това се заех с разкази...

Семейството ми се завърна в Суджоу от крайбрежието и на петдесет аз станах отново професионален писател. Бяха ми необходими двадесет и пет години, три възхода и три падения, за да навляза напълно в тази незавидна професия.

Ако трябва да говорим точно, петдесет беше възрастта, на която започнах да пиша истински, предишните двадесет и пет бяха само репетиция и период на закалка. През осемте години след падането на „четворката“ публикувах множество новели и разкази, спечелих четири награди и бях избран за народен представител от провинция Дзянсу. Градското ръководство на Суджоу ми даде и званието „образцов работник“. На Четвъртия конгрес на Съюза на китайските писатели бях избран за заместник-председател на съюза. Всичко това ме прави безкрайно щастлив, щастлив, че китайските интелектуалци най-после са се измъкнали от страданията и започват да получават внимание и доверие. Когато пътувам към Пекин, за да получа награда, винаги усещам тъга, че толкова много мои приятели вече не са там. През тези болезнени години някои от тях загубиха живота си, други — таланта си. Поради това аз винаги имам усещането за историческа отговорност, за дълг да описвам най-разнообразни човешки съдби и обществени събития, да изливам кръвта и сълзите си, превръщайки ги в слаба светлина, която хората, запътили се към щастието през мрачна нощ, да могат да забележат, да почувствуват утеха и увереност, че скоро ще стигнат целта си.

Разказът „Камбанката на вратата“ е публикуван първоначално в сп. „Женмин вьнсюе“, бр. 10, 1984 г., с подзаглавието: „Дванадесета история от «Хора от малките улички»“. Сборникът с това заглавие, излязъл през 1986 г., включва разкази и новели за живота на различни обитатели на красивия южнокитайски град Суджоу през различни епохи. На местните обичаи, традиции и социални нрави е посветена и повестта „Гастрономът“, отличена с национална награда за 1984 г.

---

[1] Предложените автобиографични фрагменти са от есето на автора „Слаба светлина“ (1984 г.). — Б.р. ↑

ДЖАН ДЗИЕ

Джан Дзие е родена през 1937 г. в Пекин, в семейство на учител. Завършва висше икономическо образование и до средата на седемдесетте години работи в едно от министерствата на промишлеността. Започва да пише сценарии и се прехвърля на работа в Пекинската киностудия. Разказите „Музиката на гората“ (национална награда за 1978 г.), „Любовта не бива да се забравя“ (1979) и повестта „Изумруд“ (1984) ѝ спечелват широка популярност. В романа „Тежки криле“ (1981–1983, национална награда) романтичният стил отстъпва на обективно, почти репортажно отражение на проблемите, съпътстващи икономическата реформа в страната. „Светлината на последния вагон“ е между разказите, отличени с национална награда за 1984 г. Превежда се на чужд език за първи път.

Предложените по-долу откъси са от автобиографичното есе на авторката „Моята лодка“ (1985 г.):

„... Интересно, че когато в миналото ни караха да правим обобщение на идеологическото си превъзпитание и от мен се очакваше да разкрия класовите и социалните причини на моите закоравели и непоправими навици — слабо чувство за класова борба, ниско политическо съзнание, лоша дисциплина, — винаги чувах гневния отзив на другите: «Проблемът на Джан Дзие е в това, че тя е дълбоко отровена от западните романи на осемнадесети и деветнадесети век.»

... Заради написването на «Мадам Бовари» Флобер е бил преследван в течение на десет години. Поетът Сю Дзюнин е бил обезглавен от управниците по време на династията Цин заради стиха:

*«Защо прелиства страниците вятър
чист^[1],
като не може да чете?»*

Другарят У Хан беше преследван до смърт заради пиесата си «Разжалването на Хай Жуй».

Това, което ме кара да се замислям сериозно над подобни факти, е натрапчивият въпрос: защо и в миналото, и днес чужди, както и китайски автори си навличат беди заради своето творчество? Той изостря в мен усещането за противоречие между гражданска отговорност, гражданско съзнание у писателя и отношението на обществото към него.

Когато «Народното издателство» на провинция Гуандун печаташе второто издание на моя сборник с разкази «Любовта не бива да се забравя», направих проект за корицата — две старинни бели лодки, плаващи на тъмнозелен фон. Но тъй като сборникът бе от определена поредица, издателството настоя за типово оформление и моят проект не беше използван.

Дали моята лодка не е заседнала в плитчините и аз вече мога само да дочувам биенето на вълните в дълбочината на нощта? В миналото имах достатъчно смелост да се противопоставям на съдбата.

Лесно ли се предавам? Не, нямаше да съм самата аз, ако беше така.

Ако беше така, щях да предавам читателите си.

Между читателските писма, които съм запазила, има много, в които се казва: «Ако някой ден ви сполети беда, елате при мен.» Какво по-голямо възнаграждение от подобно пълно доверие може да очаква един писател?

Не мисля, че непременно ще ме сполети някаква беда, ако оставим настрана старостта и болестите, срещу които не мога да направя нищо; животът все пак трябва да продължава.

Разбира се, има и читатели, които ни ругаят, по моя преценка от един до трима на сто.

И когато си мисля за тази цифра, питам се — за кого пиша всъщност и за кого живея?

И така, ето ме на плажа в Бейдайхъ. Смея се, говоря безспир и плувам до насита. Като лодка, отпуснала се върху вълните, аз се освобождавам от самоконтрола и се оставям да бъда носена, в състояние на щастлива забрава. Прегърнала съм морето и оставям вълните да плискат слабото ми сърце. Кожата ми свети като бронз на слънцето и когато поглеждам в огледалото, виждам лице на червенокожа индианка. Когато се усмихвам, зъбите ми бляскат. Като че ли съм си възвърнала здравето и силата. И ето, аз започвам да подновявам моята лодка, закърпвам я и я пребоядисвам, така че да издържи по-дълго. Отново вдигам платното. Хората, къщите и дърветата по брега се смаяват, смаяват и ме обзема нежелание да ги напусна. Но лодката ми не може да остане завинаги в крайбрежния пясък. Какво е една лодка без морето?

В далечината съзирам носещи се насреща ми вълни. Една след друга те надигат безспир гърбове. Знаем, че един ден ще бъде разбита на парченца от тези вълни, но това е съдбата на всички лодки — какъв друг край би бил по-достоеен за тях?“

Справочните материали в сборника са изготвени от К. Ацев.

---

[1] Названието на династията Цин (1644–1911) означава «чиста».
— Б.р. ↑

Издание:

Опустошеният храм. Нови китайски разкази

Китайска. Първо издание

Рецензент: Вера Ганчева

Съставител: Крум Ацев

Преводач: Александър Алексиев, Искра Думкова, Крум Ацев,
Мирослав Маринов, Олга Стоева, Тодор Табаков

Редактори: Крум Ацев, Снежина Гогова

Художник: Стефан Десподов

Художник-редактор: Николай Пекарев

Технически редактор: Красимир Градев

Коректор: Радослава Маринович

Дадена за набор януари 1989 г.

Подписана за печат март 1989 г.

Излязла от печат май 1989 г.

Формат 84×108/32. Печатни коли 16,50

Издателски коли 13,86. УИК 14,66

Цена 1,69 лв.

ДИ „Народна култура“ — София, ул. „Гаврил Генов“ 4

ДП „Димитър Найденов“ — В. Търново

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.